รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย
กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

นางสาวทิพวัลย์ พลภักดี และคณะ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กันยายน 2562

สัญญาเลขที่ RDG61N0006

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

“กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน”

คณะผู้วิจัย

นางสาวทิพวัลย์ พลภักดี หัวหน้าโครงการ (หัวหน้าโครงการ)

ทีมวิจัย

1. นางหฤทัย สุขอุรา
2. นางวันเพ็ญ จิตเมตตาธรรม
3. นายวิเชียร ประทีปพจน์
4. นายเอกราช ชูเกียรติดงดอย
5. นายวัลลภ สุวรรณอาภา
6. นายอุดม วิชยาพันธุ์
7. นายรัตนากร คาดคำฟู
8. นายชาติชาย พงษ์เฉลิมวัน
9. นายชัยชนะ ดวงปูนันท์
10. นายหมื่น ศรีคำเรือง
11. นายชลธิชา เกียรติแดนไพร
12. นายสุรัตน์ เจแฮ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป" กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ *"คน"* ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ *"กระบวนการ"* มากกว่า *"ผลลัพธ์"* เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย "เวที" (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ "ปัญญา" ในกระบวนการวิจัย

"กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น" หมายถึง **การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน** เพื่อตอบ ***"คำถาม"*** หรือ ***"ความสงสัย"*** บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น **"คำถาม" ต้องคมชัด** โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา ***"ข้อมูล"*** ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ ***"วางแผน"*** การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ ***"บันทึก"*** มีการ ***"ทบทวน"*** ความก้าวหน้า ***"วิเคราะห์"*** ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ ***"ถอด"*** กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ ***"สรุปบทเรียน"*** ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย ***"ผู้ที่สงสัย"*** ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

โครงการ “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีคำถามวิจัยหลัก คือ *“กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ควรเป็นอย่างไร”* โดยมีคำถามวิจัยรอง ได้แก่ กระบวนการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) มาเป็นพืชหรืออาชีพทางเลือก ควรมีรูปแบบอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์ (1)เพื่อศึกษาความรู้และกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2)เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน (3)เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิธีการดำเนินการวิจัย มีนักวิจัย ทีมวิจัยชุมชนเป็นทีมหลักในการดำเนินงาน โดยมีโหนดแม่ฮ่องสอนเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัย ซึ่งมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมสรุปบทเรียน และการร่วมทำรายงาน ทั้งนี้ วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย ซึ่งเป็นโจทย์ยกระดับที่ตอบยุทธศาสตร์ของพี่เลี้ยงร่วมด้วย ที่ต้องการสร้างพื้นที่รูปธรรมของการจัดการอาหารบนฐานทรัพยากรของชุมชนที่สูง ชาติพันธุ์ปากาเกอญอ ที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในจังหวัด ดังนั้นการออกแบบเฉพาะในกระบวนการพัฒนาโจทย์ เพื่อการเรียนรู้ของทีมพี่เลี้ยงและทีมวิจัยจึงเป็นสิ่งสำคัญร่วมด้วย

ส่วนที่ 2 กระบวนการจัดการด้านข้อมูลความรู้ ใช้เครื่องมือการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่หลากหลาย เช่น เครื่องมือ “การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม” (ได้แก่ แผนที่ต่าง ๆ ปฏิทิน) ที่สร้างการมีส่วนร่วมได้ดีในการประเมินสภาวะความมั่นคงด้านอาหารของชุมน “โอ่งชีวิต” ในการวิเคราะห์การใช้จ่ายของชุมชน รวมถึงแบบสำรวจสั้น ๆ เพื่อเก็บข้อมูลความหลากหลายของพืชและสัตว์อาหาร ทั้งจากป่า จากแหล่งน้ำ และจากไร่หมุนเวียน โดยให้ทีมวิจัยเป็นหลักในการเก็บข้อมูล เพื่อเรียนรู้ “การออกแบบงานวิจัย การสังเกต การวิเคราะห์สังเคราะห์ และการนำเสนอผลงาน” ในโอกาสต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 กระบวนการสื่อสารนำข้อมูล ความรู้ ไปปฏิบัติการ เพื่อตอบโจทย์วิจัย เนื่องจากชุมชนวิจัยเป็นชุมชนที่มีอาหารและการจัดการร่วมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ “ปฏิบัติการ” จึงออกมารูปของการฟื้นฟูแหล่งอาหาร การตอกย้ำถึงคุณค่าและความหมายของการจัดการตนเองด้านอาหารในวิถี “ปากาเกอญอ” การสร้างความตระหนัก สู่การปกป้องพื้นที่อาหาร และการสื่อสารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดร่วม

ผลการดำเนินงานของโครงการวิจัย “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า

(1) **ศึกษาความรู้ที่นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร**

สถานการณ์การผลิตพืชเชิงเดี่ยวกับความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบด้านสังคม

จากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชเชิงเดียว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม ชุมชน โดยการได้รับอิทธิพลจากรัฐและตลาดภายนอกชุมชนนั้น ทำให้แรงงานถูกใช้ไปในการปลูกพืชเพื่อการค้ามากขึ้น ขณะที่ปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือนลดลง จึงเกิดจากการปรับตัวเพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อม และยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจนเกิดเป็นกระแสการผลิตสู่การเพิ่มพื้นที่เกษตรในเขตป่าและเปลี่ยนไร่หมุนเวียนเป็นไร่ถาวร ซึ่งส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการผลิต จากที่เคยเป็นแบบคนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิด *"อยู่กับป่าต้องดูแลป่า อยู่กับน้ำต้องรักษาน้ำ"* ป่าและคนต่างเป็นระบบนิเวศเดียวที่ใช้ประโยชน์อย่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีกฎกติกาสิทธิหน้าหมู่ มีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมร่วมกัน ไปเป็นแนวคิด *"การจัดการตนเองเพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ส่วนตน"* ที่ชุมชนพึ่งพากันน้อยลง และแทนที่ด้วยการแข่งขันในทางการผลิต ความขัดแย้งเรื่องน้ำและที่ดิน มีปัญหาบุกรุกในเขตป่า

<u>ความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อด้านเศรษฐกิจ</u>

การมุ่งเน้นการสร้างรายได้ให้มากขึ้น แม้จะสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต แต่หากไม่ได้คำนึงถึงความความเชี่ยวชาญและความรู้ในการเพาะปลูก พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับระบบรายจ่ายและสินเชื่อหนี้สินเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนวิถีดั้งเดิมเป็นวิถีทุนนิยม เช่น จากที่เคยมีนิสัยใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออม หาของป่าบริโภคอาหารจากธรรมชาติรอบตัวริมป่าข้างบ้าน แต่ปัจจุบันเริ่มเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มยึดติดกับวัตถุนิยมและความสะดวกสบายจำเป็นต้องมีทุนในรูปของเงินสดมากขึ้นกับข้าวของเครื่องใช้ อุปกรณ์ เครื่องมือการผลิตแบบเดิมหมดคุณค่าลง เกิดพฤติกรรมเลียบแบบการกินแบบทันสมัย ทำให้ละทิ้งอาหารพื้นบ้าน ซื้อขายพืชผักจากตลาด ใช้สินค้าทันสมัยเหมือนคนเมือง นำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อ และเกิดปัญหาหนี้สินทั้งในภาคเกษตรที่เกิดจากต้นทุนการผลิตและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน เป็นต้น

<u>ความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อด้านสุขภาพ</u>

นอกจากความเสี่ยงที่เกิดจากการใช้สารเคมีในระบบการผลิตที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบสุขภาพร่างกาย เช่น ภาวะความเจ็บป่วย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ สารเคมีแล้ว พบว่ามีผลกระทบทางอ้อมเกี่ยวกับแหล่งที่มาของอาหาร คือ 1) ปลูกหรือผลิตเอง กินเอง มีความเสี่ยงไม่ปลอดภัย ผลผลิตไม่มีคุณภาพปนเปื้อนสารเคมี 2) อาหารธรรมชาติลดลง สัตว์ พืช และน้ำไม่สะอาด 3) งานประเพณีวัฒนธรรมที่ทุกคนมีสิทธิไปกินในงานเลี้ยงเสี่ยงสุขภาพ 4) อาหารจากการซื้อ ไม่มีเงินซื้ออาหารที่มีคุณภาพปลอดภัย ความปลอดภัยของอาหารทั้งเนื้อสัตว์และพืชผัก ผลไม้ อาจก่อให้เกิดโรคมะเร็ง เนื่องจากการบริโภค สุขภาวะ สิ่งแวดล้อมใกล้ตัว สารพิษ มลภาวะ อุณหภูมิความร้อน เป็นต้น

ความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การผลิตพืชเชิงเดียวก่อให้เกิดปัญหาและการเปลี่ยนแปลงโดยพบว่า มีการเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพภูมินิเวศป่าไม้และที่ดินทำกิน 1) จากพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่โล่ง โล้น เนื่องจากเดิมที่เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนภายใต้การใช้ประโยชน์จากป่าแบบอนุรักษ์และรักษาสภาพป่าเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้ผลผลิตเน้นเพื่อการยังชีพ โดยจะยังคงเห็นต้นไม้เติบโตและคืนสภาพกลายเป็นพื้นที่ป่าตามจำนวนปีที่หมุนเวียนการเพาะปลูก แต่หากเปลี่ยนพื้นที่ดินทำกินเป็นไร่ถาวรเพื่อการค้าพาณิชย์ ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่ซ้ำๆ ปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นพื้นที่โล้งกว้าง ไม่มีต้นไม้หรือรากยึดดินเป็นพื้นที่ลาดชัน ส่งผลต่อความเสี่ยงในการเกิดดินโคลนถล่ม น้ำป่าไหลหลาก และการใช้ที่ดินในขณะที่การปลูกพืชชนิดเดิม หากไม่ได้มีการหมุนเวียนพืชแทนหรือมีการปรับสภาพดินให้สมบูรณ์อย่างถูกวิธีแล้ว จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน เป็นดินเสื่อมสภาพ ส่งผลกระทบต่อจำนวนปริมาณผลผลิตที่อาจได้น้อยลงหรือมากขึ้นแต่ขาดคุณภาพของผลผลิต กระทบต่อการกำหนดราคาให้ตกต่ำของกลุ่มพ่อค้าคนกลางและราคาตลาด หรือหากต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเพื่อการดูแลรักษาก็ย่อมส่งผลต่อรายได้ผลกำไรจากการผลิต 2) จากพื้นที่ปลอดภัยเป็นพื้นที่ปนเปื้อนด้วยสารพิษสารเคมี ส่งผลกระทบต่อร่างกายและระบบนิเวศ จากการใช้สารเคมีมากเกินความจำเป็นเนื่องจากดินเสื่อม สภาพ ขาดธาตุอาหารจำเป็นของพืชในดิน ทำให้น้ำปนเปื้อนสารเคมี สัตว์ (เขียดแลว) และระบบนิเวศเสียสมดุลมีศัตรูพืชและต้องใช้สารยาฆ่าแมลงที่เป็นอันตราย ทั้งยังมีผลทางอ้อมต่อเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชน พืชพันธุ์พื้นบ้านบางชนิดเริ่มหายไป พันธุ์พืชท้องที่ในชุมชนที่ได้ปลูก ได้เก็บ ในพื้นที่ไร่ สวน นา และสวนหลังบ้าน มีมากกว่า 100 ชนิด โดยพันธุ์พืชที่มีมากที่สุด คือ พันธุ์พืชจากไร่ จากการศึกษาค้นพบว่าพันธุ์พืชได้รับการตกทอดจากบรรพบุรุษที่ได้เก็บรักษาไว้ หากไม่ปลูกต่อย่อมเสี่ยงสูญหาย แต่หากปลูกต่อได้ภายใต้สภาพพื้นที่ไม่ปลอดภัยย่อมเกิดการกลายพันธุ์และเป็นพืชมีพิษแทนได้

โดยสรุป สาเหตุที่เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังคงทำการเกษตรเชิงเดี่ยวในพื้นที่ป่า คือ การขาดแรงจูงใจเพียงพอ ทั้งนี้พบว่าการได้รับผลตอบแทนที่จูงใจ ปัจจัยการผลิตที่เอื้อต่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะ 1) แหล่งน้ำ และ 2) สิทธิในพื้นทำกินจะเป็นสิ่งสำคัญลำดับต้น ในการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกจากพืชเชิงเดี่ยวไปสู่การทำเกษตรยั่งยืน

สถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก

ระบบผลิตไร่หมุนเวียน การปรับเปลี่ยนวิถีวัฒนธรรมการผลิตเดิมของระบบไร่หมุนเวียน/รอบการทำไร่หมุนเวียน ความต่างในบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆที่สำคัญ ได้แก่ ระบบนิเวศกายภาพ ระบบการเกษตร (พึ่งพาตนเอง/พึ่งพิงภายนอก) และระบบวัฒนธรรม (พุทธ/ผี/คริสต์) และเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน (ประชากร สภาพสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การตลาด นโยบายรัฐ) ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบไร่หมุนเวียนรอบการทำไร่หมุนเวียนลดลง 4 ปี ต่อรอบ ซึ่งที่ผ่านมามีการหมุนรอบไร่หมุนเวียนกำหนดไว้ต่ำสุด 5 ปี สูงสุด 10 ปี การลดรอบหมุนเวียนเกิดความเสี่ยงกับพื้นที่อาหารของชุมชนมีแนวโน้มที่มี

ความต้องการใช้สารเคมี เพราะเกิดโรคระบาดในไร่ข้าว ดินเสื่อมคุณภาพ หญ้าขึ้นสูงข้าวโตช้า ข้าวไม่พอต่อการบริโภคในครัวเรือน หากมีการใช้สารเคมี ปัญหาใหญ่ที่ตามมา คือสุขภาพของคนในชุมชน และความหลากหลายทางพันธุกรรมในไร่ซึ่งปัจจุบันพันธุกรรมพืชต่างๆเริ่มลดน้อยลง

บทเรียนและองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร พื้นที่ไม่รับข้าวโพด

การหาอยู่หากินกับป่าได้หล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรัก ความสามัคคี เกิดพิธีกรรมจารีตประเพณีก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมาเป็นความรู้ที่เอื้อต่อการปกปักรักษาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ดังนั้น ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า จึงเป็นฐานทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ตามคำบอกเล่าว่า “ได้กินกับป่าต้องรักษาป่า ได้กินกับน้ำต้องรักษาน้ำ ได้กินกับดินต้องรักษาดิน ถ้าไม่รักษาทรัพยากรเหล่านี้ จะโดนลงโทษจากธรรมชาติ” ดังนั้นการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าอย่างดีที่สุด มีวิธีการจัดการที่ผ่านวัฒนาธรรมหลายรูปแบบภายใต้แนวคิดสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อ คือ ความเชื่อที่ว่าทรัพยากรดิน น้ำป่า คือชีวิตต้องเคารพ เพราะมีผีคุ้มครอง ถ้าทำลายผีจะมาเอาชีวิตคนทำลาย ดังนั้นจะทำกิจกรรมใด ๆ ต้องเลี้ยงผีคือการขออนุญาตก่อน ความยั่งยืนด้วยการทำไร่หมุนเวียน คือ ระบบการจัดการที่เป็นทั้งการใช้ภูมิปัญญาและและเป็นวัฒนธรรมของชุมชนในการผลิตอาหารเพื่อยังชีพและสร้างรายได้ให้ครอบครัว และความอุดมสมบูรณ์ของน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย หรือ การจัดการน้ำ เพราะน้ำมีค่าต่อชีวิต ขาดน้ำชีวิตไม่อาจอยู่ได้ยืนยาว รวมทั้งหล่อเลี้ยงชีวิตและสามารถทำการเพาะปลูกได้

เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับและสร้างความเข้าใจในการปกป้องพื้นที่อาหาร

ปัจจัยทางด้านกายภาพ ลักษณะทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ ลักษณะดิน ความลาดชัน และความสูงต่ำของภูมิประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อรูปแบบการใช้ที่ดิน พืชแต่ละชนิดต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตแตกต่างกันไป ส่วนปริมาณน้ำฝนจะสัมพันธ์กับความชื้นในดินที่จะเป็นประโยชน์ต่อพืช ดินเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเติบโตของพืช เพราะดินเป็นแหล่งธาตุอาหาร น้ำ อากาศ และเป็นที่ยึดของรากพืช พืชแต่ละชนิดต้องการลักษณะดินที่แตกต่างกัน เช่น เนื้อดิน ความลึกของดิน การระบายน้ำ ความสามารถในการซึมผ่าน ความสามารถในการอุ้มน้ำ และความสามารถของดินที่จะให้ธาตุอาหารพืช

ปัจจัยทางด้านสังคม - วัฒนธรรม ผู้นำให้ความสำคัญ เสียสละ และสนับสนุนในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีกลุ่ม/เครือข่ายที่เข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องชุมชนในตำบลเป็นชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน มีความเข้าใจ และมีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ประเพณีวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินประการหนึ่ง ประเพณีดั้งเดิมมีส่วนเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน กลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยก็จะมีลักษณะการใช้ที่ดินที่แตกต่างกัน การอพยพเข้ามาของชนกลุ่มอื่นในพื้นที่ ผู้อพยพก็จะมีการนำเอาวิธีการและการทำการเกษตรที่แตกต่างไปจากคนพื้นเมืองหรือคนท้องถิ่น ส่วนระบบการถือครองที่ดินนั้นจะมีผลโดยตรงต่อปริมาณของผลผลิต โครงสร้างของขนาดฟาร์ม และรูปแบบการใช้ที่ดิน ในพื้นที่ที่มีการครอบครอง

เป็นเจ้าของที่ดินจะมีการควบคุมการตัดสินใจหลักในการทำการเกษตรทั้งหมด พื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้เขตเมืองจะมีขนาดเล็กกว่าพื้นที่อื่นๆ และจะมีอัตราส่วนที่สูงของเกษตรกรที่ถือครองที่ดิน ซึ่งการถือครองที่ดินมีอยู่ 4 ประเภทคือ แบบส่วนรวม แบบของรัฐ แบบส่วนบุคคล และแบบเช่า

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านที่ดิน แรงงาน และเงินทุน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร เนื่องจากในแต่ละหน่วยของที่ดินก็คือ ทำเลที่ตั้งที่มีลักษณะเฉพาะ และจะมีความสัมพันธ์ไปตามการหมุนเวียนหรือรูปแบบการทำการเกษตร ที่จะเกี่ยวข้องกับคุณภาพ ราคา และทำเลที่ตั้ง ในส่วนทางด้านทุนการดำเนินงานนั้นก็เป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรจะนำมาใช้ในการปรับปรุงสภาพการผลิตของตนเองให้ดีขึ้น และจะลดต้นทุนในการใช้เครื่องจักร ปุ๋ย และการลงทุนด้านอื่นๆ เมื่อได้รับนวัตกรรมใหม่ๆเข้ามาใช้ ส่วนแรงงานจะมีผลต่อความต้องการผลผลิตที่สูงขึ้น และประเภทของระบบการเกษตร การผลิตที่ไม่คุ้มทุนจึงทำให้ต้องเพิ่มจำนวนแรงงานขึ้นอีก ส่วนปัจจัยตลาดจะมีความสำคัญในส่วนที่จะรองรับผลผลิต

ปัจจัยทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความเข้มแข็ง นำไปสู่การรักษาทรัพยากร ดิน-น้ำ-ป่า รวมทั้งเป็นเครื่องการท่องเที่ยวสามารถดึงให้นักท่องเที่ยวภายนอกมาเที่ยวชุมชน มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น การเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า การมีความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ เป็นต้น มีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทุกชุมชน และคนในชุมชนให้การยอมรับ ทุกชุมชนในตำบลให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของเครือข่าย มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

ปัจจัยทางด้านการเมืองและนโยบาย ผลของการกระทำของรัฐในพื้นที่เกษตรกรรมสามารถที่จะเห็นได้ทุกประเทศของโลก นโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม คือสิ่งที่สะท้อนรูปแบบการใช้ที่ดินในประเภทต่างๆ นโยบายทั้งหมดก็คือ กฎเกณฑ์หรือการตัดสินใจทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ ในหลายๆนโยบายของประเทศมักจะมีการนำไปใช้ในระดับภูมิภาคด้วย ในประเทศไทยมีนโยบายสาธารณะที่ประกาศใช้เพื่อที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่า เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2481 พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นในช่วง พ.ศ. 2500 - 2520 นโยบายป่าไม้แห่งชาติปี พ.ศ. 2528 เป็นต้น ซึ่งนโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังเป็นอย่างมากระหว่างคนท้องถิ่นกับรัฐหรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง โครงการจัดทำที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (คทช.) เป็นต้น

(2) กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารแม่ฮ่องสอน

จากการวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติและพฤติกรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับการพัฒนาร่วมกัน โดยทีมนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า มีดังนี้1. การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย 2. การออกแบบสาร 3. การใช้สื่อที่

เหมาะสม โดยมีข้อสังเกต คือในการใช้สื่อบางสถานการณ์ควรมีการย้ำบ่อย ๆ จะช่วยให้เกิดความน่าสนใจเพิ่มขึ้น สารที่นำเสนอจะมีความคงทนถาวรติดใจมากขึ้น แต่การใช้วิธีการนี้ควรระวัง ถ้าบ่อยเกินไปและกระทำต่อเนื่องกันนาน อาจจะเริ่มเบื่อหน่ายหรือชินชากลายเป็นไม่รับรู้สารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

4.2.2 การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

ในกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน เน้นการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนโดยมีแกนนำชุมชนเป็นผู้ส่งสารหลัก สื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนกับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จึงเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิด และปรึกษาปัญหากันระหว่างกลุ่ม สมาชิก และใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ ด้วย ดังนั้นองค์ประกอบการสื่อสาร ก็คือ ผู้นำทางความคิดในแต่ละชุมชนและอาจมีผู้นำต่างชุมชนเสริมที่ทำหน้าที่แพร่กระจายสาร ผ่านสื่อต่างๆ ในการวิจัยนี้ สื่อและกระบวนการสื่อสารที่ใช้ ได้แก่ 1) กระบวนการสื่อสารด้วยกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) และ 3) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย ประเภทคลิปสั้น ไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ โดยผลที่เกิดจากองค์ประกอบการสื่อสารในชุมชนจะทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วม เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับ จึงมีการชักชวนผู้อื่นหรือการบอกกันปากต่อปาก ทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่ยอมรับหรือลังเลเกิดความมั่นใจมากขึ้น มีความคล้อยตามผู้ชักชวนและเปิดรับในที่สุด

(3) ประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การสอบถามโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจในการทดลองใช้สื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอเพื่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเวทีพัฒนาทักษะการทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเวทีคืนข้อมูลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร พบว่า ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการด้านเนื้อหาข้อมูลความรู้ในการจัดกิจกรรมมีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง รวมทั้งความน่าสนใจในหัวข้อนำเสนอและการได้รับความรู้หรือมุมมองใหม่ๆ เพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน สะท้องให้เห็นว่าการจัดเวทีใหญ่ที่มีคนจำนวนมาก(มากกว่า 10 คนขึ้นไป) ไม่สามารถเข้าถึงความคิดความเข้าใจของแต่ละบุคคลได้ ทำให้ไม่เกิดการสื่อสารโดยตรง และเนื่องจากได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันน้อย เนื่องจากมีระยะเวลาการเรียนรู้จำกัด การได้รับความรู้ในการทางการแก้ไขปัญหาและสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดจึงมีความพึงพอใจในการรับสารน้อยตามด้วย ดังนั้นในกระบวนการจัดประชุมหรือจัดกิจกรรมที่ต้องเน้นการสร้างความเข้าใจอย่างมาก ควรเน้นการใช้วิธีการสนทนากลุ่มย่อยหรือการสนทนาแบบตัวต่อตัวเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันมากที่สุด และความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดสร้าง

ความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) ในการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจนและมีความครบถ้วนของเนื้อหาอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องมาจากความสามารถในการอธิบายเนื้อหาหรือการเชื่อมโยงเนื้อหา รวมทั้งการใช้เวลาตามที่กำหนดไว้และการตอบข้อซักถามในการฝึกอบรมอยู่ในระดับน้อย สะท้อนให้เห็นว่าต้องมีการเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพการเป็นวิทยากรให้กับผู้นำ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อการถ่ายทอดความรู้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้ส่งและผู้รับข่าวสาร สามารถโต้ตอบกันได้ในสื่อกลางเดียวกัน และความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดสร้างความเข้าใจด้วยการการใช้สื่อมีเดีย คลิป วีดีโอสั้น มีความพอใจอยู่ในระดับมาก จุดสำคัญของการนำเสนอ คือ การให้ความน่าสนใจในการดำเนินเรื่องเป็นลำดับแรก เนื้อหาและการลำดับเรื่องให้เชื่อมโยงกันเพราะเหมือนเป็นสิ่งเร้าและสร้างจุดสนใจให้เกิดการรับฟังสารและพยายามสร้างความเข้าใจต่อตัวสารนั้น รองลงมาคือความถูกต้องของภาษา ที่ต้องมีความกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย และถ้าหากมีความแตกต่างกันทางภาษาตามกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ควรมีการเพิ่มภาษาถิ่นเพื่อให้เกิดการรับและสื่อสารสร้างความเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะหน่วยงานในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

มีการเสนอแนวทางการจัดการร่วมสร้าง“แม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม” ว่าด้วย การปกป้องพื้นที่แผนด้วยการจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้อย่างยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน (แม่ฮ่องสอนโมเดล) เป็นแนวคิดการสร้างพื้นที่รูปธรรมภายใต้ “การจัดการร่วม” ที่คงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

1. สนับสนุนให้เกิดการสานพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การจัดการแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และจัดตั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองพิเศษ โดยมีกลไกการบริหารจัดการร่วม 3 ฝ่าย ได้แก่ องค์กรชุมชนภาคประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. สนับสนุนแนวทางการจัดการที่ดินและทรัพยากรฯ โดยองค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการและสนับสนุนงบประมาณให้เกิดระบบข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้วยการสำรวจ จัดทำแผนที่และกันพื้นที่ของชุมชนออกจากป่าของรัฐ (พรบ.ป่าไม้ 4 ฉบับ) ให้ชัดเจนในพื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ป่าไม้ ฯลฯ

2.1 แยกแยะคนอยู่ก่อนประกาศเขตป่า, ก่อน-หลังปี 2545, ก่อน-หลังปี 2557

2.2 จัดให้มีการสำรวจ จัดเก็บข้อมูลแผนที่ (GIS) รายแปลงทั้งจังหวัด

2.3 พัฒนาศูนย์สารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ที่ดินและทรัพยากรระดับจังหวัดและตำบล

3. หนุนเสริมการจัดทำกฎระเบียบหมู่บ้านชุมชน ข้อบัญญัติตำบลหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้ครบทุกตำบล และจัดทำข้อบัญญัติจังหวัดว่าด้วยการจัดการเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รองรับให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการในรูปแบบ คนอยู่กับป่า

4. จัดทำแผนพัฒนาที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนและพื้นที่ โดย

4.1 การจัดโซนพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ

- พื้นที่ดินอยู่อาศัย สนับสนุนการซ่อมสร้างบ้านมั่นคง
- พื้นที่ไร่หมุนเวียน ทำกิน ใช้ประโยชน์และคุ้มครองให้เป็นป่าวัฒนธรรม โดยอาศัย มติ ครม. 30 สิงหาคม 2553
- พื้นที่ไร่นาถาวร หนุนเสริมระบบการผลิตที่เกื้อกูลเกษตรปลอดภัยกับธรรมชาติตามศาสตร์พระราชา
- พื้นที่ป่าชุมชน ให้สิทธิการใช้ประโยชน์ สร้างป่าสร้างรายได้จัดการโดยชุมชน

4.2 การอนุญาตใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในรูปแบบจัดการร่วมโดย “ชุมชน/ ตำบล/ ท้องถิ่น” ไม่ใช่เป็นของรัฐหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ หรือให้มีการจัดทำโครงการร่วมกับองค์กรชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล เครือข่ายทรัพยากรฯ ตำบลหรือจังหวัด กลุ่มองค์กรในชุมชน ฯลฯ

4.3 สนับสนุนการสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการจัดสรรภาษีเพื่อการพัฒนาคน ชุมชน พื้นที่ ให้มี “เบี้ยสีเขียว” สำหรับคนดูแลป่า หรือมีอาชีพเป็น “นักอนุรักษ์จัดการดูแลทรัพยากรของตำบล”

4.4 สนับสนุนการจัดการไฟป่าโดยภูมิปัญญาชุมชน ผ่านกลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุกตำบล จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สารบัญ

	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 บริบทพื้นที่	13
ตอนที่ 1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง - แนวทฤษฎีการสื่อสารสร้างความเข้าใจ และเทศโนโลยีเพื่อการสื่อสาร - ทฤษฎีการมีส่วนร่วม - แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน ระบบการปลูกพืช	13
ตอนที่ 2 บริบท ข้อมูลทั่วไป และบริบทที่เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน	25
ตอนที่ 3 สถานการณ์การพัฒนาการเกษตรภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่12 (พ.ศ. 2560 – 2564)	28
ตอนที่ 4 บริบททั่วไปของพื้นที่ศึกษาวิจัย 6 พื้นที่สื่อสารเรียนรู้	36
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	98
3.1 แนวคิดเบื้องหลังโครงการวิจัย	98
3.2 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย	99
3.3 กระบวนการดำเนินการวิจัย	102
3.4 การกำหนดกรอบข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	109
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานวิจัย	112
4.1 ศึกษาความรู้และกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน	112
4.2 กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารแม่ฮ่องสอน	126
4.3 การประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน	137
บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินงาน	
5.1 สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โครงการ	147
5.2 สรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการวิจัย	151
5.3 บทเรียนการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)	156
5.4 ข้อเสนอต่อการดำเนินการต่อเนื่องหลังจบงานวิจัย	158

	หน้า
ภาคผนวก	160
ภาคผนวก 1 สรุปเส้นการพัฒนาโครงการวิจัย	160
ภาคผนวก 2 ข้อมูลบุคคลนักวิจัย และทีมวิจัยโครงการ	168
ภาคผนวก 3 แบบบันทึกการข้อมูลโครงการวิจัย	174

ส่วนที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดมีความโดดเด่นหลายลักษณะโดยเฉพาะสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความหลากหลายของประชากร มีความเป็นพื้นที่พิเศษด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้แก่ ชาวปกาเกอญอ (กะเหรี่ยง) กะเหรี่ยงแดง กะเหรี่ยงขาว กะเหรี่ยงคอยาว กะเหรี่ยงหูใหญ่ กะเหรี่ยงโป ลัวะ ม้ง ลีซู ลีซอ มูเซอดำ มูเซอแดง ลาหู่ ไทยใหญ่ จีนยูนาน ปะโอ คนเมือง และคนไทยอพยพจากภาคอื่นๆ จำนวน 275,884 คน 105,535 ครัวเรือน (ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2559) จึงถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มี อัตลักษณ์เฉพาะแบบ “คนอยู่กับป่า” ในเขตป่าที่รัฐมีนโยบายประกาศและขยายเขตป่าตาม พรบ. 4 ฉบับ ไม่ว่าจะเป็น พรบ.ป่าไม้ พรบ.เขตป่าสงวนแห่งชาติ พรบ.เขตอุทยานแห่งชาติ พรบ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งวนอุทยานและป่าอนุรักษ์เพิ่มเติม โดยมติคณะรัฐมนตรี ที่ยังไม่ได้กันขอบเขตที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และป่าชุมชนออกจากพื้นที่ป่าไม้ที่ชัดเจน แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ทั้งหมด 12,681.26 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 7,987,808.27 ไร่ เป็นเนื้อที่ป่า 6,940,279.90 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 86.89 และเนื้อที่ที่ไม่ใช่ป่ามีเพียง 1,047,528.37 ไร่ หรือร้อยละ 13.11 (ที่มา: ข้อมูลของสำนักจัดการที่ดิน กรมป่าไม้ ในปี พ.ศ.2556-2557) มีพื้นที่ทำการเกษตรได้เพียง 306,911 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.84 ของพื้นที่จังหวัด จากครัวเรือนเกษตรกร 51,205 ครัวเรือน (ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2558) เป็นผลทำให้ชุมชนต้องพบกับ “ปัญหา” ในทุกมิติทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพราะมีสถานะเป็นผู้บุกรุกป่าที่มีความผิดตามกฎหมาย

ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าเกือบทั้งจังหวัด ปัจจัย 4 ที่สำคัญต่อชีวิตจึงมีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันอยู่กับการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น บ้านที่สร้างด้วยไม้หรือไม้ไผ่ ผ้าที่ยังคงมีการทอใช้และใส่เองตามชุดชนเผ่า ยาที่เป็นสมุนไพรหาได้จากป่าเนื่องจากโรงพยาบาลมีจำนวนน้อยและอยู่ห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก และอาหารที่มีมากมายในป่าของหมู่บ้านชุมชนเปรียบเสมือนมีสวนอยู่หลังบ้านไม่ต้องใช้เงินซื้อหาแลกเปลี่ยน นอกจากปัจจัยที่กล่าวมาแล้วยังมีอีกปัจจัยที่มีความสำคัญและจำเป็นมากสำหรับคนที่อยู่ในเขตป่านั้นคือปัจจัยด้านที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นรากฐานของรายได้และเศรษฐกิจครัวเรือนของประชากรในจังหวัด แม้จะมีการผลิตที่ยังคงผูกพันกับการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างพึ่งพาภายใต้รูปแบบการปลูกข้าวนาดำและทำไร่หมุนเวียน และยังมีพื้นที่การเกษตรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญ ประกอบด้วย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง กระเทียม งา และกะหล่ำปลี เป็นต้น

แต่ในช่วง 36 ปีที่ผ่านมา มีพืชเชิงเดี่ยวชนิดหนึ่งที่มีพัฒนาการที่โดดเด่นโดยมีการผลิตอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ในเขตป่าด้วยข้อครหาว่า เป็นการผลิตโดยการบุกเบิก บุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ และยังส่งผลกระทบต่อพื้นที่และความมั่นคงทางอาหารโดยทำลายความสมบูรณ์และความยั่งยืนของพื้นที่อาหาร จำนวนรวมโดยประมาณ 60,000 ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2558) กับปริมาณผลผลิตจำนวน80,083.0 ตันในปี 2559 (รายงานสภาวะเศรษฐกิจการคลังจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประจำเดือนมกราคม 2560) นั่นคือ 1) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กับการรุกล้ำพื้นที่ป่าเปลี่ยนแปลงระบบไร่หมุนเวียนด้วยปัจจัยความต้องการผลผลิตสูงจากภาคอุตสาหกรรม เป็นพืชที่ใช้น้ำน้อย ทนแล้ง มีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวสั้น ปลูกได้ตามเชิงเขา และยังให้ผลผลิตสม่ำเสมออีกด้วย ทำให้ชาวบ้านเลือกที่จะเปิดใช้พื้นที่พร้อมๆ กัน จนกลายเป็นว่าที่ดินทุกแปลงถูกเปิดใช้งาน เป็นที่มาของภาพเขาหัวโล้นและมีความเสื่อมโทรมของพื้นที่เนื่องจากสารเคมีชนิดต่างๆ เมื่อพื้นที่เดิมเสื่อมหรือให้ผลผลิตไม่เพียงพอ หลายคนเลือกที่จะรุกล้ำเข้าไปปลูกในพื้นที่ป่ามากขึ้น 2) ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์แบบเกษตรพันธะสัญญากับความเสื่อมโทรมของนิเวศน้ำและดินในพื้นที่ปลูก ด้วยปัจจัยที่สำคัญคือราคาจูงใจให้เพาะปลูก รวมทั้งความต้องการของตลาด นโยบายและมาตรการส่งเสริมของภาครัฐมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญที่ทำให้เกษตรกร ยกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาเป็นตัวหลักที่คอยสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและมักเป็นข้ออ้างว่าถ้าไม่ทำแบบนี้แล้วจะทำอะไรทดแทน

แต่ด้วยนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวโพดฯ ในปัจจุบัน เช่น นโยบายข้าวโพดฯ กับการทวงคืนผืนป่า ที่มีเป้าหมายลดพื้นที่ปลูกลง 20 % นโยบายตลาดข้าวโพดฯ ไม่รับซื้อข้าวโพดฯ ที่ผลิตในพื้นที่ป่า จึงหันไปปลูกในนาแทน นโยบาย คสช. ทวงคืนผืนป่า นโยบายจังหวัดแม่ฮ่องสอนลดพื้นที่ปลูกฯ ตามประกาศวันที่ 12 พฤศจิกายน 2556 ของผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ได้สั่งเกษตรจังหวัดเตรียมลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยมีแผน 5 ปี ให้ลดปีละ 20 % แล้วให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชทดแทน จึงเป็นเหตุผลแวดล้อมสำคัญที่เป็นโอกาสที่จะเอื้อให้เกิดการวิจัยเพื่อการเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายปกป้องพื้นที่อาหาร ด้วยการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจให้มากและมีการเสนอการผลิตพืชทางเลือกที่จะทำให้สามารถคงวิถีการผลิตแบบคนอยู่กับป่าสร้างรายได้ และยังสืบเนื่องมาจาก 1) เป็นการต่อยอดงานวิจัยที่ผ่านมาในช่วงปี 2555-2556 ได้มีการวิจัยโครงการพัฒนาการของระบบข้าวโพดเลี้ยงเลี้ยงสัตว์และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกษตรการในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้มีข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และสร้างทางเลือกที่ทำให้วิถีการผลิตคืนกลับมาเป็น “คนอยู่กับป่า ไม่ใช่คนทำลายป่า” 2) เป็นการสร้างความรู้เพื่อให้เท่าทันสถานการณ์ทั้งตัวเกษตรกรเอง หน่วยงาน บุคคลทั่วไป เช่น สร้างความตระหนักผลกระทบทางด้านสุขภาพ ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและผลกระทบภาพรวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจให้รู้ในเรื่องต้นทุน ทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา พื้นที่ปลูก สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ให้รู้ข้อจำกัดทางด้านนโยบายที่เอื้อต่อข้าวโพดฯ หรือ “พืชเชิงเดี่ยว” รู้กระบวนการผลิตข้าวโพดฯ ทั้งหมด โดยอาศัยสถานการณ์ในการสื่อสาร

“เศรษฐกิจพอเพียง ทำดีเพื่อพ่อ” เป็นต้น และสามารถตั้งรับปรับตัว เพื่อให้ไปสู่ความมั่นคงด้านรายได้อย่างสร้างสรรค์ และมีการพัฒนาโดยใช้กลไกการสร้างความรู้เรื่องพืชทางเลือก เกษตรอินทรีย์ การตั้งกองทุน มีการจัดการที่ดิน น้ำ เมล็ดพันธุ์ เป็นต้น 3) เป็นการปกป้องพื้นที่อาหาร สร้างความมั่นคงทางรายได้ และยืนยันแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อลดปัญหา ดินเสื่อม น้ำหาย ป่าลด อาหารจากธรรมชาติลดลง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการเชื่อมร้อยภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก โดยการสื่อสารเพื่อลดความเสี่ยงปกป้องพื้นที่ สร้างความมั่นคงทางอาหารและอาชีพให้เกิดเป็นรูปธรรม จัดทำชุดองค์ความรู้ และพัฒนายกระดับพื้นที่ต้นแบบที่พร้อมนำไปใช้ประโยชน์และสามารถขยายพื้นที่ไปสู่เป้าหมายร่วมภายใต้การเป็นเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. คำถามวิจัย

คำถามหลัก : กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ควรเป็นอย่างไร

คำถามรอง : กระบวนการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจและมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) มาเป็นพืชหรืออาชีพทางเลือก ควรมีรูปแบบอย่างไร

3. วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาความรู้และกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2) เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3) เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นิยามศัพท์

พืชเชิงเดี่ยว หมายถึง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และข้าวโพดพันธะสัญญา

การปกป้องพื้นที่อาหาร หมายถึง การลดละเลิกการผลิตที่บุกรุก หรือขยายพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ที่ดินจนมีความเสี่ยงหรือได้รับผลกระทบทั้งในเขตดินทำกินและที่ดินในเขตป่าซึ่งเป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 (อาหาร ยา ผ้า และบ้าน)

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 กลุ่มเป้าหมาย

1) กลุ่มเกษตรกรหรือผู้ผลิต

1.1) กลุ่มผู้ผลิตพืชเชิงเดี่ยว เน้น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ใน 2 ระบบได้แก่

* ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์จำนวน 1 หมู่บ้านในตำบลแม่ยวม อ.แม่สะเรียง เกษตรกรเป้าหมาย 10 ราย
* ข้าวโพดอาหารสัตว์ จำนวน 3 หมู่บ้านใน 3 ตำบล ได้แก่
  - ตำบลนาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า เกษตรกรเป้าหมาย 20 ราย
  - ต.แม่เงา อ.ขุนยวม เกษตรกรเป้าหมาย 15 ราย
  - ต.แม่คะตวน อ.สบเมย เกษตรกรเป้าหมาย 15 ราย
  - ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย เกษตรกรเป้าหมาย 15 ราย

1.2) กลุ่มผู้ผลิตพืชทางเลือก ฟาร์มต้นแบบเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกในพื้นที่

2) ภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนโรงเรียนในพื้นที่ ป่าไม้ในพื้นที่ หน่วยงานด้านการเกษตรในพื้นที่

3) กลุ่มผู้บริโภคหรือบุคคลทั่วไป (สาธารณะ)

4.2 ขอบเขตเนื้อหา

1) เพื่อศึกษาความรู้ที่นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร

1.1) สถานการณ์การผลิตพืชเชิงเดี่ยวต่อผลกระทบด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม

1.2) สถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก

1.3) บทเรียนและองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร (พื้นที่ไม่รับข้าวโพด/พืชเชิงเดี่ยว)

1.4) เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เหมาะสมกับการรับ/ สร้างความเข้าใจ

1.5) การสังเคราะห์เนื้อหาที่นำไปสู่การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

2) เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1) การวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เกี่ยวข้องในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2) การเสริมศักยภาพสร้างนักสื่อสารชุมชน

2.3) การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในพื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย

2.4) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง

3) เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3.1) การประเมินผลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง

3.2) วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.3 ขอบเขตพื้นที่

1) ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า พื้นที่วิกฤตกรณีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ศึกษาพืชทางเลือก
2) ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง พื้นที่วิกฤตกรณีข้าวโพดพันธะสัญญา ศึกษาพืชทางเลือก
3) ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย พื้นที่เสี่ยงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ศึกษาพืชทางเลือก
4) ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม พื้นที่เสี่ยงข้าวโพดพันธะสัญญา
5) ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย พื้นที่เฝ้าระวังของพืชเชิงเดี่ยว
6) ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง พื้นที่องค์ความรู้ “ไม่รับพืชเชิงเดี่ยว”

5. ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

1) การศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลการวิจัยต่างๆ ทบทวนเป้าหมายการดำเนินงานระหว่างทีมวิจัยที่เกี่ยวข้องในแต่ละอำเภอ และคัดเลือกชุมชนเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างชัดเจน
2) จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดในระดับจังหวัด นำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนงาน ในพื้นที่ต่างๆ และระดมความคิดเห็นเพื่อให้เห็นกระบวนการเบื้องต้นในแต่ละอำเภอ
3) จัดเวทีประชุมทีมวิจัยหลัก และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น เครื่องมือในการวิเคราะห์สถานการณ์ ผลบวก ผลลบของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวิเคราะห์ต้นทุนการผลิต เป็นต้น

4) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในแต่ละกลุ่ม เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมตามกรอบเนื้อหาที่ได้ออกแบบไว้
5) จัดเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือที่ได้มีการออกแบบไว้ เช่น แบบประเมิน แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ภาพถ่าย เป็นต้น
   จัดเวทีเพื่อรวบรวม และสรุปข้อมูลในระดับจังหวัดที่ได้จัดเก็บด้วยกระบวนการต่างๆ ในระดับพื้นที่ และแลกเปลี่ยนเพิ่มเติม
6) เติมทักษะการวิเคราะห์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย / ช่องทางการสื่อสาร ที่เหมาะสมกับผู้ที่จะสื่อสาร เช่น หน่วยงานรัฐ ชาวบ้าน (กลุ่มชาติพันธุ์)
7) เติมทักษะความรู้ เรื่องการผลิตสื่อ เช่น การออกแบบอินโฟร์กราฟฟิก (ที่ใช้แก่นของออกแบบอินโฟร์กราฟฟิกที่สามารถย่อยเนื้อหาความรู้ที่มีจำนวนมาก ให้สามารถสื่อสารได้ในโปสเตอร์แผ่นเดียว) เป็นต้น
8) จัดเวทีวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในระดับจังหวัด
9) ประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน
10) นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในระดับจังหวัด หารือเพื่อแสวงหาแนวทางในการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ไขปัญหา หรือแนวทางการในจัดการปัญหาตามข้อคิดเห็นและข้อเสนอต่างๆ
11) เขียนร่างรายงาน และรายงาน

6. ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี 6 เดือน (18 เดือน : วันที่ 1 ตุลาคม 2560 -31 มีนาคม 2562)

ระยะที่ 1 : 8 เดือน (วันที่ 1 ตุลาคม 2560 -31 พฤษภาคม 2561)

ระยะที่ 2 : 10 เดือน (วันที่ 1 มิถุนายน 2561 -31 มีนาคม 2562

7. งบประมาณในการดำเนินงาน จำนวน 380,900บาท

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

1) ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน และลดละเลิก ปรับเปลี่ยน วิถีการผลิตพืชเชิงเดี่ยว
2) ได้กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัด

แม่ฮ่องสอน

3) ได้รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอนและการขยายผลไปสู่พื้นที่อื่น ๆ
4) ได้ความรู้สื่อชาวบ้าน หรือสื่อเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการสื่อสารสาธารณะ สร้างพื้นที่รูปธรรม
5) ได้ ร่างคู่มือ “กระบวนการและเครื่องมือที่เหมาะสมในการสื่อสารพืชเชิงเดี่ยว”

ผลเชิงพัฒนา

1) พัฒนาและยกระดับพื้นที่ต้นแบบในการตั้งรับปรับตัว
2) เกิดการเชื่อมร้อยภาคีปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3) เกิดการพัฒนาศักยภาพนักสื่อสารนักวิจัยชุมชน คนรุ่นใหม่ในพื้นที่

9. ผู้ดำเนินงานวิจัย

หัวหน้าโครงการ นางสาวทิพวัลย์ พลภักดี

ผู้ช่วยนักวิจัย

1) นายอังแก่น – เครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอปางมะผ้า
2) นางสุพร กอแจ สมาคมฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำสาละวิน

ทีมวิจัย

1) นางหฤทัย สุขอุรา ประธานวิสาหกิจผู้ปลูกส้มตำบลนาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า
2) นางวันเพ็ญ จิตเมตตาธรรม ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลนาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า
3) นายวิเชียร ประทีปพจน์ เครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอแม่ลาน้อย
4) นายเอกราช ชูเกียรติดงดอย เครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอแม่ลาน้อย
5) นายวัลลภ สุวรรณอาภา เครือข่ายเกษตรทางเลือก อำเภอขุนยวม
6) นายอุดม วิชยาพันธุ์ ผู้นำเกษตรกรเกษตรอินทรีย์บ้านห้วยต้นนุ่น ต.แม่เงา
7) นายรัตนากร คาดคำฟู นักวิชาการเกษตรชำนาญการ อบต. แม่คะตวน
8) นายชาติชาย พงษ์เฉลิมวัน กลุ่มปลูกฟักทอง ตำบลแม่คะตวน
9) นายชัยชนะ ดวงปูนันท์ สมาชิกสภาเกษตรกร ตำบลแม่ยวม
10) นายหมื่น ศรีคำเรือง เกษตรกรอาสา ตำบลแม่ยวม
11) นายชลธิชา เกียรติแดนไพร เครือข่ายการจัดการทรัพยากร ตำบลห้วยปูลิง
12) นายสุรัตน์ เจแฮ คระกรรมการบ.ประชารัฐแม่ฮ่องสอน (ตำบลห้วยปูลิง)

ทีมที่ปรึกษา

1) นายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ ประธานคณะทำงานเครือข่ายแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน
2) นายประเสริฐ ประดิษฐ์ ประธานสภาพลเมือง จ.แม่ฮ่องสอน
3) นายพันศักดิ์ จิตสว่าง ประธานเครือข่ายเกษตรทางเลือก จ.แม่ฮ่องสอน
4) นายอารยะ ภูสาหัส นักวิชาการอิสระ
5) นายวิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ เครือข่ายสื่อสร้างสรรค์ จ.แม่ฮ่องสอน
6) นายชาญชัย วิทยาพูน เครือข่ายสื่อสร้างสรรค์จ.แม่ฮ่องสอน
7) นายสุทัศน์ นุชประโคน หัวหน้าศูนย์ศิลป์สาละวิน อ.แม่สะเรียง
8) นายนิติศักดิ์ โตนิติ สถาบันปัญญาปีติ จ.แม่ฮ่องสอน
9) นายเทวัญ ปัญญาประเสริฐ หัวหน้าศูนย์ ศพก บ้านปางหมู อ.เมือง

ภาคีความร่วมมือภายในพื้นที่

1) ชมรมคนรักในหลวง
2) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน
3) ชมรมวิสาหกิจบุกและเกษตรอินทรีย์
4) เครือข่ายการจัดการทรัพยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน
5) บ. ประชารัฐรักสามัคคี จำกัด จังหวัดแม่ฮ่องสอน
6) เครือข่ายสื่อสร้างสรรค์จังหวัดแม่ฮ่องสอน
7) นักข่าวพลเมือง
8) องค์การบริหารส่วนตำบลพื้นที่เป้าหมาย
9) การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแม่ฮ่องสอน (กศน)
10) หน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่
11) โครงการหลวงในพื้นที่ แม่ลาน้อย พื้นที่ขยายผลในเงา ห้วยมะเขือส้ม
12) เกษตรจังหวัดและเกษตรที่สูง
13) พัฒนาที่ดินจังหวัดแม่ฮ่องสอน
14) ชลประทานอำเภอแม่สะเรียง
15) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
16) เครือข่ายสมัชชาสุขภาพ : สช
17) ศูนย์จัดการเครือข่ายตำบลสุขภาวะ (สสส.)

ภาคีความร่วมมือภายนอก

1) มหาวิทยาลัยแม่โจ้
2) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การผลิตและการเชื่อมตลาด
3) สวทช. ความรู้ทางวิชาการ การวิเคราะห์อาหาร
4) เครือข่ายผู้ประกอบการเพื่อสังคม (มรภ.ภูเก็ต)
5) นักข่าว

10. แผนกิจกรรมและปฏิทินการดำเนินงาน

แผนปฏิบัติการทำงาน ระยะที่ 1 (8 เดือน: วันที่ 1 ตุลาคม 2560 -31 พฤษภาคม 2561)

ที่	งาน/ กิจกรรม	ตค	พย	ธค	มค	กพ	มีค	เมย	พค
1	ประชุมสร้างความเข้าใจโครงการและเตรียมความพร้อมทีมวิจัย และเวทีสร้างความเข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์โครงการกับผู้เกี่ยวข้อง	*							
2	การศึกษาทบทวนข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง/ ผลการวิจัยต่างๆ		*	*					
3	ออกแบบเครื่องมือและวิธีการศึกษาข้อมูล กำหนดประเด็น กรอบการทำงานเพื่อนำไปสู่การผลิตสื่อหรือกระบวนการสื่อสารในเชิงพื้นที่กับกลุ่มเป้าหมาย				*				
4	ศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก				*	*	*	*	
5	ถอดบทเรียนองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร (พื้นที่ไม่รับพืชเชิงเดี่ยว/ข้าวโพดลี้ยงสัตว์ ตำบลห้วยปูลิง				*	*	*	*	
6.	เติมทักษะการวิเคราะห์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย/ ช่องทางการสื่อสาร ที่เหมาะสมฯ				*	*			
7	เติมทักษะความรู้ เรื่องการผลิตสื่อ เช่น การออกแบบอินโฟร์กราฟฟิก เป็นต้น				*	*			

ที่	งาน/ กิจกรรม	ตค	พย	ธค	มค	กพ	มีค	เมย	พค
8	ประชุม ประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์เนื้อหาที่นำไปสู่การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้อง						*	*	
9	ประชุมทีมวิจัย 4 ครั้ง (2 เดือนต่อครั้ง)		*		*		*		*
10	จัดทำรายงานผลการศึกษา								*

แผนปฏิบัติการทำงานระยะที่ 2 (10 เดือน : วันที่ 1 มิถุนายน 2561 -31 มีนาคม 2562)

ที่	งาน/ กิจกรรม	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค	มค	กพ	มีค
1	เวทีประชุมพิจารณารายงานโครงการระยะที่ 1 ระดับจังหวัด		*								
2	เวทีทบทวนแผนการดำเนินงานระยะที่ 2 และวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมตามกับกลุ่มเป้าหมาย	*	*								
3	อบรมเสริมศักยภาพนักสื่อสารชุมชน ปฏิบัติการ (Work Shop) เพื่อการผลิตสื่อ และเรียนรู้เทคนิคกระบวนการสื่อสาร			*	*						
4	การผลิตสื่อที่เหมาะสมเพื่อการนำไปใช้ เช่น สื่อออนไลน์ คลิปวีดีโอ แผ่นพับ บทความเพื่อการกระจายเสียง โปสเตอร์ ฯลฯ			*	*						
5	ทดลองทำกระบวนการสื่อสารสร้างความโดยใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย อำเภอ/จังหวัด			*	*	*	*	*			
6	ประชุมถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างความโดยใช้สื่อและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ						*	*			
7	ออกแบบกรอบ ปัจจัย เพื่อเป็นตัวชี้วัดในการประเมินผลกระบวนการสื่อสาร		*	*							
8	ประเมินผลกระบวนการสื่อสารในแต่ละรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย			*	*	*	*	*			
9	นำเสนอผลการประเมินและดำเนินงาน และนำมาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย							*	*		

ที่	งาน/ กิจกรรม	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค	มค	กพ	มีค
10	ประชุมทีมวิจัย 4 ครั้ง (2 เดือนต่อครั้ง)		*		*		*		*		
11	เวทีประชุมพิจารณารายงานโครงการระยะที่ 1 ระดับจังหวัด									*	
12	จัดทำร่างรายงาน และรายงานฉบับสมบูรณ์										*
13	ร่วมเวทีนำเสนอร่างรายงาน และรายงานฉบับสมบูรณ์										*

13. กรอบแนวคิดการวิจัย โครงการกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

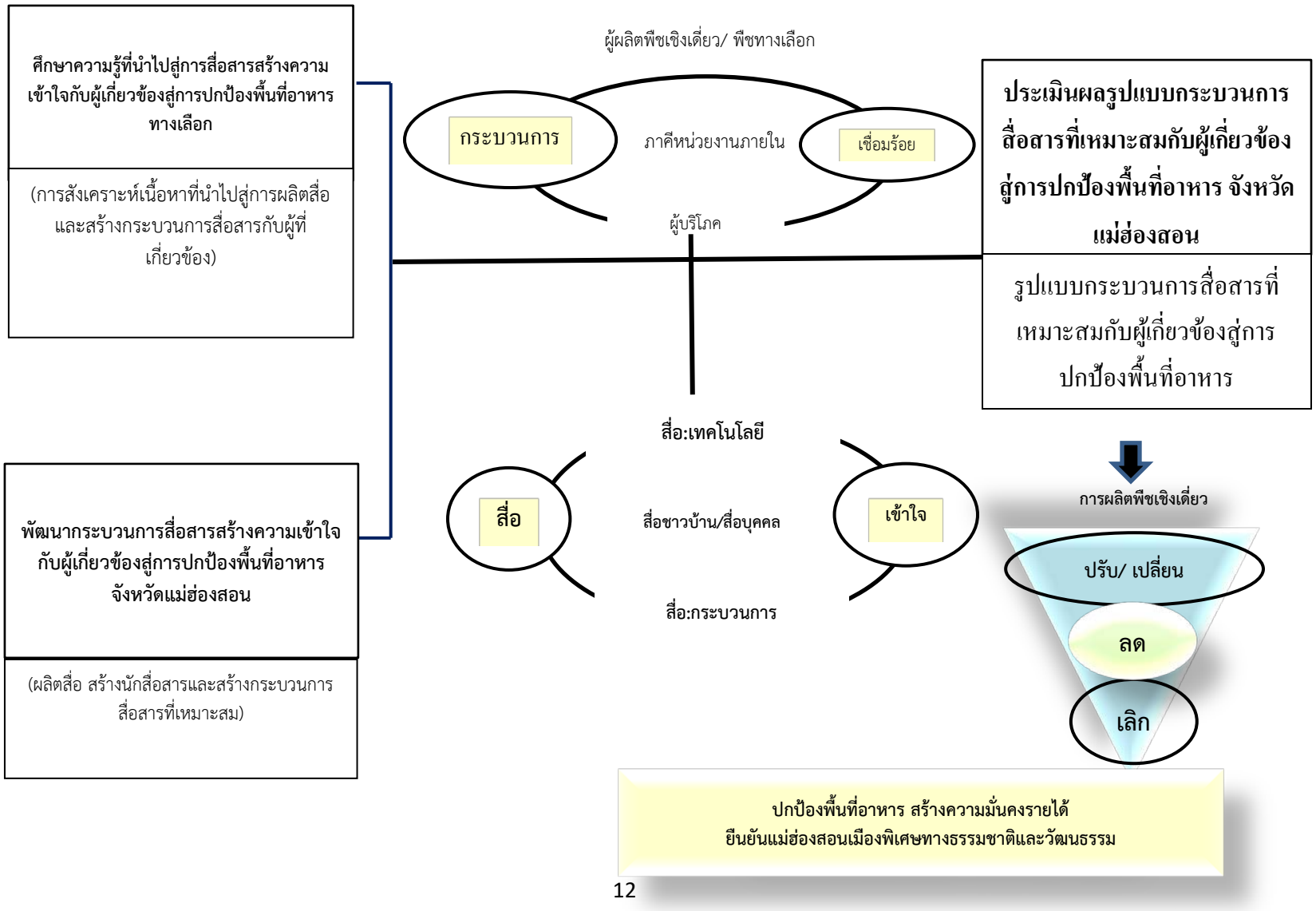

บทที่ 2
เอกสารที่เกี่ยวข้องและบริบทพื้นที่วิจัย

ในการศึกษาวิจัยกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่ออธิบายกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ศึกษาและนำเอาแนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดการวิจัย และวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมทั้งอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำวิจัยครั้งนี้ โดยแยกเป็นตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการสื่อสารสร้างความเข้าใจ และเทศโนโลยีเพื่อการสื่อสาร

แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิด ระบบการปลูกพืชและเกษตรกรรมยั่งยืน

ตอนที่ 2 บริบททั่วไป และบริบทที่เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตอนที่ 3 สถานการณ์การพัฒนาการเกษตรภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564)

ตอนที่ 4 บริบททั่วไปของพื้นที่ศึกษาวิจัย 6 พื้นที่สื่อสารเรียนรู้

ผลการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ใช้วิธีการค้นหาข้อมูลจากเอกสารมือสอง (ทุติยภูมิ) จากระบบเอกสาร “อิเลคทรอนิค” จากแหล่งข้อมูลภาครัฐ รวมถึงเอกสารที่เป็นรายงานการวิจัยและข้อมูลเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดการสื่อสารสร้างความเข้าใจ เทศโนโลยีเพื่อการสื่อสาร

การใช้สื่อเพื่อช่วยตอบสนองความพึงพอใจของผู้รับสาร เป็นการเปลี่ยนแนวการศึกษาที่ให้ความสนใจกับบทบาทความสำคัญของผู้ส่งสาร นำมาวิเคราะห์หาความต้องการของผู้ใช้สื่อ โดยนำเอาปัจจัยที่เกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาของผู้ใช้ เข้ามาช่วยอธิบายถึงพฤติกรรมในการบริโภคสื่อว่า นอกจากความต้องการขั้นพื้นฐาน 5 อย่างของมนุษย์ ตามที่มาสโลว์ (Maslow) ได้กล่าวไว้ดังนี้ คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย
2. ความต้องการความปลอดภัย
3. ความต้องการความรัก

4. ความต้องการความนับถือ
5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต

มนุษย์ยังมีความต้องการอยากจะเรียนรู้เพื่อแสวงหาระเบียบ และความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมรอบตัว ความต้องการที่จะรู้นี้ นับเป็นแรงผลักดันสำคัญที่มนุษย์ได้มาจากการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับว่า มนุษย์เราตั้งใจที่จะแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชน ไม่ใช่เป็นเพราะอิทธิพลจากสื่อ แต่เพียงด้านเดียวดังที่เคยคิดกัน และลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในทฤษฎีนี้ คือ เป็นการศึกษาที่ห้าความสำคัญกับบทบาทและตัวบุคคล ในอันที่จะเลือกเปิดรับสารมากกว่า โดยพิจารณาถึงแบบแผนพฤติกรรมในการเปิดรับสาร ก่อนที่จะไปดูเกี่ยวกับผลที่เกิดจากการเปิดรับเนื้อหาสารเหล่านั้นต่อไป

แคทซ์ และคณะ (Katz and Others, 1974) ได้สร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ ดังนี้

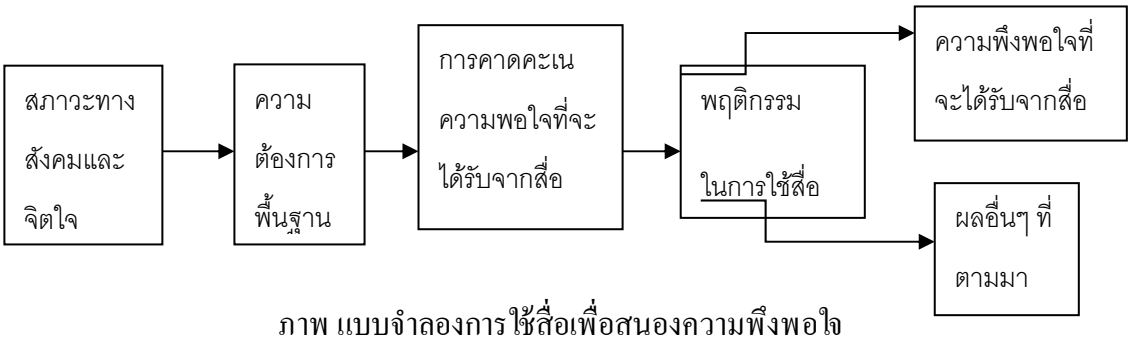

ภาพ แบบจำลองการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจ

แคทซ์ และคณะ ได้อธิบายว่า สภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกัน ย่อมมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกัน ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทจะสนองความพึงพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น ลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน ก็จะมีความแตกต่างกันไป และในขั้นสุดท้าย คือ ความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อ ก็จะต่างกันออกไปอีกด้วย

ดังนั้น การศึกษาสื่อสารมวลชน ตามแนวทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชนและความพึงพอใจ จึงมีข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกัน ดังต่อไปนี้:

1. มนุษย์จงใจที่จะแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกบังคับให้อ่าน ให้ดูหรือฟัง เพราะมนุษย์เรามีทางเลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ 2. การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์ ย่อมมีจุดมุ่งหมาย 3. สื่อสารมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่นๆ อีกหลายอย่าง ที่อาจตอบสนองความต้องการรับรู้ของมนุษย์ได้ 4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเอง จากความสนใจ แรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่างๆ กัน (เสรี วงษ์มณฑา, 2523)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

1. สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สิ่งต่าง ๆ ที่มองเห็นแล้วเข้าใจตรงกัน เช่น ตัวเลข ตัวหนังสือ สี เครื่องหมาย เช่น ไฟเขียว ไฟแดง ลูกศรเลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวา คำพูด ข้อเขียน ตลอดจนเครื่องหมายหรือสัญญาณที่แทนความหมาย (Meaning) เพื่อใช้ในการสื่อสารเพื่อให้การสื่อสารในครั้งนั้น ๆ เข้าใจง่ายชัดเจนและรวดเร็วขึ้น อีกทั้งใช้เพื่อสื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ESSO ใช้เพื่อสื่อความหมายต่าง ๆ เช่น ไพ่ที่เป็นเลข 9 จะมีความหมายว่า โชคดี เลข 7 จะได้เดินทาง เลข 10 จะได้สตางค์ เป็นต้น

2. การสื่อสารต้องมีความเข้าใจในสัญลักษณ์หรือภาษาให้ตรงกัน (Understanding)

การสื่อสารคือกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสาร (ผู้ทำการประชาสัมพันธ์) และผู้รับสาร (กลุ่มเป้าหมาย) หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อผู้รับสารได้เข้าใจเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งสารต้องการจะสื่อ

3. การสื่อสารจะต้องมีการปฏิสังสรรค์ (Interaction) การสื่อสารเป็นการเชื่อมคนให้อยู่ร่วมกันหรือทำให้คนอยู่ร่วมกันได้เพราะมีการพูดจาและโต้ตอบกันตลอดจนมีกิจกรรมระหว่างกัน แต่ถ้าคนเราอยู่ด้วยกันแล้วไม่พูดคุย ไม่สื่อสารกัน ความอึดอัดใจก็เกิดขึ้นสุดท้ายก็อยู่ร่วมกันไม่ได้ ผู้ส่งสาร (ผู้ทำการประชาสัมพันธ์) และผู้รับสาร(กลุ่มเป้าหมาย) ต้องมีความเข้าใจอันดีที่มีต่อกันทั้งสองฝ่าย จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการปฏิสังสรรค์ (Interaction) คือ การตอบโต้กันระหว่างผู้รับสารกับผู้ส่งสาร

4. การลดความไม่แน่ใจ (Uncertainty) การสื่อสารนั้นจะช่วยลดความไม่แน่ใจให้กับผู้ส่งข่าวสารโดยจะสร้างความเชื่อมั่นในตัวเองและลดความเสี่ยงในการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ เพราะในขณะที่เราสื่อสารกันจะทำให้รู้ข้อมูลหรือข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องที่เราต้องตัดสินใจมากขึ้น ความมั่นใจก็จะยิ่งมีความมั่นใจในการตัดสินใจมากขึ้นเท่านั้น

5. กระบวนการ (Process) กระบวนการสื่อสารจะมีจุดเริ่มต้นที่ผู้ส่งข่าวสาร (Sender) มีการออกแบบข่าวสาร (Message) แล้วส่งข่าวสารผ่านช่องทาง (Channel) หรือสื่อ (Media) โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกิดผล (Effect) คือผู้รับข่าวสาร (Receiver) เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดความรู้สึกที่ดีหรือเกิดพฤติกรรมที่ผู้ส่งสารต้องการจะให้เกิดขึ้น ดังนั้นในการพูดหรือเขียน เราจะต้องคิดก่อนว่าจะพูดหรือจะเขียนอะไร จะใช้ภาษาใดที่เหมาะสมและถูกใจที่สุด เช่น การเขียนแสดงความรักหรือคำอวยพรบางคนอาจจะรู้สึกเขินที่ใช้ภาษาไทยจึงเลือกใช้ภาษาอังกฤษแทน จากนั้นเราก็ต้องมาเลือกว่า จะใช้สื่ออะไรดี จะพูดด้วยตนเอง โทรศัพท์ แฟกซ์ หรือจดหมายไป สุดท้ายก็มาเลือกว่าจะสื่อสารเวลาใดดี

6. การแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Interchange) การสื่อสารนั้นคือ การให้และการรับ (Give and take) หมายความว่า คน ๆ หนึ่งจะต้องเป็นผู้ให้และผู้รับ จะไม่มีฝ่ายใดเป็นผู้รับฝ่ายเดียวหรือผู้ให้ฝ่ายเดียว ฉะนั้นการสื่อสารที่ดีจึงต้องมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันและในการสื่อสารก็มิได้หมายความว่าจะต้องเป็นการพูดเพียงอย่างเดียวแม้กระทั่งการแสดงสีหน้าท่าทางต่าง ๆ ก็ถือว่าเป็นการสื่อสารด้วย

7. ช่องทางของการสื่อสาร (Channel) เป็นเครื่องมือหรือสื่อที่ใช้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสาร ซึ่งประกอบด้วย 6 ช่องทางคือ (1) การสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การให้สัมภาษณ์ การประชุม (2) การสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ (3) การสื่อสารแบบสองขั้นตอนคือใช้ทั้งคนและสื่อร่วมกัน (4) การจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น กระทรวงมหาดไทยจัดงานขายสินค้าราคาถูก (5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เครื่องโทรสาร อินเตอร์เน็ต โทรศัพท์ (6) เอกสารต่าง ๆ เช่น จดหมายข่าว วารสาร แผ่นพับ ใบปลิว

8. การเชื่อมโยง (Linking) การสื่อสาร คือ กระบวนการที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกันโดยขจัดสิ่งที่ขาดหายของแต่ละคนออกไป นอกจากนี้การสื่อสารยังเป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ของบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยการบอกเล่าประสบการณ์ของบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอีกคนหนึ่งซึ่งบุคคลที่ถูกถ่ายทอดไม่ได้ประสบกับเหตุการณ์นั้นก็จะกลายเป็นคนที่มีประสบการณ์ร่วมกัน จากผู้ไม่รู้มาเป็นผู้รับรู้ จากผู้ไม่เห็นก็จะกลายมาเป็นผู้ที่ร่วมเห็น

9. ความเหมือน (Commonality) การสื่อสาร คือ กระบวนการลดความแตกต่างทางด้านความคิดการรับรู้ ทัศนคติ มุมมอง การแสดงออก ความเชื่อ ฯลฯ ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งสาระที่ถูกใส่รหัส (Encode) จากผู้ส่งสารผ่านช่องทางการสื่อสารและถูกถอดรหัส (Decode) โดยผู้รับสารนั้นถือเป็นการลดช่องว่างทางด้านความคิด การรับรู้ ทัศนคติ มุมมอง การแสดงออก ความเชื่อ ฯลฯ ของทั้งสองฝ่ายโดยมีวัตถุประสงค์ คือมุ่งให้มีความคล้ายคลึงกัน คิด รับรู้เหมือนกัน มีทัศนคติมีมุมมอง ตลอดจนมีการแสดงออกที่เหมือนกัน

10. การลอกเลียนความทรงจำ (Memory) การสื่อสารคือ กระบวนการสร้างหรือเรียกร้องความสนใจของผู้ส่งสารที่มีต่อผู้รับสารซึ่งผู้ส่งสารมีเป้าประสงค์ที่จะให้ผู้รับสารลอกเลียนความทรงจำ ด้วยการจำสาระที่ผู้ส่งสารส่งมายังผู้รับสารได้ คิดเหมือนสาระนั้น ๆ ยอมรับและกระทำตามสาระที่อยู่ในความทรงจำของผู้รับสารซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ส่งสาร

11. เลือกวิธีการตอบโต้ (Discriminative) ในการสื่อสารเราสามารถที่จะเลือกวิธีการตอบโต้ได้ เช่น เมื่อเราเห็นคนรู้จักกำลังเดินมา เราสามารถเลือกว่าเราจะเผชิญหน้ากับเขาหรือเลือกที่จะหลบหน้าเขานอกจากนี้วิธีการตอบโต้ของแต่ละคนก็จะแตกต่างกัน

12. สิ่งเร้า (Stimuli) ในการสื่อสารนั้นจะต้องใช้สิ่งจูงใจ (สิ่งเร้า) เพื่อให้ผู้รับข่าวสารเกิดความตั้งใจและสนใจที่จะรับข่าวสารซึ่งจะมีผลทำให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลด้วยภาษาที่ถูกต้อง เข้าใจง่าย ตลอดจนร้อยเรียงเป็นสาระอย่างสมเหตุสมผลถูกส่งผ่าน (Release) นอกจากนี้กิจกรรมทางการตลาดที่มีความแปลกและยังไม่เคยมีใครทำมาก่อนก็ถือว่าเป็นสิ่งเร้าที่ดีสามารถดึงดูดความสนใจจากสาธารชน ดังนั้นสิ่งเร้าจึงเป็นองค์ประกอบของการสื่อสารที่มีบทบาทและส่งผลโดยตรงกับงานประชาสัมพันธ์

13. ความตั้งใจ (Intention) ในการสื่อสารผู้ส่งสารมีความตั้งใจหรือมีวัตถุประสงค์ในการส่งสาร 3 ระดับ คือ ต้องการให้ผู้รับสารเกิดความรู้ความเข้าใจ (Cognitive) เป็นการให้ข้อมูลเพื่อแจ้งให้คนทั่วไปรับรู้ในเรื่องต่าง ๆ ต้องการให้เกิดความรู้สึก (Affective) การสื่อสารต้องการผลทางด้าน

ความรู้สึกของผู้รับข่าวสาร จะต้องเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนความรู้สึกของผู้รับสารด้วย ซึ่งเป็นเรื่องยาก ต้องใช้จุดเว้าวอนหรือจุดจับใจ (Appeal) ให้เหมาะกับแต่ละคน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการรับด้านกายภาพ แต่สามารถให้ทางด้านจิตวิทยากซึ่งตรงประเด็น ตรงกับความคิดของผู้รับสาร และต้องการให้เกิดพฤติกรรม (Behavioral) เป็นความต้องการที่จะให้ผู้รับสารเกิดการปฏิบัติได้ เช่น เปลี่ยนจากไม่ทำเป็นการทำ เปลี่ยนจากทำไม่เป็นให้เกิดการทำเป็นและเกิดความชำนาญขึ้น เป็นต้น

14. กาลเทศะ (Time and situation) ในการสื่อสารนั้นต้องมีกาลเทศะ เรื่องเดียวกันถ้าพูดในสถานที่หรือเวลาที่ต่างกันก็จะได้รับผลต่างกัน เช่น การไปทวงเงินคนขณะที่เขาโกรธอยู่กับเวลาที่เขาอารมณ์ดีย่อมได้ผลต่างกัน หรือ เรามีเพื่อนเป็นชาวต่างชาติ แต่เราไม่ถนัดที่จะพูดภาษาอังกฤษ เมื่อเวลาอยู่กันเป็นกลุ่มจึงพูดภาษาไทย เพื่อชาวต่างชาติคนนั้นก็ฟังภาษาไทยไม่ออก จึงทำให้เขาเกิดความกังวลว่าเรากำลังกล่าว นินทาเขาหรือเปล่า ซึ่งทำให้เขาเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีโดยที่เราไม่รู้ตัวเป็นต้น ฉะนั้นในการสื่อสารเราจึงต้องดูกาลเทศะด้วย

15. อำนาจ (Power) กลไกของการสื่อสารเป็นกลไกที่แฝงไว้ด้วยอำนาจ ถ้าหันมามองกลไกของงานประชาสัมพันธ์ เราต้องการสร้าง (Build) ภาพพจน์ที่ดี เสริม (Re – inforce) ตอกย้ำข่าวสาร สาระที่ยังไม่ชัดเจนให้ชัดเจนมากขึ้น (Re – inforce the message) เปลี่ยนระบบความคิดของผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายเสียใหม่ (Correct pattern of thought) ชักจูงให้เชื่อและ (Persuade) เกิดพฤติกรรม (Action) หรือการกระทำตามที่ผู้ทำการประชาสัมพันธ์ต้องการในที่สุด การที่ผู้รับสารกระทำตามหรือคิดเหมือนที่ผู้ทำการประชาสัมพันธ์ต้องการจะให้เป็นนั้นก็เท่ากับผู้รับสารได้รับอิทธิพลจากผู้ทำประชาสัมพันธ์ผ่านกลไกทางงานประชาสัมพันธ์ที่แสดงแฝงไว้ด้วยอำนาจจากผู้ทำการประชาสัมพันธ์

<u>ทฤษฎีที่ว่าด้วยการชักจูงใจ การโน้มน้าวใจ</u> (Theory of persuasion)

เป็นทฤษฎีหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มทฤษฎีโครงสร้างในสมอง ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าการที่จะชักจูงใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นเหมือนกันการกระตุ้น บุคคลนั้น เพื่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่เราต้องการให้เป็น และในกระบวนการสื่อสารจะมีช่องว่างหรือตัวกลางระหว่างการกระตุ้นและการตอบสนองซึ่งเรียกว่าพื้นเพเดิมของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญมากในการสื่อสาร ดังนั้นในการจูงใจบุคคลหรือจะสื่อสารสิ่งใดนั้น เราจะต้องศึกษาถึงพื้นเพเดิมของบุคคลคนนั้นก่อน นั่นคือศึกษาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของบุคคล ๆ นั้น เช่น ทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ระดับการศึกษา ความแน่นแฟ้นของครอบครัว เป็นต้น

ทฤษฎีนี้จะแบ่งคนออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการจะทำการประชาสัมพันธ์ชักจูงให้ปฏิบัติตามที่ผู้ทำการประชาสัมพันธ์ต้องการ เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทัศนคติ ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นแนวทางเดียวกันกับผู้ทำการประชาสัมพันธ์ จึงเชื่อและเห็นด้วยในสิ่งที่ผู้ทำการประชาสัมพันธ์ได้ประชาสัมพันธ์ออกไป

2. กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่จะสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ คนกลุ่มนี้จึงเกิดความสงสัยในเรื่องนั้น เช่น ในการสร้างเขื่อน จะมีข้อมูลว่ามีทั้งประโยชน์และโทษคือ เชื่อใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าถือว่าเป็นผลดี แต่เขื่อนจะทำลายสภาพแวดล้อมด้วยหรือไม่ ข้อสงสัยดังกล่าวจะทำให้คนกลุ่มนี้ตัดสินไม่ได้ว่าระหว่างประโยชน์และโทษนั้นสิ่งใดมีมากกว่ากัน เขาจึงยังไม่ตกลงใจเชื่อว่าการสร้างเขื่อนเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นในการทำการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้จึงต้องเริ่มพูดเรื่องที่กลุ่มเป้าหมายนี้สงสัยให้เขาหายสงสัยก่อน

3. กลุ่มเฉื่อย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่โต้ตอบหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ประชาสัมพันธ์เนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันตนเอง เช่น รู้สึกว่าการจะสร้างเขื่อนหรือไม่สร้างเขื่อนนั้นไม่เกี่ยวข้องกับตนเองเพราะเขื่อนสร้างที่ต่างจังหวัดแต่ตนเองอยู่กรุงเทพฯ ตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์หรือผลเสียอะไรจากการสร้างเขื่อนนั้น ดังนั้นหลักในการทำการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มเฉื่อยนี้จึงต้องพยายามดึงเรื่องให้ใกล้ตัว

4. กลุ่มปรปักษ์ (Hostile) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำการประชาสัมพันธ์ เพราะเป็นกลุ่มไม่เห็นด้วยสิ่งที่เราต้องการจะสื่อสารและพยายามต่อต้าน ในการทำการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้จึงต้องทำให้เขาเกิดความปั่นป่วนในแง่ของความคิดหรือเกิดความไม่สมดุลเสียก่อนโดยอาจจะให้คนที่เขานับถือเป็นผู้ชักจูง นั่นคือให้เขาเปลี่ยนจากกลุ่มปรปักษ์มาเป็นกลุ่มสงสัยก่อนและในช่วงที่เขาเกิดความปั่นป่วนทางความคิด สมองของมนุษย์ก็จะเริ่มเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ เราจึงเริ่มให้การประชาสัมพันธ์ในช่วงนี้ โดยให้ข้อมูลที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการประชาสัมพันธ์นั้น จนเขากลายเป็นกลุ่มเชื่อ

บุคคลทั้ง 4 กลุ่มจะเป็นกลุ่มที่ทำการประชาสัมพันธ์จากยากที่สุดถึงง่ายที่สุด ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีวิธีการทำการประชาสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไปเพื่อให้เปลี่ยนลักษณะมาเป็นกลุ่มที่ทำการประชาสัมพันธ์ได้ง่ายขึ้น กลุ่มปรปักษ์ กลุ่มเฉื่อย และกลุ่มสงสัย จะต้องมีการเปลี่ยนลักษณะมาจนกระทั่งกลายเป็นกลุ่มเชื่อก่อนจึงจะถึงขั้นบอกวิธีการปฏิบัติ และในการเปลี่ยนลักษณะความคิดของทั้ง 3 กลุ่มไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนลักษณะตามลำดับขั้น

จากแนวความคิดดังกล่าว สามารถนำไปวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย และการออกแบบสื่อ ในรูปแบบกระบวนการชักจูงใจ การโน้มน้าวใจ ภายใต้การนำองค์ประกอบของการสื่อสารที่สำคัญ เพื่อสนองต่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ และมีความพึงพอใจต่อการรับสาร

1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2547: 6-7) ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ไว้ว่า หมายถึงกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปต่างๆ ให้สามารถเข้ามามีส่วน

ร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ โดยมีส่วนร่วมในลักษณะต่อไปนี้

1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2) ร่วมคิดและสร้างรูปแบบและหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3) ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม
5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ
6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2547: 183 - 189) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์หนึ่ง ในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น รวมทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (2550:6) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจ หรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหาที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และรัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหาจนประชาชนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันในภารกิจหรือโครงการนั้น เกิดผลสำเร็จ เพราะเห็นว่าจะเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526:26) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนา

ที่จะอยู่กับผู้อื่นอย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

จึงสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสและสร้างช่องทางที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถแสดงบทบาทด้านการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การรับผลประโยชน์ การประเมินผล การตรวจสอบ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง หรือให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่กลุ่มหรือองค์กรต้องการ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพและนำการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่บรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อให้สามารถสนองตอบความต้องการของตนเองให้บรรลุได้

<u>รูปแบบของการมีส่วนร่วม</u>

สุพัฒน์ สมจิตรสกุล (2550: ระบบออนไลน์)ได้กล่าวถึงการจำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นเรื่องของการตัดสินใจ (Decision making) การดำเนินการ (Implementation) ผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นลักษณะของการกำหนดความต้องการและ การจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้
2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือทรัพยากร การบริหารงาน ประสานงาน การขอความช่วยเหลือ เป็นต้น
3) การมีส่วนรวมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว จะต้องพิจารณารวมไปถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้เป็นผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย
4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

สุทิน บุญญาธิการ และคณะ (2540:22) ได้กล่าวถึง รูปแบบการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1) การรับรู้ข่าวสาร (Pubic Information) โดยประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบ และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้รับแจ้งให้ทราบรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะดำเนินการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น นอกจากนี้ ข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2) การปรึกษาหารือ (Pubic Consultation) เป็นรูปแบบที่มีการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยหลักการแล้ว โดยการปรึกษาหารือจะต้องจัดขึ้นก่อนที่จะมีการเสนอรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินผลกระทบบางประการที่อาจมองข้ามไป นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นช่องทางอันหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในโครงการ และเพื่อเปิดให้มีการเสนอแนะทางเลือกในการตัดสินใจ

3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Pubic Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเวทีสาธารณะให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบ หากมีการดำเนินโครงการหน่วยงานเจ้าของโครงการ และผู้มีอำนาจตัดสินใจ ได้ทำความเข้าใจระหว่างกัน และหาเหตุผลที่เกี่ยวกับโครงการ โดยเป็นรูปแบบที่สามารถพบเห็นได้บ่อยและอาจดำเนินการได้หลายรูปแบบตามสภาพปัญหาและประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ ซึ่งเจ้าของโครงการส่งตัวแทนร่วมอธิบายให้ที่ประชุมทราบรายละเอียดโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น แล้วจึงเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ อย่างไรก็ตามอาจจัดขึ้นเฉพาะจุดในระดับชุมชนย่อย ๆ แต่ละชุมชนก่อน แล้วจึงรวมหลาย ๆ ชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

3.2) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อมีข้อโต้แย้งทางเทคนิค โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถาม และให้ความเห็นต่อรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ผลการประชุมต้องมีการนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้าร่วมประชุมด้วย

3.3) การประชุมประชาพิจารณ์ (Pubic Hearing) มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนและเป็นเวทีการเสนอข้อมูลจากทั้งสองฝ่าย คือเจ้าของโครงการและผู้ได้รับผลกระทบ โดยประชุมที่เปิดกว้าง เปิดเผยข้อมูลโดยไม่ปิดบัง มีหลักเกณฑ์และประเด็นพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายรับทราบร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการประชุมควรมีลักษณะไม่เป็นทางการมากนัก ทั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมได้

4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) โดยให้ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจดำเนินการให้

ประชาชนผู้รับผลกระทบ เลือกตัวแทนไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ

5) การใช้กลไกทางกฎหมาย เป็นการเรียกร้องสิทธิของตนจากการที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม มักใช้ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการทางอื่นได้ โดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นหลัก ในบางกรณีประชาชนอาจไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการฟ้องร้อง เพราะเสียเวลk ค่าใช้จ่ายและมีภาระในการติดตาม

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อที่จะได้มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยวิธีที่ถูกต้อง เหมาะสม และมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ขึ้นอยู่กับบทบาทและสถานภาพทางสังคมของประชาชน ที่มีความแตกต่างกัน อันเนื่องจากความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการแสดงบทบาทในการมีส่วนร่วม รวมทั้งโอกาสและช่องทางที่ภาครัฐเปิดให้ประชาชนเข้าไปแสดงการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจมีบริบทของพื้นที่หรือปัจจัยแวดล้อม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อระดับของการมีส่วนร่วมด้วย โดยมีเป้าประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหา สร้างการพัฒนาและความเจริญให้กับท้องถิ่น หรือยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับ ระบบการปลูกพืช และเกษตรกรรมยั่งยืน

<u>ระบบการปลูกพืชและรูปแบบการเพาะปลูก</u>

1. ระบบการปลูกพืช

พงษ์ศักดิ์ (2531) แบ่งระบบการปลูกพืชที่มีใช้อยู่ในการเกษตรของเกษตรกรภาคเหนือและชาวเขาในประเทศไทยได้ 4 ระบบ คือ

1.1 ระบบการปลูกพืชแบบพืชเดี่ยว (single or mono-cropping system)เป็นการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่ซ้ำติดต่อกัน อาจปลูกพืชหลักเพียงชนิดเดียวกันซ้ำในพื้นที่เดิมติดต่อกัน หรือเว้นระยะเวลาระหว่างการเก็บเกี่ยวผลผลิตกับการปลูกให้ห่างกันออกไป พืชหลักที่ปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยวที่พบ ได้แก่ ข้าวโพด และข้าวนาดำ

1.2 ระบบการปลูกพืชแบบผสม (mixed cropping system) เป็นระบบการปลูกพืชที่ใช้กันอยู่ในการปลูกพืชหลักพวก ข้าว ข้าวโพด โดยมีการปลูกพืชแต่ละชนิดลงไปในพื้นที่ เพื่อเป็นพืชประธานหรือพืชหลัก (major crop) และมีการปลูกพืชรอง(minor crop) ลงไปในพื้นที่เดียวกัน หรือการปลูกต้นไม้ยืนต้น เช่นไม้พุ่ม ไม้โตเร็ว ร่วมกับพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ การปลูกพืชในลักษณะนี้อาศัยน้ำฝนสำหรับการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตของพืชหลักเพียงอย่างเดียว

1.3 ระบบการปลูกพืชแบบต่อเนื่อง (continuous cropping system) เป็นการปลูกพืชต่างชนิดติดต่อในพื้นที่เดียวกันในรอบหนึ่งปี เป็นการปลูกพืชหมุนเวียน เมื่อเก็บเกี่ยวพืชหนึ่งเสร็จ ก็จะปลูกพืชชนิดที่ สองตาม ซึ่งระบบนี้จะพบในพื้นที่ที่มีระบบน้ำชลประทานเพื่อการเพาะปลูกทั้งฤดูฝนและฤดูแล้ง

1.4 ระบบการปลูกพืชแซม (intercropping system) เป็นการปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งลงไปในระหว่างแถวของพืชอีกชนิดหนึ่ง

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2537) ศึกษาระบบเกษตรกรรมบนที่สูง พบว่า มีอย่างน้อย 3 ใน 7 ข้อ เกือบทุกครัวเรือนที่ทำการศึกษาพบความหลากหลายของกิจกรรมการหาเลี้ยงชีพ ได้แก่

1. การทำไร่หมุนเวียน มีการปลูกข้าวไร่ และข้าวโพด เพื่อบริโภค พืชผักพื้นเมืองต่าง ๆ เช่น บวบและสมุนไพร เป็นต้น อยู่ในระดับการทำไร่บนที่สูงเกือบหมด

2. การปลูกพืชเพื่อการยังชีพ เริ่มมีการทำนาดำและปลูกข้าวโพด (เลี้ยงสัตว์) บนพื้นดินที่มีความเหมาะสม ทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมพื้นฐานของระบบเกษตรกรรม

3. พืชเศรษฐกิจ เป็นพืชที่สำคัญในทุกหมู่บ้านที่ทำการศึกษา ชนิดของพืชเศรษฐกิจอาจเริ่มตั้งแต่

- พืชที่ใช้ทุนน้อย คือ พืชที่ปลูกมาแต่ดั้งเดิม และพืชชนิดใหม่ เช่น พริก งา ถั่วแดง ถั่วดำ เป็นต้น
- พืชที่ต้องลงทุนปานกลาง เช่น ถั่วเหลือง ถั่วแดง ไม้ผล และไม้ยืนต้น ผักที่ลงทุนสูง เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดหอม ขิง มะเขือเทศ ดอกไม้และฝิ่น

4. การเลี้ยงสัตว์ใน “สวนหลังบ้าน” เป็นกิจกรรมเสริมรายได้สำหรับครัวเรือนทั้งหมดในบางหมู่บ้าน การเลี้ยงสัตว์ได้กลายเป็นแหล่งรายได้หลักที่ทำให้มีเงินซื้อข้าวกิน

5. การเก็บหาของป่ามาเป็นอาหาร มีความสำคัญต่อครัวเรือนทั้งหมดเช่นกัน บางท้องที่ผลผลิตจากป่า เช่น ไม้ไผ่ หน่อไม้ หวาย น้ำผึ้ง เป็นต้น เป็นแหล่งรายได้แก่ชาวเขาเป็นจำนวนเงินมากพอสมควร

6. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ได้แก่ งานทอผ้า ช่างโลหะ งานไม้ไผ่/ ไม้ การทำจักสาน ทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือน บางหมู่บ้านก็นำไปขาย

7. การรับจ้างนอกภาคเกษตรและภายนอกหมู่บ้าน เป็นรายได้แก่บางครัวเรือนในหมู่บ้านที่ศึกษา 2-3 แห่ง

<u>เกษตรกรรมยั่งยืน</u>

วิฑูรย์ (2544) ได้กล่าวไว้ว่า เกษตรกรรมยั่งยืน คือ ระบบการบริหารทรัพยากรเพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็น และความต้องการของมนุษย์ และขณะเดียวกันก็ดำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมตลอดจนช่วยอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติได้มองว่าระบบการเกษตรยั่งยืนต้องประกอบด้วยเงื่อนไข 5 ประการ คือ

1. สอดคล้องกับระบบนิเวศ คือมีการรักษาระบบนิเวศ มีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงสภาพที่สมบูรณ์ รวมทั้งระบบนิเวศการเกษตรอย่างเป็นองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ หรือ สิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช หรือสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในดิน ควรได้รับการดูแลจัดการ ให้มีความสมดุล และมีสุขภาพที่ดี

2. มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ คือ เกษตรกรควรจะสามารถทำการผลิตพอเพียงที่จะเลี้ยงดูครอบครัว และมีรายได้ตามอัตภาพ รวมทั้งมีผลตอบแทนที่เหมาะสมต่อแรงงานหรือต้นทุนการผลิตอื่น ๆ

3. มีความยุติธรรมทางสังคม คือ มีการกระจายทรัพยากรและอำนาจให้กับประชาชน เพื่อเป็นหลักประกันว่า ประชาชนทุกคนได้รับการตอบสนองด้านปัจจัยยังชีพ และโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการผลิตเท่าเทียมกัน ความช่วยเหลือด้านเทคนิค และช่องว่างทางการตลาด

4. มีมนุษยธรรม คือ สิ่งมีชีวิตทั้งมวล (พืช สัตว์ และมนุษย์) มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม มนุษย์ทุกคนควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน

5. มีความยืดหยุ่น คือชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขด้านประชากรหรือนโยบายตลาด

การเกษตรยั่งยืน คือ การเกษตรที่เกื้อกูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่สามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม เป็นระบบการเกษตรที่มีกระบวนการผลิตเชิงอนุรักษ์ (การผลิต + การอนุรักษ์) มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตอย่างประหยัด โดยพิจารณา 3 ด้าน ดังนี้

1. ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ รายได้สุทธิต่อหน่วยพื้นที่ย่อมเป็นสิ่งที่จูงใจเกษตรกรในการยอมรับเทคโนโลยี การเกษตรยั่งยืนสามารถพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในการพึ่งพาตนเอง ทั้งในด้านปัจจัยการผลิตและการดำรงชีพ โดยการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ลดความผันผวนของผลผลิตและรายได้ โดยเปลี่ยนจากระบบการปลูก พืชเชิงเดี่ยวมาทำการเกษตรผสมผสาน (integrated farming) เพื่อเพิ่มรายได้ด้วยการลดรายจ่าย เช่น ค่าอาหารและอื่น ๆ โดยส่งเสริมให้ทำการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

2. ความยั่งยืนด้านสังคม เมื่อเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ไม่ขัดสน ไม่จำเป็นต้องอพยพไปขายแรงงานในเมือง จึงมีโอกาสได้อยู่กับครอบครัวและญาติพี่น้อง มีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเอง มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคและมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้เกิดความรักถิ่นฐาน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสังคมในเมืองได้อีกทางหนึ่ง

3. ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรยั่งยืนช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ โดยเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชและสัตว์ในระบบการเกษตร ลดการใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช โดยการสร้างกลไกควบคุมตนเอง ช่วยรักษาและปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ และลดการเกิดมลภาวะทั้งในดินและน้ำ

โดยสรุป การเสนอพืชทางเลือก หรือการออกแบบแนวทางเลือกให้กับเกษตรกร เพื่อการพัฒนาการเกษตรยังยืนนั้น ควรคำนึงถึงระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมเพื่อทำให้เกิดความสมดุลเกื้อกูลทั้งสังคม เศรษฐกิจ ในขณะที่สามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม เป็นระบบการเกษตรที่มีกระบวนการผลิตเชิงอนุรักษ์ (การผลิต + การอนุรักษ์)ด้วย

ตอนที่ 2 บริบท ข้อมูลทั่วไป และบริบทที่เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 สภาพบริบททั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะทางกายภาพ ภูมิประเทศ เนื้อที่และอาณาเขตติดต่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางภาคเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครมากที่สุดในภาคเหนือ มีระยะทางประมาณ 924 กิโลเมตร มีพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศสหภาพพม่าทุกอำเภอ รวมทั้งสิ้น ยาว 483 กิโลเมตร แบ่งเป็นพรมแดนทางบกยาวประมาณ 326 กิโลเมตร และพรมแดนทางน้ำ ยาวประมาณ 157 กิโลเมตร ด้านแม่น้ำสาละวิน ยาว 127 กิโลเมตร และด้านแม่น้ำเมย ยาว 30 กิโลเมตร พื้นที่จังหวัด มีพื้นที่ประมาณ 12,681.26 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,978,039.52 ไร่ ซึ่งใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 7 ของประเทศ มีความยาวจากเหนือจรดใต้ประมาณ 250 กิโลเมตร กว้างประมาณ 95 กิโลเมตร โดยเป็นเนื้อที่ป่า ประมาณ 11,048.00 ตร.กม หรือประมาณ 6,905,002.46 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ป่าร้อยละ 86.55 และเนื้อที่ไม่ใช่ป่าจำนวน 1,073,037.06 ไร่ หรือคิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 13.45 (กรมป่าไม้, 2559) ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น แบ่งเป็น 3 ฤดูอย่างชัดเจน คือ มีอากาศหนาวจัดในฤดูหนาว มีฝนตกชุกในฤดูฝนซึ่งมีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในเดือนสิงหาคม และมีอุณหภูมิสูงสุดในฤดูร้อนช่วงเดือนพฤษภาคม แต่จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูงตั้งอยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้มีอุณหภูมิสูงในเวลากลางวันและตอนเย็นลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมภูเขาในเวลากลางคืน จึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปทุกพื้นที่ของจังหวัดในเวลากลางคืน

ลักษณะทางสังคม ด้านการปกครองและจำนวนประชากร จังหวัดแม่ฮ่องสอนแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 45 ตำบล 415 หมู่บ้าน และมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำแนกเป็น 1 เทศบาลเมือง 4 เทศบาลตำบล 44 อบต. ประชากรรวมทั้งสิ้นจำนวน 279,088 คน 107,648 ครัวเรือน โดยมีสัญชาติไทยจำนวน 235,298 คน เป็นหญิงจำนวน 115,338 คน เป็นชายจำนวน 119,960 คน และไม่ได้สัญชาติไทยจำนวน 43,790 คน เป็นหญิงจำนวน 21,537 คน เป็นชายจำนวน 22,253 คน (กรมการปกครอง, 2560) ประชากรมีหลากหลายกลุ่มมากถึง 13 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มกะเหรี่ยงหรือปกาเกอะญอ ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดของประชากรทั้งจังหวัด ประมาณร้อยละ 78 ประกอบด้วย กลุ่มกระเหรี่ยงขาว(ปกาเกอะญอ, กะเหรียงสะกอ) กะเหรี่ยงโปว์(โพล่ง) กะเหรี่ยงแดง(คะยา,กะแย) กะเหรียงดำ(ปะโอ,ตองสู) กะเหรียงคอยาว(กระยัน,ปาดอง) และกะเหรี่ยงหูยาว(กะยอ) ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มีจำนวนประชากรรองลงมา เช่น ไทยใหญ่ ม้ง ลั๊วะ จีนฮ้อหรือจีนยูนาน มูเซอหรือลาหู่(มูเซอดำ,มูเซอแดง) ลีซูหรือลีซอ คนเมือง

และคนไทยอพยพจากภาคอื่น ๆ (อรุณี เวียงแสง, 2557) ด้านศิลปะ ประเพณี และวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ในแต่ละปีจะมีการจัดงานประเพณีต่างๆ ได้แก่ ประเพณีปอยส่างลองหรือประเพณีบรรพชาสามเณร ตามประเพณีชาวไทยใหญ่ ประเพณีออกพรรษาหรืองานปอยเหลินสิบเอ็ดจะมีการตัดบาตรเทโวที่วัดพระธาตุดอยกองมูและเดินลงมาสู่วัดม่วยต่อ งานประเพณีลอยกระทง โดยประชาชนจะทำกระทงเล็กๆ ไปลอยตามแม่น้ำ มีการประกวดกระทงใหญ่ที่หนองจองคำ มีมหรสพรื่นเริงตามบ้านเรือนจะจุดโคมไฟสว่าง นอกจากนี้ยังมีการลอยกระทงสวรรค์ ประเพณีการถวายข้าวยาคู ภาษาไทยใหญ่เรียกว่า การทานข้าวหย่ากู้ งานนี้ทางวัดจะบอกบุญให้ชาวบ้านนำข้าวใส่นมเนย น้ำผึ้ง ทำเป็นก้อนๆ ประมาณ 49 ก้อน มาถวายพระประธานตั้งแต่ย่ำรุ่ง มักทำกันใน เดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม เป็นต้น

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดแม่ฮ่องสอน (GPP) จำนวน 11,448 ล้านบาท ผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (GPP per capita) จำนวน 56,862 บาท เป็นลำดับที่ 68 ของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) ด้านรายได้เฉลี่ยของประชากร จากจำนวน 60,374 ครัวเรือน 164,017 คน ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีรายได้รวมทั้งหมดของคนในจังหวัด จำนวน 9,105,001,789 บาทต่อปี หรือ รายได้เฉลี่ยทั้งหมดของคนในครัวเรือนเฉลี่ย 166,398.10 บาท คิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อคน จำนวน 61,081.16 บาทต่อปี (กรมการพัฒนาชุมชน, 2560) โดยมาจากอาชีพหลัก จำนวน 6,448,990,411 บาท หรือรายได้เฉลี่ย 121,128 บาทต่อครัวเรือนต่อปี รายได้จากอาชีพรอง/เสริม จำนวน 1,112583,897 บาท หรือรายได้เฉลี่ย 17,568 บาทต่อครัวเรือนต่อปี รวมรายได้อื่นๆ จำนวน 661,983,318 บาท หรือรายได้เฉลี่ยจากอื่นๆ 10,834 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ทั้งนี้ยังมีรายได้จากการทำกิน/หาไว้ใช้เอง จำนวน 880,553,134 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือรายได้เฉลี่ย 15,296 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559)

รายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนภาพรวมระดับจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 60,285 ครัวเรือน 177,828 คน มีรายจ่ายครัวเรือนรวมเฉลี่ย 92,939 บาทต่อปี รายจ่ายบุคคลรวมเฉลี่ย 31,507 บาทต่อปี โดยแหล่งรายจ่ายของครัวเรือน มากที่สุดคือ อุปโภคบริโภคที่จำเป็น จำนวน 53,629 บาทต่อปี รองลงมาคือ ต้นทุนการผลิต จำนวน 19,109 บาทต่อปี ชำระหนี้ 11,000 บาทต่อปี และอุปโภคบริโภคที่ไม่จำเป็น จำนวน 9,204 บาทต่อปี ตามลำดับ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559)

ด้านอาชีพของประชากร สรุปภาพรวมจังหวัด จำนวน 181,385 ราย ประกอบอาชีพภาคการเกษตร ได้แก่ ทำไร่ ทำสวน ประมง ปศุสัตว์จำนวน 43,565 ราย คิดเป็นร้อยละ 24.02 ในส่วนการทำนามีจำนวน 28,061 ราย คิดเป็นร้อยละ 15.47 ส่วนอาชีพนอกภาคการเกษตร ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว อื่นๆ จำนวน 43,499 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.98 และอาชีพอื่นๆ เช่น ราชการ จนท.รัฐ พนักงานรัฐวิสาหกิจพนักงานบริษัท จำนวน 9,253 ราย คิดเป็น ร้อยละ 5.1 ผู้ไม่มีอาชีพ 13,791 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.6 กำลังศึกษา จำนวน 43,216 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.83 (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559)

ลักษณะทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม่ฮ่องสอน หรือ เมืองสามหมอก เป็นจังหวัดที่มีมนต์เสน่ห์ที่สามารถดึงดูดนักเดินทางให้เข้ามาสัมผัสและธรรมชาติได้เป็นอย่างดีแม้ว่าเส้นทางที่จะเข้าสู่จังหวัดจะยาวไกลคดเคี้ยวด้วยโค้งถึง 1,864 โค้ง แต่ความเป็นธรรมชาติขุนเขาอันกว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์ ป่าไม้เขียวขจีสีสันสดสวยของดอกบัวตองและความโอบอ้อมอารี ความมีน้ำใจของชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งชาวไทยใหญ่และชาวไทยภูเขา มีจุดเด่นด้านการท่องเที่ยวอยู่ 2 ประเภท คือ ด้านธรรมชาติและด้านศิลปวัฒนธรรม สภาพพื้นที่ป่าและการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 7,978,039.52 ไร่ หรือประมาณ 12,681.26 ตารางกิโลเมตร โดยเป็นเนื้อที่ป่า จำนวน 6,905,002.46 ไร่ หรือประมาณ 11,048.00 ตร.กม คิดเป็นพื้นที่ป่าร้อยละ 86.55 และเนื้อที่ไม่ใช่ป่าจำนวน 1,073,037.06 ไร่ หรือประมาณ 1,570.26 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 13.45 (กรมป่าไม้, 2559) เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม จำนวน 306,571 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.83 ของพื้นที่จังหวัด (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2560) เนื่องจากสภาพพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นหุบเขา พื้นที่ราบเพื่อการเพาะปลูกมีน้อย พื้นที่การเพาะปลูกจึงเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 103,657 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรกร 51,204 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 49.70 (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2558)

2.2 สถานการณ์ด้านการเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สภาพพื้นที่ป่าและการใช้ประโยชน์ที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 7,978,039.52 ไร่ หรือประมาณ 12,681.26 ตารางกิโลเมตร โดยเป็นเนื้อที่ป่า จำนวน 6,905,002.46 ไร่ หรือประมาณ 11,048.00 ตร.กม คิดเป็นพื้นที่ป่าร้อยละ 86.55 และเนื้อที่ไม่ใช่ป่าจำนวน 1,073,037.06 ไร่ หรือประมาณ 1,570.26 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 13.45 (กรมป่าไม้, 2559) เป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม จำนวน 306,571 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.83 ของพื้นที่จังหวัด (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2560) เนื่องจากสภาพพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่เป็นหุบเขา พื้นที่ราบเพื่อการเพาะปลูกมีน้อย พื้นที่การเพาะปลูกจึงเป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 103,657 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรกร 51,204 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 49.70 (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2558)

ด้านข้อมูลการใช้พื้นที่ทางการเกษตร พื้นที่ปลูก จำนวน 306,907 ไร่ แยกตามประเภทพืชเศรษฐกิจ ข้าวจำนวน 33,068 ราย เป็นพื้นที่ข้าวไร่ จำนวน 83,319 ไร่ ข้าวนาปี จำนวน 74,435 ไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวน 10,026 ราย พื้นที่ 60,000 ไร่ ถั่วเหลือง จำนวน 7,167 ราย พื้นที่ 45,296 ไร่ กะหล่ำปลี จำนวน 2,205 ราย พื้นที่ 19,799 ไร่ กระเทียมจำนวน 5,082 ราย พื้นที่ 16,538 ไร่ พริกกะเหรี่ยง จำนวน 4,261 ราย พื้นที่ 11,079 ไร่ ถั่วแดงหลวง จำนวน 1,641 ราย พื้นที่ 11,026 ไร่กาแฟจำนวน ราย 2,029 พื้นที่ 5,323 ไร่ ถั่วลิสง จำนวน 914 ราย พื้นที่ 3,404 ไร่ ปลูกฟักทอง จำนวน 908 ราย พื้นที่ 3,347 ไร่ ยางพารา จำนวน 2,197 ไร่ มะเขือเทศ จำนวน 194 ราย พื้นที่ 1,316 ไร่ ส้มเขียวหวาน จำนวน 90 ราย

พื้นที 795 ไร่ ลูกเนียงจำนวน 252 ราย พื้นที่ 274 ไร่ งาจำนวน 78 ราย พื้นที่ 204 ไร่ ใผ่ จำนวน ราย 26 พื้นที่ 148 ไร่ หมากจำนวน 56 ราย พื้นที่ 66 ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2559)

ตอนที่ 3 สถานการณ์การพัฒนาการเกษตรภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)

3.1 แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)

การพัฒนาการเกษตรภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) จะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญในระยะ 5 ปีแรก ของยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมาย คือ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน”

เป้าหมาย

1. ความผาสุกของเกษตรกรเพิ่มขึ้นอยู่ที่ระดับ 85 ในปี 2464

2. เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็น 59,460 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2564

3. เศรษฐกิจภาคเกษตรเติบโตเฉลี่ยร้อยละ ๓ ต่อปี

4. จำนวนงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตรถูกนำไปใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างน้อย ร้อยละ 5 ต่อปี

5. ทรัพยากรการเกษตรได้รับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน

การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยมีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกร พึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงและภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบธุรกิจเกษตร บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพเกษตรกรรมด้วยการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร สร้างระบบสวัสดิการและดำเนินการปรับโครงสร้างหนี้สินให้กับเกษตรกร ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับ เกษตรกร รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพ ให้สามารถบริหาร จัดการฟาร์มแบบครบวงจรตั้งแต่การผลิต แปรรูป และการตลาด ตลอดจนสร้างการรวมกลุ่มเกษตรกร ให้เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างโอกาสในการแข่งขันของสินค้าเกษตร ใช้การตลาดนำการผลิตด้วย การส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ มีการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐ เกษตรกร กับ

ภาคเอกชน เพื่อให้สินค้าเกษ//ตรได้มาตรฐานรองรับความต้องการของตลาด ส่งเสริม การบริหารจัดการโซ่อุปทานสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ด้านโลจิสติกส์สินค้าเกษตร และโซ่อุปทานให้กับเกษตรกร สถาบันเกษตรกร และผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรส่งเสริมการเพิ่มมูลค่า สินค้าเกษตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเรื่องราว (Story) ให้กับสินค้าเกษตรและชุมชน เพื่อเป็นจุดขาย สร้างความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์กลางและพัฒนา ระบบตลาดสินค้าเกษตร เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการจัดการ ความเสี่ยงที่จะกระทบต่อพืชผลทางการเกษตร การดำเนินงานดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุน ความร่วมมือระหว่างภาครัฐเอกชนกับเกษตรกร รวมถึงส่งเสริมการค้าชายแดน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจ พิเศษและความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นส่วนสนับสนุนและสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน ในการพัฒนาระดับภูมิภาค

ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อพัฒนาการเกษตรของประเทศให้มีศักยภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยส่งเสริม และสนับสนุนการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยกำหนดกรอบงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศการเกษตร และสร้างการเชื่อมโยงของข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงส่งเสริมการนำงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์ เน้นการเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยและกลุ่มเกษตรกร เพื่อช่วยขับเคลื่อน การพัฒนาภาคการเกษตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาภาคเกษตรบนพื้นฐานการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยเน้นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรให้คงความหลากหลายทางชีวภาพ สนับสนุน กิจกรรมเกษตรเชิงอนุรักษ์เพื่อคงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตร ต่อสิ่งแวดล้อม บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและพื้นที่ทำกินทางการเกษตรและสร้างภูมิคุ้มกันทางการเกษตร ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการปรับกระบวนการทำงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน พัฒนาบุคลากรภาครัฐ และกระบวนการ ทำงานอย่างต่อเนื่องให้เป็นองค์กรที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนา กฎหมายใหม่ และปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ จะช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน และ เป็นการเตรียมความพร้อมขององค์กรให้สามารถปรับตัวและท างานในลักษณะบูรณาการร่วมกับหน่วยงาน ภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 สถานการณ์ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จังหวัดแม่องสอน

ปัจจัยของการเพิ่มขึ้นของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

1. กลไกการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนที่นำปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยากำจัดวัชพืช เป็นต้น
2. การสนับสนุนเงินกู้ ผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรในลักษณะของสินเชื่อ ซึ่งเกษตรกรไม่มีเงินก็สามารถปลูกได้
3. นโยบายของรัฐบาลหรือมติคณะรัฐมนตรีต่างๆ ที่เอื้อต่อการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เช่น นโยบายการรับจำนำข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หรือนโยบายการประกันราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ทำให้เกษตรมีความมั่นใจในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
4. ข้าวโพดมีขั้นตอนในการปลูก การดูแล และการเก็บเกี่ยวที่ไม่ยุ่งยาก เป็นพืชที่ทนทานต่อโรค สามารถปลูกได้ทุกสภาพพื้นที่ อีกทั้งยังมีตลาดรับซื้อที่แน่นอนโดยส่งพ่อค้าคนกลาง
5. ความต้องการใช้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ เอทานอล เมล็ดพันธุ์ ของสหรัฐ และประเทศต่างๆ เพิ่มขึ้น รวมทั้งความต้องการบริโภคอาหารประเภทเนื้อสัตว์เพิ่มขึ้น เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น
6. เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว /ลูกเรียน / ใช้หนี้ / ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก และกรรมวิธีการผลิตข้าวโพดฯ ง่าย ไม่ต้องใช้แรงงานมาก เพราะแรงงานภาคการเกษตรมีน้อย เฉลี่ย 1-2 คนต่อครัวเรือน
7. การโฆษณาชวนเชื่อ (โดยให้ข้อมูลด้านบวกอย่างเดียว) เงื่อนไขสำคัญคือ เกษตรกรยังไม่มีข้อมูลรอบด้าน ไม่เห็นในสิ่งที่เป็นปัญหา ขาดการวิเคราะห์รอบด้าน โดยเฉพาะระบบห่วงโซ่การผลิต การตลาด การกระจายผลประโยชน์ และผลกระทบต่าง ๆ อย่างจริงจัง รวมถึงยังไม่มีใครให้ข้อมูลรอบด้านเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องนี้ให้กับเกษตรกร

พัฒนาการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ในอดีตเกษตรกรมีการปลูกข้าวโพดเพื่อกินและนำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ ซึ่งเป็นพันธุ์ท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ลาหู่ ลีซู เป็นต้น ภายหลังที่มีการขยายตัวของเศรษฐกิจ เกษตรกรเองได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการขาย โดยเกิดจากปัจจัยการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา จากตัวแทนบริษัท พ่อค้าคนกลาง ผู้นำชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งยังมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน และปัจจัยที่เกิดจากความต้องการรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของเกษตรกร เพื่อนำมาใช้จ่ายในการอุปโภค บริโภค และภาระในการส่งเสียการศึกษาของลูก จึงทำให้เกิดการขยายตัวของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง แทนที่ของพืชพื้นท้องถิ่นในพื้นราบ เช่น ถั่วเหลือง งา เป็นต้น และระบบเกษตรบนพื้นที่สูงในลักษณะไร่หมุนเวียนในหลายๆพื้นที่ได้เปลี่ยนวิถีการผลิตมาเป็นการปลูกเข้าโพดเลี้ยงสัตว์แทน

พัฒนาการการเข้ามาของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถแบ่งวิเคราะห์ เป็น 2 ประเภทหลักคือ การปลูกข้าวโพดนำไปเป็นเมล็ดพันธุ์และข้าวโพดนำไปเลี้ยงสัตว์ สรุปได้ดังนี้

ปี	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
ระบบข้าวโพดเลี้ยงสัตว์		
2536	อำเภอปางมะผ้า มีนายช่อแสง แซ่ลี่ เป็นนายหน้าในการส่งเสริมและติดต่อตลาดเรื่องข้าวโพด (ส่งให้กับโรงเลี้ยงไก่ไขรายใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน) และได้นำเมล็ดพันธุ์มาจากเชียงใหม่ ยี้ห้อ สุวรรณ 1 และสุวรรณ 2 มาปลูก จากกรณีตำบลนาปู่ป้อม โดยคนในพื้นที่เอง ซึ่งไปรับเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา มาจากเชียงใหม่แล้วนำมากระจายให้คนในตำบลปลูก	โดยในช่วงระยะแรก มีการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยแต่ส่วนใหญ่ไม่ใช้ ซึ่งได้ผลผลิตดีเป็นที่พอใจของเกษตรกรผู้ปลูก ได้มีการประกันราคาที่กิโลกรัมละ 2.5-3 บาท 2 ปีต่อมาในบางชุมชนเริ่มมีผู้ปลูกข้าวโพดลดลง เนื่องจากได้ผลผลิตน้อยลงไม่คุ้มทุนจนเหลือเพียงชุมชนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านน้ำฮูผาเสื่อและชุมชนบ้านปางบอนบางส่วน การผลิตครั้งนี้เพื่อส่งขายให้ฟาร์มไก่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งทำอยู่ 2 ปี จึงเลิกล้มไปเพราะไม่คุ้มทุน
2537	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้เข้ามาทางอำเภอแม่ลาน้อย โดยการนำเข้าของสหกรณ์การเกษตรแม่ลาน้อยซึ่งนำเข้ามาทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา	เกษตรกรไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปลูก อีกทั้งสภาพพื้นที่ไม่เหมาะกับชนิดพันธุ์พืช เพราะต้องใช้น้ำมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอแม่ลาน้อยเป็นพื้นที่สูง ครั้งนั้นข้าวโพดจึงไม่เป็นที่นิยม
ในปี 2545 – 2550 เป็นยุคขยายตัวของข้าวโพดอาหารสัตว์ มีผู้สนับสนุนที่หลากหลายขึ้น ทั้งพ่อค้าคนกลาง สหกรณ์การเกษตร มีแหล่งสินเชื่อจาก ธกส. และมีการตั้งสหกรณ์โดย ธกส. คือ สกต. (สหกรณ์เพื่อการตลาด) เป็นตลาดกลางของข้าวโพด เป็นต้น		
2545	ตำบลห้วยโป่งเป็นพื้นที่แรกของอำเภอเมืองโดย ซึ่งมีการปลูกครั้งแรกที่บ้านป่าลาน ตำบลห้วยโป่งในปี 2545 โดยมีนายสุภาพ ผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าลาน ในขณะนั้น ได้ประชาสัมพันธ์ให้ลูกบ้านมาลงชื่อเพื่อขึ้นบัญชีรับเมล็ดพันธ์ และปุ๋ย ยา โดยการสนับสนุนจากนายหน้าบริษัทจากภายนอก (ไม่ทราบแหล่งที่มา) แล้วนำไปปลูก โดยให้ผู้สนใจเข้าร่วมปลูกมาลงชื่อขึ้นทะเบียนไว้	ผู้สนใจประมาณ 5 % ในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากช่วงแรกราคาเมล็ดพันธ์มีราคาค้อนข้างแพง จึงมีผู้ปลูกน้อย
2547	เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น คนในชุมชนซื้อรถโม่ ถือเป็นพ่อค้าคนกลางในชุมชน โดยรับเมล็ดพันธุ์จากอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีการตกลงเป็นพันธะผูกผัน ว่าถ้าซื้อเชื่อปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาเคมีต่างๆ ต้องขายให้กับผู้นำเข้าโดยมีการกำหนดราคาไว้ระดับหนึ่ง แต่หากซื้อสดสามารถเลือกขายให้กับนายหน้าคนอื่นๆที่เข้ามารับซื้อได้	มีพื้นที่ปลูกน้อยมาก คือ 2,194 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 10% เพิ่มขึ้นประมาณ 50% ในช่วงนี้มีการร่วมกลุ่มกันของเกษตรกร จัดตั้ง สกต. (สหกรณ์เพื่อการตลาด) ภายใต้การสนับสนุนของ ธกส. ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยการผลิต (ในรูปแบบกู้ยืม) และในช่วงนี้มีนโยบายเปิด คือ นโยบายรับจำนำผลผลิตข้าวโพด

ปี	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
2548	มีการทดลองปลูกข้าวโพดฉอดยอดในพื้นที่ ซึ่งเป็นข้าวโพดที่นำไปเป็นเมล็ดพันธุ์ จากการสนับสนุนของตัวแทนบริษัททำเมล็ดพันธุ์จากอำเภอพร้าว	แต่จากการทดลองปลูกแล้วไม่ประสบผลสำเร็จจึงได้เลิกไป
2550	การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้รับความนิยมอย่างมาก ทุกอำเภอ จะเห็นว่าเปลี่ยนระบบมาเป็นปลูกข้าวโพดกันมาก มีระบบการส่งเสริมจากหลายๆช่องทาง มีแหล่งทุน มีนโยบายประกันราคาในช่วงปี	กระทบพืชพื้นบ้านตัวเดิม เนื่องจากปลูกแทนกระเทียม ถั่วเหลือง งา เป็นต้น โดยฉะเพราะพื้นที่สูง เช่น ห้วยหุง ห้วยฟาน ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม เป็นต้น
2551 /52	ที่ปลูก 20,364 ไร่ ในปี	อำเภอปางมะผ้า ที่มีสถิติการปลูกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงอำเภอแม่ลาน้อยและอำเภอขุนยวม
2552	กรณีบ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เริ่มเข้ามาครั้งแรกในชุมชนบ้านต่อแพ เมื่อปี 2552 ในปีดังกล่าวมีผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จำนวน 2 คน โดยมี ป้าแหลงและลุงชวลิต ซึ่งทั้งสองเป็นผู้ริเริ่มในการปลูกและนำเมล็ดพันธุ์เข้ามาในชุมชน ทั้งนี้ถูกแนะนำจากพ่อค้าบ้านแม่สุริน (พ่อค้าพี่สาคร – พี่เพิก) พ่อค้าตัวแทนจากบริษัทซีพี ในปีมาปี 2553	ริเริ่มปลูกในพื้นที่สวน จำนวน 4 ไร่ ผลผลิตทั้งหมดได้ส่งออกไปยังพ่อค้าแม่ค้าจากบ้านแม่สุริน โดยได้ราคาขายในปีนั้น 3.50 บาท/สตาร์ พ่อค้าคนแรกที่เข้ามารับซื้อ
2552	กรณีบ้านแม่อูคอหลวง มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เริ่มเข้ามา โดยมีนายบุญชัย กรกันพงษ์ เป็นผู้ริเริ่มนำเข้ามา นำเมล็ดพันธุ์จากพ่อค้า อ.แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่มาตั้งร้านรากฐานการจำหน่ายในตัวเมืองอำเภอขุนยวม	ในปีดังกล่าวมีผู้ทดลองตาม ประมาณ 3 – 4 ครอบครัวโดยใช้พื้นที่สวนพื้นที่ที่ได้ปล่อยรกร้างไว้หลายปีมาปลูก มาทำให้เกิดประโยชน์สร้างรายได้ในครอบครัว ในขณะเดียวกันในปีนั้น (ปี 52) ราคาข้าวโพดกิโลละ 3 บาท ทำให้ผู้ปลูกพบกับความขาดทุนเนื่องจากเกษตรกรไม่มีประสบการณ์และไม่มีความรู้(คิดค่าแรงงาน – ค่ายาปุ๋ย – เมล็ดพันธุ์-ค่าโม่ขนส่ง) แต่โดยรวมทำให้เกิดกระแสทำให้อีกหลายครอบครัวที่มีที่ดินที่ปล่อยทิ้งไว้เกิดความคิดในการทดลองปลูก ปีต่อไปเพิ่มขึ้นมาอีกประมาณ 7 – 8 ราย ในปี 2553 – 54 ทำ
2553	การสนับสนุนด้านนโยบายในการประกาศนโยบายของรัฐบาลในปี 2553 มีการประกันราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไว้ที่ราคา 8 บาท / กิโลกรัม กรณีบ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา เริ่มมีพ่อค้าหลายเจ้า (พ่อค้าจากแม่ลาน้อย –แม่สะเรียง –แม่นาจร)	เกิดความมั่นใจในการขยายพื้นที่ปลูกปลูกเพิ่มมากขึ้นทั้งในราบและพื้นที่สูงในทุกอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้เกษตรกรหลายรายตัดสินใจปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพิ่มมากขึ้นแทนการปลูกถั่วเหลือง กระเทียม ยาสูบ
	ให้มีผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในชุมชนบ้านแม่อูคอหลวงเพิ่มขึ้นกว่า 10 ครอบครัว (ประมาณครัวเรือนละหนึ่งไร่) ในปีนั้นราคาขายได้ 4 – 5 บาท ทำให้เกษตรกรหลายคนได้	

ปี	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
	กำไรและอีกหลายคนขาดทุน ซึ่งขึ้นอยู่กับพันธะสัญญาการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดมาปลูกและช่วงเวลาในการขายข้าวโพด	
2554/55	พื้นที่ปลูกเพิ่มเป็น 79,623 ไร่	เป็นปีที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากที่สุด รวมทั้งจังหวัด 79,623 ไร่ หรือคิดเป็น ร้อยละ 19.43 ของพื้นที่เกษตรทั้งจังหวัด (จำนวน 409,891 ไร่) โดยอำเภอแม่สะเรียงมีสัดส่วนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ต่อพื้นที่เกษตรมากที่สุดถึงร้อยละ 78.49 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมดของอำเภอ รองลงมาได้แก่อำเภอปายปางมะผ้า สบเมย และเมืองตามลำดับ
2555	มีพื้นที่ปลูก 79,103.25 ไร่ พื้นที่เก็บเกี่ยวผลผลิต อยู่ที่ 68,000 กว่าไร่	ผลผลิตอยู่ที่ 50,696.22 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย ปี 2555 คือ 737 กิโลกรัม/ไร่
2556	พื้นที่เพาะปลูกลงเหลือ 69,409 ไร่	ในปีเพาะปลูก 2555/56 ผลจากราคาข้าวโพดที่ตกต่ำในปี 2554/55 (ราคาเฉลี่ยที่เกษตรกรจังหวัดแม่ฮ่องสอนขายได้ คือ 4-6 บาท/กก. สำหรับข้าวโพดอาหารสัตว์) และ 13-14 บาท ในกรณีข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ทำให้ในปีเพาะปลูก 2555/56 เกษตรกรทุกอำเภอ ยกเว้นอำเภอปางมะผ้า ลดพื้นที่ปลูกข้าวข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลง โดยเฉพาะอำเภอปาย และอำเภอแม่สะเรียง ซึ่งปลูกเพียงร้อยละ 17.46 และ 23.90 ตามลำดับ
ระบบข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ (ข้าวโพดถอดดอก) พันธสัญญาในที่นา		
2537	เป็นการถอดดอกตัวผู้ออก โดยบริษัทแรกที่นำเข้ามาคือ บริษัทไพโอเนียไทยบริคไทยแลนด์จำกัด มีเจ้าหน้าที่เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีปลูก การเก็บ การดูแลรักษา พร้อมทั้งมีการส่งเสริมปัจจัยการผลิต โดยผ่านตัวแทนเกษตรกรในพื้นที่บ้านทุ่งแล้ง ตำบลแม่ยวม ตัวแทนจึงได้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อ มีผู้สนใจและได้มีการทดลองปลูกครั้งแรกที่บ้านห้วยทราย ตำบลแม่ยวม มีเกษตรกรที่ปลูกในครั้งนั้นรวมพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ ซึ่งปลูกในพื้นที่นา	จากการทดลองปลูกให้ผลผลิต ผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อเกษตรกร ทำให้เกษตรกรในหมู่บ้านใกล้เคียงหันมาสนใจและปลูกตามกันเพิ่มขึ้น -มีบริษัทอื่นเข้ามา เช่น บริษัทมอนซันโต ทิพย์จันทรา แปซิฟิกและ ซีพี เป็นต้น ซึ่งไม่ได้รับความนิยม เพราะไม่มีความชัดเจนในการสนับสนุน
2545	การปลูกเข้าโพดเป็นที่นิยมปลูกกันเพิ่มมากขึ้นโดยได้ขยายพื้นที่ในการปลูกในพื้นที่ที่ใกล้เคียงทั้งในอำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย	บริษัทไพโอเนีย สามารถครองพื้นที่ปลูกได้ถึง 90% ในพื้นที่นา พื้นที่เกาะของอำเภอสบเมย และพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง

ปี	เหตุการณ์	ผลที่เกิดขึ้น
		มี โรงงานตั้งอยู่ในพื้นที่ และมีระบบการจัดการเรื่องการเงินที่ดี จึงทำให้เกษตรพึงพอใจและนิยมต่อบริษัทไพโอเนีย *ส่วน อีก 10% เป็นของ ซีพีและแปซิฟิก รวมกัน*
2556	*มีพื้นที่ในการปลูกในอำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย ประมาณ 8,000 ไร่ และมีเป้าหมายที่จะขยายเข้าพื้นที่ป่าในบ้านต่อแพ อำเภอขุนยวมและอีกหลายพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีเกษตรกรสนใจ ทั้งในพื้นที่ราบ ที่ดอน และที่สูง*	*ผลผลิตหลังจากการเก็บเกี่ยว จะนำส่งขายให้กับบริษัทสาขาย่อยในพื้นที่ โดยเกษตรกรจะได้เงินภายใน 1-2 สัปดาห์ จากนั้นจะส่งต่อไปไปยังบริษัทสาขาภาคเหนือ นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน เพื่อนำไปอบและคัดเมล็ดก่อนจะส่งขายต่างประเทศ เช่น เยอรมัน สหรัฐอเมริกา เป็นต้น*

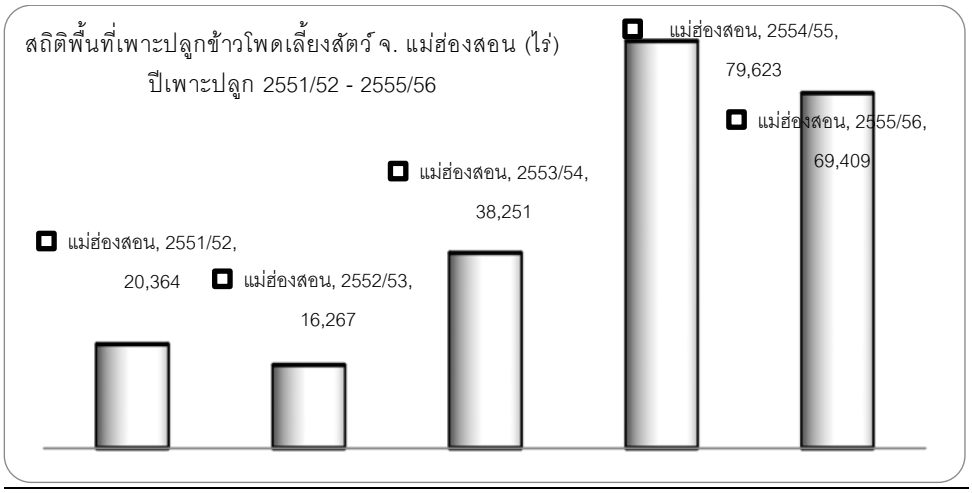

แผนภาพที่ พัฒนาการใช้พื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จ.แม่ฮ่องสอน
ปีเพาะปลูก 2551/52 – 2555/56

ปี 2558/2559 แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ปลูกพืช 99 ชนิด โดยพืชที่มีการปลูกมากที่สุดคือ ข้าวไร่ จำนวน 83,320 ไร่ รองลงมาคือ ข้าวนาปี กล้วยน้ำว้า กาแฟ และพืชลำดับที่ 5 คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวน 60,000 ไร่

จากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จังหวัดแม่องสอน ปี 2560 มีเนื้อที่เพาะปลูกรวมทั้งหมด 77,040 ไร่ (ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน) แสดงให้เห็นว่า มีการขยายพื้นที่มากขึ้น โดยผลผลิตรวม 57,780 ตัน ผลผลิตเฉลี่ย 750 กิโลกรัม/ไร่ ผลผลิตออกสู่ตลาดร้อย 30 เกษตรกรจำหน่ายได้ (ข้าวโพดชนิดคละ) 4.20-4.30 บาท/ กิโลกรัม ลักษณะการซื้อขายส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าท้องถิ่นจะเข้าไปรับซื้อถึงไร่เกษตรกรในแบบเหมา โดยไม่มีการวัดความชื้นและคัดเกรด/ คุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าจะนำรถโม่เข้าไปในพื้นที่ โดยจะหักค่าโม่เป็นเมล็ดและค่าทอย อยู่ระหว่าง 0.50 – 1.00 บาท/ กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับพื้นที่ปลูกและระยะทางในการขนถ่ายผลผลิต เนื่องจากพื้นที่ในจังหวัดเป็นภูเขาสูงชันและบางพื้นที่รถโม่ ไม่สามารถเข้าไปได้ จึงต้องมีการลำเลียงผลผลิตออกมาใกล้เส้นทางคมนาคมเพื่อทำการโม่ และนำไปจำหน่ายต่อยังจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน โดยพ่อค้าท้องถิ่นจะมีค่าบริหารจัดการ (ค่าขนส่ง + แรงงาน) 0.60 – 0.80 บาท/กิโลกรัม

<u>บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์</u>

ข้าวโพดฯ เป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยมีการส่งเสริมและให้การสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน และมีบทบาทสำคัญที่ทำให้มีการขยายตัวของการปลูกข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น เช่น

1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เป็นธนาคารที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม โดยการสนับสนุนสินเชื่อทั้งเงินและปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาเคมีอื่นๆ และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

2) พ่อค้าคนกลาง

พ่อค้าคนกลาง นายหน้า เจ้ารถโม่ ถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพด ซึ่งมีการทำงานในเชิงรุกเข้าถึงตัวเกษตรกร มีบทบาทสำคัญในการชักชวน แนะนำ และเป็นที่ปรึกษาให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพด โดยมีระบบการส่งเสริมสนับสนุนที่ครบวงจร ทั้งวัตถุดิบ การให้สินเชื่อ การบริการรถโม่ถึงที่พร้อมกับรับซื้อผลผลิต หรือติดต่อให้พ่อค้าคนอื่นๆ มารับซื้อทันที

3) ตัวแทนบริษัท

ตัวแทนบริษัท เป็นบุคลากรที่ทางบริษัทจ้างมาเป็นเจ้าหน้าที่เพื่อเป็นตัวแทนที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด โดยทำหน้าที่ให้ความรู้ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ในการปลูก เทคนิคในการปลูก การดูแลรักษาผลผลิต ตรวจสอบสภาพของต้นข้าวโพดมีการส่งเสริมจากบริษัทจะให้การสนับสนุนเกษตรกรที่เป็นลูกไร่ในลักษณะสินเชื่อในรูปแบบปัจจัยการผลิต เป็นเกษตรพันธะสัญญาที่มีการทำสัญญาระหว่างบริษัทและเกษตรกร ซื้อขายในลักษณะการผูกขาด

3.4) นโยบายนโยบายของรัฐบาล

นโยบายของรัฐบาลในแต่ละช่วงที่เอื้อต่อเกษตรกรในการปลูกข้าวโพด เช่น ในปี 2553 รัฐบาลประกาศนโยบายในการประกันราคาผลผลิตข้าวโพด ส่งผลให้เกษตรกรมีความมั่นใจว่าปลูกข้าวโพดแล้วไม่ขาดทุนอย่างแน่นอน จึงทำให้เกษตรกรยังคงปลูกข้าวโพดและขยายพื้นที่ในการปลูกเพิ่มมากขึ้น

โดยสรุป บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการตอบสนองของเกษตรกร ซึ่งเป็นนัยของการที่ไม่มีทุนก็สามารถปลูกข้าวโพดได้ ขอเพียงมีพื้นที่ก็สามารถปลูกข้าวโพดได้ ถึงแม้ภายหลังจะมีนโยบายจำกัดสิทธิเกี่ยวกับการจัดการที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ แต่ไม่สามารถยับยั้งพัฒนาการของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้

ตอนที่ 4 บริบททั่วไปของพื้นที่ศึกษาวิจัย 6 พื้นที่สื่อสารเรียนรู้

การศึกษาองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอนในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย 6 ตำบล ประกอบด้วยหัวข้อในการศึกษา ดังนี้ 1) ข้อมูลบริบทชุมชนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม 2) การจัดทำแผนที่เพื่อปกป้องพื้นที่อาหาร 3) สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ 4) โอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก (สร้างป่าสร้างรายได้) 5) วิเคราะห์แผนอบต. กฎหมาย นโยบายที่เอื้อต่อการสื่อสาร สร้างความเข้าใจฯ 6) สรุปปัจจัยภายในระดับตำบล

4.1 ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปของตำบล</u>

ตำบลแม่คะตวน ตั้งอยู่ในอำเภอสบเมย จ.แม่ฮ่องสอน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสบเมยทางทิศเหนือระยะทาง 15 ก.ม เนื้อที่ทั้งหมด 162 ตารางกิโลเมตรหรือ 101,250 ไร่ มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อยซึ่งพื้นที่ราบและภูเขาดังกล่าวแบ่งได้ดังนี้ ซึ่งพื้นที่ราบตะวันตกของตำบลติดบริเวณแม่น้ำยวม ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 14,175 ไร่คิดเป็น 15%ของตำบลได้แก่หมู่ 1,2,3,5,7 พื้นที่สูงหรือภูเขามีพื้นที่ 87,075 ไร่คิดเป็น 85% ซึ่งได้แก่ ม.4,6,8 จำนวนหมู่บ้านของตำบลแม่คะตวนทั้งหมดมี 8 หมู่ คือ หมู่ 1 บ้านผาผ่าประกอบด้วยหย่อมบ้านดอยผาลาย หมู่ 2 บ้านไหม้ หมู่ 3 บ้านแม่เกาะประกอบด้วย

หย่อมบ้านบ้านมด บ้านดงใหม่ หมู่ 4 บ้านแม่ออกใต้ประกอบด้วยหย่อมบ้านแม่ออกลาน,แม่ออกใต้ หมู่ 5 บ้านคอนผึ้ง หมู่ 6 บ้านแม่ออกเหนือประกอบด้วยหย่อมบ้านแม่ออกใหญ่,บ้านห้วยกองกุ๋นบ้านทะเละอ บ้านแม่ออกหลาง บ้านป่ากล้วย หมู่ 7 บ้านพะหลวง หมู่ 8 บ้านอุมดาเหนือประกอบด้วยหย่อมบ้านอุมดาใต้ มีจำนวนประชากรทั้งหมด 6,236 คนชาย 3,124 หญิง 3,112 คน จำนวนหลังคาเรือน 2,790 หลัง

<u>อาณาเขต</u>

ทิศเหนือติดกับที่ตั้งเมืองยวมใต้ อ.แม่สะเรียง

ทิศใต้ติดกับ อบต.กองก๋อย อ.สบเมย อบตแม่เหาะ อ.แม่สะเรียง

ทิศตะวันออกติดกับ อบต.แม่สวด อ.สบเมย

ทิศตะวันตกติดกับ อบต.สบเมย อ.สบเมย

สภาพทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม,ค้าขาย,รับจ้าง,ข้าราชการ อาชีพเกษตรกรรมจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นทีราบได้แก่ ม.1,2,3,5,7 มีระบบชลประทานในการทำเกษตรกรรม แต่ระบบน้ำชลประทานไม่เพียงพอส่วนเกษตรบนพื้นที่สูงอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก การทำธุรกิจ ในเขตตำบลปั๊มน้ำมันหัวจ่าย 1 แห่ง/ปั๊มน้ำมันหลอด 4 แห่ง/ขายของชำ 54 แห่ง โรงน้ำแข็ง 4 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรม (โรงงานบ่มยาสูบ) 1 แห่งตั้งอยู่ที่ ม.5 โรงสี 4 แห่ง

สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทตำบลแม่คะตวนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีแหล่งลำห้วยธรรมชาติที่มีน้ำไหลตลอดปี 7 สายมีหนองและบึงน้ำชุมชนมีการบิหารจัดการร่วมกันอย่างต่อเนื่องมีการบวชป่าแยกประเภทโซนป่าเพื่อสะดวกต่อการดูแลรักษาการบริหารจัดการร่วมกันในชุมชนมีการทำฝายชะลอความชุ่มชื้นทำแนวกั้นไฟในเขตหมู่บ้านป่าต้นน้ำร่วมกันอย่างต่อเนื่องและในการดูแลทรัพยากรร่วมกันนั้นชุมชนและตำบลได้มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติซึ่งใช้ประโยชน์ร่วมกันนำมาสู่แหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่คนในตำบลอีกด้วย เช่น บ่อน้ำทิพย์น้ำตกบ้านแม่ปานน้อย ดอยปุย มีการบริหารจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลแม่คะตวนอีกด้วย

ในการศึกษาร่วมกันด้านการปกป้องพื้นที่ทางอาหารจากการปลุกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นได้ทำการศึกษาร่วมกันในบริบทพื้นที่ต่างๆในเขตพื้นที่ที่ต่างกันในเขตพื้นที่ตำบลแม่คะตวนนั้นมีพื้นที่ 2 บริบท กล่าวคือ พื้นที่ราบ บ้านคอนผึ่งหมู่ 5 ส่วนพื้นที่สูงนั้นคือ บ้านอุมดาเหนือ

บ้านอุมดาเหนือ

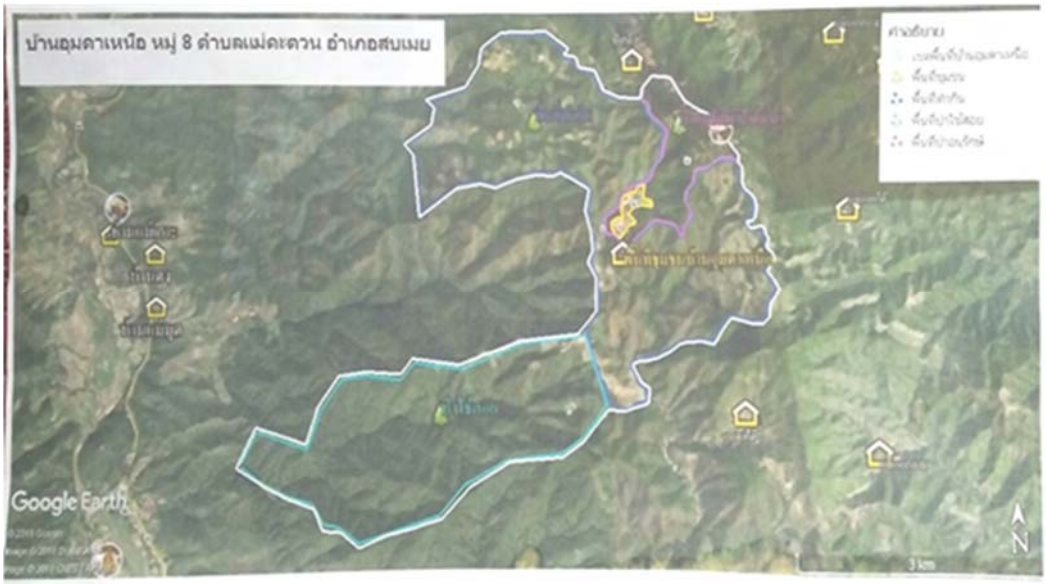

บ้านอุมดาเหนือเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ มีครัวเรือนทั้งหมด 104 ครัวเรือน อาชีพของคนในชุมชน คือ ทำไร่ ทำนา ทำสวน พืชเศรษฐกิจที่ปลูกคือ กะหล่ำ ฟักทอง ถั่วเหลือง ผลผลิตขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ไม่ใช้สารเคมี การทำไร่พื้นที่บ้านอุมดาเป็นพื้นที่ป่าดิบชื้น การทำไร่ก็เหมือนกับพื้นที่อื่น ผลิตไว้บริโภค และในพื้นที่ไร่จะมีความหลากหลายทางพันธุกรรม เช่น พริก มัน ข้าวโพดพื้นเมือง ผักสวนครัว มะเขือ ฟักทองพื้นเมือง ฟักเขียว งาดำ พืชผักบางชนิดที่นี่แตกต่างจากที่พื้นที่อื่นอย่างป่าเบญจพรรณ อาหารจากป่า เช่น มะก่อ ผักกุด เห็ดถอบ เห็ดขอนไม้ เห็ดโคน เห็ดปลวก ผักประเภทต่างๆที่ขึ้นตามธรรมชาติ น้ำผึ้ง ดอกไม้กล้วยไม้เอื้องแซะ (ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คะตวน, 2561)

สถานการณ์ในหมู่บ้านอุมดาเหนือ

สถานการณ์ปัจจุบันที่ชุมชนประสบคือ การเปลี่ยนแปลงด้านธรรมชาติ เช่น สัตว์น้ำลดลง น้ำไหลตลอดปีแต่ปริมาณน้ำลดลง ต้นไม้โตช้า และสภาพอากาศร้อนขึ้น เป็นต้น บ้านอุมดาเหนือเป็นพื้นที่เป็นป่าชั้นคุณภาพลุ่มน้ำและเป็นเขตป่าสงวน ที่ผ่านมาหน่วยงานอุทยานทวงคืนพื้นที่ 800 ไร่ และชุมชนได้ต่อรองพื้นที่เหลือ 600 ไร่ ชุมชนได้ขอใช้พื้นที่เพื่อทำโครงการป่าเศรษฐกิจ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน-น้ำ-ป่า การใช้ที่ดินของชุมชนแบ่งเป็นโซนป่า เพื่อสะดวกต่อการบริหารจัดการ เช่น ป่าชุมชน ป่าใช้สอย พื้นที่อยู่อาศัย ป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าพิธีกรรม ป่าต้นน้ำ มีกฎกติกาของหมู่บ้านแต่ยังไม่เป็นทางการ และในชุมชนมีพิธีกรรมทางความเชื่อจากอดีตจนถึงปัจจุบันสืบทอดต่อเนื่องกันมา

สถานการณ์ความเสี่ยงในระบบการผลิตทางการเกษตร

รอบการทำไร่หมุนเวียนลดลง 4 ปี ต่อรอบ ซึ่งที่ผ่านมามีการหมุนรอบไร่หมุนเวียนกำหนดไว้ 5 ปี สูงสุด 10 ปี การลดรอบหมุนเวียนเกิดความเสี่ยงกับพื้นที่อาหารของชุมชนมีแนวโน้มที่มีความต้องการใช้สารเคมี เพราะเกิดโรคระบาดในไร่ข้าว ดินเสื่อมคุณภาพ หญ้าขึ้นสูง ข้าวโตช้า ข้าวไม่พอต่อการบริโภคในครัวเรือน หากมีการใช้สารเคมี ปัญหาใหญ่ที่ตามมา คือสุขภาพของคนในชุมชน เช่น มีสารปนเปื้อนในร่างกาย น้ำบริโภคปนเปื้อนกับสารเคมี ส่งผลกระทบทั้งคนต้นน้ำและปลายน้ำ

โอกาสการเพิ่มพืช หรืออาชีพทางเลือก

ในป่าชุมชนสำหรับใช้สอยฟื้นฟูร่วมกัน ในกรณีที่ไม่ได้เป็นพื้นที่แปลงร่วมกัน

- ขอใช้ป่าที่ยึดจากชาวบ้าน 600 ไร่ เพื่อชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟู ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ คือ สร้างป่าเศรษฐกิจ ทำแนวกันไฟ ทำฝายกันน้ำ ดูแลป่าต้นน้ำ
- การรักษาความเชื่อดั้งเดิมด้านการรักษาป่าอย่างเหนียวแน่น
- ปลูกพืชเสริมที่แตกต่างสามารถสร้างเป็นรายได้
- มีแผนการบริหารจัดการร่วม ในระยะสั้น-กลาง-ยาว
- ปัจจัยเงื่อนไข พืชเชิงเดี่ยวกับทางเลือก
- พฤติกรรมการเปลี่ยนแปลง

- ระบบคิด การดำรงชีวิตและการกินการอยู่
- ตัวอย่างครัวเรือนเข้าร่วมโครงการสร้างป่าเศรษฐกิจ
- การสร้างการมีส่วนร่วม

<u>แผน</u>

- การสร้างป่าเศรษฐกิจในพื้นที่เขตป่าชุมชน/ป่าอนุรักษ์
- การสร้างขบวนการเรียนรู้
- สร้างพื้นที่ต้นแบบ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบ ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (SWOT) บ้านอุมดาเหนือ

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ผู้นำเข้มแข็ง - ชุมชนมีความร่วมมือและเกิดขบวนภาคีการมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นอย่างดี - มีความพอเพียงแลกเปลี่ยนแบ่งปันซึ่งกันและกันภายในชุมชนและชุมชนอื่น - มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ดอนปุยโค - มีพิธีกรรม 6 ครั้งต่อปี คือ พิธีกรรมทางหมู่บ้าน 3 ครั้ง ในไร่ 3 ครั้ง ทำไชให้หมู่บ้านมีความเชื่อที่เข้มแข็ง - ปฏิบัติกฎกติกาของหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด	- ที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ - ขอบเขตแบ่งโซนพื้นที่ไม่ชัดเจน - ชุมขนมีความรู้น้อย - เยาวชนอยู่ในหมู่บ้านน้อย - ยังขาดการสืบสานวัฒนธรรม
โอกาส	อุปสรรค
- มีหน่วยงานต่างๆมาหนุนเสริม เช่น อบต. ป่าไม้ เป็นต้น - การใช้เครื่องมือท่องเที่ยวในการพัฒนา - มีองค์ความรู้เรื่องการผลิต - การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีเพื่อทำขอบเขตที่ชัดเจน	- ป่าไม้ไม่เข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน - หน่วยงานป่าไม้ทวงคืนพื้นที่ - เกษตรกรถูกกดราคา

บ้านคอนผึ้ง

บ้านคอนผึ้งอยู่ในเขตปกครองสังกัดอยู่หมู่ที่ 5 ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมือง ส่วนหนึ่งเป็นคนพื้นที่สูง ปะกาเก่อญอ โปว์ (กะเหรี่ยงโปว์) ที่ย้ายถิ่นฐานลงมาอาศัย มีประชากร ทั้งหมด 1,208 คน โดยแยกเป็น ชาย 596 คน หญิง 612 คน จำนวนครัวเรือน 527 หลังคาเรือน คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร รับจ้างทั่วไป รับราชการ และค้าขาย สำหรับพื้นที่ในชุมชนมีลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีผู้นำชุมชนแบบทางการและผู้นำชุมชนแบบธรรมชาติ มีประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างเนื่อง ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีสาธาณูปโภคที่ครอบคลุมทั่วถึง

พื้นที่ชุมชนจัดแบ่งเป็น 3 โซน ซึ่งประกอบด้วยโซนที่ติดแม่น้ำยวมใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน สวนผลไม้และสวนไม้สัก เป็นต้น เป็นพื้นที่ราบ โซนที่ 2 เป็นโซนหมู่บ้านที่มีถนนหมายเลข 105 เส้นทางระหว่างสาย อ.แม่สะเรียง-อ.แม่สอด จ.ตาก ตัดผ่าน โซนที่ 3 เป็นโซนดอยภูเขาเป็นเขตป่าชุมชน,ป่าต้นน้ำและพื้นที่ทำกิน

แผนที่บ้านคอนผึ้ง ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สถานการณ์บ้านคอนผึ้ง

บ้านคอนผึ้งเป็นหมู่บ้านในพื้นที่ราบ มีเส้นทางคมนาคมที่ดี ที่ดินทำกินอยู่ในภูมิศาสตร์พื้นที่ราบ จึงง่ายต่อการขนส่งผลผลิตทางเกษตรกรรม สถานการณ์ในปัจจุบัน ชุมชนเพาะปลูกเน้นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเป็นหลัก เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด ช่วงหลังทำให้เกิดหนี้สิน เพราะต้นทุนค่าปุ๋ยค่ายามีต้นทุนสูง อีกทั้งมีการใช้ปริมาณสารเคมีสูงขึ้น ทำให้ชุมชนได้รับประสบกับภาวะขาดทุน เป็นหนี้สิน สำหรับชุมชนไม่มีทางเลือก ไม่สามารถหาพืชปลูกทดแทนในพื้นที่ได้ ในส่วนการผลิตข้าวนา ช่วงหลังได้ผลิตน้อย และมีคุณภาพต่ำลง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากเกิดโรคระบาดในใบข้าว อีกทั้งบางปีได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประชากรประกอบอาชีพการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 70 รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 6 ค้าขายคิดเป็นร้อยละ 1 รับราชการคิดเป็นร้อยละ 3 พื้นที่ปลูกข้าวบ้านคอนผึ้ง 2,500 ไร่ หลังการทำนาทำการเกษตรรอบที่สอง ได้แก่ ถั่งเหลือง คิดเป็นร้อยละ 3 กระเทียมคิดเป็นร้อยละ 90 ข้าวโพดทำพันธุ์ คิดเป็นร้อยละ 7 การรวมกลุ่มในชุมชนได้แก่ กลุ่มปลูกกระเทียม วิสาหกิจชุมชนสร้างป่าสร้างรายได้ กลุ่มแปรรูป รายได้ของชุมชนบ้านคอนผึ้งด้านการทำเกษตรกรรม และหนี้สินเกษตรกรรม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ราคาของกระเทียม หนี้สินของเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินโดยเฉลี่ย 50,000-100,000 บาท

ประชากรคอนผึ้ง หมู่ 5 ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน มีที่มาจากคนดั่งเดิมในชุมชน การเป็นเขยสะใภ้ ย้ายมาจากดอย (ชุมชนบนพื้นที่สูง) และข้าราชการมาอาศัยอยู่

การปกป้องพื้นที่อาหาร

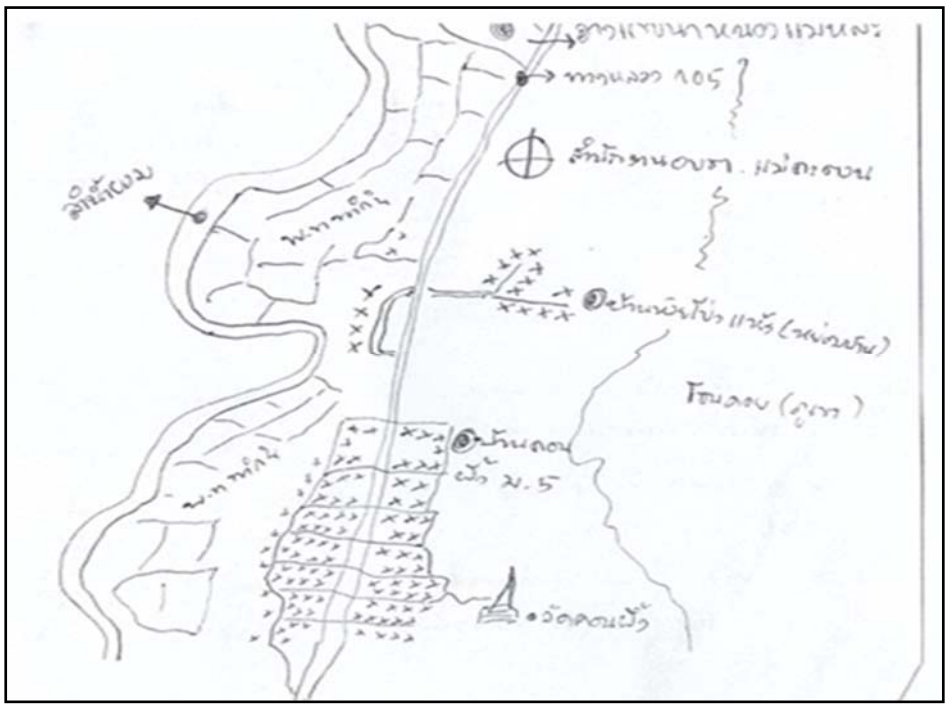

บ้านคอนผึ้ง มีภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ ชาวบ้านมีที่ดินทำกินที่ชัดเจน และส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ มีความมั่นคงในด้านพื้นที่ทำกิน แต่มีชาวบ้านบางส่วน ทำเกษตรกรรมบนพื้นที่สูง มีลักษณะเป็นไร่ถาวร ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านจะปลูกพืช เช่น ถั่วเหลือง ไม้ยืนต้นประเภทต่างๆ ใน

พื้นที่ชุมชนได้มีการกำหนดเป็นขอบเขตป่าให้เป็นโซน และกำหนดขอบเขตโดยการทำหมายด้วยรูปแบบธรรมชาติ ในชุมชนได้มีการจัดตั้งกฎระเบียบ เพื่อควบคุมระเบียบวินัยของคนในชุมชนในการใช้ทรัพยากร สำหรับพื้นที่ยังไม่มีการกำหนดขอบเขตโดยใช้เครื่องเทคโนโลยี

สถานการณ์ความเสี่ยงการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบของบ้านคอนผึ้ง

วงจรการทำเกษตรกรรมในพื้นที่หมู่บ้าน มี 2 บริบท ประกอบด้วย พื้นที่ทำกินริมน้ำยวมเป็นพื้นที่ราบโดยในฤดูฝนพื้นที่เหล่านี้ใช้ในการทำนาปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำเกษตรกรรมนั้นในฤดูฝนชาวบ้านจะเริ่มทำนาเสร็จจากการทำนาแล้ว ก็จะไถพรวนเพื่อปลูกกระเทียมบางส่วนปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ (ข้าวโพดถอดยอด) ตามวงจร พื้นที่ราบทำนา กระเทียม ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ทำนาปลูกข้าว บริบทพื้นที่ดอยในหมู่บ้านคอนผึ้ง ปลูกถั่วเหลืองเพียงอย่างเดียวในฤดูฝนอาศัยน้ำฝน

วิธีการผลิตข้าวโพด

การปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ในนา ซึ่งกระบวนการ ขั้นตอนขึ้นอยู่กับการทำสัญญาหรือตกลงกับบริษัท ซึ่งการเตรียมพื้นที่นั้นเป็นของเจ้าของพื้นที่ บริษัทจะเป็นผู้ลงทุนด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา และการกำกับดูแลเป็นของคนบริษัทหรือคนคุมแปลง ซึ่งเมื่อปลูกข้าวโพดแล้วจะต้องปลูกกันทั้งกลุ่ม ใส่ปุ๋ย ถอดยอด การพ่นยา ช่วงระยะเวลาการเก็บพักข้าวโพดจะต้องพร้อมกัน เป็นการบริหารจัดการในการขนส่ง ซึ่งในการปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์นั้นจะต้องทำตามขั้นตอนต่างๆ หากจะทำต่อเนื่องคุณภาพของดินเสื่อม ผลผลิตน้อยลงนำมาสู่การติดหนียืมสินซึ่งสิ่งเหล่านี้บริษัทไม่ได้คำนึง หากไม่ได้ทำตามที่คนคุมแปลงบอกทำให้ราคาข้าวโพดของตนเองตกต่ำไม่ได้ขาย (บริษัทไม่รับซื้อ) เป็นสัญญาตามมา

โอกาสการเพิ่มพืช หรืออาชีพทางเลือก กระเทียม

กระเทียมเป็นพืชทางเลือกเศรษฐกิจ ต้นทุนสูงแต่ไม่ทำลายคุณภาพดินเหมือนอย่างข้าวโพด ที่ผ่านมาหลังจากเสร็จปลูกข้าวชาวบ้านจะไม่ปลูกกระเทียมอย่างต่อเนื่อง ทั้งๆที่กระเทียมเป็นที่ต้องการตามท้องตลาดมาก แต่บางปียังประสบภาวะขาดทุน ราคาตกต่ำ เพราะถูกกดราคาจากนายหน้าที่เป็นตัวแทนบริษัท ชาวบ้านควรหาทางออกทางการตลาดโดยการรวมกลุ่มต่อรองหรือให้ทำสัญญาประกันราคาไว้

นอกจากนี้ชาวบ้านต้องดำเนินกิจกรรมกลุ่มเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ใช้ทุนเดิมในการทำปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ เพื่อดึงดูดคนภายนอกให้เห็นถึงคุณภาพกระเทียม สร้างแบรนด์ โลโก้จากชุมชน สามารถเพิ่มมูลค่าเพิ่มได้ และเพิ่มทางเลือกให้ผู้ซื้อ ในส่วนกลุ่มที่ใช้สารเคมีต้องหาทางลดปริมาณสารเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิต มีการวิเคราะห์สภาพดิน-น้ำอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งชุมชนต้องมองถึงความยั่งยืน รักษาเมล็ดพันธุ์ มีการสืบทอด เพื่อคงคุณภาพรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ไม่ให้หาย

ถั่วเหลือง

แนวทางออกร่วมกันคือ ต้องทำสัญญาค้ำประกันราคากับตัวแทน และรับซื้อผลผลิตคืนในราคาที่เป็นธรรม ชุมชนและบริษัทสามารถอยู่ได้ นอกจากนี้ชุมชนต้องร่วมกันหาทางออกโดยการนำผลผลิตส่วนหนึ่งมาสร้างมูลค่าเพิ่มจาก โดยการตั้งรัฐวิสาหกิจชุมชน นำผลผลิตมาแปรรูป เช่น ทำน้ำเต้าหู้ ถั่วเน่าแผ่น ซึ่งสามารถทำได้ และกระบวนการขั้นตอนทำได้ง่าย ส่งป้อนเข้าไปยังโรงเรียนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง เชื่อมโยงกับตลาดภายนอก เป็นการผลิตครบวงจร เป็นการพึ่งพาตนเองในระยะยาวและมีความยั่งยืน

ป่าเศรษฐกิจ

โครงการสร้างป่าสร้างเศรษฐกิจก็เป็นอีกทางออกหนึ่งให้กับชุมชน เพื่อใช้พืชที่สามารถปลูกแซมในพื้นที่ป่าเกิดการสร้างรายได้และไม่ทำลายทรัพยากร สามารถขึ้นทะเบียนจับพิกัดไว้อย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการสมัยใหม่และเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการผลิตลดเวลาลดแรงงาน และเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแม่ฮ่องสอนโมเดลในการบริหารจัดการป่า เรื่องนี้ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่และไม่ได้เป็นเรื่องเก่า บางคนอาจดำเนินการไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ถ้าในชุมชนสำหรับคนที่ใช้พื้นที่สูงในการทำเกษตรพร้อมใจกัน ทำโดยยึดหลักแนวคิดเดียวกัน และยิ่งมีการอนุญาตรับรองสิทธิ์จะสามารถตอบโจทย์ให้คนในชุมชนและภาพรวมของจังหวัดได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบ ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (SWOT) บ้านคอนผึ้ง

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- มีกลุ่มเกษตรอินทรีย์ - มีสารณูปโภคที่ครอบคลุม - คมนาคมสะดวก - ใกล้พื้นที่เมือง - ทุนเดิมด้านการผลิตมีสูง - มีพื้นที่การเกษตรทั้งที่ราบและพื้นที่สูง - มีผู้นำและมีกลุ่มที่เข้มแข็ง	- กลุ่มนายทุนและบริษัทเข้าถึงง่าย - ปลูกพืชตามกระแส - ใช้สารเคมีในอัตราที่สูง - การผลิตเน้นขายอย่างเดียว - ยังไม่เริ่มดำเนินการแบ่งขอบเขตโดยใช้เครื่องมือ GIS
โอกาส	ปัญหาและอุปสรรค
- มีทางเลือกโครงการเศรษฐกิจสร้างป่าสร้างรายได้ - สามารถเพิ่มช่องทางการตลาดได้ - มีแนวโน้มปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นแทนข้าวโพด	- การดำเนินการแบ่งขอบเขตโดยใช้ GIS เป็นเรื่องใหม่ของชุมชนและยากต่อการทำความเข้าใจ - การรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นไปได้ยาก

- มีกฎหมายรองรับด้านการขอใช้พื้นที่	- ยังไม่เชื่อมั่นในการทำเกษตรแบบเกษตรทางเลือกอินทรีย์ - ชุมชนต้องการได้กำไรจากผลผลิตระยะสั้นและรวดเร็วและเชื่อมั่นระบบบริษัท - การตั้งกองทุนในด้านเกษตรเห็นผลช้า

4.2 ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปของตำบลแม่ยวม</u>

ตำบลแม่ยวมเป็นตำบลหนึ่งในเขตปกครองของอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งปัจจุบันตำบลแม่ยวมยกสถานะการบริหารตำบลเป็นเทศบาลตำบล มีเขตการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเป็น 2 เขตๆละ 6 คน รวมทั้งตำบล 12 คน ตำบลแม่ยวมมีประชากรทั้งหมด 10,020 คน มี 13 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่ที่ 1 บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 2 บ้านห้วยวอก หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแพม หมู่ที่ 4 บ้านห้วยสิงห์ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยทรายหมู่ที่ 6 บ้านห้วยโผ หมู่ที่ 7 บ้านท่าตาฝั่ง หมู่ที่ 8 บ้านคะปวง หมู่ที่ 9 บ้านแม่กองแป หมู่ที่ 10 บ้านแม่กองคาหมู่ที่ 11 บ้านห้วยบง ลักษณะที่ตั้งของตำบลตั้งอยู่ริมน้ำยวมฝั่งขวาตลอดทอดยาวลงมา มีพื้นที่ทำกินซึ่งเป็นพื้นที่นาติดกับแม่น้ำยวมประกอบกับที่อยู่อาศัย และตลอดแนวทางตะวันตกของตำบลเป็นภูเขา เป็นพื้นที่ติดเขตป่าสงวนและเขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน พื้นที่นั้นแบ่งออกเป็น 2 โซน คือ พื้นที่ดอย ประกอบด้วย หมู่ 10 บ้านแม่กองคา หมู่ 7 บ้านท่าตาฝั่ง ซึ่งติดแม่น้ำสาละวินชายแดน ไทย-พม่า ส่วนพื้นที่ราบตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำยวมฝั่งขวา ได้แก่ หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 9 และหมู่ 6 มีพื้นที่ทำการเกษตรมาก และมีคลองชลประทานสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดปี

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลแม่ยวมประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พืช และสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ เป็นลำดับ ในชุมชนเมือง มีระบบชลประทานช่วยเหลือ มีการปลูกพืช เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง ฟักทอง หอม กระเทียม และมีการปลูกผักสวนครัวเพื่อขายป้อนให้กับตลาดเช้าของอำเภอแม่สะเรียง ส่วนพื้นที่ดอย ทำไร่หมุนเวียน ปลูกพืชผสมผสานในไร่ และทำสวนในพื้นที่สูง ต้องอาศัยน้ำฝนและลำห้วยสาขาของหมู่บ้าน

สภาพทางสังคม เป็นสังคมในลักษณะอาศัยซึ่งกันและกัน การปกครองโดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนธรรมชาติ และเขตรับผิดชอบภายในหมู่บ้านเป็นหมวดหมู่ ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันแบบญาติมิตร สร้างความอบอุ่นแบบคนในครอบครัว และมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย เช่น กะเหรี่ยงสกอ กะเหรี่ยงโปว์ ละว้าผสมคนเมือง มีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามสืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนมีศาสนาที่นับถือ คือ พุทธ คริสต์ และความเชื่อดั้งเดิม (พรามณ์)

สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตัวเอง โดยอนุรักษ์และฟื้นฟู มีการตั้งกฎระเบียบของ

แต่ละหมู่บ้านและปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด มีการทำงานเชื่อมงานกับหน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน ภาคีเครือข่ายภายในประเทศ

บ้านห้วยบง

เดิมที่หมู่บ้านห้วยบงเป็นพื้นที่ป่าสงวนชาวบ้านไม่มีที่กินอยู่อาศัยและทำกิน จึงได้แผ้วถางบริเวณที่เป็นป่าตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำมาหากินในบริบทของหมู่บ้าน และ ออป. ได้ทำการปลูกไม้สักในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและได้ทำการจัดไม้สักไปขาย ซึ่งปัจจุบันบางส่วนมีไม้สักอยู่และบางส่วนเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยในปัจจุบันบ้านห้วยบง อยู่ในเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทยตั้งหมู่บ้านอยู่ตรงกลางของตำบลแม่ยวม ห่างจากตัวอำเภอแม่สะเรียง 11 กิโลเมตร และห่างจากสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล 7กิโลเมตร อาชีพส่วนใหญ่ในชุมชนคือ เกษตร รับจ้าง ค้าขาย ลูกจ้างหน่วยงานข้าราชการ ทำสวนผลไม้ ปศุสัตว์ ตามลำดับ ประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีวัด สำนักสงฆ์อยู่ในบริเวณหมู่บ้าน มีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานที่สมบูรณ์ เช่น ระบบไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ประปาหมู่บ้านโดย มีถังเก็บน้ำ เพื่อกระจัดกระจายสู่ครัวเรือนมีเครื่องสูบน้ำ ทั้งบ่อบันดาลและเครื่องสูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำ สู่ราบถังเก็บน้ำของหมู่บ้าน มีถนนหนทางเข้าสู่หมู่บ้านอย่างทั่วถึงและสะดวกสบายโดยใช้ถนนคอนกรีตเสริมหลักมีอ่างเก็บน้ำใหญ่ระดับหมู่บ้านใช้อุปโภคมีโทรศัพท์หมู่บ้านและโทรศัพท์ไร้อย่างทั่วถึง

<u>อาณาเขตติดต่อ</u>

ทิศเหนือ	อาณาเขต	ติดกับ	บ้านทุ่งแพม ม.3 ต.แม่ยวม
ทิศใต้	อาณาเขต	ติดกับ	บ้านห้วยทราย ม.5 ต.แม่ยวม
ทิศตะวันออก	อาณาเขต	ติดกับ	หมู่บ้านทุมชงแพมและห้วยทราย
ทิศตะวันตก	อาณาเขต	ติดกับ	ป่าอุทยานแห่งชาติสาละวินและวนอุทยานสักใหญ่

เอกสารสิทธิ์การถือครองที่ดิน หมู่บ้านห้วยบงมีการถือครองที่ดินอยู่อาศัยและที่ดินในการทำมาหากินทั้งในระบบโฉนด สปก สคก และในเขตป่าสาละวินแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ ซึ่งชาวบ้านมีความเสี่ยงต่อการใช้ประโยชน์ ในที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยบง ชุมชนบ้านห้วยบงส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรพืชที่ปลูกเป็นรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน ในการดำรงชีวิตเพื่อปากท้องของชุมชน ซึ่งบางส่วนมีพื้นที่ทำมาหากินในพื้นที่นั้นๆ มีระบบชลประทานหล่อเลี้ยงในการทำเกษตรปลูกพืชบางส่วนทำในพื้นที่ดอยต้องอาศัยระบบน้ำฝนจากธรรมชาติบ้างก็ทำสวนลำไยอาศัยทั้งน้ำฝนและระบบสูบน้ำเข้าสู่สวน พืชในนาปลูกข้าว เป็นการปลูกถั่วเหลืองหลังเสร็จจากนา ปัจจุบันปลูกข้าวเสร็จ ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ในนาหรือบางคนปลูกข้าวโพดในนาตลอดปี เปลี่ยนจากที่นาที่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นข้าวโพดเพื่อเศรษฐกิจเป็นรายรับ-รายจ่ายแล้วซื้อข้าวแทน การปลูกถั่วเหลือง จากพื้นที่ทำกินในที่ดอยชาวบ้านทำ

ไร่ข้าว เมื่อราคาข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ตกต่ำ เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มพูน การปลูกถั่วเหลืองแทนทำให้มีรายได้จุนเจือครอบครัว ได้เงินก้อน และปัจจุบันเกษตรกรได้เปลี่ยนมาปลูกถั่วเหลืองแทนทำให้คนในชุมชนมีรายได้จากการปลูกถั่วเหลือง แม้ว่าจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น และราคาปัจจัยการผลิตเพิ่ม เช่น ค่าแรง ค่าปุ๋ย –ฮอร์โมน ค่ายา ค่ารถ และเมล็ดพันธุ์ แต่ชาวบ้านสามารถอยู่ได้

การรับจ้าง ในหมู่บ้านชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินก็รับจ้างทั่วไปในชุมชน เช่น รับจ้างในพื้นที่ปลูกข้าวโพด ตั้งแต่การปลูก การถอดยอด และเก็บเกี่ยวข้าวโพด ในพื้นที่ปลูกถั่วเหลือง ชาวบ้านที่รับจ้างคือ ปลูก เก็บเกี่ยว โม่ถั่วเหลือง นอกจากนี้ยังมีการรับจ้างอื่น ๆ เช่น แรงงานก่อสร้างทั้งในชุมชนและนอกชุมน

การเก็บของป่า คนในชุมชนมีรายได้จากการเก็บหาของป่าโดยพืชผักธรรมชาติสามารถหาเก็บของกินและขายเป็นรายได้ให้กับชุมชนการเก็บเห็ดถอบ ในช่วงฤดูฝน เป็นช่วงที่เห็ดถอบออก ชาวบ้านรับจ้างทั่วไปจะออกไปเก็บเห็ด ขายเป็นรายได้ของชุมชน

ด้านสังคมวัฒนธรรม บ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านขยาย คือ ชุมชนจากหมู่บ้านห้วยทราย หมู่บ้านทุ่งแพมบางส่วน และชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูง (บนดอย) ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ ซึ่งจากชุมชนดั้งเดิมเป็นชุมชนร่วม เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีการจัดระบบสวัสดิการการวางกลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน มีการออมทรัพย์ มีการให้ความร่วมมือด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นการอบรมและขับเคลื่อนงานด้านประชาธิปไตย การจัดตั้งกลุ่มทำปุ๋ยหมัก ทำน้ำชีวภาพ มีการผลิตแจกจ่ายให้กับชุมชนอื่นร่วมด้วย คนในชุมชนสามารถพึ่งพาซึ่งกันและกัน โครงสร้างผู้นำในชุมชนรวมกันทุกชาติพันธุ์ร่วมเป็นโครงสร้างของหมู่บ้าน มีการอบรมให้ความรู้โทษของยาเสพติด การเฝ้าระวังด้านยาเสพติดไม่ให้เข้ามาระบาดในหมู่บ้านเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันได้โดยทุกคนมีความสุข

ด้านวัฒนธรรม หมู่บ้านนี้ที่มาจากหลากหลายพื้นที่ ที่แต่ละชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของตนเอง เช่น การแต่งกายของชนเผ่า อาหารการกิน การเลี้ยงผี มัดมือ แต่วัฒนธรรมร่วมก็มีหลากหลายอาทิ ประเพณีทางศาสนาที่ทางราชการมีส่วนร่วม สลากตานแทน ประเพณีบั่งไฟ รดน้ำดำหัวให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วม วัฒนธรรมในการทำการเกษตรที่สืบทอดกันมาที่ยังคงดำเนินร่วมกันในสังคมหมู่บ้านห้วยบง ยังเหนียวแน่น นำไปสู่การสืบทอดได้ให้กับคนรุ่นหลัง

<u>การปกป้องพื้นที่อาหารบ้านห้วยบง</u>

การแบ่งขอบเขตป่า

- พื้นที่ ใต้ชลประทานชาวบ้านทำเป็นพื้นที่ทำนา ปลูกข้าว
- พื้นที่ราบ ใช้เป็นที่อยู่อาศัย
- พื้นที่เป็นที่เสื่อมโทรม เป็นพื้นที่ทำกินโดยใช้เป็นสวนปลูกพืชล้มลุก ปลูกพืชเศรษฐกิจ ที่เป็นรายได้ให้กับครอบครัว บางส่วนทำเป็นสวนผลไม้ เช่น สวนลำไย สวนผลไม้ผสมผสาน

- พื้นที่ริมลำห้วยเป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรมส่วนกลาง ห้วยหรือขุนห้วยชาวบ้านจะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นป่าต้นน้ำและต่อมาพื้นที่เหล่านี้อุทยานผนวกจากพื้นที่ป่าสงวนเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน ซึ่งพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน มีการกันพื้นที่ออกจากอุทยานแห่งชาติสาละวินแล้ว

<u>สถานการณ์ความเสี่ยงในระบบการผลิตบ้านห้วยบง</u>

1.พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ข้าวโพด ปัจจุบันต้นทุนการทำการเกษตรสูง เพราะการใช้สารเคมี มียาฆ่าหญ่ เพื่อไม่ให้หญ้าขึ้น รายได้ต่อปีประมาณ 60,000 บาท/ ครัวเรือน มีค่าใช้จ่ายเป็นรายเดือนในทุกๆด้านเดือนละ 5,000 บาท ผลผลิตได้ 20,000 บาท จะต้องคิดการลงทุนไถ – พรวน – เมล็ดพันธุ์ – ปุ๋ย – ยาในการดูแล เช่น พืชเป็นโรคต้องใช้ยาฆ่าแมลง สารเคมีต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ สภาพดินเสีย ต้องเพิ่มปริมาณปุ๋ย ต้องการความรู้ ในการบำรุงดิน ในการทำปุ๋ย

2. สุขภาพ มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมีผลต่อสุขภาพทางจิตใจ มีหนี้สินมาก ต้องทำงานให้มากกว่าเดิมเป็น 2-3 เท่าสุขภาพทรุดโทรมเร็ว การใช้สารเคมีในพื้นที่ทำการเกษตรมีผลกระทบต่อสุขภาพทั้งระบบ ทั้งคน ผลผลิตและสิ่งแวดล้อม

3. น้ำ เสี่ยงต่อการปนเปื้อนจากการใช้สารเคมี โดยเฉพาะในฤดูฝน ฝนจะชะล้างสารเคมีไหลลงตามลำห้วย-แม่น้ำ ส่งผลต่อการบริโภคน้ำใช้ในช่วงปลายน้ำ

4. ดิน เนื่องจากหมู่บ้านห้วยบงปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้าวโพด ซึ่งข้าวโพด มีระบบรากที่ทำลายดิน อีกทั้งต้องใช้สารเคมีในปริมาณที่มาก เพื่อได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ดินจึงเสื่อมคุณภาพ

<u>โอกาสพืชทางเลือกบ้านห้วยบง</u>

- ชุมชนสามารถใช้พื้นที่ป่าทำป่าเศรษฐกิจร่วมกันในลักษณะโครงการสร้างป่าสร้างรายได้
- ชุมชนสามารถปลูกพืชผสมผสานเพื่อสร้างรายได้และลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดเพื่อสุขภาพของชุมชน
- ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำรวมกันในการทำประมง
- ชุมชนสามารถเข้าโครงการ คทช.ในการได้สิทธิ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่า
- ชุมชนปลูกพืช – เลี้ยงสัตว์สามารถขึ้นทะเบียนเทียนเกษตรประกันราคาพืชผลด้านความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรได้
- ทางออกของการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว

<u>ข้าวโพด</u>

- ต้องทำข้อมูลการปลุกข้าวโพด พันธุ์อะไร บริษัทไหน ระยะเวลาการปลูก การดูแลรักษา ต้นทุนทั้งขบวนการผลิต รายได้แต่ละพันธุ์เท่าไร่ต่อไร่ เพื่อเป็นแนวทางการปลูกข้าวโพดในสายพันธุ์นั้นๆ เพราะบริษัทต้องการพื้นที่ในการปลูกตามปริมาณที่ต้องการ ต้องขยายเมล็ดพันธุ์ – ปุ๋ย – ยา เพื่อตัดสินใจในการเลือกพันธุ์ข้าวโพดนั้นๆ การปลูกพืชผสมผสานเพื่อเพิ่มรายได้ ใน

พื้นที่สวน – ไร่ นำมาสู่การลดต้นทุนพันธสัญญา เช่น ใช้เมล็ดพันธุ์เราเอง ปุ๋ยหมัก – คอก น้ำหมักชีวภาพ – ปุ๋ยชีวภาพที่ทำขึ้นเอง สารขับไล่แมลงต่างๆ การเชื่อมและทำตลาดเองโดยใช้กลไกของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบล หมู่บ้านเชื่อมด้านกลไกการตลาด

- เลือกไม้ผลที่ปลูกแล้วสร้างรายได้ มีตลาดรองรับ รวมทั้งปลูกพืชอื่นๆ ที่ตลาดต้องการและทำตลาดระดับชุมชน อำเภอได้

ถั่วเหลือง

- การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ เพื่อลดต้นทุนและการผูกขาดจากเจ้าของรถโม่และพ่อค้าคนกลาง โดย การเชื่อมประสานกับมหาลัยแม่โจ้ในการทำห้องทดลอง (Lab) และสร้างโรงเก็บเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลืองเป็นระบบในหมู่บ้าน และตำบล

- การสร้างกลไกการตลาด โดยการแปรรูป ทำเป็นถั่วเน่าทำแบรนของชุมชนเองทำเป็นถั่วเน่าแผ่น ทำคะนอถั่วเหลือง (ผงปรุงรส) ทำเป็นน้ำถั่วเหลือง (เต้าหู้) แทนแลกตาซอยส่งเสริมรณรงค์ผู้บริโภคให้สนับสนุนสินค้าชุมชน

- การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม กองทุนฟื้นฟูเกษตรเพื่อพัฒนากลุ่ม พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อเกิดการลงทุนที่พัฒนาเกษตรกรได้โดยทางเลือกของเกษตรเอง

- การปลูกฟักทอง และดาวเรือง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และรายได้ของชุมชน เป็นการปกป้องแหล่งอาหารของชุมชน

- การทำป่าเศรษฐกิจเพื่อปกป้องเหล่งอาหาร เช่น พื้นที่ปลูกพืชป่า พืชอาหารในป่าเพื่อให้ชุมชนมีอาหาร มีรายได้

แนวคิดของชุมชนบ้านห้วยบง

กรณีไม่ปลูกข้าวโพด

- ต้องเตรียมตัวล่วงหน้าพืชผสม
- ช่วยเรื่องน้ำเพราะปัจจุบันอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว
- ช่วยขับเคลื่อนศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ ให้ใช้งานได้จริง และมีประโยชน์จริงๆ
- หนุนเสริมความรู้ด้านวิชาการในการเพิ่มความรู้ให้กับเกษตรกร

กรณีปลูกข้าวโพด

- ปลูกข้าวไม่ได้ กินอย่างอื่น
- ปลูกข้าวโพดพอมีรายได้
- มีเงินก้อน (เหมือนเยอะพอหักค่าใช้จ่ายและต้นทุนต่างๆ แล้วเหลือน้อย)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบ ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (SWOT) บ้านห้วยบง

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- มีอุทยาน และมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ไม้สักทองขนาดใหญ่ เหมาะแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน - พื้นที่อยู่ใกล้เมือง มีระบบสาธารณูปโภคครอบคลุม - ชุมชนมีความเข้มแข็ง - มีทางเลือกในการทำการเกษตร - มีแนวโน้มปลูกถั่วเหลืองมากขึ้น - มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเกษตรตำบล เช่น ด้านประมง/ ปศุสัตว์/ พืช - - มีการทำข้อมูลพืชเชิงเดี่ยว ข้าวโพด เก็บรวบรวมไว้ เพื่อวางแผนวิเคราะห์ปัญหานำสู่การหาทางออก	- ชุมชนยังไม่มีการเปลี่ยนการปลูกพืชแบบผสมผสานแทนข้าวโพด - ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ป่าเพื่อเกิดการสร้างรายได้อย่างแท้จริง - ไม่มีการขับเคลื่อนงานพัฒนาร่วมกันอย่างมีพลัง
โอกาส	**อุปสรรค**
- ชุมชนสามารถใช้พื้นที่ป่าให้เกิดประโยชน์ คือ โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ และเป็นช่องทางในการลดปลูกข้าวโพด - ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำร่วมกันในการทำประมง - ชุมชนสามารถเข้าโครงการ คทช. ในการรับสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่า - ระบบขนส่งสะดวก -	- บ้านบนพื้นที่สูงลงมาอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยบงมากขึ้นทำให้เสี่ยงต่อการขาดแคลนน้ำอุปโภค-บริโภค - ไม่สามารถสร้างอ่างเก็บน้ำเพิ่มได้ เพราะติดเขตป่าอุทยาน - การกำหนดราคาพืชผลทางกาเกษตรขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลาง และบริษัทเป็นผู้ผูกขาดราคา - พื้นที่ติดเขตป่าอุทยาน

บ้านแม่กองคา

ชุมชนบ้านแม่กองคาก่อตั้งเมื่อปี พศ. 2243 หรือประมาณ 316 ปี เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชาวปวาเก่อญอกลุ่มสะกอ มีประเพณีความเชื่อในการนับถือผีสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษดั้งเดิม การปกครองมีลักษณะเป็นพี่ปกครองน้อง โดยมีผู้นำชุมชนที่เรียกว่า “ฮี่โข่” เป็นผู้ปกครองชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำตาม

ประเพณีหรือผู้นำธรรมชาติ ก่อนจะมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นทางการ คนแรกคือ นายจออู ศรีมาลี ในปี พ.ศ. 2519 ขึ้นมาเพื่อดูแลหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ซึ่งในขณะนั้นชุมชนบ้านแม่กองคาอยู่เขตปกครองเดียวกันกับบ้านท่าตาฝั่ง หมู่ที่ 7 ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน จากแฟ้มข้อมูลชุมชนที่เก็บบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านแม่กองคา เมื่อวันที่ 29 เมษายน พศ. 2546 โดยนายสวรรค์ ปองรุ่งโรจน์ ระบุว่า จากเมื่อครั้งที่ตั้งชุมชนแห่งนี้ในครั้งแรกย้อนไป 316 ปี ได้มีชาวปวาเก่อญออพยพอาศัยอยู่ที่นี่ประมาณ 12 ครอบครัว โดยมีนายแหล่หน่าเป็นผู้ก่อตั้งและปกครองชุมชนเป็นคนแรก ต่อมาเมื่อปี พศ. 2524 จึงได้แยกออกมาตั้งชุมชนบ้านแม่กองคา ม.10 ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายนุ กรือแน ในปัจจุบันชุมชนบ้านบ้านแม่คะคีได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านแม่กองคา ม.10 มี 2 หย่อมบ้าน คือ หย่อมบ้านกลาง หย่อมบ้านหม้อเหล้า มีจำนวนประชากร 524 คน 120 ครัวเรือน อาชีพคือ ทำไร่เป็นหลัก รองจากนั้น คือ ทำนา ปศุสัตว์ รับจ้าง รับราชการ ค้าขาย เป็นอาชีพรอง

<u>อาณาเขตชุมชน</u>

ทิศเหนือ	ติดบ้านห้วยห้อม ม. 2 ต.แม่คง อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน, บ้านห้วยสิงห์ ม. 4 ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ. แม่ฮ่องสอน
ทิศใต้	ติดกับบ้านห้วยกองกาด ม.1 ต.แม่สามแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
ทิศตะวันออก	ติดบ้านห้วยโผ ม.6 ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
ทิศตะวันตก	ติดบ้านท่าตาฝั่งและบ้านแม่ปอ ม.7 ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

สภาพด้านเศรษฐกิจ ทุกบ้านจะทำไร่หมุนเวียนปลูกข้าวไร่ไว้กินในครัวเรือน บางปี ถ้าฝนตกตามฤดูกาล ข้าวจะพอกิน แต่ถ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาล ข้าวจะไม่พอกิน

โครงสร้างเศรษฐกิจ

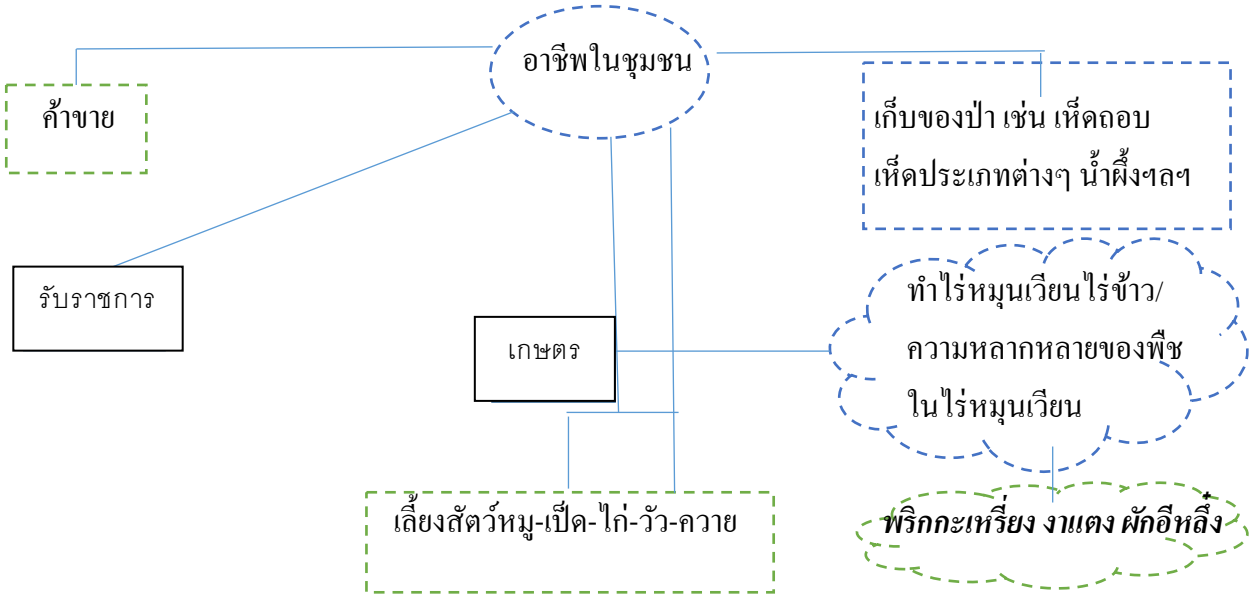

ด้านสังคมประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนมีความเชื่อดั้งเดิม และนับถือศาสนาพุทธ ประเพณีที่สืบทอดกันมาคือ มัดมือ ขึ้นบ้านใหม่ มีการสืบทอดทั้งพิธีกรรมต่างๆในหมู่บ้านและไร่หมุนเวียน มีการสืบทอดประเพณีทั้งศาสนาความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพุทธ ในส่วนศาสนาคริสต์มีประเพณีทำพิธีกรรมต่างๆ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พึ่งพาอาศัยกันและกันในลักษณะครอบครัว และเครือญาติ นอกจากนี้ชุมชนได้เชื่อมโยงกับสังคมภายนอกเพื่อเท่าทันสถานการณ์ โดยเฉพาะในเรื่องทรัพยากรและธรรมชาติ ชุมชนได้ผ่านการต่อสู้อย่างยาวนานเกี่ยวกับสิทธิในการจัดการทรัพยากรของคนชุมชน

<u>ขอบเขตปกป้องพื้นที่อาหารบ้านแม่กองคา</u>

ขอบเขตด้านทรัพยากรและขอบเขตพื้นที่ทางอาหารชุมชนบ้านแม่กองคาริเริ่มการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นระบบเมื่อ ปี พ.ศ.2539 ช่วงที่ปิดสัมปทานป่าไม้ในเมืองไทย โดยขบวนองค์กรชุมชนได้มีการทำกิจกรรมในชุมชน คือ แบ่งประเภทขอบเขตป่าต่างๆ เช่น ป่าสะดือ ป่าช้า ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าพิธีกรรม ป่าพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนใช้สอย การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนดูแลร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในแต่ละปีมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนบ้านแม่กองคาทำกิจกรรมบวชป่าครั้งแรกในปี 2540 และต่อมามีกิจกรรมเลี้ยงผีต้นน้ำทผีป่าน้ำทผีป่า มีการทำแนวกันไฟทำฝายชะลอความชื้น มีการสำรวจป่า และกำหนดจุดอนุรักษ์พันธุ์ปลาในแม่น้ำและลำห้วยสาขา มีการควบคุมโดยใช้กติกากฎระเบียบของชุมชน ซึ่งชุมชนได้ปฏิบัติกันมาอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง

<u>การแบ่งโซนป่า</u>

1. เขตป่าอนุรักษ์

การบวชป่า ผลที่เกิดขึ้นคือ ในเขตที่บวชป่า ชาวบ้านจะช่วยกันดูแลร่วมกันและไม่บุกรุก ทำให้ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าเข้ามาอาศัยอยู่นานาชนิด และได้แพร่ขยายพันธุ์ในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์อย่างเห็นได้ชัด

ชาวบ้านแม่กองคาบวชป่า 30 เมษายน 2561

การสืบชะตาแม่น้ำและลำห้วย จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันถึงแม้ประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้น แต่ชุมชนมีการบริโภคปลาในแม่น้ำและลำห้วยตลอดปี เพราะชุมชนมีการทำขอบเขตพันธุ์ปลาชัดเจน และการหาปลาแต่ละครั้งเพียงพอต่อการบริโภคในวันต่อวัน

2. เขตป่าช้า

3. เขตป่าสะดือ ในอดีตเมื่อมีเด็กเกิดจะมีการนำสะดือเด็กที่ตัดทิ้งมาแขวนไว้ในในเขตป่านี้ โดยการบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่แล้วมัดห้อยไว้กับต้นไม้ในเขตป่านี้และปัจจุบันมีการสืบทอดปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแต่มีคนเกิดในชุมชนน้อยเพราะส่วนใหญ่เกิดในโรงพยาบาล ชุมชนยังสืบเนื่องมาให้เป็นป่าสะดือทั้งปัจจุบันและอนาคตอีกด้วยมีกฎข้อห้ามในเขตป่าสะดือ คือห้ามตัดไม้ทุกชนิดหากคนใดตัดต้นไม้ที่ชาวบ้านแขวนสะดือเด็กไว้จะต้องขอขมาเจ้าที่ป่าและจะต้องนำไก่ 1 คู่ ให้กับเจ้าของที่แขวนสะดือนั้นทุกๆ คน เช่น ต้นไม้ที่ถูกตัดที่รู้หรือไม่รู้ ชุมชนจะประชาสัมพันธ์ว่าต้นไม้นี้ ใครแขวนสะดือไว้บ้างหากมี 10 คน จะต้องนำไก่ 1 คู่ ให้กับทุกๆ คนเพราะต้นไม้ที่แขวนสะดือช่วงแรกเกิด พ่อ แม่ ก็จะบอกแก่เจ้าของสะดือนั้นและดูแลรักษาต้นไม้นั้น รู้กันดีเป็นการอนุรักษ์ต้นไม้โดยการสืบทอดปากต่อปากด้วย

4. ป่าต้นน้ำ ห้ามมีการบุกรุกและถางทำเป็นพื้นที่ทำกินเพิ่มห้ามตัดไม้ใดๆ ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำทุกชนิด ผลที่เกิดคือ มีการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องเข้มแข็ง มีสัตว์น้ำซึ่งเป็นการกระตุ้นตาน้ำ มีต้นไม้อุดมสมบูรณ์น้ำไหลเพิ่มขึ้นทุกๆปี อย่างเห็นได้ชัด และเป็นต้นน้ำในการใช้ประปาภูเขาของหมู่บ้านอีกด้วย

5. ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ป่าในการนำมาสร้างบ้านเรือน ใช้สอยในครัวเรือน ทำการจักสานโดยการบริหารจัดการร่วมของชุมชน ผลที่เกิด ทางบ้านตระหนักในการใช้สอยให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีการปลูกป่าเสริมร่วมกันทุกๆ ปี อีกด้วย ซึ่งชุมชนมี 3 หย่อมบ้านมีการกำหนดเขตไว้ 3 ผืน ตามที่ชุมชนตกลงกันไว้ปฏิบัติกันอย่างเข้มแข็งโดยมีกฎระเบียบหมู่บ้านควบคุมกำกับ ใช้ประโยชน์ดูแลร่วมกันภายในชุมชนแต่ละหย่อมบ้าน

6. ที่อยู่อาศัย ชุมชนแต่ละหย่อมบ้านกันไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นพื้นที่เพื่อสร้างบ้านเท่านั้น ไม่มีสวนหรือพื้นที่ใดๆ ร่วม ในเขตที่อยู่อาศัยด้วยคนเพิ่มขึ้นทุกๆปี การขยายขอบเขตสร้างบ้านเรือนจะอยู่เฉพาะพื้นที่ที่กันไว้เท่านั้น โดยแต่ละครอบครัวมีเนื้อที่ประมาณ 1-2 งาน ผลที่เกิดขึ้น ชาวบ้านไม่ได้บุกรุกขยายขอบเขตบ้านมากเกินไปทำได้เฉพาะที่กันเป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้นหากขยายไปที่อื่นน้ำประปาหมู่บ้านไม่สามารถเข้าถึงได้และชุมชนมีกฎระเบียบในการควบคุมดูแลร่วมกันด้วย

7. พื้นที่ป่าชุมชน นอกจากแบ่งเขตที่ดิน ป่าตามโซนต่างๆ แล้ว ป่าชุมชนนี้หมายถึง ป่าที่อยู่ในขอบเขตหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านดูแลรักษาร่วมกัน ผลที่เกิดขึ้น ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยการหาของป่าพืชผักผลไม้ร่วมกันและเป็นพื้นๆ ที่ชาวบ้านเลี้ยงวัวควายในป่าชุมชนนี้ด้วย

8. พื้นที่แหล่งผลิตอาหารหรือไร่หมุนเวียน ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านแม่กองคาทุกครัวเรือนจะมีไร่(ถางไร่) ทุกครัวเรือนเนื้อที่การทำไร่ต่อปีประมาณ 3-5 ไร่ ต่อครอบครัว มีรอบในการหมุนเวียน 4-5 ปี

สิ่งที่ได้จากการบริหารจัดการนี้ คือ ปัจจุบัน ชุมชนได้ทำข้อมูลพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนทั้งหมดของชุมชน โดยการจับพิกัด GPS จากระบบข้อมูล 615 มีการทำการบันทึกข้อมูลอย่างชัดเจน ส่วนการสืบทอดในพื้นที่เป็นการทำระบบไร่หมุนเวียนแปลงใหญ่ แต่ละคนจะมีเครื่องหมายการจดจำพื้นที่ขอบเขตของตนเองโดยดูจากต้นไม้ที่เป็นขอบเขตระหว่างแปลง ตอไม้ รดน้ำฝน จอมปลวก สิ่งเหล่านี้ข้างบ้านจะทำเครื่องหมายโดยธรรมชาติที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งการสืบทอดจากการทำไร่หมุนเวียนเพื่อเป็นการสืบทอดพื้นที่แหล่งอาหารของชุมชนได้สังเกตและมีข้อห้ามร่วมกันคือ

- ไม้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ น้ำผุด ตาน้ำออกรู และ น้ำซึม-น้ำซับ
- การสังเกตจากประเภทดิน ซึ่งปีไหนรอบหมุนเวียนถึงรอบตกเป็นดินที่ดี จะทำให้การทำไร่และเก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากน้อยอย่างไร ชาวบ้านจะรู้เอง
- ไม่เป็นป่าที่แก่ ไร่หมุนเวียนเก่าเกิน 7 ปีขึ้นไป เพราะพื้นที่เหล่านี้ชุมชนกันคืนเป็นพื้นป่าชุมชนแล้ว
- ชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินหรือเขตใหม่ การจะทำไร่ ขอจากเจ้าของพื้นที่จุดๆ นั้น หากเจ้าของไม่ทำหรือชุมชนจะพูดคุยกันขยับพื้นที่คนละเล็กน้อยแบ่งให้กับสมาชิกใหม่ ถือเป็นการบริหารจัดการร่วมในชุมชน

<u>ปริมาณพื้นที่การแบ่งโซนป่า</u>

1. ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชนหรือป่าปลูกเฉลิมพระเกียรติ 60,000 ไร่
2. ป่าใช้สอย 4,000 ไร่
3. ป่าพื้นที่ทำกันและที่อยู่อาศัย 10,000 ไร่

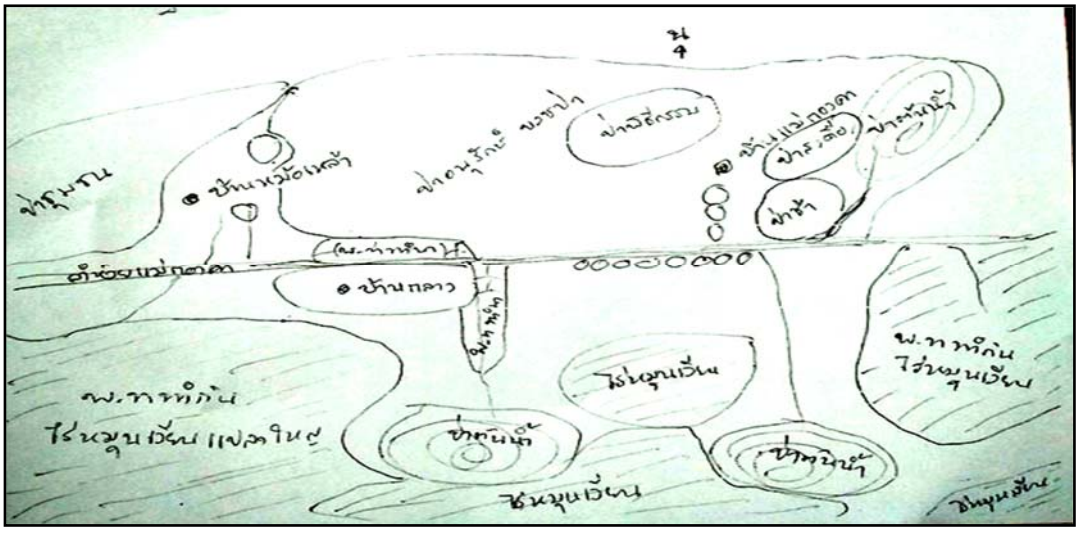

ภาพแผนที่มือ การแบ่งโซนป่า

<u>การรักษาพื้นที่ไร่หมุนเวียนหรือพื้นที่แหล่งอาหารชุมชนบ้านแม่กองคา</u>

1. ทุกครอบครัวทำไร่หมุนเวียนในพื้นที่ของตนเอง

2. ครอบครัวใหม่ในชุมชนที่ไม่มีพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน ให้ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ ๆ ทำไม่เต็มแปลง หรือขอจากผู้นำชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ ที่บริหารจัดการด้านนี้ในที่ประชุมเพื่อแบ่งปันพื้นที่ให้กับครอบครัวใหม่
3. บุตรหลาน และครอบครัว ที่ออกไปทำงานในเมืองเพื่อหาเงิน คนในครอบครัวที่อยู่ในชุมชนเป็นผู้สิบทอดทำไร่ และบุตรหลานที่ออกไปทำงานในตัวเมือง เป็นผู้ส่งเงินให้กับสมาชิกครอบครัวที่ทำไร่

<u>สถานการณ์ความเสี่ยงในระบบการผลิตบ้านแม่กองคา</u>

1. ระบบผลิตไร่หมุนเวียน

ความหลากหลายทางพันธุกรรมในไร่ฯ ซึ่งปัจจุบันพันธุกรรมพืชต่างๆ เริ่มลดน้อยลง เน้นข้าวที่ให้ผลิตมากและพันธุ์ข้าวที่ทำต่อเนื่อง จากจะมีการสืบทอดพันธุ์พืชเศรษฐกิจในไร่ เช่น พริก แตง ผักอีหลึงมะนอยฮก พืชพวกนี้จะใช้พื้นที่มาก จะทำให้การปลูกพืชอื่นๆ น้อยลงขาดความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชในปัจจุบันคนในชุมชนปลูกพันธุ์พืชในไร่มีความหลากหลายน้อยลง ผลมาจากการเก็บรักษาเมล็ดพันธที่ไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งสภาพอากาศแปรปรวนทำให้พืชบางชนิดออกผลผลิตไม่ค่อยดีจึงไม่เลือกปลูก พอไม่ได้ปลูกติดต่อกัน 2-3 ปี ไม่มีเมล็ดพันธุ์ที่ปลูกต่อ บางคนต้องลงมาซื้อพันธุ์พืชในเมืองมาปลูกทดแทน

<u>พืชส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านปลูกในไร่</u>

1) พืชเศรษฐกิจ เช่น พริก แตง ผีกอีหลึ้ง มะนอยฮก งา
2) เผือกและมัน เช่น มันสันปะหลัง มันเทศ มันหัว (มันละแวก) มันอะลู
3) พืชที่เป็นเถาล์ เช่น แตงปี แตงร้าน แตงขี้นก แตงลาย แตงหอมขาว มะนอยฮก บวบหวาน บวบเหลี่ยม ถั่วแป๊ป ฝักทอง ฝักเขียว ถั่วฟู และมะระ
4) พืชที่กินฝัก เช่น ข้าวโพดพันธุ์พื้นเมืองประมาณ 4-5 ชนิด มะเขือยาว มะเขือไร่ มะเขือขม มะเขือลื่น และกระเจี๊ยบ
5) พืชกินใบ เช่น ผักกาดขมในไร่ หอมแยก ผักชี ผักอีหลึ้ง ผักกาดเขียว ผักกาดขาว กำก้อ โหรพา กะเพรา และยาสูบ
6) พืชประดับพิธีกรรม เช่น ลูกเดือย 2 ชนิด ดอกดาวเรือง ดอกหงอนไก่ ดอกแดง ดอกเหลือง และฝ้าย

<u>พืชที่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์</u>

1) พริกและงา สาเหตุมาจากคุณภาพดิน ที่ไม่ค่อยมีธาตุอาหาร
2) ดอกแด ดอกเหลือง และฝ้าย มีคนปลูกน้อยลดลง

2. น้ำ

สถานการณ์น้ำในชุมชนที่มีความเสี่ยงในการผลิตอาหาร ซึ่งชุมชนบ้านแม่กองคาพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ โดยเฉพาะเรื่องฝน ถ้าหากฝนตกน้อยหรือไม่ตกตามฤดูกาลจะทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้น้อย หากฝนที่ตกไม่ปกติโรคระบาดในพืชต่างๆ ก็จะตามมาอีกด้วย

3. ดินเพื่อการผลิตพืชอาหาร

สถานการณ์ดินในพื้นที่บ้านแม่กองคามีหลากหลายรูปแบบตามความเชื่อและการสังเกตโดยชุมชนคือ ดินร่วนปนทราย ดินร่วนปนหิน ดินดำร่วน ดินดำเหนียว และดินดำปนหิน ด้วยสาเหตุที่พื้นที่ไร่หมุนเวียนลดรอบน้อยลงเหลือ 4-5 ปี ชาวบ้านมีความเสี่ยงในการผลิตมาก หากปีไหนหมุนรอบไร่ในพื้นที่ดินไม่ค่อยดี แต่ฝนตกดีก็จะได้ผลผลิตพอประมาณ หากพื้นที่ดินดี ฝนตกดี จะได้ผลผลิตที่ดี

ในชุมชนมีความกังวลด้านการผลิต คือ โครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมการผลิต การตลาด สิ่งที่ตามมา คือโรคพืชต่างๆ เพราะพืชดังกล่าวมีการใช้ยาซึ่งมีต้นทุน หากชาวบ้านลองใช้ ผลที่ตามมาคือ การใช้สารเคมีจะเข้ามา เชื้อโรคจะแพร่ระบาดอาจลามไปถึงไร่หมุนเวียน สุดท้ายอาจต้องหาทางออกโดยการพึ่งยา ดังนั้นในปัจจุบันชุมชนหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี เพื่อปกป้องพื้นที่แหล่งผลิตอาหารให้มีความยั่งยืน

4. อาหารจากป่าธรรมชาติ (ป่าชุมชน)

การหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อการบริโภคและเศรษฐกิจในชุมชนบ้านกองคา ได้แก่ เห็ดเพาะ (เห็ดถอบ) ส่วนมากเป็นเศรษฐกิจของชุมชน นอกจากนี้ ยังมี เห็ดโคน เห็ดปลวก และเห็ดขอน ไม้ประเภทต่างๆ เห็ดซาง ซึ่งแหล่งอาหารเหล่านี้หากไฟไม่ไหม้ ธรรมชาติไม่มีความสมดุล เห็ดก็จะออกน้อย ส่วนพืชผักจากแหล่งธรรมชาติ หากเก็บหาของป่าสำหรับขายอย่างเดียว จะทำให้เกิดความเสียหายและสูญพันธุ์ ในตระกูลพืชที่ขึ้นเฉพาะถิ่น เช่น ผงชูรสดอย (เฮาะทีหละ) หากทำควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ก็จะสามารถเก็บหาได้นานขึ้น

5 สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

- สัตว์บก ปัจจุบันมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียพันธุ์มาก เพราะมนุษย์จะล่าเพื่อบริโภคและขาย แต่สิ่งที่ชุมชนแม่กองคาได้ทำร่วมกัน คือ แบ่งโซนป่าเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู จะเห็นได้ว่า สัตว์ป่าเหล่านี้จะแพร่ขยายพันธุ์ มีที่อยู่ที่ปลอดภัย มีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ หากปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติการสูญพันธุ์ของสัตว์ก็จะเกิดขึ้น

- สัตว์น้ำ ชุมชนยังต้องการแหล่งอาหารในลำห้วย และแม่น้ำสายหลักตามธรรมชาติ ตามวิถีชีวิตของชุมชน การหาอาหารของชุมชนนับวันสัตว์น้ำยิ่งน้อยลง และหากมีการหาโดยใช้เครื่องมือที่ไม่ถูกวิธีการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำเกิดขึ้นได้สูง ด้วยเหตุนี้ ชุมชนได้มีการประชุมหารือกัน จัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับของชุมชนในการจับสัตว์น้ำให้สอดคล้องกับฤดูกาลน้ำขึ้นน้ำลง ฤดูฝน และแล้ง วัฏจักรของธรรมชาติ ความสมดุลของระบบนิเวศน์ ทำให้สัตว์น้ำเหล่านี้ยังคงเหลืออยู่ แต่ถ้าหากมนุษย์เป็นผู้กระทำทั้งขบวน เสี่ยงต่อความมั่นคงของอาหารในชุมชนสูง

- สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ปัจจุบันเขียดแลว กบเขียดในลำห้วย เขียดหนาว ปูจว่าง (ปูลำห้วย) จะเห็นได้ชัด กล่าวคือ ช่วงที่ลงมาวางไข่ ชาวบ้านส่องด้วยไฟ จะจับกันเป็นจำนวนมาก ไม่ทันวางไข่ทำให้ประชากรของกบเขียดลดน้อยลง หรือ เขียดแลวเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ เพราะชาวบ้านจะรู้ช่วงเวลาที่กบเขียด ลงมาวางไข่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาการบ่งชี้ให้รู้ว่าหมดฝนแล้ว ส่วนปูในลำห้วย (ปูจว่าง) เป็นตัวบ่งชี้ให้รู้ว่าหมดฝนแล้ว เพราะช่วงที่ยังมีฝนตกน้ำหลาก ปูเหล่านี้จะไม่ขุดรู อยู่ใต้ก้อนหินในลำห้วย เมื่อหมดฝนแล้วถึงจะขุดรู มีขุยดินให้เห็นในลำห้วย ชาวบ้านไปขุดล้วงออกมากิน ทำให้ประชากรของปูลดน้อยลงมา จนใกล้สูญพันธุ์ อนาคตหากไม่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูร่วมกัน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเหล่านี้ มีโอกาสที่จะสูญพันธุ์ได้สูงมาก

<u>โอกาสพืชทางเลือกบ้านแม่กองคา</u>

1. พืชในไร่หมุนเวียน

- พืชเศรษฐกิจ เช่น พริกกะเหรี่ยง งา ผักอีหลึง แตงปี มะนอยฮก แนวทางการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นคือ การคัดเมล็ดพันธุ์พริกควรใช้ขั้นตอนดั้งเดิมที่สืบทอดสู่กันมา จัดสัดส่วนในการปลูกในไร่ให้เหมาะสม ในไร่ปีที่ผ่านมาแผ้วถางใหม่เพื่อรักษาต้นเดิมในการเก็บเกี่ยวผลผลิตและควรใช้น้ำหมักชีวภาพและสารกันเชื้อราอินทรีย์ผสมผสานด้วย ส่วนการเพิ่มมูลค่าผลผลิต ควรคัดแยกเป็นเกรด บรรจุเป็นถุง ทำแบรนด์ของพริก ฉลากต่างๆ ติดให้ชัดเจนเพื่อดึงดูดลูกค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าของพริก ดึงดูดลูกค้าให้สามารถเข้าถึงแหล่งที่มา เป็นการรักษาพื้นที่ผลิตความมั่นคงทางอาหาร ส่วนผักในไร่ควรมีแบรนด์ติดราคาเข้าอยู่ในกลุ่มเกษตรอินทรีย์

- ความหลากหลายพันธุกรรมพืชอาหารในไร่ ในอดีตมีความหลากหลาย แต่ในปัจุบันมีความคิดรูปแบบพัฒนาง่ายต่อการผลิต คิดเรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว หากมองถึงความหลากหลายของพันธุ์พืช ควรมีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์กับชุมชนอื่น หรือเครือข่ายต่างๆ เป็นแนวทางการฟื้นฟูความหลากหลายของพันธุกรรมพืชในชุมชน

- การลดรอบหมุนเวียนของระบบไร่หมุนเวียน 3-4 ปี มีแนวทางโดยให้ความใส่ใจในการผลิตทุกขั้นตอน เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่

- คนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นแต่ไร่หมุนเวียนมีเท่าเดิม โดยมติที่ประชุม ให้แบ่งปันให้กับครอบครัวที่ไม่มีพื้นที่ทำกิน โดยการขยายขอบเขตพื้นที่คนละเล็กน้อยให้กับคนไม่มีที่ดินทำกิน ครอบครัวที่ไม่มีใครสืบทอดหรือมีแรงงานน้อย ลดพื้นที่แบ่งปันให้กับครอบครัวใหม่ในชุมชน

- การไม่ยอมรับระบบไร่หมุนเวียนในสังคมและระดับนโยบายบริหารประเทศ ชุมชนแบ่งขอบเขตพื้นที่โซนป่าและบริหารจัดการในระบบไร่หมุนเวียน ชุมชนยังคงวิถีชีวิตเดิมโดยผลักดันเป็นมรดกของชาติพันธุ์ เชื่อมโยงกับมรดกโลกให้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางผ่านสื่อ งานเขียน งานวิจัยต่างๆ

- ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เช่น พริกกระเหรี่ยงในไร่หมุนเวียน ส่วนผลผลิตจากข้าวไร่นั้นชุมชนบริโภคเองในครัวเรือน พริกกระเหรี่ยงทำการคัดเกรดบรรจุถุงมีแบรนด์ของตนเองทำการตลาด

รูปแบบของการเกษตรอินทรีย์ในนามกลุ่มของวิสหากิจชุมชนพริกกระเหรี่ยงบ้านแม่กองคา เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของชุมชน ส่วนเมล็ดพันธุ์นั้นเชื่อมประสานงานเพื่อผลักดันการจดลิขสิทธิ์ขึ้นทะเบียนให้เป็นลิขสิทธิ์ของชาติพันธุ์หรือพริกกระเกรี่ยงแม่กองคา เพื่อคงความหลากหลายพันธุกรรมในการปกป้องพื้นที่อาหารของชุมชน

2. โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ โดยมีการปลูกพืชหลากชนิดเช่น บุก ขมิ้น ไพร กระชาย สมอ มะขามเทศ เอื้องแซะ และการเลี้ยงผึ้ง เป็นแนวทางหนึ่งในการปกป้องพื้นที่แหล่งอาหารควบคู่ไปกับการดูแลรักษา

3. โครงการสร้างป่ารูปแบบของ “วนเกษตร” เป็นการรักษาพื้นที่อาหาร เน้นในพื้นที่ที่เหมาะสมสอดคล้องกับพืชที่จะปลูกในป่า แต่เน้นพื้นที่ทำกินเดิมเพื่อคืนป่าให้กับธรรมชาติเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการหาโอกาสที่เลือกพัฒนาพื้นที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติ

4. การแก้ไขปัญหาที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

- จัดทำแผนที่มือและทำข้อมูลโดยการจัดพิกัดด้วยเครื่อง GPS และลงระบบข้อมูล GPS มีข้อมูลการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน โซนป่าต่างๆ นั้นควรบรรจุลงในโปรแกรม GPS และขอบเขตหมู่บ้าน มีกฎระเบียบข้อตกลงร่วมกันอย่างชัดเจน สามารถเชื่อมโยงในระบบตำบล เชื่อมโยงประสานข้อมูลกลไกการทำงานกับกลุ่มที่ผลักดัน นโบาลด้านที่ดิน เช่น กลุ่มเรียกร้องความเป็นธรรมในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย (พรีมูฟ) เชื่อมโยงกับ อบจ. ในการเป็นตัวแทนผลักดันนโยบาย เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาที่ดินในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบ ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (SWOT) บ้านแม่กองคา

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ชุมชนยึดอาชีพหลักโดยการทำไร่หมุนวียนที่สืบทอดจาดบรรพบุรุษอย่างเข้มแข็ง - ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง - ชุมชนมีการบริหารจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน - ชุมชนมีความหลากหลายของพันธุกรรมพืชในชุมชน - ชุมชนมีการบริหารจัดการร่วมโดยกฎระเบียบตกลงร่วมของชุมชนอย่างเข้มแข็ง - ชุมชนมีพืชเศรษฐกิจที่มีเอกลักษณ์ คือ พริกกะเหรี่ยงบ้านแม่กองคา	- ชุมชนไม่นำสารเคมีและพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเข้ามาในชุมชน - มีความเห็นต่างด้านความคิดในการปฏิบัติงานร่วมกัน - มีพื้นที่อยู่อาศัยแออัด บ้านติดกันมากเกินไป - ไม่มีการทำเกษตรในครัวเรือน (พืชผักสวนครัว) พึ่งพาจากธรรมชาติและตลอดในตัวเมืองเท่านั้น - ไม่มีพื้นที่กักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรและการทำการประมง

โอกาส	ปัญหา – อุปสรรค
- ชุมชนสามารถพัฒนาคุณภาพพริกกะเหรี่ยงทำแบรนด์พริกของชุมชนนำมาสู่การทำกลไกการตลาดเพิ่มรายได้ มูลค่าเพิ่มในพริกกระเหรี่ยงได้ - ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าโดยการนำป่าเศรษฐกิจในโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ รวมถึงการพัฒนาเอื้องแซะและน้ำผึ้งจากโครงการได้ - ชุมชนสามารถเข้าร่วมโครงการหลวง เพื่อพัฒนาอาชีพสร้างรายได้และเชื่อมโยงกลไกการตลาดได้	- ชุมชนอยู่ในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1-2 และเขตอุทยานไม่สามารถทำการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินให้ถูกกฎหมายได้เพราะยังติดขัดเรื่อง พรบ ป่าไม้ - ชุมชนไม่สามารถขอไฟฟ้าขยายในเขตหมู่บ้านได้เพราะมีอุปสรรคด้าน พรบ อุทยาน - ชุมชนไม่สามารถสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางเพื่อใช้ในการทำเกษตรในหน้าแล้งเพราะติดขัดด้าน พรบ ป่าไม้-อุทยานแห่งชาติ - การประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.3 ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปของตำบลห้วยห้อม</u>

ลักษณะที่ตั้งตำบลห้วยห้อม ตั้งอยู่ในเขตอำเภอแม่ลาน้อย ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่ลาน้อย ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 35 กิโลเมตร สูงกว่าระดับทะเลปานกลาง 1,170 เมตร มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด โดยประมาณ 75,000 ไร่ หรือ 120 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศทั้งหมดของตำบลเป็นเทือกเขาสูงชัน เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารของลำน้ำแม่ลาและลำน้ำแม่แจ่ม ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา และ ป่าไม้โอ๊ค (ไม้ก่อ) มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดต่อ ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน และ ต.ท่าผาปุ้ม อ.แม่ลาน้อย
- ทิศตะวันออก ติดต่อ ต.บ้านทับ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดต่อ ต.แม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน

สภาพภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศ อากาศเย็นตลอดทั้งปี ช่วงฤดูฝนยาวนานประมาณ 5 เดือน คือเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 22 องศาเซลเซียส มี 3 ฤดู

คือ ฤดูฝน เริ่มเดือนพฤษภาคม - เดือนกันยายน ฤดูหนาว เริ่มเดือนตุลาคม - เดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อน เริ่มเดือนมีนาคม - เดือนเมษายน

ลักษณะของดินในเขตองค์การบริหารส่วนเป็นตำบลห้วยห้อม เป็นดินร่วนดำ เหมาะกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเพาะปลูกพืชต่างๆ ของเกษตรกร

ลักษณะแหล่งน้ำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม โดยภาพรวมส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งน้ำจากป่าต้นน้ำ เป็นลำห้วย หนอง ลำธารต่างๆ ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค

ลักษณะของไม้ ป่าไม้ ตำบลห้วยห้อมมีพื้นที่ทั้งสิ้น 75000 ไร่ หรือ 120 ตารางกิโลเมตร อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ยวมฝั่งซ้ายแปลง 1 สภาพป่าส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยถึงปานกลาง เนื่องจากมีจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ความต้องการในการใช้ที่ดินสูงขึ้ตามไปด้วย ลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขาและป่าไม้ก่อ เขตหนาว จึงเหมาะที่จะพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ นิเวศน์วิทยาและนิเวศน์ชุมชน

ด้านการเมืองการปกครองการปกครอง ตำบลห้วยห้อมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ปกครองโดยกำนันประจำตำบลจำนวน 1 คน และผู้ใหญ่บ้านจำนวน 8 คน หมู่ที่ 1 บ้านห้วยห้อม หมู่ที่ 2 บ้านห้วยห้า และบ้านห้วยห้าใหม่ หมู่ที่ 3 บ้านสาม บ้านผักไผ่ บ้านละอางใต้ หมู่ที่ 4 บ้านตูน หมู่ที่ 5 บ้านดง หมู่ที่ 6 บ้านละอูบ หมู่ที่ 7 บ้านละอางเหนือ บ้านแม่หมู่ที่ 8 บ้านดงใหม่ และหมู่ที่ 9 บ้านดูลาเปอ

ระบบเศรษฐกิจการประกอบอาชีพประชากรในเขต ตำบลห้วยห้อมทั้งหมด ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่การเกษตร 20,133 ไร่พื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร เฉลี่ย 25.84 ไร่ต่อครัวเรือนได้แก่ การปลูกข้าวนาขั้นบันได (ข้าวไร่) กะหล่ำปลี เสาวรส กาแฟ และพืชเมืองหนาวอื่น ๆ บ้างเล็กน้อยเป็นอาชีพหลัก มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู ไก่ แกะ เป็นต้น และมีการประกอบอุตสาหกรรมครัวเรือน ได้แก่ ทอผ้า ตีเครื่องเงินเป็นอาชีพเสริม การท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีน้ำตก 3 แห่ง ได้แก่ น้ำตกบ้านห้วยห้อม น้ำตกทีล่าเหล่และน้ำตกเลพะโดโค จุดชมวิวนาขั้นบันได บ้านดง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงฯ ตั้งอยู่ที่บ้านดง หมู่ 5 ท่องเที่ยวหมู่บ้านพอเพียง ตั้งอยู่ที่บ้านดง หมู่ 5

ทรัพยากรธรรมชาติน้ำ ตำบลห้วยห้อมทุกหมู่บ้านได้ใช้ประโยชน์จากระบบประปาภูเขาและแหล่งน้ำธรรมชาติมีครัวเรือนที่มีแหล่งน้ำประปาภูเขาใช้ คิดเป็นอัตราร้อยละ 98 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด แต่มีบางหมู่บ้านที่ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง เช่น บ้านห้วยห้า บ้านห้วยห้าใหม่ บ้านผักไผ่ บ้านตูน บ้านละอูบ บ้านละอางเหนือ และบ้านแม่และ เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ตำบลห้วยห้อมมีพื้นที่ทั้งสิ้น 75,000 ไร่ หรือ 120 ตารางกิโลเมตร อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ยวมฝั่งซ้ายแปลง 1 แต่สภาพป่าส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยถึงปานกลาง เนื่องจากมีจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ความต้องการในด้านการใช้ที่ดินสูงขึ้นตามไปด้วย จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติ อาทิเช่น การทำไร่เลื่อนลอย ไฟป่า ฯลฯ จำนวนพื้นที่ป่าจึงมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง

สภาพภูมิประเทศ เป็นพื้นที่สูง และแหล่งต้นน้ำลำธาร ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา และป่าไม้ก่อ เขตหนาว จึงเหมาะที่จะพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ นิเวศน์วิทยาและนิเวศน์ชุมชน รวมทั้งประชากรเป็นชาวเขา เผ่ากระเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ) และลั๊วะ (ละว้า) ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม มีวัฒนากรรมอันดีงามของเผ่า เป็นแนวทางในการพัฒนาตำบลแหล่งสวยงามตามธรรมชาติจะมีหลายแห่ง คือ น้ำตก และแก่งเกาะต่าง ๆ ตามลำห้วย ลำธารหลายสาย เหมาะที่จะเป็นเขตอนุรักษ์ และฟื้นฟู เป็นที่ศึกษาธรรมชาติ และส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่สภาพอากาศหนาวเย็นตลอดปี เหมาะที่จะส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ผลเมืองหนาว และไม้ดอกไม้ประดับที่เจริญเติบโตได้ในเขตอากาศหนาวเย็น เป็นแหล่งผลิตกาแฟอราบิก้า ที่มีคุณภาพ ได้รับการยอมรับในแวดวงของกาแฟ ปัจจุบันส่งขายให้แก่บริษัทสตาร์บัค และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย

เขตตำบลห้วยห้วยห้อม นับว่าเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญเช่น พื้นที่ทำกิน ที่ประชาชน ใช้ประกอบอาชีพต่างๆ รวมถึงแหล่งประโยชน์ธรรมชาติ เช่นป่าใช้สอย ใช้ในการหาของป่า มาเป็นอาหารของประชาชน ป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำต่างๆ ในการอุปโภคบริโภคของประชาชนในเขตตำบลห้วยห้อม

บ้านละอูบ

บ้านละอูบ เป็นหมู่บ้านของชนพื้นเมืองลเวือะหรือชนเผ่าลัวะ ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ย่วง รโอวก” บ้านละอูบ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร สภาพพื้นที่มีความลาดชัน และล้อมรอบด้วยป่าดิบเขา ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ยวมฝั่งซ้าย อยู่ห่างจากอำเภอแม่ลาน้อย 25 กิโลเมตร มีถนนลาดยางสามารถเดินทางเข้าถึงได้ทุกฤดูกาล

ประชากรในหมู่บ้านเป็นชาวละเวือะทั้งหมด 205 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 1,097 คน ชาย 554 หญิง 543 คน (ข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลห้วยห้อม ปี 2560)

ขอบเขตการปกครองมีอาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดเขตบ้านห้วยห้อม
ทิศตะวันออก	ติดเขตบ้านดง
ทิศใต้	ติดเขตบ้านป่าแป๋
ทิศตะวันตก	ติดเขตบ้านแม่สะกว๊ะ บ้านห้วยหมากหนุน และบ้านแม่กองแป

<u>สถานการณ์ปัญหาในชุมชน</u>

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ เริ่มมีการนำเอาพืชเชิงเดี่ยวเข้ามาปลูกในพื้นที่ อาทิ ข้าวโพด ฟักทอง ฯ

ปัญหาด้านสังคม ปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้น จากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อาการเจ็บปวดจากโรคต่างๆ ที่มาจากพฤติกรรมการกินและพฤติกรรมการใช้ชีวิต

การจัดการป่าตามจารีตประเพณี

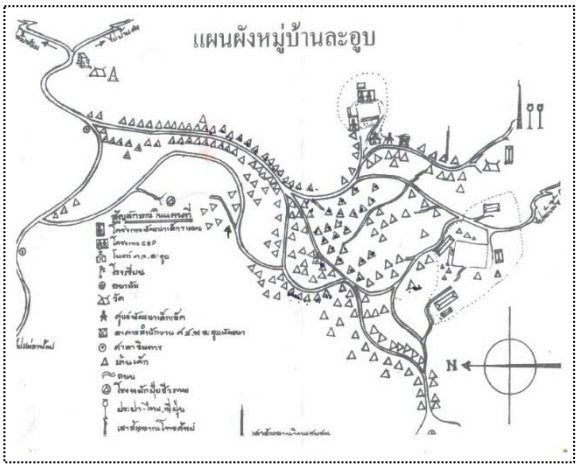

การจัดการป่าตามจารีตประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) พื้นที่อนุรักษ์สำหรับการทำพิธีกรรม เช่น ป่าช้า ป่าน่องตะไนญ 2) ป่า “น่องเมียงย่วง” หรือ ป่าข้างหมู่บ้าน เป็นป่าชุมชน อนุญาตให้หาของป่าได้ ห้ามตัดไม้แต่ถ้ามีไม้ล้ม ชาวบ้านจะนำมาประมูลขายเพื่อหาเงินเป็นของกลางเข้ากับหมู่บ้าน 3) ป่าแนวกันไฟ (เยียน) และป่าใช้สอย (โตโม)

- ป่าน่องตะไนญ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรม ของตระกูลซมัง

- ป่ารอบหมู่บ้าน (น่องเมียงย่วง) เป็นป่าอนุรักษ์ไว้เพื่อป้องกันภัยพิบัติต่างๆ อาทิ ไฟป่า ลมแรงลมฝนต่างๆ เป็นต้น

- ป่าแนวกันไฟ (เยียน) ป่าอนุรักษ์แนวกันไฟหรือเขตแนวพื้นที่ไร่เหล่าหรือเยียน ป่าพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นป่าที่ชาวบ้านคนลเวือะได้มีการจัดการมาดั้งเดิมที่สุด ซึ่งเป็นผืนป่าที่วัดตามแนวความยาวเพื่อเป็นพื้นที่ในระบบการจัดระบบแนวเขตพื้นที่ทำกินและพื้นที่ชุมชน ป่านี้ห้ามบุคคลใดเข้ามาตัดเด็ดขาด คนลเวือะเรียกว่า “เยียน” ป่านี้เป็นป่าที่คนลเวือะให้ความสำคัญมาก ทั้งเป็นพื้นที่มีความชัดเจนในแนวเขตและเป็นพื้นทีที่มีเจ้าผีปกป้องคุ้มครองอยู่ หากผู้ใดตัดหรือทำไร่อาจจะทำให้ป่วยหรืออาจถึงแก่ชีวิตได้ เคยมีการเกิดขึ้นแล้วในอดีต คนลเวือะจะมีการเลี้ยงผีผืนป่าตรงนี้

- ป่าใช้สอย (โตโม) ป่าใช้สอย พื้นที่ป่าใช้สอยนี้เป็นป่าที่มีไว้เพื่อใช้สอยเท่าที่จำเป็น เช่น ใช้ไม้เป็นฟืนได้ สร้างบ้านได้ เก็บผัก เก็บหน่อหรือใช้ประโยชน์ทุกอย่างได้ ยกเว้นห้ามตัดไม้เพื่อทำไร่ ทำสวน ทำนา พื้นที่ใช้สอยจะมีหลายที่ เพื่อง่ายในการใช้สอยตามความจำเป็นโดยมีระบบการจัดการระเบียบการใช้ของคนในชุมชนกำกับและมีการดูถึงความเหมาะสมในพื้นที่ที่ตัดที่ใช้

- ป่าต้นน้ำ คือป่าในเขตต้นน้ำ ที่ชาวบ้านอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค และอุปโภค ป่าต้นนี้ห้ามบุคคลใดตัดไม้โดยเด็ดขาดไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม

การจัดการป่าแบบสมัยใหม่

ชุมชนมีการประสานงานกับหน่วยงานรัฐ และเพิ่มพื้นที่การอนุรักษ์ป่าไม้เพิ่มขึ้น เช่น ป่าฟู้ดแบ๊งค์ ป่าเฉลิมพระเกียรติ ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ชาวบ้านมีคณะกรรมการและกฎระเบียบในการดูแลทรัพยากรป่าไม้ จำนวน 21 คน และมีกฎระเบียบข้อบังคับการจัดสรรป่า ดังนี้

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีการใด หรือกรณีใด ๆ ก็ตามหากมีการฝ่าฝืน ปรับ 5,000 บาท
2. ห้ามตัดไม้ที่อยู่บริเวณบ้านโดยเด็ดขาด
3. ห้ามจุดไฟเผาป่า กรณี จะมีการเผาไร่เพื่อทำการเกษตรจะต้องแจ้งต่อคณะกรรมการหมู่บ้านทุกครั้งที่มีการเผา หากฝ่าฝืน ปรับ 5,000 บาท
4. ก่อนมีการเผาไร่ทุกครั้งจะต้องทำแนวป้องกันไฟอย่างน้อยกว้าง 4 เมตร หากผู้ใดขาดการมีส่วนร่วมในการร่วมทำแนวกันไฟ ปรับ 200 บาทต่อหลังคาเรือน
5. กรณีมีไฟลุกลามออกเขต จะมีการเกณฑ์ชาวบ้านเพื่อร่วมกันดับไฟทันที
6. ห้ามมิให้บุคคลภายนอกเช่าซื้อที่ดินภายในเขตรับผิดชอบ หากฝ่าฝืนปรับ 3,000 บาทต่อ 1 ไร่
7. เขตป่าอนุรักษ์ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิด ฝ่าฝืนจะมีการลงโทษดังนี้
   7.1 สัตว์ปีก ปรับ 200 บาท
   7.2 สัตว์ใหญ่ ปรับ 1,000 บาท
8. กรณีเก็บของป่าเพื่อการบริโภค ห้ามตัดต้นไม้ดังกล่าวไม่ว่ากรณีใด ๆ ป่าเขตใดก็ตาม ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท
9. ตัดไม้ในป่าใช้สอย (ใช้ทำสวน ไร่ ปรับ 5,000 บาท)
10. เงินที่ได้จากการปรับผู้กระทำผิดจะเข้าเป็นกองทุนอนุรักษ์ของหมู่บ้าน

<u>สถานการณ์ความเสี่ยงในระบบการผลิตทางการเกษตร</u>

1.ระบบไร่หมุนเวียน

-การทำไร่หมุนเวียนนั้นมีหลายขั้นตอน ซึ่งเกี่ยวข้ององค์ความรู้ในการปฏิบัติ การจัดการ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นการให้ความเคารพต่อเทพยดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพและยำเกรง

นอกจากนี้ ผลผลิตที่ได้จากไร่ข้าว จะเห็นได้ว่ามีพันธุ์พืชหลากหลายชนิด ที่ชาวบ้านนำมาใช้รับประทาน ทำเป็นยา ทำเป็นเครื่องประดับ ตลอดช่วงฤดูกาลเพาะปลูก โดยไม่ต้องพึ่งพาตลาดจากภายนอก ซึ่งถือเป็นความยั่งยืนและความมั่นคงทางด้านอาหารของคนในชุมชน แต่ ณ ปัจจุบันการทำไร่หมุนเวียนนั้น มีจำนวนคนทำลดลงจากเดิม โดยเฉลี่ย จะมีคนทำไร่หมุนเวียน 30 % ส่วนอีก 70% จะทำนา ทำสวน รับจ้างและประกอบกิจการส่วนตัว

2. ระบบพืชยั่งยืน

-ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความตื่นตัวเรื่องการปลูกพืชยั่งยืนหรือไม้ยืน อาทิ กาแฟ มะนาว อโวคาโด ลูกเนียง ฯ ซึ่งจะเป็นการปลูกในพื้นที่สวนและปลูกแซมป่า ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เป็นช่องทางรายได้ แต่จะใช้เวลาที่ค่อนข้างนาน ต้นทุนของการปลูกไม้ยืนต้นคือ การรอคอย 3-5 ปีที่จะเริ่มเห็นผลิต

3.พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว

-ระบบพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ปัจจุบันกำลังเป็นกระแส ที่กำลังได้รับความนิยมจากเกษตรกรในการเพาะปลูกเพราะเกษตรกรเห็นว่า เป็นพืชที่ระยะการดูแลใช้เวลาสั้น ก็สามารถก่อเกิดรายได้ในเวลาเพียงไม่กี่เดือน แต่ในระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวนั้น จะต้องมีต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูง ทั้งค่า ปุ๋ย-ยา เมล็ดพันธุ์ แรงงาน ส่วนรายได้นั้น จะอาศัยโชค ถ้าโชคดีก็ได้ราคาดี แต่ถ้าโชคไม่ดีก็ได้ราคาต่ำ บางทีถึงขั้นไม่สามารถขายได้เพราะราคาถูกไม่คุ้มกับการจัดการจึงเลือกที่จะทิ้ง ตัวอย่าง กะหล่ำปลี ถ้าราคาไม่ดีก็ไม่สามารถตัดไปขายได้ส่วนพืช ตัวอื่นก็เช่นกัน เช่น ข้าวโพด ฟักทอง ฯ แต่ความเสี่ยงที่ตามมานอกจากเรื่องเงินทองแล้วยังมีความเสี่ยงปัญหาด้านสุขภาพ ก่อเกิดโรคต่างๆ จากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ร่วมถึงการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในบริเวณ

<u>การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเป็นพืชยั่งยืน โอกาสในการเพิ่มพืชทางเลือก</u>

ระบบพืชยั่งยืน

-ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความตื่นตัวเรื่องการปลูกพืชยั่งยืนหรือไม้ยืน อาทิ กาแฟ มะนาว อโวคาโด ลูกเนียง ฯ ซึ่งจะเป็นการปลูกในพื้นที่ส่วนและปลูกแซมป่า ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เป็นช่องทางรายได้ แต่จะใช้เวลาที่ค่อนข้างนาน ต้นทุนของการปลูกไม้ยืนต้นคือการรอคอย 3-5 ปีที่จะเริ่มเห็นผลิต

-ความเป็นไปได้สูง เนื่องจากชุมชนเองก็มีการทำระบบพืชยั่งยืนควบคู่กับการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่วนบางรายก็มีการทำระบบพืชยั่งยืนแบบเต็มระบบ ตัวอย่าง คุณลุงเอีย ทวีสุขตระกูล เริ่มจากการปรับเปลี่ยนหลักที่แตกต่างจากคนอื่น ซึ่งลุงเอียเองเป็นคนคิดทำอะไรก็คิดแบบใหญ่ๆ กล้าได้กล้าเสียจากการทดลองปลูกสิ่งที่คนอื่นไม่ปลูก จากไม้ที่ไม่มีมูลค่า ณ ตอนนั้น แต่สามารถทำให้ลุงเอีย ก่อเกิดรายได้ ในปัจจุบัน ชนิดไม้ที่ลุงเอียปลูก ได้แก่ กาแฟ ลูกเนียง ส้ม อโวคาโด ฯซึ่งทำให้ลุงเอียมีรายได้จากผลิตปีละ 100,000-120,000 บาท ทำให้ลุงเอียยังไม่เคยได้ขอความช่วยเหลือเรื่องเงินทองจากลูกหลานเลย เพราะมีรายได้จากผลิตที่ปลูกไว้ทุกปี ปัจจุบันก็มีหน่วยงานที่มาหนุนเสริม อย่าง โครงการหลวง ฯ นี้ก็อีกตัวอย่างหนึ่งในการปรับเปลี่ยนวิธีคิดสู่รายได้ที่ยั่งยืน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

SWOT	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
S จุดแข็ง	- พื้นฐานในการทำการเกษตร - วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน	
W จุดอ่อน	- ขาดข้อมูลรอบด้านในการผลิตพืชเชิงเดี่ยว/ พืชยั่งยืน ได้แก่ ผลกระทบด้านสุขภาพ และข้อมูลการตลาด	
O โอกาส	- พื้นที่ต้นแบบในการทำเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน	- แหล่งเงินกู้ (ธกส)

SWOT	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
	- แหล่งเงินกู้ในชุมชน (สหกรณ์ กทบ และกขคจ)	- หน่วยงาน อาทิ โครงการหลวงเกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน อบต และบ.สตาร์บัค
T อุปสรรค	- การใช้พื้นที่ในการทำการเกษตร - สภาพดินที่ขาดธาตุอาหาร - ความไม่ต่อเนื่องของรายได้ - ต้นทุนปัจจัยในการผลิต	- นโยบายของรัฐ ที่ส่งผลในการใช้พื้นที่

4.4 ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปของตำบล</u>

ตำบลแม่เงา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้จากตัวอำเภอขุนยวม เป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 450 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเมืองปอน-ตำบลแม่กิ๊ อำเภอขุนยวม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลแม่กิ๊ อำเภอขุนยวม-สหภาพเมียนมาร์

ตำบลแม่เงา มีสถานะทางการบริหารเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา แบ่งการปกครองเป็น 8 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านต่อแพ หมู่ 2 บ้านหัวเงา หมู่ 3 บ้านประตูเมือง (มี 2 กลุ่มบ้านคือ กลุ่มบ้านประตูเมืองและกลุ่มบ้านหัวแม่แก) หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น หมู่ 5 บ้านห้วยนา หมู่ 6 บ้านสวนอ้อย หมู่ 7 บ้านนาหัวแหลม หมู่ 8 บ้านหลวง จำนวนประชากรมีทั้งหมด 3,053 คน แยกเป็น ชาย 1,585 คน และหญิง 1,468 คน ประชากรในพื้นที่ประกอบด้วย ชาวไทยพื้นเมือง ชาวไทใหญ่ และ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2558)

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลแม่เงา โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ภูเขาและที่ราบระหว่างหุบเขา มีความสูงตั้งแต่ 500 – 1,00 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ยอดเขาสูงสุดมีระดับความสูง 1,170 เมตร พื้นที่ราบมีลักษณะเป็นระหว่างภูเขาและ ที่ราบริมน้ำ มีความสูงประมาณ 500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะทางน้ำของตำบลแม่เงา มีทางน้ำสายหลัก คือ

<u>แม่น้ำยวม</u> มีแพรกสาขาที่สำคัญ 4 สาย ได้แก่ น้ำแม่เงา ห้วยแม่แก ห้วยสอตือ ห้วยต้นนุ่น และมีทางน้ำสายสำคัญอีก 6 สาย ประกอบด้วย ห้วยมะกอก ห้วยนาหัวแหลม ห้วยนา ห้วยมะโอ ห้วยตองจิง ห้วยงูเห่า แม่น้ำยวม ต้นกำเนิดจากน้ำแม่ยวมหลวงแง่ซ้ายและน้ำแม่ยวมน้อยแง่ขวา ในเขตท้องที่ ตำบลแม่อูคอ อำเภอขุนยวม ไหลจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปตะวันตกเฉียงใต้ ไหลผ่านตำบล

ขุนยวม ไหลเข้าเขตท้องที่ตำบลแม่เงา บริเวณ หมู่ 1 บ้านต่อแพ จากนั้นไหลจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ไหล 3-2 ผ่านด้านทิศใต้ของ หมู่ 1 บ้านต่อแพ หมู่ 8 บ้านหลวง แล้ววกไหลจากทิศเหนือไปทิศใต้ จากนั้นไหลเข้า เขตท้องที่ตำบลแม่กิ๊มีแพรกสาขาที่สำคัญ คือ น้ำแม่เงา ห้วยสอตือ ห้วยต้นนุ่น

น้ำแม่เงา ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันตกของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา ไหลจากทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไหลผ่านด้านทิศใต้ของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา หมู่ 7 บ้าน นาหัวแหลม ไหลผ่านด้านทิศตะวันออกของหมู่ 6 บ้านสวนอ้อย หมู่ 3 บ้านประตูเมือง จากนั้นไหลไปบรรจบกับแม่น้ำยวมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ หมู่ 3 บ้านประตูเมือง มีแพรกสาขาที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยมะกอก ห้วยนาหัวแหลม ห้วยนา ห้วยตองจิง ห้วยแม่แก ห้วยมะกอก ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศเหนือของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา ไหลจากทิศเหนือไป ทิศใต้ ไหลผ่านบริเวณกลางหมู่บ้านของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา ไหลไปบรรจบกับน้ำแม่เงาด้านทิศใต้ของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา ห้วยนาหัวแหลม ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศเหนือของ หมู่ 2 บ้านหัวเงา ไหลจากทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไหลผ่านด้านทิศตะวันออกของ หมู่ 7 บ้านนาหัวแหลม ไหลไป บรรจบกับน้ำแม่เงาด้านทิศตะวันออกของ หมู่ 7 บ้านนาหัวแหลม

ห้วยนา ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันตกของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา ไหลจากทิศตะวันตก ไปทิศตะวันออก ไหลผ่านบริเวณกลางหมู่บ้านของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา ไหลไปบรรจบกับน้ำแม่เงาด้านทิศ ตะวันออกของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา มีแพรกสาขาที่สำคัญ คือ ห้วยมะโอ ห้วยมะโอ ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศใต้ของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา ไหลจากทิศตะวันตกไป ทิศตะวันออก ไหลผ่านด้านทิศใต้ของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา ไหลบรรจบไปกับห้วยนาด้านทิศใต้ของ หมู่ 5 บ้านห้วยนา

ห้วยตองจิง ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันตกของ หมู่ 3 บ้านประตูเมือง ไหลจากทิศ ตะวันตกไปทิศตะวันออก ไหลไปบรรจบกับน้ำแม่เงาด้านทิศเหนือของ หมู่ 3 บ้านประตูเมือง ห้วยแม่แก ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันออกของ หมู่ 7 บ้านนาหัวแหลม ไหลจาก ทิศเหนือไปทิศใต้ ไหลผ่านด้านทิศตะวันออกของ หมู่ 3 กลุ่มบ้านหัวแม่แก ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำยวมด้านทิศใต้ของ หมู่ 3 กลุ่มหัวแม่แก

ห้วยสอตือ ต้นกำเนิดมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยสอตือในเขตท้องที่ตำบลขุนยวม ไหลจากทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือไปทิศตะวันตกใต้ ไหลผ่านด้านทิศตะวันตก หมู่ 1 บ้านต่อแพ หมู่ 8 บ้านหลวง ไหล ไปบรรจบกับแม่น้ำยวมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ หมู่ 8 บ้านหลวง

ห้วยต้นนุ่น ต้นกำเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันตกของ หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น ไหลจากทิศ ตะวันตกเฉียงเหนือไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไหลผ่านบริเวณกลางหมู่บ้าน หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น ไหล บรรจบกับแม่น้ำยวมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของ หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น มีแพรกสาขาที่สำคัญ คือ ห้วย งูเห่า ห้วย งูเห่า ต้นก าเนิดจากภูเขาด้านทิศตะวันตกของ หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น ไหลจากทิศ ตะวันตกไปทิศตะวันออก ไหลผ่านบริเวณกลางหมู่บ้าน หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น ไหลไปบรรจบกับห้วยต้นนุ่นด้านทิศตะวันออกของ หมู่ 4 บ้านห้วยต้นนุ่น

การใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่ของตำบลโดยทั่วเป็นภูเขาสูง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ รองลงมาเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ใช้สำหรับทำนา ทำไร่ข้าวโพด ถั่ว กระเทียม และพืชผักอื่น ๆ ที่เหลือเป็นพื้นที่อยู่สถานที่ ราชการ ศาสนสถาน และสถานศึกษา พื้นที่สาธารณะ และเป็นพื้นที่ใช้ทำประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งประชาชน สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ และพื้นที่อื่นๆ เช่น ถนน แหล่งน้ำ ฯลฯ <u>สภาพพื้นที่</u> พื้นที่โดยส่วนใหญ่ของหมู่บ้านห้วยต้นนุ่นเป็นพื้นที่ภูเขาสูงในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตวนอุทยานแม่เงา มีพื้นที่ราบเชิงเขาเล็กน้อยตามร่องหุบห้วยและห้วยสาขา พื้นที่บริเวณนี้จะถูกใช้สำหรับการก่อตั้งบ้านเรือน ส่วนที่ราบลุ่มต่ำเชิงเขาใช้ทำการเกษตรในลักษณะของนาขั้นบันได แต่ก็มีน้อยมาก ดังนั้นการเพาะปลูกส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่สูงระหว่างหุบเขา มีความลาดชันเกิน 30 องศา พื้นที่ลักษณะนี้เรียกว่าไร่หมุนเวียน ใช้สำหรับปลูกข้าวและพืชผัก หมู่บ้านห้วยต้นนุ่นมีพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชทั้งหมดประมาณ 410 ไร่ (รวมแปลงการผลิตทั้งของเก่าด้วยที่เรียกว่าไร่เหล่า) เมื่อเทียบกับพื้นที่ทั้งอำเภอขุนยวม มีอัตราส่วนเพียงร้อยละ 3.39 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยมีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยประมาณ 7 ไร่ ต่อครัวเรือนเกษตรกร

บ้านห้วยต้นนุ่น หมู่ 4 ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม

ข้อมูลอย่างเป็นทางการระบุในเอกสารแผนการพัฒนา 3 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา ระบุไว้ว่าหมู่บ้านห้วยต้นนุ่น ขึ้นกับการปกครองของตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านที่ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มชาวเขาเผ่าปากาเกอญอ ตระกูล “สกอ” ชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่นเป็นชุมชนที่ติดกับชายแดนพม่า ลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนชนบทที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นสายเครือญาติเดียวกัน มีความสงบร่มเย็นตามแบบวิถีของปากาเกอญอทั่วไป และจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ได้ให้ข้อมูลความเป็นมาของชุมชนจากประสบการณ์และความรู้ที่ได้พบเห็นอยู่ร่วมในประวัติศาสตร์นั้น ดังนี้

ราว พ.ศ.2456 ยุคก่อตั้งชุมชน_วิถีชีวิตของคนบ้านห้วยต้นนุ่นสมัยนั้น เป็นวิถีการพึ่งพิงอาหารจากการผลิตในระบบไร่หมุนเวียน และการหาอาหารจากป่าโดยเฉพาะเนื้อสัตว์ เช่น เก้ง กวาง หมูป่า ฯลฯ และสัตว์น้ำในลำห้วยต่าง ๆ โดยเฉพาะในลำห้วยต้นนุ่น ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์น้ำมากเพียงพอที่จะใช้บริโภคได้ตลอดปี นอกจากนั้นแล้วชุมชนในอดีตยังมีการถือปฏิบัติประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ อย่างเข้มข้น การทำไร่ในสมัยนั้นมีการหมุนเวียนประมาณ 8-10 รอบ แต่ละครัวเรือนมีพันธุกรรมพืชเป็นของตนเอง (มีการเก็บรักษาไว้ตามรูปแบบภูมิปัญญา) ในยุคสมัยนั้นเงินทองไม่ใช่ของมีค่ามากมายเหมือนปัจจุบัน ส่วนใหญ่คนในชุมชนไม่ค่อยได้ใช้เงินกัน เพราะร้านค้าในชุมชนนั้นไม่มี การได้เงินเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านเอาผลผลิตทางการเกษตรในไร่ หรือสัตว์ป่า อาหารต่าง ๆ ไปขายหรือแลกเปลี่ยนที่อำเภอขุนยวม เมื่อได้เงินก็จะซื้อของจากอำเภอขุนยวมกลับมายังหมู่บ้านโดยทันที มักไม่เก็บเงินไว้ ในยุคนั้นอาหาร ข้าว สัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตมากที่สุด

ปี พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน ยุคแห่งการพัฒนาเปรียบดังยุคแห่งโลกาภิวัตน์ก็ว่าได้ นอกจากการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน และระบบสังคมการศึกษาแล้ว การรับอิทธิพลจากภายนอกก็ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก การพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ที่เราเห็นนั้น มีต้นกำเนิดการพัฒนาจากประเทศตะวันตก แต่ด้วยการสื่อสารที่ทันสมัย และรวดเร็วจึงทำให้เกิดการหลั่งไหลวัฒนธรรมข้ามโลก ข้ามทวิปอย่างไม่มีกำแพงปิดกั้น กระบวนการนี้เองที่ทำให้ชุมชน บ้านห้วยต้นนุ่นได้รับอิทธิพลอันเป็นผลพลวงจากระบบโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน เช่น วิถีการกิน ข้าวของ เครื่องใช้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการอุปโภคบริโภค แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและมีความสำคัญยิ่งไปกว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงวัตถุ คือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของระบบวิธีคิด เมื่อระบบวิธีคิดแตกต่างไปจากเดิมจึงเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เราเองก็ไม่สามารถระบุได้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใด

การใช้ประโยชน์พื้นที่

ระบบการถือครองที่ดินของปาเกอญอบ้านห้วยต้นนุ่นส่วนใหญ่ เป็นการได้รับมรดกตกทอดจากพ่อแม่ โดยครอบครัวหนึ่งมีพื้นที่ทำกินครอบครัวละ 4-5 แปลง มีการแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ที่ดินที่เป็นปัจเจก หรือส่วนบุคคล ได้แก่ พื้นที่นา พื้นที่สวน ซึ่งถือเป็นกรรมสิทธิ์เฉพาะบุคคล ส่วนพื้นที่ไร่หมุนเวียน เป็นการถือครองตามจารีตประเพณีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษผู้บุกเบิกที่ทำกิน ในการจัดการการถือครองที่ดินโดยคนในหมู่บ้านจะมีพื้นที่แปลงใหญ่ (แปลงรวม) ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียนร่วมกัน ซึ่งถือเป็นสมบัติของส่วนรวม ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน จากนั้นจะมีการจัดสรรที่ดินในแต่ละครัวเรือนตามความเหมาะสม โดยจะแบ่งเป็นครัวเรือนละประมาณ 4-5 แปลง ตามรอบหมุนเวียนของการทำไร่ แต่พื้นที่ทำมาหากินส่วนใหญ่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองตามกฎหมาย

สถานการณ์อาหารในปัจจุบัน

ความหลากหลายของอาหาร เมื่อกล่าวถึงความหลากหลายของอาหารจากฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แก่ จากดิน จากน้ำ และจากป่า ของชุมชนแล้ว ก็สามารถกล่าวได้ว่ายังมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก แม้จะมีความสมบูรณ์น้อยกว่าอดีตแต่ก็ถือว่าอยู่ในสถานะที่ดีกว่าชุมชนอื่นๆ หลายต่อหลายชุมชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ความหลากหลายของชนิดอาหารเป็นตัวกำหนดเช่นกันถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากรอาหาร จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบบันทึกข้อมูล ทีมวิจัยพบว่าชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่นมีจำนวนชนิดอาหารประมาณ 101 ชนิด

วิเคราะห์ภาวะความเสี่ยงของพืชและสัตว์อาหาร จากตารางวิเคราะห์ความหลากหลายและประเมินสภาพความเป็นอยู่ของแหล่งอาหาร ทำให้พบชนิดอาหารที่เสี่ยงต่อความไม่มั่นคง ได้แก่ พืช 8 ชนิด และสัตว์ 27 ชนิด โดยตัวชี้วัดการน้อยลงของพืชและสัตว์อาหารได้ใช้วิธีการนำข้อมูลและสำเสนอเพื่อวิพากษ์ร่วมกันในเวที สามารถสรุปชื่อ แหล่งที่พบ และสาเหตุของภาวะความเสี่ยง ดังตาราง

ตาราง : วิเคราะห์สภาวะความเสี่ยงของพืชและสัตว์อาหาร 8 ชนิด ระดับรุนแรง

ที่	ชื่อ	สาเหตุของภาวะเสี่ยง
1	หน่อคาหาน	หน่อคาหาน เป็นพืชที่กินลำต้นเมื่อนำมาเป็นอาหารต้องตัดลำต้นและเฉาะเอาเฉพาะเนื้ออ่อนด้านใน มีรสชาติหวานเมื่อนำมาปรุงอาหาร เป็นอาหารประจำถิ่นของปาเกอญอแทบทุกพื้นที่ ซึ่งมักนำไปประกอบอาหารประเภทข้าวเบ๊อะ ซึ่งเป็นเมนูของปาเกอญอ สาเหตุที่หน่อคาหานอยู่ในสภาวะที่เสี่ยง ลดน้อยลงจากอดีตมาก เนื่องจากตลาดอำเภอขุนยวมมีความต้องการสูง จึงมีการเข้าไปเก็บหาโดยคนนอกชุมชน โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจในการตัดทำให้ปริมาณลดน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือการตัดเพื่อขายโดยคนภายใน โดยหวังในเรื่องของเศรษฐกิจ เป็นต้น
2	ผักหวานป่า	ผักหวานป่า เป็นพืชที่กินยอดอ่อน ซึ่งจะผลิยอดอ่อนในช่วงปลายฤดูแล้งของทุกปี เช่นเดียวกับหน่อคาหาน เป็นพืชที่ตลาดมีความต้องการมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดการเก็บเพื่อขายมากกว่าการเก็บเพื่อกิน คนที่เข้ามาเก็บผักหวานมีทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชนซึ่งเป็นผลทำให้ผักหวานลดปริมาณลงอย่างมากในช่วงหลัง
3	นกเขา	สัตว์ประเภทนก คนปาเกอญอยังนิยมการล่านกเพื่ออาหาร ซึ่งในช่วงหลังๆ สังเกตเห็นปริมาณน้อยลงและบางตามาก ซึ่งไม่สามารถระบุปัญหาได้ชัดเจน นอกจากการล่าของคนในชุมชน หรืออาจเกิดมาจากการย้ายถิ่นเนื่องด้วยอาหารของนกมีจำกัดจึงทำให้เห็นบางตาลงไปได้มาก สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่สันนิฐานกันว่า พื้นที่ไร่พืชเชิงเดี่ยวเช่นกะหล่ำปลีมีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก ทำให้แมลงต่างๆ ตายไปหมด อาหารของนกจึงลดลงตามไปด้วย อาจเป็นเหตุให้ย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่
4	นกส่อกอ	
5	นกข่อ	
6	นกเป้า	
7	ไก่ฟ้า	
8	นกเจ๊าะ	

ตาราง : วิเคราะห์สภาวะความเสี่ยงของพืชและสัตว์อาหาร 27 ชนิด ระดับอันตราย

ที่	ชื่อ	สาเหตุของภาวะเสี่ยง
1	ผักคาว	วิเคราะห์ได้สองสาเหตุเช่นกัน ได้แก่การใช้สารเคมีในพื้นที่ต้นน้ำของไร่กะหล่ำปลี และประการที่สองอาจเกิดจากการเก็บเพื่อขายเป็นรายได้ ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงการฟื้นตัวหรือการอยู่รอด รวมถึงการขยายพันธุ์ อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญคือจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทุกขณะทำให้ปริมาณการกินเพิ่มมากขึ้นกว่าการผลิดอกออกผล
2	ห่อทีหล่า	
3	หน่อหวาย	
4	หน่อตั้ง	
5	ปลีกล้วย	
6	เก้ง	

ที่	ชื่อ	สาเหตุของภาวะเสี่ยง
7	อีเห็น	สาเหตุที่ลดลงเกิดจากการล่าสัตว์มากขึ้นจากอดีตเนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้ล่าสัตว์เองก็ไม่ใช่เพียงแค่คนในหมู่บ้านแต่เป็นหลายหมู่บ้านข้างเคียง เป็นการขยับหาพื้นที่ป่าที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่นั่นเอง
8	ชะมด	
9	เต่า	
10	แลน	
11	นกแก้ว	สัตว์ประเภทนก คนในชุมชนยังนิยมการล่านกเพื่ออาหาร ซึ่งในช่วงหลังๆ สังเกตเห็นปริมาณน้อยลงและบางตามาก ซึ่งไม่สามารถระบุปัญหาได้ชัดเจน นอกจากการล่าของคนในชุมชน หรืออาจเกิดมาจากการย้ายถิ่นเนื่องด้วยอาหารของนกมีจำกัดจึงทำให้เห็นบางตาลงไปได้มาก สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่สันนิฐานกันว่า พื้นที่ไร่พืชเชิงเดี่ยวเช่นกะหล่ำปลีมีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก ทำให้แมลงต่างๆ ตายไปหมด อาหารของนกจึงลดลงตามไปด้วย อาจเป็นเหตุให้ย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่
12	เหยี่ยว	
13	นกเค้าแมว	
14	นกขมิ้น	
15	โกโรพา	
16	ปลี	
17	เขียดนา	สาเหตุของการลดน้อยลงของสัตว์อาหารจำพวกสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและสัตว์น้ำน่าจะเกิดมาจากความสะอาดของน้ำ เนื่องจากพื้นที่ต้นน้ำมีพื้นที่ไร่ มีการใช้สารเคมีในระดับสูงมาก ปลาแม่น้ำเป็นสัตว์ประเภทบอบบางเมื่อได้รับสารเคมีจึงทำให้อพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปทีละน้อย ซึ่งปัจจุบันเท่าที่มีอยู่เปรียบเทียบกับอดีตถือว่าน้อยมาก นอกจากปัญหาเรื่องสารเคมีแล้วการลักลอบช๊อตปลาก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปลาลดจำนวนปริมาณลง การลักลอบช๊อตปลาส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือของคนชุมชนอื่น
18	ปลาย่าทอง	
19	ปลาย่าโซ่	
20	ปลาย่าโล	
21	ปู ฯลฯ	
22	ปลามุง	
23	ปลาม่อน	
24	ปลาไหล	
25	ปลาย่าทอง	
26	ปลาย่าโซ่	

วิเคราะห์ความเสี่ยง การใช้สารเคมีในพื้นที่ต้นน้ำ

การใช้สารเคมีในพื้นที่ต้นน้ำแม่อูคอหลวงและแม่สุริน ทำให้ชุมชนห้วยต้นนุ่นเห็นการเปลี่ยนแปลงของจำนวนและชนิดของสัตว์และพืชที่เติบโตอยู่ในลำน้ำ และริมลำห้วยได้อย่างชัดเจน ซึ่งลดน้อยลงอย่างมากหากเทียบกับอดีต ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีการใช้สารเคมีกำจัดแมลงมากที่สุด สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ

1) กลุ่มออร์กาโนคลอไรน์ ซึ่งเป็นกลุ่มของสารเคมีที่มีคลอรีนเป็นองค์ประกอบ สารเคมีกำจัดแมลงในกลุ่มนี้ที่นิยมใช้กันมาก คือ ดีดีที (DDT) ดีลดริน (dieldrin) ออลดริน (aldrin) ท็อกซาฟีน (toxaphene) คลอเดน (chlordane) ลินเดน (lindane) เอนดริน (endrin) เฮปตาครอ (heptachlor) เป็น

ต้น สารเคมีในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นสารเคมีที่มีพิษไม่เลือก (คือเป็นพิษต่อแมลงทุกชนิด) และค่อนข้างจะสลายตัวช้า ทำให้พบตกค้างในห่วงโซ่อาหารและสิ่งแวดล้อมได้นาน บางชนิดอาจตกค้างได้นานหลายสิบปี ปัจจุบัน ประเทศส่วนใหญ่ทั่วโลกจะไม่อนุญาตให้ใช้สารเคมีในกลุ่มนี้ หรือไม่ก็มีการควบคุมการใช้ ไม่อนุญาตให้ใช้อย่างเสรี เพราะผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม สารเคมีในกลุ่มนี้เคยพบการใช้ในแปลงกะหล่ำปลี เพื่อกำจัดแมลงศัตรูพืช ซึ่งทำลายระบบห่วงโซ่อาหาร โดยเฉพาะกลุ่มของแมลง ที่เป็นอาหารของสัตว์ปีทั้งหลาย

2) กลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฟอสฟอรัสเป็นองค์ประกอบ โดยสารเคมีในกลุ่มนี้ที่รู้จักกันคือ มาลาไธออน (malathion), พาร& #12 June, 2009 # 3604;อาซินอน (diazinon) เฟนนิโตรไธออน (fenitrothion) พิริมิฟอสเมธิล (pirimiphos methyl) และไดคลอวอส (dichlorvos หรือ DDVP) เป็นต้น สารเคมีในกลุ่มนี้จะมีพิษรุนแรงมากกว่ากลุ่มอื่น โดยเป็นพิษทั้งกับแมลงและสัตว์อื่นๆ ทุกชนิด แต่สารในกลุ่มนี้จะย่อยสลายได้เร็วกว่ากลุ่มแรก

3) กลุ่มคาร์บาเมต ซึ่งมีคาร์บาริลเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยสารเคมีกำจัดแมลงที่รู้จักและใช้กันมาก คือ คาร์บาริว (carbaryl ที่มีชื่อการค้า Savin) คาร์โบฟุแรน (carbofura) โพรพ็อกเซอร์ (propoxur) เบนไดโอคาร์บ (bendiocarb) สารเคมีในกลุ่มคาร์บาเมตจะมีความเป็นพิษต่อสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมน้อยกว่าพวกออร์กาโนฟอสเฟต

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าสารเคมีต่างๆ ที่ถูกใช้ในพื้นที่ต้นน้ำนั้น เมื่อมีการชะล้างลงสู่ลำห้วยทำให้มีผลต่อสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ อีกทั้งสารเคมีส่วนใหญ่ได้ไปทำให้แมลงทุกชนิดที่เป็นอาหารของสัตว์ปีกจำพวกนกลดลง จึงสามารถสรุปในเบื้องต้นได้ว่าความเสี่ยงเรื่องความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนส่วนหนึ่งมีสามารถมาจากการใช้สารเคมีในพื้นที่ต้นน้ำ

4) <u>การแย่งชิงพื้นที่อาหาร</u> ด้วยจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ความต้องการอาหารมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการครอบครองพื้นที่อาหารจึงเปลี่ยนแปลงตามไปภายในชุมชนก็มีการเก็บหาอาหารเพื่อการขายเพิ่มรายได้ ภายนอกชุมชน ชุมชนอื่นๆ ก็มีการเข้ามาหาอาหารต่างๆ ในพื้นที่ของชุมชนและการหาอาหารของคนภายนอกชุมชนเป็นการหาอาหารที่ไม่มีการจัดการเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูอาหารนั้นๆ

<u>ปัจจัยสร้างความอ่อนแอด้านอาหาร</u>

การเพิ่มปริมาณของประชากรของชุมชน มีการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนก็ส่งผลให้มีความเสี่ยงด้านการได้มาซึ่งอาหารเช่นกัน เนื่องจากประชากรที่เพิ่มขึ้นคือคนรุ่นใหม่ ความรู้ทางวิถีวัฒนธรรมในการจัดการทรัพยากรอาหารยังมีน้อย มีการเก็บหาอาหารใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้อง สร้างความเสียหายให้กับทรัพยากรอาหารของชุมชน และการเพิ่มขึ้นของคนในชุมชนก็ทำให้การกิน การเก็บหาอาหารมีมากขึ้น ทำให้การวางจัดสรรทรัพยากรอาหารเป็นไปยากลำบากมากขึ้น มีผู้นำทางศาสนาได้กล่าวว่า “การกินไม่มีวันสิ้นสุด แต่เราจะทำอย่างไรให้สิ่งที่เรากินมีความยั่งยืน” คำกล่าวที่ว่าได้สอนให้

ลูกหลานคนรุ่นใหม่มีความตระหนักในการกิน เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการจัดสรรทรัพยากรอาหารให้มีความยั่งยืน กินเพื่ออยู่ เก็บหาพอประมาณ เก็บให้ถูกวิธี ไม่เก็บขาย เป็นต้น ซึ่งเป็นการเก็บหาอาหารที่สอดคล้องสมดุลกับธรรมชาติ ให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความยั่งยืนตลอดไป

การรุกเข้ามาของพืชเชิงเดี่ยว ในอดีตมีการทำเกษตรแบบดังเดิม เกษตรไร่หมุนเวียน เกษตรนา-สวน โดยใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นแบบผสมผสานในพื้นที่เกษตร ผลผลิตที่ได้ชาวบ้านจะไว้กิน แต่ ณ ปัจจุบัน ในบางครอบครัวเริ่มมีการทำเกษตรพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่สวน เนื่องจากแรงบิดกดดันจากสภาพปัญหาภายนอก เช่น ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตร ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ การรุกเข้ามาของพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชเศรษฐกิจของชุมชนบ้านแม่อูคอหลวง เข้ามาเมื่อปี 2552 เช่น ข้าวโพด กะหล่ำ พริกหยวก มะเขือเทศ เป็นต้น

พันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชนเริ่มหายไป พันธุ์พืชท้องที่ในชุมชนที่ได้ปลูก ได้เก็บ ในพื้นที่ไร่ สวน นา และสวนหลังบ้าน มีมากกว่า 100 ชนิด พันธุ์พืชที่มีมากที่สุด คือ พันธุ์พืชจากไร่ จากการศึกษาค้นพบว่าพันธุ์พืชได้รับการตกทอดจากบรรพบุรุกที่ได้เก็บรักษาไว้ แต่บางชนิดก็เอามาจากเพื่อนบ้านชุมชนอื่นหรือเพื่อนบ้านชนเผ่าอื่น การศึกษาพบว่ามีพันธุ์พืชหลายชนิดที่หายไปและเหลือน้อย เช่น ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวดำ พริกขี้หนูกะเหรียง บีโช บีทอล่า ดีชิ่นโพ เป็น สาเหตุที่หายไปหรือลดน้อยลง คือ การทดต่อโรคน้อย ไม่เหมาะกับสภาพพื้นที่ ปลูกเยอะไม่ได้ การเก็บรักษายาก เป็นต้น การมองว่าเป็นจุดเสี่ยงของชาวบ้านด้วนเหตุว่าหากปล่อยไว้ทิ้งไว้ ไม่ใส่ใจ ไม่เก็บพันธุ์ไว้ อนาคตลูกหลานคงไม่ได้กินและไม่ได้เห็นแล้วแน่

พื้นที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ การเกษตรสมัยบรรพบุรุกจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ที่ปลูกข้าวปลูกพืชเลี้ยงปากเลี้ยงท้องชาวบ้านที่ตกทอดกันสู่รุ่น ไม่มีพื้นที่ใดมีเอกสิทธิที่ถูกต้องตามกฎหมาย พื้นที่ที่ทำกิน ณ ปัจจุบันมีอายุราวกว่า 100 ปี แต่สิทธิที่ชาวบ้านแต่ละคนพึงมีที่ถูกต้องตามหลักกฎหมายไม่มี

การเรียกร้องขอให้หน่วยรัฐออกเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านหลายต่อหลายครั้งผลที่ลงเอยคือการตอบปฏิเสธไม่รับข้อเรียกร้องข้อเสนอของชาวบ้าน ด้วยเหตุว่าพื้นที่ขาดต่อหลักกฎหมาย พื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ ฉะนั้นการไม่มีเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำกินชาวบ้านก็มองว่าเป็นความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องของการได้มาซึ่งอาหารของชาวบ้านเช่นกัน

การบุกรุกพื้นที่อาหารของชุมชน (ป่าชุมชน) ณ ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้น ป่าชุมชน บางพื้นที่ ถูกบุกรุกจากพี่น้องมังทีละนิดๆ ขยับเข้ามาเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่แบบฉลาดเป็นกลไกของคนภายนอก การศึกษาพบว่าได้ส่งผลกระทบต่อการได้มาซึ่งอาหารของชาวบ้าน เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ที่มีสัตว์ป่า พืชต่างๆที่สำคัญๆหลายชนิดอยู่ โดยเฉพาะสัตว์ป่าและพืชสมุนไพร เป็นปัญหาความเสี่ยงในการได้มาซึ่งอาหารของชุมชน

การเมืองท้องถิ่น สมัยก่อนการปกครองชุมชนมีแค่ผู้นำทางศาสนาคนเดียว แต่ปัจจุบันมีการปกครองชุมชนที่มีผู้นำชุมชนเพิ่มมากขึ้นโดยมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. ผรศ. และอื่นๆเป็น

ต้น เป็นรูปแบบการปกครองที่เพิ่มขึ้นภายหลัง การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของความแตกแยกภายในชุมชน ขาดความสามัคคีในชุมชน เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ทรัพยากรถูกทำลาย เกิดจากการปล่อยละเลยของผู้นำ การร่วมสอดส่องดูแลของชาวบ้าน มีความคิดเป็นส่วนตัวมากขึ้น การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานชุมชนได้ติดกรอบติดเงื่อนไขต่างๆ การทำงานของผู้นำขาดการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านมีความแตกแยกขาดความสามัคคีในการปกป้องดูแลทรัพยากรอาหารในชุมชน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชและสัตว์ 2. มีการจำแนกเขตป่าในการทำกินที่ชัดเจน 3. มีกลุ่มองค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มตีมีด กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มแม่บ้าน – พ่อบ้าน เป็นต้น 4. มีการดำรงชีพที่ยังไม่เปลี่ยนหรือมีอาชีพการเกษตรยึดหลักความพอเพียง 5. มีอาหารจากพืช – สัตว์ ที่หลากหลาย 6. 6. ชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ป่า	1. การรับรู้ข่าวสารไม่รวดเร็ว 2. มีการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นในการเกษตร 3. การเพิ่มขึ้นของพืชเชิงเดี่ยว 4. การศึกษา-ความรู้ชาวบ้านมีน้อย 5. การติดต่อสื่อสารจากทางราชการลำบาก 6. มีการบุกรุกป่า (บางคน) 7. มีการปล่อยพื้นที่ดินให้คนภายนอกเช่าทำ

4.5 ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปตำบล</u>

ตำบลห้วยปูลิงอยู่ห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอน 50 กิโลเมตร ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนสูงชัน สภาพพื้นที่ทีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำการเกษตร (ไร่หมุนเวียน) ประชากรทั้งหมดเป็นชาวไทย เผ่ากระเหรี่ยงขาว (ปาเกอญอ) ประชาชนส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน ตำบลห้วยปูลิง มีพื้นที่ 485 ตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้านทั้งหมด จำนวน 11 หมู่บ้านหลัก และ 9 หมู่บ้านบริวาร ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอุทยานแห่งชาติในบางส่วน จึงทำให้ชุมชนขาดสิทธิในที่ดินและสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยปูลิงได้ดำเนินการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง ในการสำรวจพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ป่าที่ชุมชนมีการจัดการ โดยใช้เครื่องมือแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ 1;4000 ในการสำรวจจนแล้วเสร็จทุกหมู่บ้านแล้วในปี 2552 แต่การผลักดันให้เกิดการรับรองสิทธิในที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ยังไม่เกิดการรับรองสิทธิในทางนโยบาย พื้นที่ห้วยปูลิงมีขอบเขตของพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ จรดเขตบ้านห้วยผา อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก จรดเขตอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก จรดเขตตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ จรดเขตตำบลผาบ่อง และตำบลห้วยโป่งอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

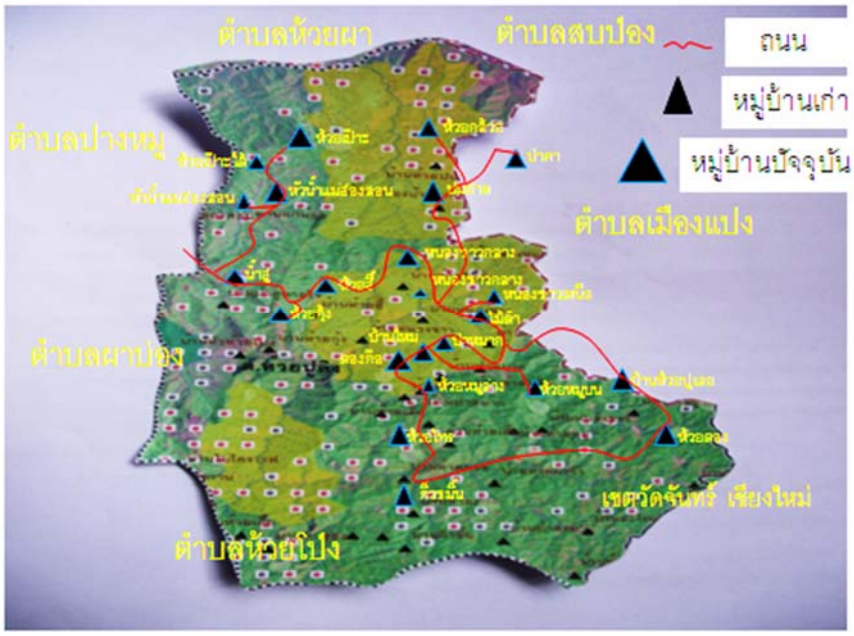

ตำบลห้วยปูลิง มีหมู่บ้านหลักตามการขึ้นทะเบียนการปกครอง พื้นที่ 11 หมู่บ้าน ได้แก่ 1. บ้านห้วยปูลิง 2. บ้านห้วยกุ้ง 3. บ้านหนองขาวกลาง 4. บ้านหัวน้ำแม่ฮ่องสอน 5. บ้านห้วยตอง 6. บ้านห้วยปมฝาด 7. บ้านห้วยตองก๊อ 8. บ้านห้วยฮี้ 9. บ้านห้วยไม้ดำ 10. บ้านห้วยปูเลย 11. บ้านห้วยไทร นอกจากนี้ยังประกอบด้วยหมู่บ้านบริวารที่แยกออกไปจากหมู่บ้านหลักอีก 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำฮู บ้านห้วยฮี้น้อย บ้านป่าหมาก บ้านป่าคา บ้านกิ่วขมิ้น บ้านห้วยหมูบน และบ้านห้วยหมูล่าง

จำนวนประชากร จากข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2558 สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง เป็นชายจำนวน 1,625 คน เป็นหญิงจำนวน 1,460 รวม 3,085 คน 1,058 ครัวเรือน โดยเกือบทั้งหมดเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าปกาเกอะญอ (กระเหรี่ยง) ที่ค่อนข้างยึดถือและปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด

เศรษฐกิจ ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่ว งาชนิดต่าง ๆ ตลอดจนพืชผักชนิดต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบอาหารในครัวเรือนได้ โดยทำการเพาะปลูกในระบบไร่หมุนเวียน นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก้ โค กระบือ หมู และไก่ เป็นต้น ผลผลิตข้าวที่ได้ในแต่ละปีของตำบลห้วยปูลิง ในแต่ละหมู่บ้านได้มีการจัดทำธนาคารข้าวตามแผนความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจัดให้มีการรับฝาก จำนำ ตลอดจนขอยืมข้าว เพื่ออำนวยความสะดวกในเรื่องความพอเพียงของการบริโภคสำหรับคนในชุมชน และอีกส่วนหนึ่งเป็นฐานการผลิตข้าวกล้อง “กาเถอะ” ข้าวอินทรีย์ห้วยปูลิง ซึ่งข้าวที่ปลูกเป็นพันธุ์ที่ต้องการน้ำไม่มากนักเป็นข้าวพื้นเมืองเรียกว่าบอ โปะโหละ ลักษณะของผลผลิตเป็นข้าวแข็งเมล็ดสั้นคล้ายข้าวญี่ปุ่น มีรสชาติอร่อย เป็นที่ต้องการของตลาด เนื่องจากพบว่า มีคุณค่าทางโภชนาการ โดยได้ผลผลิตจากการทำนาปีละ 1 ครั้งเท่านั้น เป็นการทำนาแบบขั้นบันไดตามดอยต่างๆ ในพื้นที่กว่า 2,000 ไร่ ซึ่งคนกลุ่มนี้ก็เป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านป่าปุ๊ ซึ่งเป็นกลุ่มคนห้วยปูลิงที่ย้ายถิ่นฐานลงมาอาศัยหรือเป็นบ้านหลังที่สองในเมือง ทำการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องงอกบรรจุ

ถุง ภายใต้เครื่องหมายการค้า หรือแบรนด์ "กาเถอะ" ในนามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านป่าปุ๊ ต.ผาบ่อง อ.เมือง แม่ฮ่องสอน ออกจำหน่ายสู่ท้องตลาดปีละกว่า 30 ตัน

สังคม มีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 14 แห่ง นับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ มีบริการสาธารณสุขจากภาครัฐจำนวน 3 แห่ง มีผู้รู้ซึ่งมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาเรื่องสมุนไพร เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตและได้รับการสืบทอดต่อกันมา ภูมิปัญญาการตีเหล็ก เป็นของใช้ในครัวเรือน หรือเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาการทอผ้างานของกลุ่มสตรีที่มีหน้าที่ทำให้คนในครอบครัว เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ของตำบลห้วยปูลิงคือสิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญมากที่สุดด้วยความเชื่อที่ว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดที่ผ่าฝืนกฎโดยไม่ได้รับอนุญาติจะมีเหตุไม่ดีเกิดขึ้น และป่าไม้ยังเป็นต้นกำเนิดของแห่งน้ำที่ให้คุณประโยชน์แก่ชุมชนอยากมาก และยังเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร ยารักษาโรคต่าง ๆ ทั้งคนและสัตว์ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนเชื่อว่าทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ซึ่งมีการจัดการแบ่งเขตและการจัดการป่าไม้ที่ดี

<u>สถานการณ์ ปัญหาและข้อเรียกร้องของชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้</u>

กระแสการพัฒนาที่มุ่งสู่ระบบทุนนิยม ชุมชนถูกมองว่าล้าหลังยากจนไร้การศึกษา นำมาซึ่งโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ทันสมัยมากขึ้น และปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรจากรัฐ พื้นที่ถูกประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของราษฎรตำบลห้วยปูลิงทั้งหมด โดยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ 8 หมู่บ้าน และอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุริน 3 หมู่บ้าน และการที่ตำบลห้วยปูลิงตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตอุทยานแห่งชาติในบางส่วนนั้น ทำให้ชุมชนขาดสิทธิในที่ดินและสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีการเรียกร้องสิทธิ ได้แก่

1. กันพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและป่าชุมชนให้ชัดเจน (ตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ)
2. สำรวจรังวัดที่ดินที่ถือครองของราษฎรในเขตป่าของรัฐ
3. เพิกถอนพื้นที่ทำกิน ไร่หมุนเวียน ที่อยู่อาศัย กันออกจากเขตป่าและให้รับรองสิทธิและคุ้มครองสิทธิ หรือ ออกเอกสารสิทธิอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการจัดการของชุมชน (โฉนดแปลงรวม)
4. ชะลอการประกาศเขตป่าเพิ่มเติม จนกว่ากระบวนการตรวจสอบพิสูจน์รับรองสิทธิของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจะแล้วเสร็จ
5. รับรองสิทธิและให้ “สิทธิชุมชน”ในการจัดการทรัพยากร
6. ยอมรับ “ระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน” เช่น ระบบไร่หมุนเวียนและการจัดการป่าชุมชน

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยปูลิง จึงได้ดำเนินการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง ในการสำรวจพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และพื้นที่ป่าที่ชุมชนมีการจัดการ โดยใช้เครื่องมือแผน

ที่ภาพถ่ายทางอากาศ 1;4000 ในการสำรวจ จนแล้วเสร็จทุกหมู่บ้านแล้วในปี 2552 แต่การผลักดันให้เกิดการรับรองสิทธิในที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ยังไม่เกิดการรับรองสิทธิในทางนโยบาย ดังนั้นแนวทางในการดำเนินการของเครือข่ายฯ คือ การผลักดันให้เกิดการออกข้อบัญญัติตำบล

ความเปลี่ยนแปลงในการทำไร่หมุนเวียน

เนื่องจากแต่ละชุมชนมีความต่างในบริบทและเงื่อนไขต่างๆที่สำคัญได้แก่ระบบนิเวศกายภาพ ระบบการเกษตร (พึ่งพาตนเอง/พึ่งพิงภายนอก) และระบบวัฒนธรรม (พุทธ/ผี/คริสต์) และเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน (ประชากร สภาพสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การตลาด นโยบายรัฐ) ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบไร่หมุนเวียนในปัจจุบันใน 2 ด้านคือ ด้านการจัดแปลง และด้านการจัดรอบหมุนเวียน (2-10 ปี) (อ้างอิงจาก อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ มิ.ย 2547) ซึ่งพบในงานศึกษาวิจัยกรณีการจัดการที่ดินในชุมชนกะเหรี่ยงที่แม่ฮ่องสอนเช่นกัน กล่าวคือ ลักษณะการทำไร่หมุนเวียนจะมีรูปแบบการจัดการพื้นที่ 2 แบบ คือ ทำไร่แบบแปลงรวม คือชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะทำไร่ติดกันเป็นผืนใหญ่ และในรอบหมุนเวียนใหม่ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็จะหมุนไปทำแปลงใหม่ร่วมกันเช่นเดิม และแบบแปลงกระจาย คือ ชาวบ้านแต่ละครัวเรือน จะทำไร่กระจายแปลงเล็กแปลงน้อย ไม่ติดกันเป็นผืนใหญ่ ซึ่งพบว่าบางชุมชนบ้านห้วยปูลิง และในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิง ยังทำไร่แบบแปลงรวมทั้งชุมชนในขณะที่บางพื้นที่ชุมชนมีลักษณะแบบกระจาย และบางชุมชนมีลักษณะผสม คือมีทั้งแบบแปลงรวมและแบบแปลงกระจาย

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชน

ระบบการถือครองที่ดินในชุมชนห้วยปูลิงนั้น เป็นการถือครองตามจารีตประเพณี มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษผู้บุกเบิกที่ทำกินในระบบไร่หมุนเวียนของชุมชนแล้ว แต่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ตามกฎหมายรองรับ ในการจัดการถือครองที่ดินนั้น ชุมชนจะใช้ “ครัวเรือน” เป็นหน่วยในการจัดการถือครองที่ดิน โดยคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำนาและสวนจะมีพื้นที่แปลงใหญ่ (แปลงรวม) ที่ใช้ทำไร่หมุนเวียนร่วมกัน ซึ่งถือเป็น “สมบัติส่วนรวม” ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน จากนั้นก็จะมีการตกลงจัดสรรที่ดินให้แต่ละครัวเรือนเท่าๆ กันกล่าวคือ แต่ละครัวเรือนจะได้รับการแบ่งที่ดินจากแปลงใหญ่ของชุมชนมาเป็นแปลงย่อยๆของแต่ละครัวเรือนเอง โดยจะแบ่งเป็นครัวเรือนละ 10 แปลงย่อย มีพื้นที่รวมแล้วเฉลี่ยครัวเรือนละ 50 ไร่ เท่ากันทุกครัวเรือนไป โดยที่ดินที่แต่ละครัวเรือนได้รับการจัดสรรให้นั้น ไม่ถือเป็นสิทธิขาดของผู้ใด ยังเป็นที่ดินของชุมชนหมู่บ้านอยู่ เพียงแต่สามารถทำกินไปได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลานเท่านั้น โดยชาวบ้านจะใช้ที่ดินผืนนี้ในการทำไร่หมุนเวียนเลี้ยงครอบครัว พืชผักที่ชาวบ้านปลูกในไร่ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด เป็นอาชีพหลัง (สำหรับกินทั้งปีและขายหากเหลือจากการกิน) นอกจากนี้ในไร่ยังปลูกผักสวนครัวต่างๆ เช่น แตง ฟัก พริก ฯลฯ ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนอีกด้วย ซึ่งลักษณะของการทำไร่หมุนเวียนนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องซื้อหาอาหารมากมายมาบริโภคในครัวเรือน ประกอบกับชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงสัตว์ไว้ในครัวเรือน เช่น หมู วัว ควาย ไว้ขายด้วย โดยมีรายได้เล็กน้อยจากการขายข้าว

และเงินก้อนจากการขายสัตว์เลี้ยง เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวได้ทั้งปี ซึ่งน่าจะถือได้ว่ามี “ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง” โดยสามารถพึ่งพาตนเองได้

ระบบการทำไร่หมุนเวียนในปัจจุบัน

ระบบการทำไร่หมุนเวียนในชุมชนนั้นใน 1 ปี ชาวบ้านจะทำไร่ 1 ครั้ง และใช้ที่ดินการทำไร่เพียง 1-2 แปลง จากที่ดิน 10 แปลง ที่ได้รับการแบ่งให้จากชุมชน โดยปล่อยให้ที่ดินแปลงที่เหลือนั้นเป็นป่าหรือว่างเปล่าไปก่อน ปีต่อมาเมื่อจะปลูกพืช ทำไร่อีกรอบ ก็เปลี่ยนไปทำพื้นที่อื่นๆ อีก 1-2 แปลงใหม่ เปลี่ยนไปเรื่อยๆในแต่ละปี แต่ก็อยู่ภายใน 10 แปลงที่ตนได้รับการจัดสรรให้เหมือนเดิม โดยปล่อยให้พื้นที่เดิมที่ปลูกพืช ทำไร่เมื่อปีก่อนได้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ แล้วอีก 7-9 ปี ข้างหน้าก็หมุนเวียนกลับมาทำไร่ในแปลงที่เริ่มต้นนั้นอีกรอบ ซึ่งการทำไร่หมุนเวียนแบบนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งสารเคมีทางการเกษตรแต่อย่างใด

วิถีชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ปกาเก่อเญอ)

ชาวบ้านบอกว่าวิถีการดำรงชีวิตและระบบการผลิตของชาวกะเหรี่ยงจะใกล้เคียงกับชาวไทใหญ่ คือ ชาวบ้านจะพยายามหาที่ตั้งรกรากถิ่นฐานและดำรงชีพในพื้นที่ลุ่มกลางหุบเขา ใกล้น้ำและจะตั้งถิ่นฐานแบบถาวร โดยทำนาปลูกข้าวในที่ราบลุ่มน้ำ และทำไร่หมุนเวียน ปลูกข้าว ข้าวโพด พืชผักต่างๆในไร่เชิงเขาไม่ไกลจากหมู่บ้าน และตั้งบ้านเรือนบนที่ราบและบริเวณเชิงดอย แต่เนื่องจากอพยพเข้ามาภายหลังชาวไทใหญ่ ดังนั้นจึงมีชุมชนกะเหรี่ยงบางแห่งที่ได้เข้าจับจองพื้นที่ราบลุ่มที่มีเหลืออยู่ไม่มากนัก (บ้านแม่ปิง) นอกนั้นต้องขึ้นมาตั้งถิ่นฐานตามเชิงเขาและทำไร่หมุนเวียนในเขตป่าเป็นส่วนใหญ่

ระบบคิดและความเชื่อพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยง

ส่วนใหญ่จะผูกพันและเชื่อมร้อยอยู่กับธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า อย่างแนบแน่น แม้บางชุมชนจะเปลี่ยนศาสนา แต่วิธีคิดและวิถีการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตก็ยังคงอิงอยู่กับความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหลาย (ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว) ในทุกหนทุกแห่งจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตดูแลรักษาอยู่ (ชาวบ้านเรียกว่า “ต่าทีต่าเต๊าะ” หมายถึงผู้สร้าง ผู้ให้กำเนิดทุกสิ่งอย่าง เป็นผู้ให้คุณให้โทษต่อผู้ทำความดีและผู้ทำผิด) ชาวบ้านจึงให้ความเคารพต่อสรรพสิ่งที่ตนเองเข้าไปใช้ประโยชน์โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย และอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งอย่างประสานกลมกลืน จากความเชื่อและความเคารพที่ว่านี้ได้นำไปสู่ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงการสร้างกฎเกณฑ์กติกาข้อห้ามบทลงโทษต่างๆ ขึ้นมา เพื่อให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างปกติสุข ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากวิถีการดำเนินชีวิตและวงจรการผลิตของชุมชนในรอบปีดังเช่น การจำแนกประเภทป่าและการใช้สอยตามความเชื่อ ซึ่งนำไปสู่ “การจัดการป่าของชุมชน” โดยชาวบ้านจะจำแนกประเภทป่า (บางชุมชนอาจจำแนกมากกว่านี้) ดังนี้คือ

1. ป่าต้นน้ำ ป่าขุนห้วย (เซ่เลอะทีคัวะคี) เชื่อว่ามีผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ห้ามตัดไม้หรือเข้าไปรบกวน แต่สามารถเก็บของป่าล่าสัตว์ได้

2. ป่าน้ำซับ น้ำซึม (ทีเปอท่อ) เป็นที่อยู่ของผีน้ำ ห้ามตัดไม้แต่หาอาหาร ล่าสัตว์และเลี้ยงสัตว์ได้
3. ป่าน้ำผุด (ปกาปู ทีเปอท่อ) เป็นที่อยู่ของผีน้ำที่ดุมาก ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น
4. ป่าหัวไร่ปลายนา ที่มีน้ำซับน้ำซึม มีผีน้ำอาศัยอยู่ เป็นแหล่งน้ำใช้หล่อเลี้ยงนาลุ่ม
5. ป่าสายสะดือ (เดะปอ) เป็นป่าของ “เจ้าของสายสะดือ” (ทุกคนในหมู่บ้าน) ห้ามตัดไม้แต่หาอาหาร ล่าสัตว์ เก็บฟืนได้
6. ป่าช้า แยกเป็น 2 แห่งคือป่าที่ฝังคนตายเรียกว่า “ป่าปู” และป่าที่เอาของคนตายไปไว้ “ป่าโล” ซึ่งจะไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น

หากจำแนกตามการใช้ประโยชน์จะพบว่า มีป่าอยู่ 2 ประเภท คือ ป่าอนุรักษ์หรือป่าศักดิ์สิทธิ์ และป่าใช้สอยหรือป่าที่ใช้หาอาหาร ล่าสัตว์ เลี้ยงสัตว์ เก็บฟืน และป่าที่ใช้ทำไร่

วิถีการผลิตของชุมชนกะเหรี่ยงบนผืนดินน้ำ และป่า จะเป็นการทำไร่หมุนเวียนซึ่งเกี่ยวพันกับความเชื่อและพิธีกรรมมากมาย โดยชาวบ้านจะเลือกพื้นที่ทำไร่เตรียมการในเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ พื้นที่ป่าไผ่ จะเป็นที่เหมาะสมที่สุด (ธาตุอาหารสูง ไม่มีไม้ใหญ่ ถาง รื้อ เผาไม่ยาก ใช้แรงงานไม่มากเกินไป และป่าจะฟื้นตัวเร็วภายในเวลาไม่เกิน 10 ปี) ก่อนลงมือชาวบ้านจะมีการเสี่ยงทายและทำพิธีเลี้ยงผีและพิธีมัดมือ เรียกขวัญปีใหม่ทั้งหมู่บ้าน (แซะลอหนี่ซอโข่) เมื่อเริ่มถางป่าทุกครั้งจะต้องสร้างแนวกันไฟไว้รอบๆ กว้าง 1-2 วา เพื่อป้องกันไฟลามป่าและลามเข้าไร่ ห้ามทำไร่ติดกับหมู่บ้าน รอบหมู่บ้านทุกด้านเพราะเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านอยู่ไม่เป็นสุข ไม่เนื้อแข็ง ไม้ใหญ่ในไร่จะไม่ตัดโค่น แต่ให้ตัดกิ่งแทน หากต้องตัดไม้ขนาดกลางๆ ให้เหลือสูงไว้ราว 1-2 เมตรเพื่อให้สามารถแตกกิ่งก้านกลับฟื้นเป็นป่าให้ความชุ่มชื้นและความอุดมต่อผืนดินได้ต่อไปภายหลังการเก็บเกี่ยว

ราวเดือนมีนาคม-เมษายน จะเป็นการเผาป่า โดยจะมีพิธีขออนุญาตผีไฟ ผีป่า โดยเริ่มเผาจากบนลงล่างแล้วให้ลามลงมาเกือบกึ่งกลางแล้วเริ่มเผาจากล่างขึ้นบน หลังจากนั้นจะเอาไม้ปักไว้ตรงกลางไร่เพื่อแจ้งให้เจ้าป่า ผีป่า รู้ว่าที่ดินตรงนี้มีเจ้าของ

จากนั้นราวเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ฝนเริ่มตกจึงเริ่มหยอดเมล็ดข้าวลงหลุม และหว่านเมล็ดพืชพันธุ์หลากหลายชนิดลงบนผืนดิน เช่น พริก บวบ ฟัก แตง เผือกมัน ผักสวนครัว ข้าวโพด และเมล็ดดอกไม้เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ราวเดือนสิงหาคม-กันยายน ข้าวเริ่มงอกเสมอเข่า จะทำพิธีเลี้ยงผีเพื่อให้ข้าวงอกงาม และเลี้ยงผีไฟ เพื่อขอโทษที่เผาป่า

ราวเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน เริ่มต้อนเก็บเกี่ยวข้าวจะมีพิธีบูชาไฟ พิธีนำข้าวเปลือกขึ้นยุ้ง พิธีกินข้าวใหม่ พิธีมัดมือเพื่อขอบคุณผี และเพื่อนบ้าที่มาช่วยแล้วทำพิธีขอบคุณผีฟ้า และนก ที่มาคอยเฝ้าข้าวไร่ ราวเดือนธันวาคม-มกราคม มีพิธีเพาะคีดะ พิธีปลายกะลา เพื่อขอบคุณ “แม่ข้าว” เพื่อนบ้านและผีที่ได้ช่วยทำไร่ โดยชาวบ้านจะเก็บเมล็ดเชื้อพันธุ์ข้าว/พืชพันธุ์ต่างๆ และจะเอาข้าวจากไร่ถังสุดท้ายมาต้มเหล้าทุกหลังคาเรือน แล้วเชิญเพื่อบ้านมาเลี้ยงขอบคุณ

ไร่หมุนเวียน : กระบวนการสร้างความยั่งยืนระหว่างชีวิตคน ธรรมชาติ และสิ่งสูงสุด

ภายใต้กระบวนการทำไร่หมุนเวียนในรอบปีของชุมชนปกาเกอะญอ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ประเพณีปีใหม่ต้นเดือนกุมภาพันธ์และสิ้นสุดที่การเก็บเกี่ยวปลายเดือนพฤศจิกายน มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์อยู่ 3 มิติ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งสูงสุด การจัดความสัมพันธ์ทั้ง 3 มิตินี้ช่วยเสริมสร้างและเอื้อให้ “การใช้ประโยชน์” และ “การอนุรักษ์” ทรัพยากรธรรมชาติในกระบวนการทำไร่หมุนเวียนเป็นไปอย่างควบคู่และสมดุล และก่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งชีวิตคน ธรรมชาติ และสิ่งสูงสุด

ไร่ทำกินปีปัจจุบันเรียกว่า “ Quv ” หรือ “ ฒึ ” ซึ่งมีการตัดโค่นและเผาต้นไม้ เพื่อใช้พื้นที่ปลูกข้าวและพืชผัก หลังเผาไร่เพียง 1-2 สัปดาห์ตอไม้จะแตกหน่อใหม่อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีจำนวนมากกว่าเดิมบางตอมากถึง 20 ต้น เป็นการเพิ่มจำนวนและความหลากหลายของไม้ ในไร่นอกจากข้าวแล้ว ยังประกอบด้วยพืชผักที่ปลูกลงไป 40-50 ชนิด 130 กว่าสายพันธุ์ นับเป็นพื้นที่สร้างความหลากหลายทางชีวภาพอย่างแท้จริง

ไร่เหล่าปีที่ 1 เรียกว่า “Hsgif auf meiz” หรือ “ไร่เหล่าข้ากิน” มีการแตกหน่อแตกกอใหม่ของตอไม้มากมายหลากหลาย และหนาแน่นกว่าเดิม ยังมีพืชเก็บกินต่อหลายชนิด เช่น มัน เผือก แตง ฟักทอง ฟักเขียว งา เป็นต้น จึงเป็นที่หากินของสัตว์ขนาดเล็ก เช่น หนู นก เป็นต้น รวมทั้งเป็นสถานที่หากินของสัตว์เลี้ยง คือวัวและควายด้วย เพราะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การเจริญเติบโตของหญ้าที่เป็นอาหารของพวกมัน

ไร่เหล่าปีที่ 2 เรียกว่า “Hsgif wa” หรือ “ไร่เหล่าขาว” ระยะนี้มีหญ้า ต้นหนาด และสาบเสือขึ้นเต็มไปหมด เมื่อเข้าสู่ฤดูหนาว มันจะออกดอกสีขาว หากมองจากไกล ๆ ผืนไร่เป็นสีขาว ไร่เหล่าขาวจึงสะท้อนถึงความหลากหลายพรรณพืช เพราะมีดอกไม้ใบไม้และยอดอ่อนของต้นไม้ที่แตกหน่อแตกกอขึ้นมาใหม่ชนิดต่าง ๆ เต็มไปหมด แสดงถึงไร่เหล่าขาวสะท้อนการเกิดสภาพความหลากหลายทางชีวภาพอีกครั้ง

ไร่เหล่าปีที่ 3 เรียกว่า “Hsgif bauf” หรือ “ไร่เหล่าอ่อน” เพราะต้นไม้ที่แตกหน่อใหม่ยังอ่อนอยู่มาก แต่โตพอที่จะชนะพวกหญ้าชนิดต่าง ๆ ระยะนี้จะไม่เห็นยอดต้นหนาดและสาบเสือแล้ว แต่จะเห็นยอดไม้แทน สัตว์ป่าขนาดใหญ่หลายชนิดมาพักพิงอาศัย หลบภัยและหากิน เช่น หมูป่า เก้ง กวาง หมูดิน เป็นต้น เนื่องจากสัตว์ป่าพวกนี้โดยปกติจะออกหากินกลางคืน และจะเดินไปทั่วในป่าใหญ่ที่ข้างใต้โปร่ง ส่วนกลางวันพวกมันจะมาหลบภัยและพักผ่อนในไร่เหล่าอ่อนที่ข้างใต้รก

ไร่เหล่าปีที่ 4 เรียกว่า “Doo loov htauf” หรือ “ไร่เหล่ากระทง” ที่เรียกเช่นนี้ เพราะไร่เหล่าระยะนี้ต้นไม้ต้นไผ่กำลังเจริญเติบโตย่างเข้าความเป็นหนุ่มเป็นสาว ลักษณะต้นไม้จะเต่งตึง อิ่มเอิบ มีน้ำมีนวลใต้ต้นไม้จะโล่งขึ้นมาบ้าง พอเดินผ่านไปได้ เนื่องจากต้นไม้ที่เจริญเติบโตได้บดบังหญ้าชนิดต่าง ๆ จนพวกมันเหี่ยวแห้งไปหมดแล้ว ในไร่เหล่ากระทงเป็นที่หากินและขึ้นนอนของนกขนาดใหญ่และขนาดกลางหลายชนิด เช่น ไก่ป่า ไก่ฟ้า นกเขา เป็นต้น

ไร่เหล่าปีที่ 5 เรียกว่า “Doo yauv ploj” หรือ “ไร่เหล่าหนุ่ม” ที่เรียกเช่นนี้ เพราะระยะนี้เปรียบเทียบกับคนกำลังโตเป็นหนุ่มสาว หลายชนิดได้อายุออกดอกออกผล เช่น มะขามป้อม ลูกหว้า เป็นต้น จึงมักเป็นที่หากินของนกและหนูชนิดต่าง ๆ ที่ชอบกินผลไม้ ยังเป็นพื้นที่หากินของเก้งและกวางที่ออกหากินลูกมะขามป้อมในเวลากลางคืน ระยะนี้หญ้าชนิดต่างๆ ได้เน่าเปื่อยผุพังสลายกลายเป็นดินหมดแล้ว ต้นไม้ที่ถูกริดกิ่งแตกกิ่งใหม่จะกลับเป็นต้นเดิม ผสมกลมกลืนเข้ากับต้นไม้ที่ฟื้นขึ้นมาใหม่จนยากที่จะแยกแยะออก

ไร่เหล่าปีที่ 6-10 เรียกว่า “Doolax” หรือ “ไร่เหล่าแก่” เป็นอายุไร่เหล่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการใช้เป็นพื้นที่ถางไร่มากที่สุด จำนวนของไม้มีความหนาแน่นมากที่สุด

ไร่หมุนเวียน จึงมีบทบาทในการเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ 1) เป็นรูปแบบการเกษตรที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายรูปแบบและคุ้มค่า เช่น ไม้ส่วนใหญ่ถูกเผาไหม้เพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดินแก่ข้าวและพืชผักเศษไม้ถูกจัดทำเป็นไม้รั้วล้อมรอบไร่ ป้องกันสัตว์เลี้ยง เมื่อหมดหน้าไร่จะถูกเก็บเป็นฟืนเศษท่อนไม้จำนวนหนึ่งถูกใช้เป็นอุปกรณ์บางส่วนในการสร้างกระต๊อบไร่และบ้านต้นไม้บางต้นที่ถูกเว้นไว้ ไม่ถูกตัดช่วงฟันไร่ (Seif t’rei) จะถูกใช้เป็นไม้ร้าน และเมื่อหมดหน้าไร่ก็จะถูกเก็บเป็นฟืนท่อนซุงที่เหลือจากการเผาไหม้จะถูกใช้เป็นที่วางกับดักหนู (Htu) ซึ่งเป็นวิธีการกำจัดศัตรูพืชแบบธรรมชาติ กองเศษไม้ตั้ง (Seif doroj) ถูกใช้เป็นไม้ร้าน และเมื่อหมดหน้าไร่ถูกใช้เป็นฟืนเศษท่อนไม้ถูกใช้เป็นเส้นแบ่งเขตไร่ ร้านพืชเถา และเก็บเป็นฟืนหลังหมดหน้าไร่ ท่อนซุงตามท้องไร่จะถูกใช้ประโยชน์ในการตากฟ่อนข้าวระหว่างการเกี่ยวข้าว เจ้าของไร่กำลังเก็บเศษไม้เป็นฟืนหุงต้มอาหารหลังหมดหน้าไร่ ซึ่งจะเพียงพอตลอดปี ไม่จำเป็นต้องล้มต้นไม้ทำฟืนจากป่าอื่นอีก เป็นต้น 2) เป็นองค์ความรู้ในการรักษาหน้าดิน เช่น ช่วงเวลาที่โครงสร้างของดินแข็งแรง ดินพังทลายยาก การห้ามขุดพลิกหน้าดิน การห้ามขุดรากถอนโคนตอไม้ เป็นการป้องกันการพังทลายของหน้าดินการออกแบบเสียมปักไร่ (Bauhtof) ให้มีลักษณะพิเศษเฉพาะ เพื่อให้มีผลกระทบต่อหน้าดินและโครงสร้างดินน้อยที่สุด มีบทสอนว่า “ปักไร่ให้มีขนาดเพียงรอยเก้งรอยกวางเท่านั้น”เป็นบทสอนที่ให้คำนึงถึงผลกระทบที่มีโครงสร้างดิน และการป้องกันการพังทลายหน้าดิน เป็นต้น 3) เป็นการรักษาพันธุ์พืชพื้นเมืองและความมั่นคงทางด้านอาหาร เช่น เมล็ดพันธุ์พืชหลากหลายที่ถูกเก็บไว้บนหิ้งเตาไฟ รอการปลูกหว่านเมื่อฤดูกาลซึ่งจะถูกผสมลงไปในเชื้อข้าวที่จะหยอดลงไปในไร่ โดยเมล็ดพันธุ์พืชหลากหลายหลายถูกมัดไว้กับด้ามเสียมปักหลุม เป็นวิธีการกระจายพันธุ์พืชให้ทั่วถึงไร่ ข้าวถือเป็นพันธุ์พืชหลักที่มีปริมาณมากที่สุดในไร่ นอกจากนี้ยังมี ข้าวโพด ฝักเขียว ฟังทอง มะเขือ บวบ มะระ ถั่วพู ผักกาดขม พันธุ์ไม้ขึ้นเอง เช่น หน่อไม้ไฟ เห็ด ยอดอ่อนส้มป่อย ผักกูดบก พืชสมุนไพร เช่น เอื้องหมายนา เปล้าใหญ่ มะขามป้อม เป็นต้น

2. การจัดการไฟป่าโดยชุมชน มีหลายรูปแบบการจัดการ ได้แก่

ทำแนวกันไฟ เป็นการกำจัดเชื่อเพลิงต่าง ๆ ที่สุ่มเสียงต่อการลุกไหม้ มีลักษณะเป็นแนวยาวป้องกันไม่ให้ไฟลุกลามเข้ามาหรือออกจาพื้นที่ควบคุม ความกว้างของแนวกันไฟจะขึ้นอยู่กับลักษณะ

ของพื้นที่ พื้นที่ที่มีลักษณะพื้นราบ จะมีความกว้างโดยเฉลี่ย 6 เมตร หากเป็นพื้นที่ที่มีความลาดชัน มีลมแรง แนวกันไฟจะหว่างประมาณ 8-10 เมตร วิธีการทำแนวกันไฟ จะมีคนนำ 1-2 คน ซึ่งทำหน้าที่เคลียร์แนว ใช้มีดเป็นอุปกรณ์ ที่เหลือจะกวาดเศษกิ่งไม้ ใบไม้ ใช้ไม่ไผ่มาสานเป็นไม้กวาดหรือใช้ไม้กิ่งแล็กมากวาด

แนวกันไฟรอบไร่หมุนเวียน เป็นการป้องกันไม่ให้ไฟลามเข้าไร่หมุนเวียนก่อนที่จะเผา หากไฟใหม่ก่อนที่ถึงกำหนดเวลาเผา จะทำให้ไฟไหม้ไร่ไม่หมด และเพื่อป้องกันการลามเข้าป่า ไร่หมุนเวียนจะเป็นแปลงรวมในหนึ่งแปลงจะมีเจ้าของหลายคน จึงมีการช่วยกันทำทุกครัวเรือนที่มีไร่อยู่ในแปลงผืนนั้น แนวกันไฟจะห่างออกจากพื้นที่ไร่ประมาณ 30 เมตร ไฟจากไร่เป็นไฟที่ไหม้อย่างแรงและเร็ว จึงต้องทำแนวห่างจากไร่มากพอสมควร แนวกันไฟมีความกว้างโดยเฉลี่ย 6 เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ และจะมีคนเฝ้าดูตามจุดต่าง ๆ การจุดมักเริ่มในตอนบ่ายที่แดดจัด ไฟจะไหม้ได้ดี และมีลมดี จึงต้องดูทิศทางลมและจุดตามทิศของลม ชาวบ้านจะเฝ้าระวังจนกว่าจะแน่ใจว่าไฟมอดหมด

การชิงเผาเพื่อให้เกิดแนวกันไฟ เป็นการกำจัดเชื้อเพลิงก่อนที่จะเกิดไฟในฤดูแล้ง ซึ่งถ้าหากเกิดไฟในช่วงที่เชื่อเพลิงแห้งเต็มที่จะมีความรุนแรงยากต่อการควบคุม การชิงเผาจึงเพื่อให้เกิดแนวป้องกันไฟบริเวณสันดอยที่มีความแห้งแล้งสูง จะใช้วิธีการจุดจากสันดอย และไฟจะค่อย ๆ ลามตามสันดอยจนเกิดเป็นแนวยาว ช่วงเวลาที่เหมาะสมคือ เดือนมกราคม ซึ่งไฟจะไหม้เฉพาะบริเวณสันเขาเท่านั้น

การดับไฟ เมือเกิดไฟป่า คนในชุมชนจะดับทันที แต่หากไม่สามารถดับได้เอง จะกลับมาแจ้งให้ผู้นำทราบ ผู้ใหญ่จะประกาศร้องเรียงขอกำลังช่วยกันดับไฟ ซึ่งจะมี 3 รูปแบบคือ

1. หากไฟมีความรุนแรง จะดับด้วยการตีให้ไฟมอด ใช้กิ่งไม้ที่มีใบไม้มากเป็นอุปกรณ์
2. ทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟลามไปที่อื่น
3. ทำแนวกันไฟแล้วใช้วิธีการเผาสวน แต่ต้องดูทิศทางลมด้วย (เผาตามทิศทางลม)

กรรมการดูแลไฟป่า เป็นรูปแบบใหม่ที่ชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการไฟป่า ซึ่งแต่เดิมจะอาศัยคนล่าสัตว์ หาของป่าในการเฝ้าระวังดูแล และตรวจสอบความเรียบร้อยของป่าด้วย โดยกรรมการดังกล่าวจะทำหน้าที่ลาดตระเวน ดูแล โดยเฉพาะฤดูกาลเกิดไฟ เมื่อพบเห็นจะช่วยกันดับทันที หรือหากรุนแรงมากจะกลับลงมาที่ชุมชนเพื่อจัดทีมออกดับอีกครั้ง และยังมีบทบาทในการประสานหน่วยงานภายนอกอีกด้วย

<u>ประวัติศาสตร์ชุมชนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ</u>

ตำบลห้วยปูลิง มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยกลไกคณะกรรมการเครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการดูแล รักษา ควบคุม และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล และมีการจำแนกของเขตพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน ดังนี้ พื้นที่ทำกิน พื้นที่นา พื้นที่สวน และไร่หมุนเวียน เขตอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เขตป่าอนุรักษ์/ เขตอนุรักษ์พันธ์สัตว์ป่า/ เขตอนุรักษ์พันธ์สัตว์น้ำ เขตป่าใช้สอย/ป่าชุมชน ป่าตามความ

เชื่ออื่น ๆ เช่น ป่าช้า ป่าสะดือ (ที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์) พื้นที่สาธารณะ ได้แก่ โรงเรียน สถานีอนามัย วัด โบสถ์ สถานที่ท่องเที่ยว (ถือว่าเป็นเขตป่าอนุรักษ์)

การดำเนินงานการจำแนกประเภทที่ดินที่อยู่อาศัยและที่ดินในเขตป่าและการจัดทำข้อบัญญัติตำบล

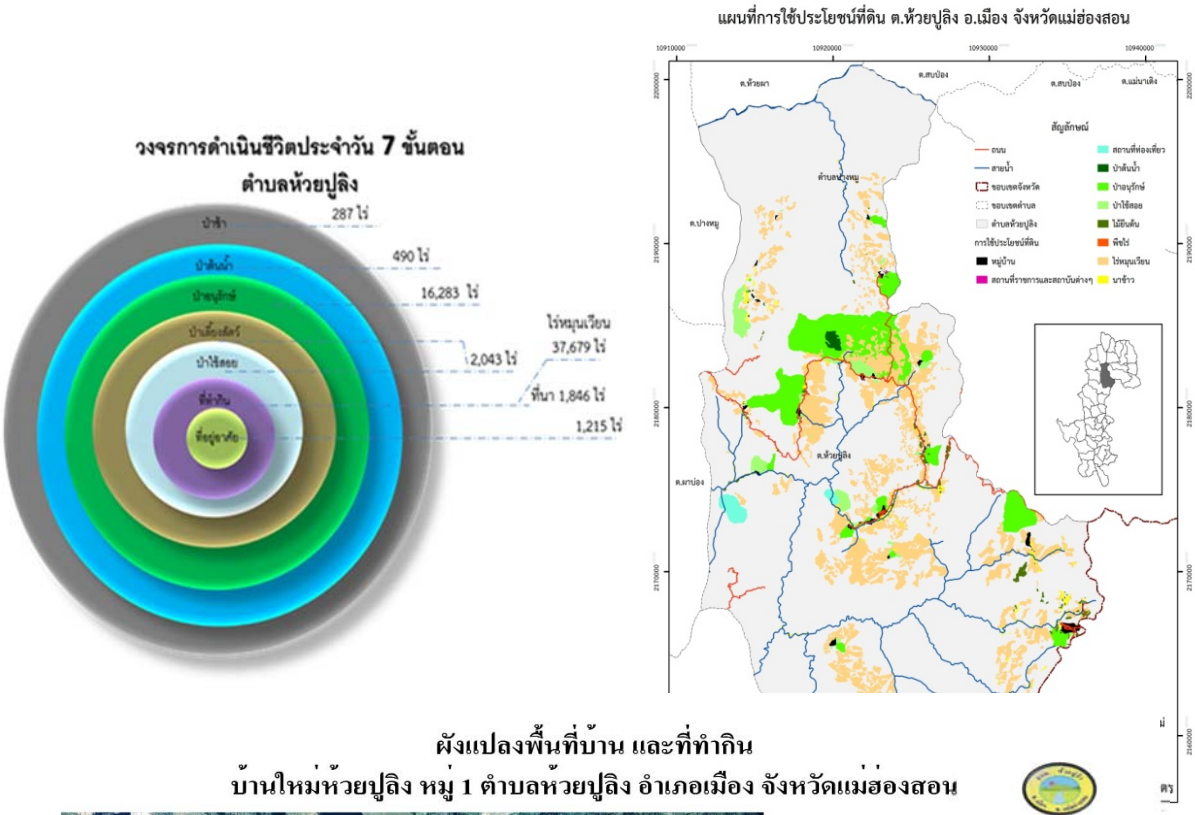

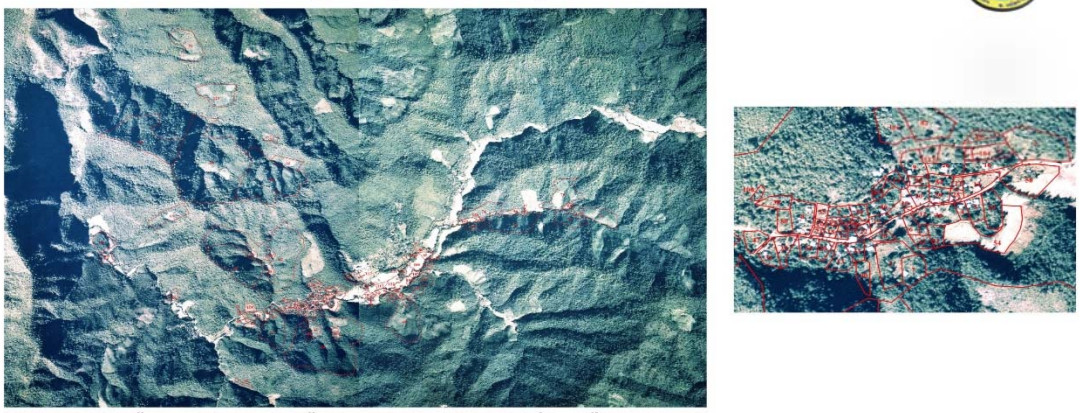

<u>บทเรียนและพัฒนาการจัดการทรัพยากร</u>

งานพัฒนาตำบลห้วยปูลิง เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2535 โดยมีโครงการความร่วมมือพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเยอรมัน กิจกรรมหลักๆ คือ มาตรการการแก้ไขและป้องกันปัญหายาเสพติดในพื้นที่ตำบล แต่สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องคือ การจัดการทรัพยากร ดิน

น้ำป่า จึงมีการสรุปกันว่า “การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ควรต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนอย่างแท้จริง”

ในปี 2538 สภาตำบลห้วยปูลิงร่วมกับโครงการ ไทย- เยอรมัน และโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน ร่วมกันถอดบทเรียนจากการทำงานจนมีข้อสรุปว่า “การจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า จะต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ และการจัดการที่ดี คือ การเห็นคุณค่าวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของท้องถิ่น และเอื้อต่อการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าแบบยั่งยืน”

ปี 2539-2540 มีการวางแผนร่วมกันในการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า โดยการกำหนดขอบเขตพื้นที่แต่ละหมู่บ้าน โดยใช้แผนที่เป็นสื่อในการสร้างความเข้าใจ จากการดำเนินงานในระยะหนึ่งทำให้ทราบว่า ชาวบ้านไม่สามารถนำแผนที่มาใช้ได้

ในปี 2540 ได้จัดทำแผนที่สามมิติหรือโมเดล เป็นแผนที่จำลอง พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตพื้นที่ต่างๆ และสร้างกฎระเบียบอย่างชัดเจน ในขณะนั้นโครงการไทย-เยอรมัน ได้สิ้นสุดลง ต่อจากนั้นตำบลห้วยปูลิงได้มีเวทีพบปะพูดคุยกันระดับแกนนำและระดับชุมชนมากขึ้น

จนได้มีการ “จัดตั้งเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำห้วยปูลิง” ขึ้นเมื่อ วันที่ 8 มิถุนายน 2542 ภายใต้เครือข่ายยังมีกลุ่มเครือข่ายการต่างๆ ที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม/ เครือข่ายระดับตำบล คือ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายเยาวชน เครือข่ายป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด และกลุ่มสตรี มาเป็นกลไกร่วม โดยมี “องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิงสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม” และมีโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน เป็น “พี่เลี้ยงในการดำเนินงาน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารให้แก่ชุมชนอื่น ๆ และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องทราบและตระหนักถึงวิถีชุมชน

<u>ผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา</u>

1. การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ระบบการทำไร่หมุนเวียน บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การปลูกป่า การจัดการไฟป่า
2. การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ทำกิน โดยการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินและมีกฎระเบียบในการความคุมดูแลอย่างชัดเจนและการขับเคลื่อนการจัดทำข้อบัญญัติตำบลห้วยปูลิง
3. การพัฒนาศักยภาพผู้นำ เช่น การจัดอบรม การศึกษาดูงาน
4. การจัดประชุมเครือข่ายฯระดับตำบลอย่างต่อเนื่อง และประชุมร่วมกับเครือข่ายระดับจังหวัด
5. การผลักดันนโยบาย เช่น ร่วมกับเครือข่ายทรัพยากรภาคเหนือในการผลักดัน พรบ.ป่าชุมชน ร่วมกับเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยในการผลักดันนโยบายโฉนดชุมชน
6. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดำเนินการในชุมชน คือ บ้านห้วยฮี้ บ้านน้ำฮู บ้านห้วยตองก๊อและบ้านห้วยกุ้ง

7. เข้าร่วมเป็นเครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการประชุมกรรมการ 3 เดือน/ ครั้ง ในการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ ข้อมูล ความเคลื่อนไหว นโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมตัวตั้งรับและขับเคลื่อนการจัดการที่ดิน
8. การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

<u>กฎระเบียบการใช้ทรัพยากรของหมู่บ้าน</u>

1. ผู้มีสิทธิ์ในการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้านหรือใช้สอยต้องเป็นบุคคลที่มีบ้านเลขที่ อยู่ในหมู่บ้านและในตำบลเท่านั้น
2. ห้ามจำหน่ายไม้ทุกชนิดออกจากป่าชุมชน
3. การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งรายละเอียดให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบ
4. หากผู้ใดฝืนไม่ปฏิบัติตามคระกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ทางราชการจับกุมได้ทันที ผู้ถูกจับกุมจะอ้างสิทธิ์เรียกร้องใดๆ มิได้
5. อาณาเขตรอบหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ห้ามล่าสัตว์ (เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทุกชนิด)
6. ห้ามจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการ ช๊อตปลา ยาเบื่อ ฯลฯ
7. ห้ามยิ่งสัตว์ป่าสงวนทุกชนิดไม่ว่าสัตว์ป่าเหล่านี้จะอยู่ในบริเวณใดก็ตามเช่น ชะนี นกเงือก (นกกก) นกพญาไฟ ฯลฯ
8. ห้ามซื้อขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอก หากมีการฝ่าฝืนจะต้องยึดที่ดินแปลงดังกล่าวคืน
9. การเผาไร่ทุกครั้งต้องมีแนวกันไฟอย่างชัดเจน และมีการควบคุมดูแลอย่างเคร่งครัด
10. ห้ามมิให้มีการใช้สารเคมีในพื้นที่

<u>การดำเนินงานที่เป็นผลสำเร็จ</u>

1. การรวมตัวกันของเครือข่ายมีความเข้มแข็ง มีพลังสามารถต่อรองกับหน่วยงานรัฐในด้านการพัฒนาให้เป็นไปในทิศทางที่ชุมชนต้องการ
2. การมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาของตำบล ก่อให้เกิดความร่วมมือการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ และปัญหาภายนอก ชุมชนมีความเข้าใจ และมีความสามัคคี
3. การบริหารจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า มีการป้องกันและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทำให้สภาพป่าไม้ในพื้นที่ตำบลห้วยปูลิงยังคงความอุดมสมบูรณ์
4. ชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
5. การสื่อสารจากการดำเนินกิจกรรมในการจัดการทรัพยากร และวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่าให้แก่คนภายนอกรวมถึงหน่วยงานรัฐได้เข้าใจ จนสามารถทำให้เกิดการยอมรับ

6. การประสานงานกับหน่วยงานรัฐมีความคล่องตัว โดยอาศัยกลไกเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำห้วยปูลิง
7. มีข้อมูลพื้นที่ทำกิน และพื้นที่ขอบเขตป่าต่างๆในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ที่ชัดเจน และมีระเบียบในการควบคุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
8. มีการยกร่างข้อบัญญัติตำบลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบให้ตำบลอื่นๆได้เรียนรู้
9. การดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่ดิน โดยการขอจดแจ้งโฉนดชุมชนที่บ้านหนองขาวกลาง และเป็นพื้นที่ศูนย์เรียนรู้ให้แก่พื้นที่อื่นๆ

<u>ปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบผลสำเร็จ</u>

1. ร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็น ระดมความคิดเห็น กำหนดงานร่วม เมื่อมีกิจกรรมเวทีในพื้นที่จะมีการประสานเชิญหน่วยงาน กลุ่มองค์กรๆ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยน มีการร่วมระดมความคิดเห็น ร่วมเสนอแนะสิ่งต่างๆ เพื่อไปสู่แนวทางเดียวกัน ร่วมรับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลของกัน และกำหนดแผนการทำงานร่วม
2. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นส่วนตัวไม่เป็นทางการ บางครั้งการทำงานเรื่องเวลาเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งแต่ละคนมีเวลาไม่ตรงกัน การที่จะได้พบเจอกันก็ลำบาก บางครั้งการทำงานจะต้องใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวประสานพูดคุยผ่านทางโทรศัพท์ ก็เป็นแนวทางหนึ่งในการรับฟังความคิดเห็น
3. มีคณะทำงานขับเคลื่อนการทำงานร่วมกัน การทำงานจะมีคณะทำงานที่มาจากแต่ละกลุ่ม ทั้งชาวบ้าน หน่วยงาน เอกชน อื่นๆ มาอยู่ในชุดขับเคลื่อนการดำเนินงาน เมื่อมีกิจกรรมจะได้ทำงานร่วมกัน เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์อีกส่วน เป็นการบูรณาการงานซึ่งกันและกัน
4. เชิญเจ้าของพื้นที่เข้าร่วม เดินสำรวจพื้นที่ ร่วมปฏิบัติสำรวจแนวเขตร่วมกัน การเดินสำรวจแนวเขตเป็นหน้าที่ของเจ้าของที่ที่จะต้องลงพื้นที่ พาคณะทำงาน และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องร่วมลงสำรวจร่วมกัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความชัดเจน ของพื้นที่ของตนเอง
5. เชิญส่วนราชการเจ้าของพื้นที่มาเป็นที่ปรึกษา ทำให้อยู่ร่วมกันได้

<u>ปัญหา/ อุปสรรค</u>

1. ด้านชุมชน
    - ขาดความเข้าใจ ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม
    - ขาดความมั่นใจ ว่าจะสามารถจัดการตนเองได้
2. ด้านการสื่อสาร
    - ขาดการสืบทอด ขาดการสร้างทีมงานใหม่
3. ภาคส่วนต่างๆ ผู้เกี่ยวข้อง ภาคีภาครัฐ
    - ขาดความใส่ใจช่วยเหลือ

- ไม่เข้าใจ ไม่ร่วมมือ
- ขาดความเชื่อมั่นในข้อมูล

4. ด้านเครื่องมือ/ การสำรวจ
   - เครื่องมือไม่เพียงพอ
   - เวลา และงบประมาณ ไม่ต่อเนื่อง
   - การสำรวจลำบาก

<u>สิ่งที่ไม่ประสบความสำเร็จ/ ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง</u>

1. กฎระเบียบยังไม่สามารถควบคุมคนในตำบลได้ทั้งหมด
2. กองทุนสวัสดิการในระดับตำบล ขาดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และขาดการบริหารจัดการที่ดี จึงไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง
3. ชุมชนและผู้นำบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร และยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
4. เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อยในการทำงาน จึงขาดความต่อเนื่องในการสานงานต่อจากคนรุ่นก่อน

วิเคราะห์เครือข่าย (SWOT) ตำบลห้วยลิง อำเภอเมือง

จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. ชุมชนในตำบลเป็นชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน มีความเข้าใจและมีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน 2. ผู้นำให้ความสำคัญ เสียสละ และสนับสนุนในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 3. มีกลุ่ม/ เครือข่ายที่เข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 4. มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น การเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า การมีความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ เป็นต้น	1. การคมนาคมลำบาก 2. การประสานงาน การสื่อสารถึงกันในพื้นที่และนอกพื้นที่ลำบาก 3. ผู้นำและชาวบ้านบางส่วนยังไม่เข้าใจและให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของเครือข่ายเท่าที่ควร ผู้นำบางคนยังไม่กล้าตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน 4. คนในชุมชนบางส่วนไม่เคารพกฎระเบียบของชุมชน 5. เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของเครือข่าย

5. มีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทุกชุมชน และคนในชุมชนให้การยอมรับ 6. ทุกชุมชนในตำบลให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของเครือข่าย 7. มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์	6. งบประมาณในการดำเนินงานของเครือข่ายไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรม 7. การดำเนินงานของเครือข่ายยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ เช่น การจัดการข้อมูล การจัดการการเงิน เป็นต้น
โอกาส 1. องค์การบริหารส่วนตำบลให้งบประมาณในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย 2. มีองค์กรภายนอกให้การสนับสนุน เช่น พอช. พมจ. สนับสนุนด้านงบประมาณโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน เป็นองค์กรพี่เลี้ยง 3. มีการเชื่อมโยงการทำงานกับภาคีเครือข่ายในระดับจังหวัดและระดับภาค 4. มีกฎหมายรัฐธรรมนูญที่สนับสนุนในด้านสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	อุปสรรค 1. หน่วยงานรัฐบางส่วนยังไม่เข้าใจและให้การยอมรับ ในการดำเนินงานของเครือข่าย 2. กฎหมาย/ นโยบายของหน่วยงาน ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของชุมชน เช่น การประกาศเขตป่าทับพื้นที่ของชุมชน การไม่ให้สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมของชุมชน เป็นต้น 3. คนนอกตำบลเข้ามาลักลอบเอาทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่เคารพกฎระเบียบของชุมชน

4.6 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>สภาพทั่วไปตำบลนาปู่ป้อม</u>

ตำบลนาปู่ป้อม ตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 1095 (บริเวณทางแยกจุดตรวจ น้ำของ) หมู่ 7 บ้านโท้งสาแล ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของอำเภอปางมะผ้า ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 25 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยห่างจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนประมาณ 42 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ สหภาพพม่า
- ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผาอำเภอเมือง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เขตองค์การบริหารส่วนตำบลปางมะผ้า
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผา อำเภอเมือง และสหภาพพม่า

เนื้อที่ ตำบลนาปู่ป้อม มีพื้นที่รับน้ำในตำบล 361.02 ตารางกิโลเมตร หรือ 225,637.5 ไร่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 400 เมตร ขึ้นไป ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลนาปู่ป้อม เป็นภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตกติดชายแดนประเทศพม่า มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพืชพรรณ และสัตว์ป่านานาชนิดซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีแม่น้ำสายสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำของ และลำห้วยสาขาอีกหลายสายที่มีต้นกำเนิดจากยอดเขาไหลรินมาหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในชุมชน มีถ้ำและน้ำตกที่สวยงามด้วยความสมบูรณ์ของระบบนิเวศตามธรรมชาติ ทำให้ยอดดอยถูกปกคลุมด้วยเมฆหมอกตลอดทั้งปี เกิดทัศนียภาพที่งดงาม ตำบลนาปู่ป้อมมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ น้ำตกไม้กาย โป่งนก และถ้ำผาแดง

การปกครองตำบลนาปู่ป้อม แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน กับอีก 7 หย่อมบ้าน ได้แก่หมู่ที่ 1 บ้านนาปู่ป้อม หมู่ที่ 2 บ้านปางตอง หมู่ที่ 3 บ้านปางบอนบ้านอาโจ้ หมู่ที่ 4 บ้านน้ำฮูผาเสื่อ บ้านห้วยน้ำโป่ง (บ้านบริวาร) บ้านหนองหอย (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 5 บ้านปุงยาม หมู่ที่ 6 บ้านดอยคู บ้านโท้งนา (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 7 บ้านโท้งสาแล บ้านไม้ซางหนาม (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 8 บ้านซอแบะ หมู่ที่ 9 บ้านโท้งหลวง หมู่ที่ 10 บ้านโท้งกองเต้า บ้านแก่งป่าเลา (บ้านบริวาร) หมู่ที่ 11 บ้านป่าโหล บ้านปางโยน หมู่ที่ 12 บ้านปางคอง

ประชากร ตำบลนาปู่ป้อม มีประชากร จำนวน 1,438 หลังคาเรือน รวมทั้งสิ้น 3,899 คน แยกเป็นชาย 2,099 คนเป็นหญิง 3,899 คน มีทั้งชาติพันธุ์ดั่งเดิมคือ ไทใหญ่ และมีชาติพันธุ์ล่าหู่ (มูเซอ) และลั๊วะ มีประชากรแฝงที่ไม่ปรากฏชื่อในทะเบียนร้อยละ 20 ของประชากรในตำบล

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประมาณ 90% ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชที่เพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม งา ถั่วแดง ถั่วเขียว ข้าวโพด และไม้ผล ส่วนการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมูพันธุ์พื้นเมือง วัว ไก่ เป็นต้น หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็จะออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ ทั้งในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน นิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่

สภาพสังคม การศึกษาจากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลนาปู่ป้อม อ่านออก- เขียนได้ ส่วนผู้ที่อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ มีประมาณร้อยละ 40 ของประชากรทั้งหมด เนื่องด้วยลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศเป็นป่าเขาอยู่ห่างไกล การคมนาคมยากลำบาก ฐานะที่ยากจน อีกทั้งยังมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าทำให้มีชนกลุ่มน้อย อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ และเป็นคนไร้สัญชาติทำให้ขาดโอกาสทางการศึกษาไปด้วย ส่วนประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์ มีประมาณร้อยละ 5 ของจำนวนประชากรทั้งหมด โดยมีโบสถ์ในศาสนาคริสต์จำนวน 2 แห่ง

ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลนาปู่ป้อม เป็นพื้นที่ป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก และภูมิประเทศเป็นภูเขาหินปูน ทำให้เกิดลักษณะทางธรรมชาติที่งดงาม เช่น ถ้ำ และน้ำตก เช่น ถ้ำผาแดง อยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 7 บ้านโท้งสาแล น้ำตกไม้กาย น้ำตกปางโยน อยู่ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 12 บ้านปางคอง โป่งนก โป่งน้ำร้อน อยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 4 บ้านห้วยน้ำโป่ง

ระบบเกษตรกรรมในพื้นที่ตำบลนาปู่ป้อม

ตั้งแต่ยุคแรกๆ **ยุคแป้งบ้านสร้างเมือง** ที่มีการเข้ามาอาศัยของผู้คนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำของ ตำบลนาปู่ป้อมนั้น โดยส่วนใหญ่จะทำเกษตรกรรมตามวิถีดั่งเดิม ที่ใช้วิธีการหมุนเวียนพื้นที่เพื่อปล่อยให้พื้นที่คืนความสมบูรณ์แล้วค่อยกลับมาใช้ใหม่โดยรอบหนึ่งจะปล่อยประมาณ 5-10 ปี ขณะเดี่ยวกันได้บุกเบิกนาในพื้นที่ๆ สามารถรับน้ำได้ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่เน้นพืชประเภทเพื่อการบริโภคเป็นหลักอันได้แก่ ข้าว งา พริก ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วแดง พืชพักต่างๆ ตามฤดูกาล และเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้แรงงานและบริโภค

จนมาถึง **ยุคฝิ่น** เริ่มมีการเบิกพื้นที่ใหม่ๆ สำหรับปลูกฝิ่นเพื่อขายเป็นรายได้เป็นกอบเป็นกำในสมัยนั้นยังคงปลูกพืชอื่นๆ เพื่อยังชีพเหมือนดังในอดีต ในช่วงยุคดังกล่าวได้มีการรบกวนของทหารชนกลุ่มน้อยต่างๆ มากหมายโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่ติดต่อกับชายแดนดังเช่นตำบลนาปู่ป้อม จึงเกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนในบริเวณดังกล่าว จนมาถึงยุคการพัฒนาชนบทที่รัฐมีนโยบายปราบปรามการปลูกฝิ่น เริ่มมีการส่งเสริมพื้นที่ชนบท อย่างจริงจัง ในขณะส่งเสริมให้ชุมชนปลูกพืชทดแทนฝิ่นนั้นได้ ก็นำเอาเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่มาให้ชุมชน เช่นการใช้ปุ๋ย การใช้ยาสารเคมีต่างๆ และการแนะนำพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ๆ เช่น การปลูกกาแฟ การปลูกไม้ผลเมืองหนาว การปลูกถั่วแขก ส่งเสริมอย่างต่อเนื่องประมาณ 10 ปี ในที่สุดเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องประสบปัญหาด้านการตลาด ผลผลิตที่ออกมาไม่ได้ขายบ้าง บ้างก็ไม่ได้ราคา

จนมาถึง **ยุคของการปรับตัว** (ยุคพัฒนา) โดยการเรียนรู้ด้วยตัวของเกษตรกรเองตั้งแต่ ปี 2535 เป็นต้นมา เริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจเรียนรู้วิธีการดูแลและการติดต่อการตลาด โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญตามลำดับดังนี้

1) ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เดิมทีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ชุมชนโดยมากจะปลูกพอประมาณเอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในครัวเรือนเช่น ไก่ หมู ต่อมาเริ่มมีการเข้ามาหาซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีความจำเป็นในการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงในปริมาณมากคือ บ้านแม่สุยะ (บ้านรุ่งอรุณในปัจจุบัน) เนื่องจากชุมชนดังกล่าวเลี้ยงม้าไว้มากสำหรับขนส่งสินค้า และประกอบกับการคมนาคมเข้าถึงกันสะดวกขึ้นและชุมชนต่างมียานพาหนะในการขนส่ง จึงเริ่มมีการปลูกข้าวโพดมากขึ้นในหลายชุมชน (ปี 2535) เช่น ชุมชนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านน้ำฮูผาเสื่อ ชุมชนบ้านปางบอน และชุมชนบ้านห้วยน้ำโป่ง ในปี 2536 ได้มีนายช่อแสง แซ่ลี่ เป็นนายหน้าในการส่งเสริมและติดต่อตลาดเรื่องข้าวโพด (ส่งให้กับโรงเลี้ยงไก่ไขรายใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน) และได้นำเมล็ดพันธุ์มาจากเชียงใหม่ ยี่ห่อ สุวรรณ 1 และสุวรรณ 2 มาปลูกโดยในช่วงระยะแรก มีการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ยแต่ส่วนใหญ่ไม่ใช้ ซึ่งได้ผลผลิตดีเป็นที่พอใจของเกษตรกรผู้ปลูก ได้มีการประกันราคาที่กิโลกรัมละ 2.5-3 บาท 2 ปีต่อมาในบางชุมชนเริ่มมีผู้ปลูกข้าวโพดลดลงเนื่องจากได้ผลผลิตน้อยลงไม่คุ้มทุนจนเหลือเพียงชุมชนบ้านปางตอง ชุมชนบ้านน้ำฮูผาเสื่อ และชุมชนบ้านปางบอนบางส่วน ผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ 50,000-70,000 กิโลกรัมต่อปีโดยมีวิธีการปลูก ดังนี้

การเตรียมพื้นที่ เริ่มจากการถางวัชพืชหรือไม้ที่มีอยู่ในพื้นที่และขุดพลิกหน้าดินให้หน้าดินปีปัจจุบันอยู่ชั้นใต้และกลบวัชพืชที่อยู่บนผิวดินไปด้วยในขณะที่ขุด เริ่มเตรียมตั้งแต่ในช่วงเดือน เมษายน ถึงพฤษภาคม (เนื่องจาก ช่วงปี 2536-2540) ชุมชนยังไม่นิยมใช้สารกำจัดวัชพืช

การปลูก เริ่มปลูก กลางเดือนมิถุนายน โดยจะมีการปลูกไปด้วยกันเป็นชุดๆ ละ 3 คน แต่ละคนมีหน้าที่ดังนี้ คนที่ 1. มีหน้าที่ขุดหลุม คนที่ 2. มีหน้าที่หยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด คนที่ 3. มีหน้าที่ในการหยอดมูลไก่หรือมูลวัว ที่เป็นปุ๋ยคอกแล้วกลบดินถมแต่ละหลุม ปลูกระหว่างแถวห่าง 45-50 เซนติเมตร ระหว่างหลุมห่าง 50-60 เซนติเมตร หยอดเมล็ดพันธ์หลุมละ 2-3 เมล็ด ไม่ให้เกิน 3 เมล็ด

การดูแลรักษา หลังปลูกข้าวโพด 30-45 วัน จะเริ่มทำการกำจัดวัชพืชโดยการถางหญ้า และกลบบริเวณโคนต้นข้าวโพด และ ช่วง 60-75 วัน จะตัดวัชพืชที่ขึ้นใต้ต้นข้าวโพดอีกครั้ง

การเก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่เก็บเกี่ยวในช่วงเดือน ตุลาคม เป็นต้นไป เนื่องจากรอให้ฝนหยุดตกพอเก็บมาถึงบ้าน จะดากแดด 2-3 วัน จะใส่ในกระสอบแล้วใช้คนตี แทนการแกะเป็นเมล็ด จนมาปี 2539 นายช่อแสง แซ่ลี่ ได้ซื้อเครื่องโม่ข้าวโพดมา และรับโม่ โดยคิดค่าโม่กิโลกรัมละ 50 สต. และขายให้นายช่อแสง แซ่ลี่ ขนส่งไปยังโรงเลี้ยงไก่ไขในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในปี 2543 จึงได้หยุดการส่งเสริมการปลูกข้าวโพดโดยนาย ช่อแสง แซ่ลี่ เนื่องจากราคาข้าวโพดเริ่มไม่ดี ทางโรงเลี้ยงไก่ไขได้สั่งซื้อข้าวโพดจากเชียงใหม่โดยตรง ตั้งแต่ปี 2544-2550 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่หยุดการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปชั่วระยะหนึ่ง แต่ยังคงมีเกษตรกรส่วนหนึ่งปลูกข้าวโพดเพื่อเลี้ยงสัตว์ดังในอดีตที่ ไม่ได้เน้นการปลูกในปริมาณมาก จนมาถึงปี 2550-2551 เริ่มมีการส่งเสริมการทดลองปลูกข้าวโพดจากนายทุนที่พร้อมลงทุนให้ล่วงหน้าทุกอย่างที่จำเป็นต่อการผลิตข้าวโพด โดยมีข้าวโพดที่ส่งเสริม 2 แบบ ได้แก่ แบบผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ และแบบผลิตเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

จากการทดลองปลูก 2 ปี คือปี 2551-2552 ผู้ปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่เลือกปลูกแบบที่ 2 คือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากมีราคาเพิ่มขึ้น และปลูกง่าย ดูแลง่ายกว่า ให้ผลผลิตที่ดีกว่า แบบที่ 1 ตั้งแต่ปี 2552 การปลูกแบบผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์จึงถอนตัวไป และจากปี 2553 จนถึงปัจจุบัน ได้มีนายหน้าบริษัทเอกชนใหญ่ๆ 2 รายในตำบล และนอกเหนือจากนายหน้าของบริษัทเอกชนแล้ว ยังมีสหกรณ์การเกษตรและตลาดจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้เข้ามาลงทุนในพื้นที่ตำบลนาปู่ป้อม และโดยมีเงื่อนไขเหมือนบริษัทเอกชนในพื้นที่ รับซื้อคืนทั้งหมดที่ตนได้ส่งเสริมโดยไม่ให้ผู้ผลิตขายให้กับพ่อค้าอื่น ในปี 2555 สหกรณ์การเกษตรและตลาดจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำยอดผลผลิตได้กว่า 1.5 ล้านกิโลกรัม นับตั้งแต่ปี 2553 เป็นต้นมามีจำนวนผู้ปลูกข้าวโพดในพื้นที่ตำบลคิดเป็นร้อยละ 80 อัตราการขยายและการเพิ่มขึ้นในการปลูกข้าวโพดคิดเป็นร้อยละ 120 เทียบจากผลผลิตปี 2553 ,2554 และ2555 ในข้อมูลสำนักงานเกษตรอำเภอปางมะผ้า

ตาราง : ผลผลิตข้าวโพด 3 ปี ย้อนหลัง (ข้อมูลจากสำนักงานเกษตรอำเภอปางมะผ้า)

ปี	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	ผลผลิต (กิโลกรัม)	ราคา (บาท/กิโลกรัม)
2553	2,488	746,235	4
2554	5,036	1,510,875	5
2555	11,537	3,461,200	5-6

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอปางมะผ้า

ตาราง : ข้อมูลการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปี 2555 – 2556

เมล็ดพันธุ์ (กก.)	พื้นที่ (ไร่)	ผลผลิต (Kg)	ต้นทุนการผลิต (บาท)				รวม ค่าใช้จ่าย
			เมล็ดพันธุ์	ยาปราบ ศัตรูพืช	ปุ๋ยเคมี	บริหาร จัดการ	
2,500	7,500	4,800,000	1,500,000	9,000,000	11,250,000	9,000,000	30,750,000

ที่มา : ข้อมูลจากพ่อค้า /นายหน้ารายใหญ่ในตำบล ไม่ประสงค์ออกนาม

ปัจจุบันตำบลนาปู่ป้อมมีปัญหาการใช้ที่ดิน การทำการเกษตรมีการใช้สารเคมีมากขึ้น มีพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มประมาณการปลูกทุกชุมชน ทำให้สภาพพื้นที่ของตำบลมีคุณภาพน้อยลง พืชผลมีผลผลิตลดลง ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวทำให้เกษตรกรบุกรุกพื้นที่ป่า บุกเบิกพื้นที่ใหม่ ทำให้มีการลำลายป่า ชาวบ้านถูกดำเนินคดีเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้สถานการณ์ปัญหาได้มีคณะทำงานแก้ไขปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัย มาสร้างความเข้าใจทางสังคมให้เกิดการรับรู้ แก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์ของที่ดินร่วมกัน

โดยมีกิจกรรมความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่ มาร่วมจัดทำข้อมูลที่ดินทำกิน ข้อมูลที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ความเคลื่อนไหว ปัจจุบันได้ดำเนินการสำรวจข้อมูล บันทึกจัดทำ GIS ของแต่ละชุมชน อยู่ช่วงการดำเนินการของคณะทำงานสภาตำบล ผู้นำชุมชนของแต่ละบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลนาปู่ป้อม และภาคประชาสังคม (พอช.)

สถานการณ์การใช้ที่ดินตำบลนาปู่ป้อม

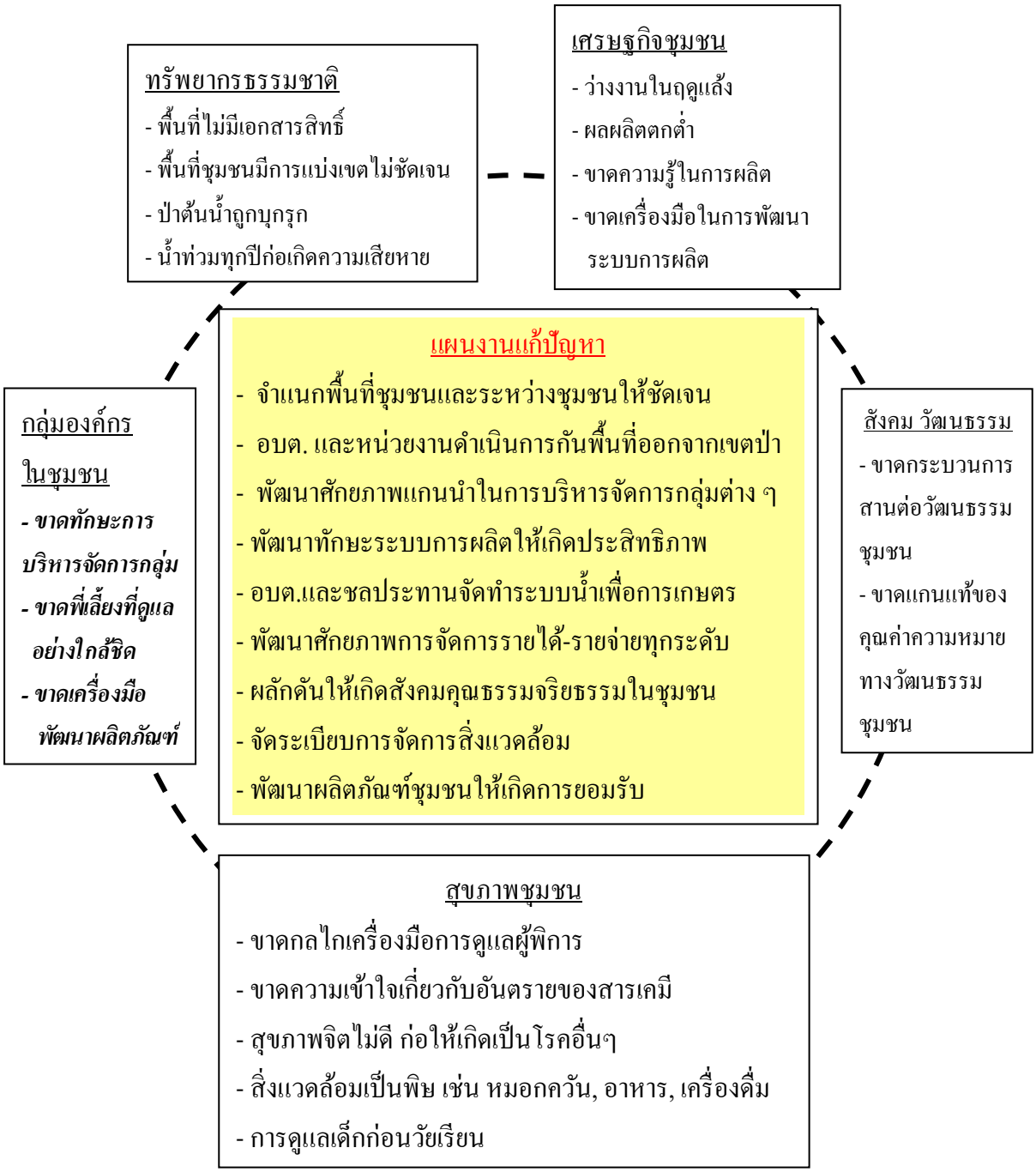

บ้านนาปู่ป้อม ม.1 (ชาติพันธุ์ไทใหญ่)

บ้านนาปู่ป้อม หมู่ที่ 1 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของอำเภอปางมะผ้า ห่างจากที่ว่าการอำเภอปางมะผ้าประมาณ 44 กิโลเมตร และห่างจากถนน 1095 จุดป้อมตำรวจน้ำของไปทางเหนือประมาณ 17.5 กิโลเมตร บ้านนาปู่ป้อมแต่เดิมนั้นเริ่มจากการเข้ามาแผ้วถางที่ดินทำกิน โดยมีสามีภรรยาคู่หนึ่ง สามีนั้นมีชื่อเรียกว่า (นายป้อม) ได้เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร เวลาใครๆ ผ่านไปมาในพื้นที่ก็มักจะถามว่านี่พื้นที่นาของใคร ผู้คนก็ตอบว่านาของปู่ป้อม ซึ่งพอมีการเรียกขานนานเข้าบ้านนี้ก็เลยได้ชื่อว่าบ้านนาปู่ป้อม นานเข้าก็มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ทางราชการก็จัดตั้งหมู่บ้านขึ้นเป็นหมู่ที่ 3 ตำบลปางมะผ้า อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 เป็นต้นมามีผู้ใหญ่บ้านคนแรกอย่างเป็นทางการคือ นายสอ สุโท ปัจจุบันบ้านนาปู่ป้อม ได้ยกฐานะเป็นตำบลนาปู่ป้อม หมู่ที่ 1 อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา

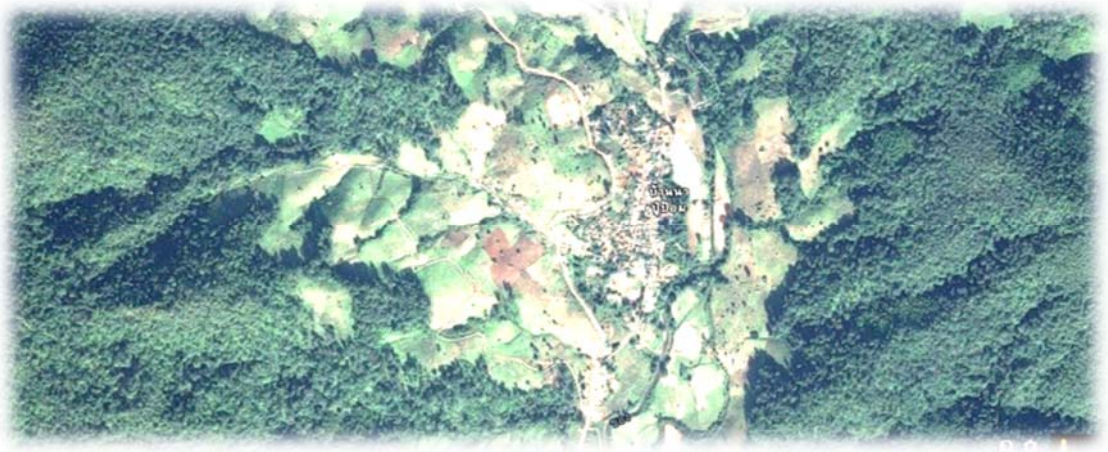

สภาพภูมิประเทศ และการบริหารจัดการบ้านนาปู่ป้อม หมู่ที่ 1 ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ในพื้นที่สูงกลางหุบเขามีพื้นที่ประมาณ 8,269.93 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 149.93 ไร่ พื้นที่ทำกิน นาข้าวประมาณ 408 ไร่ พื้นที่ไร่เกษตรอื่น ๆประมาณ 1,632 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอย 1,080 ไร่ เป็นชนเผ่าไทใหญ่ทั้งหมด (ไต) มีการบริหารงานแบ่งเป็น 7 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ดูแลสมาชิกครัวเรือน ซึ่งแบ่งไว้เท่า ๆกัน มี 118 ครอบครัว 115 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 457 คน แยกเป็นชาย 242 คน หญิง 215 คน มีอาชีพหลัก ทำการเกษตร ปลูกกระเทียม ถั่วเหลือง ข้าว ข้าวโพด อาชีพรอง รับจ้าง ฯลฯ นับถือศาสนาพุทธ ทั้งหมด การคมนาคมสามารถเดินทางได้สะดวก มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านโท้งกองเต้า หมู่ที่ 10
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านโท้งสาแล หมู่ที่ 7
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านปางตอง หมู่ที่ 2
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับสหภาพพม่า

ชุมชนได้มีการจำแนกพื้นที่ป่าประกอบไปด้วย

1. ป่าต้นน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ห้วยแห้ง ห้วยไม้ลัน ห้วยน้ำปลามุง และทิศตะวันตกเฉียงใต้-ห้วยฝาย พื้นที่ ประมาณ 3,000 ไร่
2. ป่าใช้สอย อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน
3. พื้นที่เลี้ยงสัตว์อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่
4. มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค 4 ลำห้วย
    1) ลำห้วยปลามุง
    2) ลำห้วยน้ำของ
    3) ลำห้วยฝาย
    4) ลำห้วยโป่งยาบ

ในการใช้ประโยชน์หรือการจำแนกพื้นที่ป่าของหมู่บ้านนาปู่ป้อมนี้ชาวบ้านมีกฎข้อห้ามไว้ดังนี้

1. ห้ามบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ
2. กรณีจะใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในป่าใช้สอย
3. ห้ามจำหน่ายไม้แปรรูปให้กับบุคคลภายนอกหมู่บ้าน
4. การเผาไร่ให้ทำแนวกันไฟรอบๆ พื้นที่
5. ต้องแจ้งผู้นำก่อนจะทำการเผาไร่ทุกครั้ง

บทลงโทษของหมู่บ้านกรณีทำผิดเรื่องต่างๆ นอกเหนือจากเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ และข้อห้าม

1. การทำผิดครั้งแรกให้ทางกรรมการว่ากล่าวตักเตือน ยกเว้นกระทำผิดต่อร่างกาย
2. จับปรับตามแล้วแต่กรณีไปเป็นเรื่องๆ จะหนักจะเบาอยู่ที่กรรมการจะพิจารณาเป็นเรื่องๆไป
3. จับส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดี
4. ห้ามยิงปืนภายในหมู่บ้าน 1 นัด 500 บาท แล้วแต่เจตนา
5. ห้ามฆ่าสัตว์ในวันศีล
6. ห้ามจับปลาในที่ห้ามจับ

<u>สถานการณ์ปัญหาในการใช้พื้นที่</u>

บ้านนาปู่ป้อมเป็นชุมชนขนาดกลางมีพื้นที่ 8,269.93 ไร่ บ้านเรือน 146 ครัวเรือน มีประชากร 457 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร ค้าขาย อาชีพการเกษตรส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

1. หนี้สินในระบบนอกระบบ ในการกู้ลงทุนในการทำการเกษตร (เกษตรพื้นเชิงเดี่ยว เกษตรเคมี)
2. พืชเศรษฐกิจรุกพื้นที่มากขึ้น เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระเทียม ส้มเขียวหวาน และถั่วเหลือง
3. การบุกรุก ขยายพื้นที่ทำกิน

4. ปริมาณการใช้น้ำทางการเกษตรมากขึ้น
5. การถูกดำเนินคดี เช่น คดีไม้ คดีการบุกรุกทำลายป่า
6. ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาแยกน้ำในการอุปโภค บริโภค
7. การขายพื้นที่ ให้เช่าพื้นที่ เพิ่มจำนวนมากขึ้น

<u>กราฟ</u> : แสดงการใช้ที่ดินบ้านนาปู่ป้อม

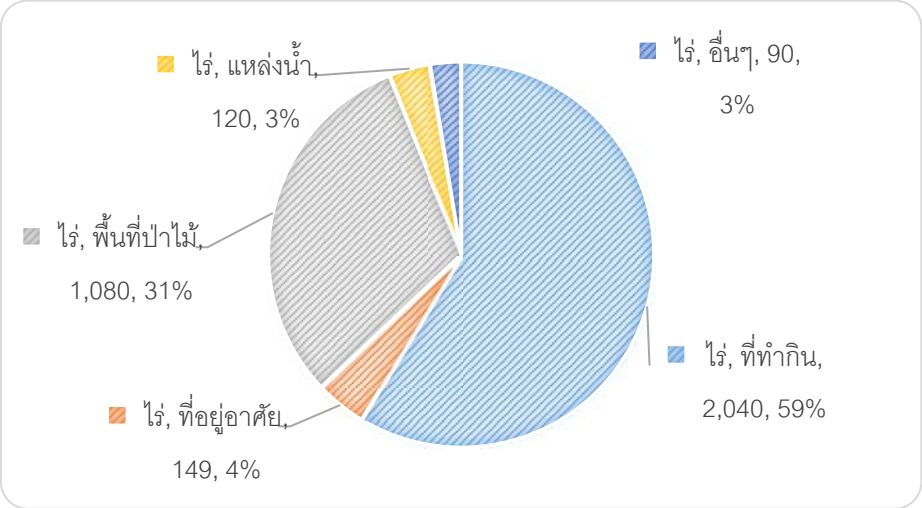

<u>ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่า</u>

- ไม้ ได้แก่ สร้างบ้านเรือน เครื่องใช้ในครัว ใช้ในสถานที่สาธารณะประโยชน์
- สัตว์ป่า ได้แก่ ด้านการท่องเที่ยว ด้านการศึกษา
- สัตว์น้ำ ได้แก่ อาหาร การศึกษา การท่องเที่ยว

มีพื้นที่ป่าดูแลทั้งหมดประมาณ 5,000 ไร่ มีการจำแนกพื้นที่ป่า ออกเป็น

1. ป่าต้นน้ำ ป่าต้นน้ำมีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ชุมชนได้กันป่าแห่งนี้ไว้เป็นป่าอนุรักษ์ โดยชุมชนได้ตั้งกฎกติกา ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปตัดไม้หรือถางไร่ในบริเวณป่าแห่งนี้ หากมีการฝ่าฝืนจะมีการปรับตามกติกาที่ชุมชนได้ร่วมกันตั้งไว้อย่างเด็ดขาด
2. ป่าใช้สอย มีพื้นที่ประมาณ 1,000 ไร่ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนจะตัดไม้จากในป่าใช้สอยแห่งนี้มาใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้าน ทำฟืน เก็บของป่า ฯลฯ ตามความเหมาะสมและเกิดประโยชน์กับชุมชนมากที่สุด
3. ป่าช้า มีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน พื้นที่ป่าแห่งนี้ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดไม้หรือใช้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อตามในอดีตว่าหากเข้าไปทำอะไรในป่าช้าจะเป็นการรบกวนผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

สถานการณ์ที่ดินและความรู้ในการจัดการที่ดินพื้นที่ชุมชนชุมชนบ้านห้วยน้ำโป่ง

การใช้พื้นที่ดินของชุมชนไม่มีเอกสารสิทธิ์ ชุมชนมีพื้นที่ทั้งหมดโดยประมาณ 5,426 ไร่ การใช้พื้นที่ดินแบ่งได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย ในหมู่บ้านมี 26 หลังคาเรือน มีที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือน แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์

2. ที่ทำกิน แยกออกเป็น ที่นา มีอยู่ 12 ราย มีมากที่สุดจำนวน10 ไร่ น้อยที่สุด 3 งาน ไม่มีใบกรรมสิทธิ์ ที่ไร่ปลูกข้าวมีจำนวน 8 ราย จำนวน 3 ไร่ และ 1.5 ไร่ และที่สวนสำหรับปลูกข้าวโพดและถั่วเหลือง จำนวน 26 ราย จำนวนมากที่สุด 4 ไร่ น้อยที่สุด 2 ไร่ บริเวณสวนถั่วและถั่วเหลืองส่วนใหญ่จะเป็นดินทราย ไม่ปลูกข้าวเลยจำนวน 8 ราย จะเป็นการรับจ้างและปลูกถั่ว

3. ที่สาธารณะในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน จำแนกได้เป็นที่โบสถ์ โรงเรียน สนามเด็กเล่น ป่าช้า และที่ของคริสตจักร

ระบบการใช้พื้นที่ไร่ข้าว

ในอดีตการทำไร่จะทำในพื้นที่ไร่ 3 แปลง ใช้ระบบการทำไร่หมุนเวียนกล่าวคือทำไร่ในพื้นที่เดิม 1–2 ปีในหนึ่งแปลง พื้นที่อีกสองแปลงปล่อยให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ 2-4 ปี แล้วแต่สภาพดิน

ทรัพยากรป่าชุมชนได้มีการแบ่งเขตป่าเพื่อใช้ประโยชน์ ออกเป็น ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ และ ป่าสาธารณะประโยชน์ (ป่าช้า) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้มีการเก็บหาของป่า เพื่อบริโภคตามฤดูกาล เช่น การเก็บหน่อไม้ การเก็บเห็ด เพื่อเป็นอาหาร (กับข้าว) และการตัดไม้ในเขตป่าใช้สอย เพื่อประโยชน์ในการสร้างบ้าน ทำฟืน ฯลฯ ส่วนป่าอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำ ชุมชนมีกฎกติกามิให้ผู้ใดเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ป่า หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีโทษปรับตามกฎกติกาที่ชุมชนได้ตั้งขึ้น ในปี 2544 ชุมชนได้รับเงินงบประมาณ สนับสนุนจากกองทุนชุมชน (SIF) ในการปลูกป่าเสริมในบริเวณโป่งนกและประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์จำนวน 2,000 ไร่ ชุมชนได้รับงบประมาณมาเป็นค่าวัสดุ และค่าอาหารกลางวันแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการปลูกป่า และบวชป่าที่ชุมชนได้จัดทำขึ้น

กฎกติกาในเขตพื้นที่บวชป่า

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตรัศมี รอบโป่ง 100 เมตร
2. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตพื้นที่บวชป่า
3. หากฝ่าฝืนกฎระเบียบ ครั้งแรก จะตักเตือน ทำการบันทึกรายชื่อ
4. บุคคลที่ฝ่าฝืนครั้งที่สองทั้งปรับทั้งจับส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ ปรับไม่ต่ำกว่า 2,000 บาท
5. ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดในเขตพื้นที่บวชป่า และเขตพื้นที่โป่งนก หากฝ่าฝืนปรับ 2,000 บาท

จากความสมบูรณ์ของป่าและสัตว์ป่าที่มาใช้ประโยชน์จากโป่ง ทำให้มีคนทั้งจากภายนอกและจากหมู่บ้านรอบข้างเข้าไปล่าสัตว์ และยิงนกในพื้นที่อยู่เป็นประจำ เมื่อประมาณปี 2533- 2540 ทำให้จำนวนสัตว์ป่าและนกลดน้อยลง รวมทั้งสัตว์ป่าบางชนิดได้สูญหายไปจากพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากการตัดไม้ในบริเวณป่ารอบพื้นที่โป่งเพื่อจับจองที่ดินทำการเกษตร การเกิดไฟป่าในฤดูแล้งของทุกปี

ที่ไหม้ในบริเวณโป่ง ทำให้พืชซึ่งเป็นอาหารตามธรรมชาติของสัตว์ป่าเสียหาย ถึงแม้ที่ผ่านมาชุมชนได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นไปแล้วบางส่วนก็ตาม เช่น กำหนดเขตป่าในบริเวณโป่งเป็นป่าอนุรักษ์ของชุมชน เพื่อป้องกันการตัดไม้ การทำแนวกันไฟเพื่อลดปัญหาพืชที่เป็นอาหารตามธรรมชาติของสัตว์ป่าถูกไฟป่าไหม้ทำลาย การป้องกันการล่าสัตว์ป่า และการลักลอบเข้าไปล่าสัตว์ป่าในเขตโป่ง โดยขอความร่วมมือจากบุคคลที่เข้าไปล่าสัตว์ป่าในบริเวณโป่งให้งดการล่าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เป็นต้น ปัจจุบันจึงไม่มีการล่าสัตว์ป่าในบริเวณโป่งนกดังกล่าว

<u>วิเคราะห์การทำแผนเพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่ายั่งยืน</u>

ด้านเศรษฐกิจอาชีพ

การทำไร่ การทำไร่ข้าวมีจุดเด่นในเรื่องการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เป็นพันธุ์พื้นบ้านมีความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและอากาศ และการใช้ภูมิปัญญาในการกำจัดโรค

แนวทางการพัฒนา คือ การทำให้พื้นที่ไร่มีความอุดมสมบูรณ์สามารถทำการผลิตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เรื่องสิทธิในที่ทำกินที่อยู่ในเขตป่า ควรทำความชัดเจนในขอบเขตการใช้ที่ดินเพื่อเป็นหลักฐาน ที่ทางชุมชนรับรอง เสนอเป็นลำดับขั้นต่อไป และการคัดเมล็ดพันธุ์ การปรับปรุงพันธุ์

การเลี้ยงสัตว์ (วัว,ควาย) การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ วัว ควาย เป็นอาชีพเดียวที่เป็นการเพิ่มรายได้ชุมชนสามารถกำหนดราคาในการขายได้ และในชุมชนมีภูมิปัญญาในการป้องกันแก้ไขโรคและอาการบาดเจ็บบ้างชนิดโดยใช้สมุนไพรแต่เป็นอาชีพที่ต้องอาศัยปัจจัยหลายด้าน เช่นด้านพื้นที่ แหล่งน้ำและการจัดการทั้งระบบ

แนวทางการพัฒนา คือ การเสริมสร้างและปรับปรุงแหล่งอาหารในพื้นที่ และการพัฒนารูปแบบการเลี้ยงสัตว์ทั้งระบบและครบวงจร

ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ป่า มีการจำแนกพื้นที่ป่าที่ชัดเจน จุดเด่นของการจัดการป่า ป่าต้นน้ำที่ครอบคลุมของแต่ละหย่อมบ้าน แนวทางการพัฒนา การรุกล้ำพื้นที่ป่าจากทั้งคนในและคนนอกโดยเฉพาะป่าต้นน้ำห้วยน้ำโป่งที่มีพื้นที่อยู่ในเขตบ้านปางคาม ไม้ลัน น้ำจาง และผาแดง การสร้างความเข้าใจในเขตพื้นที่ชุมชนและชุมชนข้างเคียง เกี่ยวกับความสำคัญของต้นน้ำ การกำหนดกฎกติการ่วมกันของชุมชนที่อยู่และใช้พื้นที่ป่าร่วมกัน ทั้งลุ่มน้ำโป่ง การอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลป่าและสัตวป่า

ดิน ชุมชนมีการใช้ที่ดินมายาวนาน ทำให้พื้นที่เสื่อมสภาพไปไม่สามารถทำการเพิ่มพื้นที่ดินได้จึงทำให้การใช้ที่ดินมีข้อจำกัดมาก แนวทางการพัฒนา การทำให้พื้นดินมีความสมบูรณ์เหมาะแก่ทำการเกษตร การสร้างความชัดเจนในขอบเขตการใช้พื้นที่ดินชุมชน ฟื้นฟูสภาพดินหลังน้ำท่วม

น้ำ น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีความจำเป็นมากอันเป็นผลจากการจัดการดิน ป่า แต่ที่ผ่านมานั้นไม่ค่อยมีการดำเนินการจัดการมากเท่าที่ควร แนวทางการพัฒนา ความเข้าใจทั้งระบบในการจัดการน้ำ ทั้งชุมชนและชุมชนข้างเคีย งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ การทำแผนร่วมกันทั้งชุมชนลุ่มน้ำ สร้างระบบกักเก็บน้ำหรืออ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในต้นน้ำของชุมชน ปลูกป่าต้นน้ำให้มีความเขียวตลอดปี

บทที่ 3
วิธีการดำเนินงานวิจัย

3.1 แนวคิดเบื้องหลังโครงการวิจัย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้พัฒนาและดำเนินการโครงการ “พัฒนาการของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกษตรกรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดยมีทีมวิจัยเป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ทั้งหมด ได้ความรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องข้าวโพด แต่การสร้างความเข้าใจหรือการสื่อสารในระดับพื้นที่ หรือหน่วยงานไม่สามารถทำได้ ถึงแม้ว่าจะเคยทำสื่อวีดีโอ หรือหนังสือเล่มเล็กก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะสื่อสารได้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยข้อเสนอแนะหลังจากสิ้นสุดงานวิจัยโครงการข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฯ ที่สำคัญ คือ การสื่อสารให้เข้าใจเรื่องข้าวโพด 3 ลักษณะรูปแบบ ได้แก่

การสื่อสารแนวดิ่งกับกลุ่มสาธารณะทั่วไป สังคมวงกว้าง ผ่านช่องทางการสื่อสาร คือ ฟรีทีวี วิทยุ มีรูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ สื่อแนวข่าวสารคดี VDO แผ่นพับ เสียงบรรยายภาษาท้องถิ่น (เสียงตามสายในชุมชน) มีเนื้อหาเกี่ยวกับผลกระทบในพื้นที่ ลักษณะการรับสารแบบรับอย่างเดียว

การสื่อสารแนวขนานกับประชาชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านช่องทางการสื่อสาร คือ วิทยุ มีรูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ จัดรายการสดโดยเจ้าของพื้นที่และเปิดรับฟังความคิดเห็น มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทเรียนการปลูกข้าวโพดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น แม่เหาะ ห้วยปูลิง นาปู่ป้อม ลักษณะการรับสารเป็นแบบรับส่งสองทางโต้ตอบได้

การสื่อสารแนวราบกับกลุ่มคณะทำงาน หน่วยงาน ท้องถิ่น ผ่านช่องทางการสื่อสาร คือ เวทีการประชุมต่างๆ มีรูปแบบการสื่อสาร ได้แก่ สัมมนา อบรม แผ่นพับ มีเนื้อหาเกี่ยวกับทางเลือกการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ วิเคราะห์ใครได้ ใครเสีย ลักษณะการรับสารเป็นแบบรับสารในรูปแบบการมีส่วนร่วม และขยายแนวคิด

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะอื่น ๆ ในการทำสื่อและขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง เช่น ข้อเสนอในการสื่อสารสร้างความเข้าใจข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ สถิติการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัด ผลกระทบเรื่องดินที่เสื่อมสภาพของเกษตรกรซึ่งเป็นตัวจุดประกายความยาก เส้นทางของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ว่าเดินทางมาอย่างไร แสดงให้เห็นว่าระบบนี้เกษตรกรเสียเปรียบมากน้อยเพียงใด ต้นทุนการผลิต การเชื่อมโยงเรื่องต้นทุนการผลิต จากบริษัทถึงมือเกษตรกร รวมถึงเรื่องสุขภาพ (การสื่อสารระบบพันธะสัญญา) กลไกโครงข่ายบริษัท รากเหง้าของข้าวโพดฯ เกิดจากความไม่เป็นธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ตลาดบ้านเราแต่รวมถึงตลาดโลกเป็นไปในลักษณะของการผูกขาดตลาด ซึ่งกำหนดราคาโดยกลไกตลาด เกษตรกรมักจะได้รับผลกระทบจากความไม่เป็นธรรม ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายภายในระยะทางเดินของข้าวโพด หากจะทำงานสื่อจะต้องมีการพูดคุยอย่างเป็นระบบ เป็นงานๆ ชิ้นๆ ความรู้ที่

มีเพียงพอหรือไม่ที่จะเอาไปสร้างสื่อ ความรู้มีอะไรที่เด่น มีอะไรที่ด้อย บทเรียนทางบวก พื้นที่ไม่เอาข้าวโพดอยู่ไหน ผลสุดท้าย ผู้เสียประโยชน์ มีใคร อย่างไร การสื่อสารเข้าสู่ระบบการศึกษา หรือภาคประชาสังคมด้วยกันเอง เพื่อขับเคลื่อนเชิงนโยบายให้ชัดเจนขึ้น เป็นต้น

ทั้งนี้ แนวทางที่ต้องการดำเนินการหรือทิศทางในการดำเนินงาน คือ อยากจะมีกลไกเฝ้าระวัง มีการตั้งรับปรับตัว มีการสานพลัง เพื่อให้รู้เท่าทันและสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งแนวทางนี้ได้กำหนดเป็นทิศทางในการดำเนินงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่ปี 2558 – 2560 รวมถึงยุทธศาสตร์การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเรื่อง “ความมั่นคงทางด้านอาหาร” ตั้งแต่ปี 2554 – 2556 และต่อมาอีก ในปี 2557 – 2560 โดยปีนี้เป็นปีที่ 7 ปีสุดท้ายจึงต้องประมวล หาข้อสรุป ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในบางเรื่อง ที่เป็นรูปธรรม และเชิงการวิเคราะห์ โดยได้ ได้ดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาถึง 3 โครงการต่อเนื่อง และต่อยอดกันขึ้นมาถึงระดับเป็นนโยบายสาธารณะ ร่วมทั้งยังมีความสอดคล้องกับประเด็นร่วมในจังหวัด ที่ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ภาคประชาชน (ปี พ.ศ.2558 – 2578) ให้มีการขับเคลื่อนแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางวัฒนธรรม ดังนั้น**การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน**จึงเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาฐานอาหาร โดยแบ่งเป็นอาหารจากการผลิตและอาหารจากธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความ **“ความสมดุลของการพัฒนาที่ยั่งยืน”** ทั้งด้าน **“เศรษฐกิจรายได้ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวัฒนธรรม”**

เมื่อเสร็จสิ้นโครงการนอกจากจะได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ ปรับใช้แล้ว คาดว่าจะเกิดการต่อยอดจากระบบฐานข้อมูล หรือพื้นที่ปฏิบัติการ (ชุมชน) มากขึ้น และเกิดระบบการจัดการที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา/ ข้อจำกัดของทรัพยากร และบริบทของแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้การวิจัยครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาภายใต้เงื่อนไข ระยะเวลาและงบประมาณที่จำกัด โดยนัยคือมีความสมบูรณ์เพียงชั่วขณะเวลาหนึ่งเท่านั้น จึงควรมีการพัฒนาโจทย์ใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอและอย่างต่อเนื่อง

3.2 กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย

ในปี 2560 เป็นปีสุดท้ายของยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่นคงด้านอาหาร และโหนดฯ ได้พัฒนาโครงการในลักษณะพุ่งเป้าตามยุทธ์ศาสตร์ร่วมของโหนดเหนือคือ “การปกป้องพื้นที่อาหาร” โดยการสื่อสารพืชเชิงเดี่ยว จ.แม่ฮ่องสอน นั้น เป็นโจทย์ในระดับจังหวัด มีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุม 6 อำเภอ มีเพียงอำเภอปาย เท่านั้นที่ ไม่มีพื้นที่ปฏิบัติการ เพราะประเมินว่ามีความเสี่ยงน้อยอยู่ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาโจทย์จึงทำในระดับจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้โอกาสที่คนในพื้นที่เป้าหมายเข้าร่วมวงคุย เช่น เวทีเสวนานักวิจัย เวทีภาคี เวทีพัฒนาศักยภาพ เป็นต้น และยังมีการเข้าพื้นที่ ทั้งโซนเหนือ (อ.ปางมะผ้า) โซนกลาง (อ.เมือง-อ.ขุนยวม) และโซนใต้ (อ.แม่ลาน้อย-อ.แม่สะเรียง ละ อ.สบเมย) เพื่อเข้าประเมินสถานการณ์ข้าวโพดฯ และพัฒนาโครงการอย่างเป็นระบบ สรุปได้ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2559 เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจ.แม่ฮ่องสอนครั้งที่ 4/ 2559 ในช่วงแลกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์งานวิจัยพบว่า ความรู้และพื้นที่รูปธรรมที่เกิดจาก CBR ยังขาดการสื่อสารเพื่อใช้ประโยชน์ เช่น เรามีความรู้เรื่องข้าวโพดว่า ต้นทุนไม่คุ้ม รายได้ไม่เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม แต่ยังไม่มีการสื่อสาร อีกทั้งงานของเราขาดคนสืบทอด จะสร้างผู้สืบทอดได้อย่างไร

ครั้งที่ 2 ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2559 เวทีเสวนาประชาสังคม แม่ฮ่องสอนเป็นการเปิดเวทีต่อเนื่องเอาผลจากเวทีเสวนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้เห็นงานซึ่งกันและกัน และนำเสนอจุดเน้นของ CBR ปี 2560 “การปกป้องพื้นที่อาหาร” สร้างความเข้าใจเรื่องนี้ในวง และเปิดรับความคิดเห็น และเสนอให้เป็น จุดเน้น ในงานสมัชชาสภาพลเมือง

ครั้งที่ 3 ในวันที่ 29-30 สิงหาคม 2559 เวที RC ภาคเหนือ (ที่ดอยอินทนนท์) เป็นการนำเสนอทิศทางของโหนดแม่ฮ่องสอน ปี 2560 “การปกป้องพื้นที่อาหาร จ.แม่ฮ่องสอน” และชวนโหนดอื่น ๆ เข้าร่วม ให้เป็นงานร่วมของภาค โหนดเข้าร่วมต่อเนื่อง ได้แก่ ลำพูน น่าน ลำปาง พี่เลี้ยงลำปาง และเชียงใหม่

ครั้งที่ 4 ในวันที่ 3 กันยายน 2559 เวที PBL (Problem based Learning) ที่บ้านละอูบ ห้วยห้อม เป็นตำบลเป้าหมายของโครงการสื่อสาร “ข้าวโพดฯ” ในบริบทพื้นที่สูงที่มีทุนเดิม หรือทางเลือกมาก มีงานวิจัยที่บ้านละอูบ พี่เลี้ยงเลยใช้การร่วมงานนี้ หารือกับว่าที่ทีมวิจัย ชวนทำงานต่อเนื่อง และศึกษาพื้นที่ สถานการณ์ข้าวโพด

ครั้งที่ 5 ในวันที่ 21-22 กันยายน 2559 เวทีพัฒนาศักยภาพทีมสภาพัฒนาการเมือง จ.แม่ฮ่องสอน เป็นการอบรมที่มีประเด็น “การวิเคราะห์เชิงระบบ” ร่วมด้วย เลยยกตัวอย่าง และให้กลุ่มวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์ ข้าวโพดฯ มส. ทำให้ทีมได้สืบสาวถึงสาเหตุการปลูกข้าวโพดที่มองลึกกว่าระดับปรากฏการณ์ ให้เห็น รูปแบบพฤติกรรมที่เป็นเหตุให้ต้องปลูก โครงสร้าง นโยบายระดับต่าง ๆ และระบบคุณค่า กระบวนทัศน์ของผู้คนที่เกี่ยวข้อง

ครั้งที่ 6 ในวันที่27 กันยายน 2559 ประชุมคณะกรรมการกำกับทิศโหนดแม่ฮ่องสอนสร้างความเข้าใจและเปิดรับความคิดเห็นในเวทีคณะกรรมการกำกับทิศของโหนด แนวทางการขึ้นโจทย์ปี 2560 และข้อเสนอเกี่ยวกับ ประเด็นวิจัย เหตุผลที่ต้องทำวิจัย พื้นที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัย (ที่ต้องการให้คนรุ่นใหม่มามีส่วนร่วม)

ครั้งที่ 7 ในวันที่ 2 ตุลาคม 2559 หารือสร้างความเข้าใจว่าที่นักวิจัย ทีมโหนดฯ ได้พิจารณาผู้ที่เหมาะสมมาเป็นนักวิจัยโครงการนี้ โดยตั้งเงื่อนไขไว้ว่า ต้องเป็นคนรุ่นใหม่ มีความรู้ ทักษะมากพอในเรื่องนี้ (งานสังเคราะห์) มีเวลาให้ มีความสนใจ อยากทำ เชื่อมกับงานที่ทำอยู่ เมื่อเลือกได้แล้ว ผู้ประสานงานโหนดฯ จึงได้หารือกับว่าที่นักวิจัย ถึงความเป็นมาของโครงการนี้ เนื้อหาแรกตั้งที่อยากศึกษา และพื้นที่ที่คาดว่าจะเลือกดำเนินการ

ครั้งที่ 8 ในวันที่ 20-21 ตุลาคม 2559 งานสมัชชาพลเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน เวทีครั้งนี้ตั้งธงในส่วนของงานสกว.ที่ร่วมหนุนงบประมาณด้วย 20,000 บาท ว่า จะหารือเรื่องประเด็นที่เกี่ยวเนื่องกับความ

มั่นคงด้านอาหารร่วมด้วย โดยร่วมพัฒนากลไกการบริหารจัดการในฐานะ “แม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม” ที่เป็นร่มใหญ่ในกระบวนการขับเคลื่อน และได้หารือในรายละเอียดในเรื่อง “บุก” และป่าเศรษฐกิจ ที่จะเป็นข้อมูลทางเลือกในการออกจากข้าวโพดฯ

ครั้งที่ 9 ในวันที่ 12-13 ธันวาคม 2559 เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนครั้งที่ 1/2560ได้วางเรื่องการพัฒนาโจทย์นี้ไว้อย่างชัดเจนครั้งแรก โดยมีการนำเสนอในวงว่าทำไมต้องขึ้นโจทย์นี้ เรามีอะไรเป็นทุนเดิมอยู่แล้วบ้าง ได้ข้อเสนอแนะ “การสื่อสารให้เข้าใจเรื่องข้าวโพด” ทั้งแนวดิ่ง แนวขนาน และแนวราบ “สาร” ที่จะใช้ในการสื่อควรมีความชัดเจนกระชับ มีความถูกต้องมีความจริงในพื้นที่และเชิงวิชาการ มีความสมบูรณ์ สร้างสรรค์ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ให้มีการทำสื่อและขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง มีทีมดำเนินการ มีทีมข้อมูล มีทีมเทคนิคด้านสื่อตามรูปแบบต่างๆ ที่ชัดเจน มีการติดต่อประสานงานกับช่องทางสื่อ เช่น ฟรีทีวีสุดท้ายให้ระดมความคิดเห็น (กระดาษการ์ด) ว่า “ทำไมต้องวิจัยเรื่องการสื่อสาร สร้างความเข้าใจข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” และ “ประเด็นใดที่ควรสื่อสาร” ได้กลุ่มเป้าหมายงานวิจัย พื้นที่วิจัย และที่ปรึกษา

ครั้งที่ 10 ในวันที่ 21-22 กุมภาพันธ์ 2560 เวที “บุก”ฯ ที่ อ.แม่สะเรียง เป็นเวทีต่อเนื่องจากงานสมัชชา ที่ทางจังหวัดให้ความสำคัญกับ “บุก” ทาง พอช. จึงสนับสนุนให้เปิดเวที ที่สายใต้ ทีมโหนดใช้เวทีนี้ในการเรียนรู้กระบวนการพืชทางเลือกที่จะทดแทนข้าวโพดได้ เพราะบุกมีมาก ทั้งขึ้นเอง และปลูกจึงสามารถพัฒนาและแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มได้ในพื้นที่ และได้มีโอกาส พูดคุยและศึกษา คน พื้นที่วิจัย ต.แม่ยวม ร่วมด้วย

ครั้งที่ 11 ในวันที่ 27-28 กุมภาพันธ์ 2560 เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอนครั้งที่ 2/2560 งานนี้มีทีมวิจัยเดิมในพื้นที่วิจัยมากันมาก เกือบครบ จึงออกแบบเวทีให้ว่าที่ทีมวิจัยที่เป็นคนรุ่นใหม่ในแต่ละที่ ได้ร่วมค้นหาทุนเดิมในพื้นที่ที่จะสามารถพัฒนาเป็นเศรษฐกิจจากฐานรากได้ ประเด็นแลกเปลี่ยนคือ ทุนที่มี ปัญหาที่พบ และสิ่งที่ต้องการยกระดับ แบ่งเป็น 10 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ น้ำผึ้งป่า ปลาสาละวิน ป่าเศรษฐกิจ บุก ข้าว ถั่ว-งา กระเทียมอินทรีย์ และ CBT และให้เสนอแผนเศรษฐกิจฐานรากที่จะขับเคลื่อน ว่าที่นักวิจัยเล่าความเป็นมาของโครงการ การพัฒนาโจทย์จนมาถึงวันนี้ และเปิดรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ได้ข้อสังเกตเพิ่ม และข้อเสนอต่อรายชื่อทีมวิจัย

ครั้งที่ 12 ในวันที่ 27 เมษายน 2560 เวทีพัฒนาโครงการฯ ที่ตำบลปางมะผ้า (เข้านาปู่ป้อม .. ต่อ) เป็นการลงพื้นที่พัฒนาโครงการร่วมกัน 3 โครงการที่ อบต.ปางมะผ้า ในโครงการนี้ได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ข้าวโพดในพื้นที่ พบว่า มีแนวโน้มที่จะปลูกลดลง เพราะราคาต่ำกว่าต้นทุน (3-4 บาท ต่อ กก.) แต่ก็ไม่มีใครประกันได้ว่าชาวบ้านจะไม่ปลูก เพราะทุกคนบอกว่ามองไม่เห็นทางเลือกในพืชใหม่ จึงเสนอให้ลองศึกษาเรียมรู้ผ่านเครื่องมืองาน CBR มีเกษตรกรสนใจร่วมเป็นทีมวิจัย ทั้งของ ต.ปางมะผ้า และ ต.นาปู่ป้อม (เข้าพื้นที่บ้านห้วยน้ำโป่ง ..ต่อ)

ครั้งที่ 13 ในวันที่ 3-4 พฤษภาคม 2560 เวทีพัฒนาโจทย์สายใต้ ที่ อ.แม่ลาน้อย อ.แม่สะเรียง และ อ.สบเมย (ห้วยห้อม-แม่ยวม-แม่คะตวน)โซนใต้ มี 3 อำเภอ ที่ล้วนวิกฤตในการปลูกข้าวโพดฯ และมี

ครบทั้ง 2 ระบบ คือ พันธะสัญญา (ข้าวโพดถอดยอด) และธรรมดา (อาหารสัตว์) ได้แลกเปลี่ยนกับเกษตรกรที่ได้ออกจากเกษตรพันธะสัญญาใน ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง ที่กำลังพยายามหาทางเลือกอาชีพใหม่ เกษตรกรที่มีความเสี่ยงต่อข้าวโพดในตำบลแม่คะตวน อ.สบเมย และต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย ผลคือ ได้ทีมวิจัยจากทั้ง 3 ตำบล และความชัดเจนในโจทย์ร่วมกัน

ครั้งที่ 14 ในวันที่ 5 มิถุนายน 2560 เข้าพัฒนาโจทย์ ต.แม่เงา อ.ขุนยวมลงพื้นที่ตำบลแม่เงา เพื่อเก็บข้อมูลบริบทพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รูปแบบพื้นที่เสี่ยงกับข้าวโพดพันธะสัญญา และสำรวจทุนเดิมในการทำงานเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนอำเภอขุนยวม ร่วมแลกเปลี่ยนการทำฟาร์มผสมผสานของเกษตรกร ณ บ้านห้วยต้นนุ่น บ้านต่อแพ ผลคือ การพยายามสร้างการผลิตอินทรีย์ การเกษตรยั่งยืน การหาทางเลือกในการผลิตที่ออกจากการผลิตพันธะสัญญา

3.3 กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์การศึกษา ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความรู้และกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ 3) เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมเรียนรู้และเห็นปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีขอบเขตการดำเนินงานระดับจังหวัด และระดับตำบล ได้แก่ 1) ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า พื้นที่วิกฤตกรณีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ศึกษาพืชทางเลือก 2) ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง พื้นที่วิกฤตกรณีข้าวโพดพันธะสัญญา ศึกษาพืชทางเลือก 3) ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย พื้นที่เสี่ยงข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ศึกษาพืชทางเลือก 4) ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม พื้นที่เสี่ยงข้าวโพดพันธะสัญญา 5) ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย พื้นที่เฝ้าระวังของพืชเชิงเดี่ยว 6) ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง พื้นที่องค์ความรู้ “ไม่รับพืชเชิงเดี่ยว”

ผลลัพธ์ของงานวิจัยที่คาดหวังคือ 1) ได้ชุดข้อมูลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีผู้สนใจลดละเลิกปรับเปลี่ยน วิถีการผลิตพืชเชิงเดี่ยว 2) ได้กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน 3)ได้รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอนและการขยายผลไปสู่พื้นที่อื่น ๆ 4) ได้ความรู้สื่อชาวบ้าน หรือสื่อเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการสื่อสารสาธารณะ สร้างพื้นที่รูปธรรม 5)ได้ร่างคู่มือกระบวนการและเครื่องมือที่เหมาะสมในการสื่อสาร 6) ได้พัฒนาและยกระดับพื้นที่ต้นแบบในการตั้งรับปรับตัว 7) เกิดการเชื่อมร้อยภาคีปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ 8) ได้พัฒนาศักยภาพนักสื่อสารนักวิจัยชุมชน คนรุ่นใหม่ในพื้นที่

การออกแบบกระบวนการวิจัย เครื่องมือเก็บข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานของโครงการวิจัยฯ ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาข้อมูลองค์ความรู้ กระบวนการ และพัฒนาคน ด้วยการสร้างความเข้าใจทั้งในกลุ่มทีมวิจัยหลัก/ทีมวิจัยรอง และภาคีเครือข่าย

โครงการกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ ของโครงการวิจัยระยะที่ 1 (จำนวน 8 เดือนระหว่างเดือนตุลาคม 2560 – พฤษภาคม 2561 ดังนี้

1. ประชุมสร้างความเข้าใจโครงการและเตรียมความพร้อมทีมวิจัย และเวทีสร้างความเข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์โครงการกับผู้เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาทบทวนข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง/ ผลการวิจัยต่างๆ
3. ออกแบบเครื่องมือและวิธีการศึกษาข้อมูล กำหนดประเด็น กรอบการทำงานเพื่อนำไปสู่การผลิตสื่อหรือกระบวนการสื่อสารในเชิงพื้นที่กับกลุ่มเป้าหมาย
4. ศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก
5. ถอดบทเรียนองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร (พื้นที่ไม่รับพืชเชิงเดี่ยว/ข้าวโพดลี้ยงสัตว์ ตำบลห้วยปูลิง
6. เติมทักษะการวิเคราะห์การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย/ ช่องทางการสื่อสาร ที่เหมาะสมฯ
7. เติมทักษะความรู้ เรื่องการผลิตสื่อ เช่น การออกแบบอินโฟร์กราฟฟิก เป็นต้น
8. ประชุม ประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์เนื้อหาที่นำไปสู่การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
9. ประชุมทีมวิจัย 4 ครั้ง (2 เดือนต่อครั้ง)
10. จัดทำรายงานผลการศึกษา

รายละเอียดกิจกรรม ดำเนินการวิจัยในภาพรวมทั้งโครงการฯ

ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กิจกรรมดำเนินการของโครงการวิจัย

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
1.	วันที่ 14-15 พฤศจิกายน 2560 ณ ห้องประชุมอาคารดงรักษ์ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน	- ร่วมเวที “เรียนรู้สร้างความเข้าใจโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ปี 2561” และ - ประชุมสร้างความเข้าใจโครงการและเตรียมความพร้อมทีมวิจัย และเวทีสร้างความเข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์โครงการกับผู้เกี่ยวข้อง	1. นำเสนอ ความเป็นมา วัตถุประสงค์ รายละเอียดแนวทางการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ 2. เปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมสรุปทิศทาง ประเด็นศึกษา แนวทางการทำงานร่วมกัน 3. ออกแบบ สรุปแผนงานระยะที่1 และกรอบประเด็นเนื้อหา เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย/ข้อเสนอ การออกแบบกระบวนการทำงานในระดับตำบล
2	วันที่ 20 -30 พฤศจิกายน 2561	การศึกษาทบทวนข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยต่างๆโดยนักวิจัยและผู้ช่วยวิจัย	1. สืบค้นข้อมูลทบทวนเอกสาร งานวิจัย งานวิชาการ เอกสารมือสองที่เกี่ยวข้อง 2. ทบทวน วิเคราะห์ สังเคราะห์ (เบื้องต้น) 3. ทบทวน ข้อมูลบริบท ศักยภาพทุนเดิม ของพื้นที่ศึกษาทั้ง 6 แห่ง จากเอกสารมือสอง
3	วันที่ 16 ธันวาคม 2560 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลแม่ยวม	เวทีสร้างความเข้าใจระดับโซนสายใต้ (ตำบลแม่ยวม ตำบลแม่คะตวน และตำบลห้วยห้อม) กลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 คน ประกอบด้วยทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยจากพื้นที่ศึกษาและตัวแทนผู้นำในพื้นที่	**กระบวนการและขั้นตอนในเวที** 1. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ชี้แจงวัตถุประสงค์และหาทีมวิจัยร่วมทำงานในพื้นที่เพิ่ม 2. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นของทีมวิจัย 3. แลกเปลี่ยนข้อเสนอ/ความคิดเห็น และพัฒนากรอบขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาข้อมูลตำบลให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ประกอบด้วย 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 3.1 ข้อมูลบริบทชุมชน 3.2 ข้อมูลแผนที่เพื่อปกป้องพื้นที่อาหาร

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
			3.3 สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ 3.4 ศึกษาโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ตำบล 3.5 การวิเคราะห์แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องที่เอื้อต่อการทำงาน 3.6 สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
4	วันที่ 24 - 25 ธันวาคม 2560 ณ ห้องประชุมดงรักวิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 1/ 2561 - การพัฒนาศักยภาพนักวิจัย: ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องแนวคิดเชิงสังเคราะห์ - การประชุมทีมวิจัย	1. ทบทวนวัตถุประสงค์ กระบวนการ เครื่องมือ สื่อที่จะใช้ 2. วิเคราะห์พื้นที่ตามกรอบงานตามโจทย์ การปกป้องพื้นที่อาหารจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน 3. การนำแนวคิดเชิงสังเคราะห์มาใช้ในงานวิจัย ตามบันได 7 ขั้น ในช่วง 8 เดือน 4. การวางแผนงานลงพื้นที่เพื่อศึกษาความรู้และกระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารในระดับตำบล
5	วันที่ 20 มกราคม 2561 ณ อบต.แม่คะตวน	เวที “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลแม่คะตวน” ทีมวิจัยเกษตรกรและตัวแทนผู้นำ 2 ชุมชน คือ บ้านอุมดาเหนือและบ้านคอนผึ้ง จำนวน 18 คน	ชวนคิดชวนคุยภายใต้กรอบขอบเขตเนื้อหา 6 ประเด็น 1. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนบริบท สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง 2. สรรหาสมาชิกทีมวิจัยรองเป็นผู้ช่วยในชุมชนเพิ่มหมู่บ้านละ 5 คน 3. มอบหมายทีมผู้ช่วยตำบลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบเนื้อหาที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รายงานผล
6	วันที่ 21	เวที “กระบวนการสื่อสารเพื่อ	1. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยน

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
	มกราคม 2561 ณ ศาลาหมู่บ้านห้วยบง ต.แม่ยวม	สร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลแม่ยวม"ทีมวิจัย เกษตรกรและตัวแทนผู้นำชุมชนบ้านห้วยบง ตำบลแม่ยวม จำนวน 21 คน	บริบท สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง 2. สรรหาสมาชิกทีมวิจัยรองเป็นผู้ช่วยในชุมชนเพิ่มจำนวน 3 คน และปราชญ์ชุมชนสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก 4 คน ฟาร์มต้นแบบทางเลือก 2 แห่ง 3. มอบหมายทีมผู้ช่วยตำบลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบเนื้อหาที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รายงานผล
7	วันที่ 22 มกราคม 2561 ณ ห้องประชุม อบต.ห้วยห้อม	เวที "กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลห้วยห้อม ทีมวิจัย เกษตรกรและตัวแทนผู้นำชุมชนตำบลห้วยห้อม จำนวน 11 คน	1. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนบริบท สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง 2. สรรหาสมาชิกทีมวิจัยรองเป็นผู้ช่วยในชุมชนเพิ่มจำนวน 3 คน 3. มอบหมายทีมผู้ช่วยตำบลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบเนื้อหาที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รายงานผล
8	วันที่ 8 - 9 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมเอื้องผึ้ง วิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	- ร่วมประชุมเสวนาชุมชนวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 2/2561 การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง - การประชุมทีมวิจัย	1. ทบทวนประสบการณ์และบทเรียนการสื่อสารในการขับเคลื่อนงาน 2. (*เติมความรู้*) "สื่อสารอย่างไรถึงจะสร้างการเปลี่ยนแปลงได้" ตัวอย่างการสื่อสารที่ได้ผล 3. สร้างความเข้าใจเพิ่มเติมการสื่อสารในโครงการวิจัย และทำแบบฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสาร 4. วางแผนการลงพื้นที่สร้างความเข้าใจในพื้นที่โซนสายเหนือ (ต.นาปู่ป้อม ต.ห้วยปูลิง ต.แม่เงา)

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
9	วันที่ 18 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุมเขตรักษาพันธ์สัตว์ป่าสันปันแดน ต.นาปู่ป้อม	เวที “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลนาปู่ป้อม ทีมวิจัยและตัวแทนเกษตรกร ผู้นำชุมชนตำบลนาปู่ป้อม หน่วยงาน จำนวน 35 คน	1. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนบริบท สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง 2. สร้างความเข้าใจและจัดทำแผนชุมชนเกี่ยวกับการจัดการที่ดินโดยชุมชนปกป้องพื้นที่อาหาร และแนวทางการทำตลาดปากทาง ตลาดนำผลผลิตชุมชน 3. มอบหมายทีมผู้ช่วยตำบลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบเนื้อหาที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รายงานผล
10	วันที่ 19 มีนาคม 2561 ณ ศาลาประชุมหมู่บ้านห้วยต้นนุ่น ต.แม่เงา	● เวที “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลแม่เงา ทีมวิจัย ตัวแทนเกษตรกรและผู้นำชุมชน เยาวชนหมู่บ้านห้วยต้นนุ่น จำนวน 23 คน	1. ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องแลกเปลี่ยนบริบท สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกเพื่อทดแทนพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องร่วมกันค้นหา สำรวจ “ทุนชุมชน 2. สรรหาสมาชิกทีมวิจัยรองเป็นผู้ช่วยในชุมชนเพิ่มจำนวน 5 คน และฟาร์มต้นแบบ 2 ฟาร์ม 3. มอบหมายทีมผู้ช่วยตำบลลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบเนื้อหาที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์รายงานผล
11	วันที่ 20 มีนาคม 2561 ณ ห้องประชุม อบต.ห้วยปูลิง	ร่วมเวทีเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำตำบลห้วยปูลิง ทีมวิจัยหลักและตัวแทนผู้นำชุมชนตำบลห้วยปูลิง จำนวน 43 คน	1. หารือ แลกเปลี่ยนบทเรียนการจัดการที่ดินและทรัพยากรเครือข่ายทรัพยากรตำบลห้วยปูลิง เช่น ข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับ ไร่หมุนเวียน โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ โครงการจัดทำที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (คทช.) กฎระเบียบชุมชน ความเข็มแข็งขององค์กร และวางแผนงาน

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
			ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบลห้วยปูลิง ฯลฯ 2. สัมภาษณ์ตัวแทนกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกี่ยวกับบทเรียนการไม่รับพืชเชิงเดี่ยว ไร่หมุนเวียน และอาชีพทางเลือกการท่องเที่ยวโดยชุมชนหมู่บ้านห้วยตองก๊อ
12	วันที่ 28 เมษายน2561 ณ อบต.แม่คะตวน	ติดตามและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม	1. สรุปและประมวลผลข้อมูลตำบลและเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมข้อมูล 2. ปรับปรุงโครงร่างการเขียนรายงานผลการศึกษาข้อมูลองค์ความรู้ระดับตำบลระยะที่ 1
13	วันที่ 29 เมษายน 2561 ณ ศาลาประชุมหมู่บ้านแม่กองคา ต. แม่ยวม	เวที “กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารตำบลแม่กองคา ทีมวิจัย ตัวแทนเกษตรกรและผู้นำชุมชน เยาวชนหมู่บ้านห้วยต้นนุ่น จำนวน 11 คน	ทบทวนข้อมูลพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง บทเรียนการจัดการป่าโดยชุมชน สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกเพื่อทดแทนพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ชุมชน ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง
14	วันที่ 22-23 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ณ ห้องประชุมศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน	สรุปบทเรียนผลการดำเนินงานและเตรียมความพร้อมการนำเสนอคืนข้อมูลผลงานวิจัยระยะที่ 1 ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ทีมวิจัยหลักและทีมผู้ช่วยวิจัย ตัวแทนชุมชนจาก 6 ตำบล	1. ทบทวนกิจกรรมผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 2. แลกเปลี่ยนความก้าวหน้าผลการดำเนินการจัดทำข้อมูลนำความรู้ไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจของแต่ละตำบล 3. เรียนรู้เทคนิค ปฏิบัติการณ์วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม 4. สรุปบทเรียนผลการดำเนินงานโดยใช้แบบสอบถามในการสรุปบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. แม่ฮ่องสอน
15	วันที่ 29 พฤษภาคม	การประชุมเพื่อคืนข้อมูลผลงานวิจัยระยะที่ 1 การวิจัย	1. นำเสนอผลการดำเนินการจัดทำข้อมูลความรู้นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจ

ลำดับ	ระยะเวลา	กิจกรรม/ กลุ่มเป้าหมาย	ประเด็น/กระบวนการ
	พ.ศ. 2561 ณ ห้องประชุมกลางวิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน	กระบวนการสื่อสาร	กับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารของแต่ละตำบล และแลกเปลี่ยนเติมเต็มผลการดำเนินงานของตำบลโดย ผู้ช่วยนักวิจัยตัวแทน 6 ตำบล 2. แลกเปลี่ยนเติมเต็มผลการดำเนินงานของตำบล 3. วางแผนการดำเนินงานระยะที่ 2

3.4 การกำหนดกรอบข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

มีเบื้องหลังความคิดในการใช้วิธีการผสมผสานหลายวิธีเพื่อการสังเคราะห์

3.4.1.การกำหนดแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย

(1) ข้อมูลจากเอกสารมือสอง

(2) ข้อมูลปฐมภูมิ จาก

(2.1) การจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการพัฒนากรอบเนื้อหาการศึกษาทั้งระดับจังหวัดและระดับชุมชนในพื้นที่ศึกษา ของทีมวิจัยหลัก ทีมวิจัยรอง เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ปรึกษาของโครงการวิจัยฯ เพื่อหาข้อสรุป ของประเด็นที่จะศึกษา การร่วมกันกำหนดแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ

(2.2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ

3.4.2 การกำหนดกรอบเนื้อหา ประเด็นของการศึกษาวิจัย

โดยยึดตามกรอบแนวคิดของงานวิจัยเพื่อมุ่งเป้าหมาย สู่การบรรลุวัตถุประสงค์ การตอบโจทย์คำถามของโครงการวิจัยฯ ให้ความสำคัญกับบริบทของพื้นที่ที่มีความหลากหลายของฐานนิเวศวัฒนธรรม รายละเอียดกรอบเนื้อหา ประเด็นการศึกษาวิจัย มีดังนี้

1) ข้อมูลบริบทชุมชนทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม

2) การจัดทำแผนที่เพื่อปกป้องพื้นที่อาหาร

3) สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ

4) โอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก (สร้างป่าสร้างรายได้)

5) วิเคราะห์แผนอบต. กฎหมาย นโยบายที่เอื้อต่อการสื่อสาร สร้างความเข้าใจฯ

6) สรุปปัจจัยภายในระดับตำบล

และมีการปรับให้มีความละเอียดครอบคลุมมากขึ้นเพื่อการศึกษาองค์ความรู้ตำบลที่นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. สภาพทั่วไปของตำบล

- ความเป็นมา บริบทชุมชน ลักษณะทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม
- แผนที่ตำบล

2. บริบทชุมชน สภาพทั่วไปของหมู่บ้านต้นแบบ ตำบลละ 2 หมู่บ้าน

2.1 บริบทชุมชน ประกอบด้วย

- ประวัติ ความเป็นมา
- ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม
- เส้นทางพัฒนา timeline หมู่บ้าน
- แผนที่ประกอบ
- สถานการณ์ปัญหาในหมู่บ้าน

2.2 ขอบเขตพื้นที่ปกป้องอาหาร ประกอบด้วย

- แผนที่ประกอบ
- ข้อมูลลักษณะพื้นที่และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า เช่น ป่าชุมชน ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ ป่าพิธีกรรม ป่าช้า ที่ทำกิน (ไร่หมุนเวียน แปลงทำกินถาวร) ที่อยู่อาศัย ฯลฯ

2.3 สถานการณ์ความเสี่ยงในระบบการผลิตทางการเกษตร เปรียบเทียบ 2 กรณี ระบบการผลิตทางการเกษตร

1) ไร่หมุนเวียน และพืชยั่งยืน
2) พืชเศรษฐกิจ (พืชเชิงเดี่ยว)
    - ปลูกอะไร สถานที่ไหน มีกระบวนการอย่างไร
    - มีผลกระทบด้านสังคม สุขภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมอย่างไร
    - โอกาส วิธีการ แนวทางในการ ลด ละ เลิก ปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเชิงเดี่ยวเป็นยั่งยืน มีมากน้อยแค่ไหน จะทำได้อย่างไร

2.4 โอกาสการเพิ่มพืช หรืออาชีพทางเลือก

บทเรียนความรู้ของกลุ่มผู้ผลิตพืชทางเลือก ฟาร์มต้นแบบ เครือข่ายเกษตรทางเลือกในพื้นที่ เช่น การปลูกพืชทางเลือกในไร่หมุนเวียน การทำเกษตรพอเพียง เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ และวนเกษตร เป็นต้น

- แนวคิดความเป็นมา และเส้นทางการพัฒนา
- กระบวนการ ขั้นตอนการดำเนินงาน เทคนิค และทักษะ
- ผลการดำเนินงาน
- ผลประโยชน์หรือผลกระทบที่ได้รับเชิงบวก และเชิงลบ
- ความร่วมมือ การเชื่อมโยง หน่วยงานหรือองค์กร

2.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปกป้องพื้นที่อาหารของหมู่บ้านต้นแบบ ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก (SWOT)

3. การวิเคราะห์แผน นโยบายระดับตำบลที่เกี่ยวข้อง มีผลกระทบทางบวกและลบต่อการปกป้องพื้นที่อาหารในพื้นที่อย่างไร เช่น

- ระบบ กลไกการจัดการที่สนับสนุน
- แผนยุทธศาสตร์ตำบล
- โครงการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม

ได้จาก แผนพัฒนาตำบล และสถานการณ์นโยบายที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบาย คสช. โครงการประชารัฐ โครงการรสนิยมดี ฯลฯ

4. ปัจจัย เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องในการปกป้องพื้นที่อาหารของระดับตำบล (SWOT)

- สรุปจากข้อมูล ข้อ 1-3
- วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตที่เหมาะสมกับการรับ สร้างความเข้าใจ ฯลฯ

3.4.3 เทคนิค และเครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

สำหรับข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการศึกษา ในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

- การสรุป วิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งในห้วงที่ทำการศึกษา
- การจัดเวทีสรุปบทเรียน ที่มีแนวคิด หลักการในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเหมือนกัน แต่แตกต่างในการเลือกใช้เทคนิค วิธีการ เครื่องมือ ในการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม ซึ่งส่วนใหญ่ใช้รูปแบบ เครื่องมือ ในการรวบรวมข้อมูลแบบไม่เป็นทางการ ค่อนข้างประยุกต์ตามความถนัดของกลุ่มที่เป็นแกนหลักในการสรุปบทเรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและเลือกวิธีที่สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น

1) การนำเสนอหรือบรรยายประกอบการใช้สื่อต่างๆในฐานะ Resource Person

2) การเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์การมีทีมวิทยากรกระบวนการ เพื่อรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม แต่ละครั้ง (บทบาทของ Moderator Co- Moderator และ Note taker ในการบันทึกข้อสรุปจากเวที) ในการระดมสมองหรือแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ที่ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม ทุกคนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นต้น

3) เทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :PAR) เน้นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่อาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัยตั้งแต่ระบุปัญหา และแนวทางการแก้ไข การดำเนินโครงการ กิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนา การติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผลโครงการ และกิจกรรมที่กำลังดำเนินงานและเสร็จสิ้น

บทที่ 4
ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความรู้กระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ 3) เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการนำเสนอผลการวิจัยได้จัดแยกการนำเสนอออกเป็น 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความรู้ที่นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตอนที่ 2 กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตอนที่ 3 ประเมินรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>ตอนที่ 1</u> ศึกษาความรู้ที่นำไปสู่การสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร

สร้างความเข้าใจ ทำไมต้องวิจัยเรื่องการสื่อสาร สร้างความเข้าใจเรื่องพืชเชิงเดี่ยว/ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

1. เพื่อยืนยันความเป็นแม่ฮ่องสอน เมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
2. สร้างความรู้เพื่อให้เท่าทันสถานการณ์ทั้งตัวเกษตรกรเอง หน่วยงาน บุคคลทั่วไป เช่น สร้างความตระหนัก ผลกระทบทางด้านสุขภาพ ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและผลกระทบภาพรวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม
3. สามารถตั้งรับปรับตัว เพื่อให้ไปสู่ความมั่นคงด้านรายได้อย่างสร้างสรรค์ และมีการพัฒนาโดยใช้กลไกการสร้างความรู้เรื่องพืชทางเลือก เกษตรอินทรีย์ การตั้งกองทุน มีการจัดการที่ดิน น้ำ และเมล็ดพันธุ์
4. พืชเชิงเดี่ยว/ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบทำลายพื้นที่ป่า แหล่งอาหาร ป่าไม้ คุณภาพดิน น้ำ จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่เขาหัวโล้นด้วยแปลงปลูกพืชถาวรเข้าทดแทน

มีเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปี 2556/ 2557 โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิ จำนวน 555 ราย พื้นที่เพาะปลูกข้าวโพด 3,317.25 ไร่ ประมาณ 2,653 ตัน

กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิที่ขึ้นทะเบียน ปี 2552/ 2553 จำนวน 3,615 ราย พื้นที่ปลูกข้าวโพด 27,606 ไร่ ประมาณ 22,084 ตัน ซึ่งเกษตรกรกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ก็จะได้สิทธิ์ที่ภาครัฐจะเข้าไปกำกับดูแลการแทรกแซงตลาดข้าวโพด

ส่วนกลุ่มที่ 3 เกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิ ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนปี 2552/ 2553 พื้นที่เพาะปลูก 3,667 ราย ประมาณ 31,529.25 ไร่

ตารางที่ 4-1 ข้อมูลเปรียบเทียบการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในช่วงปี 2559/ 60 และ2560/ 61

แม่ฮ่องสอน	**เนื้อที่ปลูก (ไร่)**	**เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)**	**ผลผลิต (ตัน)**	**ผลผลิตต่อไร่**	
				ปลูก (กก.)	เก็บ (กก.)
พื้นที่เกษตรทั้งจังหวัด	303,066				
ปีเพาะปลูก 2559/ 60	59,426	59,323	37,515	631	632
- พันธุ์ลูกผสมราชการ	2,327	2,323	1,335	576	575
- พันธุ์ลูกผสมเอกชน	57,099	57,006	36,180	634	635
- ปริมาณเมล็ด (ตัน)	196.15				
- เฉลี่ย (กก./ ไร่)	3.30				
- จำนวนครัวเรือน	13,206				
- เฉลี่ย/ ครัวเรือน (ไร่)	4.50				
ปีเพาะปลูก 2560/ 61	61,631	61,561	43,300	703	703

และจากสรุปภาวะการผลิต การตลาด และราคาในต่างประเทศ กระทรวงเกษตรสหรัฐฯ คาดคะเนความต้องการใช้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของโลก ปี 2561/ 62 ว่ามี 1,091.77 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจาก 1,069.34 ล้านตัน ในปี 2560/ 61 ร้อยละ 2.10 โดยจีน สหภาพยุโรป บราซิล เม็กซิโก อียิปต์ เวียดนาม แอฟริกาใต้ อินโดนีเซีย อาร์เจนตินา รัสเซีย และอิหร่าน มีความต้องการใช้เพิ่มขึ้น

ในส่วนของประเทศไทย นโยบายโครงการสานพลังประชารัฐเพื่อสนับสนุนการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หลังฤดูทำนา ในปีการผลิต 2561/ 62 มีเกษตรกรสมัครใจเข้าโครงการจำนวนเพิ่มเท่าตัว จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรหันมาปลูกข้าวโพดในนาแทนการปลูกข้าว เนื่องจากที่นาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยส่วนใหญ่จะมีเอกสารสิทธิ์สามารถเข้าระบบตามนโยบายรัฐได้

จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ปลูกพืชเชิงเดี่ยว/ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ของเครือข่ายเกษตรทางเลือกจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยการวิเคราะห์เชิงระบบ พบว่า ปรากฏการณ์สำคัญที่เป็นข้อกังวลต่อการปลูกพืชเชิงเดี่ยวประเภทข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ คือ พื้นที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ขยายมากขึ้น จะส่งผลกระทบต่อทรัพยากร (ดิน ป่าและน้ำ) สังคม (วิถีวัฒนธรรมสุขภาพ และคุณภาพชีวิต) เศรษฐกิจ (หนี้สินจากการผลิต) เนื่องจากการมีแบบแผนพฤติกรรม ภายใต้ 1) อรรถประโยชน์ ที่มาของรายได้ ใช้แรงงานน้อยเพราะข้าวโพดเป็นพืชที่ทนทาน จัดการง่าย โตเร็ว ปลูกได้ทุกที่ ทุกสภาพอากาศ ความเสี่ยงเรื่องราคาน้อยกว่าพืชชนิดอื่น สมารถชะลอการเก็บเกี่ยวเพื่อรอราคาได้ เป็นต้น 2) ความสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบโครงสร้างและการส่งเสริมตามนโยบาย เช่น มีผู้นำหรือคนในชุมชนเป็นตัวแทนบริษัท ส่งเสริมครบวงจร (ไม่ประกันราคา) มีเครือข่ายในการจัดการผลผลิตครบวงจร ข้าวโพดเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในอุตสาหกรรมหลายชนิด จึงมีความต้องการจำนวนมาก นโยบายรัฐไม่สามารถควบคุมเอกชนที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับข้าวโพดได้ 3) แบบแผนความคิด เช่น ค่านิยมลอกเลียนแบบ อยากมีอยากได้ แข่งขันอวดฐานะ คิดเพียงผลกำไรสูงสุดที่กลุ่มตนจะได้รับ ข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ สร้างรายได้ ทำให้ GDP ของประเทศโต เป็นต้น

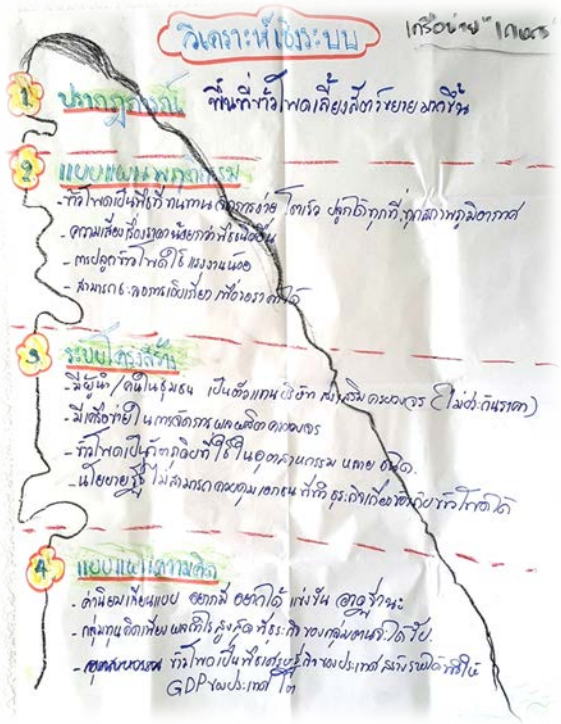

แสดงรูปภาพการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ปลูกพืชเชิงเดี่ยวข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

จากผลการศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง และการจัดประชุมถอดบทเรียนร่วมกับผู้รู้ผู้นำชุมชนในระดับตำบลของ 6 พื้นที่เป้าหมาย และจัดเวทีระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยสร้างความเข้าใจในการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่

การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยนัยคือ การลดละเลิกการผลิตที่บุกรุกหรือขยายพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ที่ดินจนมีความเสี่ยงหรือได้รับผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติทั้งในเขตที่ดินทำกินและที่ดินในเขตป่า ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 (อาหาร ยา ผ้า และบ้าน) ทั้งนี้จำเป็นต้องเข้าใจในสภาพทั่วไป แนวความคิด เส้นทางการพัฒนา รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของคนในพื้นที่และเกิดการจัดการของผู้เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่า

4.1.1 สถานการณ์การผลิตพืชเชิงเดี่ยวกับความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อมความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบด้านสังคม

จากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชเชิงเดียว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม ชุมชน โดยการได้รับอิทธิพลจากรัฐและตลาดภายนอกชุมชนนั้น ทำให้แรงงานถูกใช้ไปในการปลูกพืชเพื่อการค้ามากขึ้น ขณะที่ปลูกพืชเพื่อบริโภคในครัวเรือนลดลง จึงเกิดจากการปรับตัวเพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อม และยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจนเกิดเป็นกระแสการผลิตสู่การเพิ่มพื้นที่เกษตรในเขตป่าและเปลี่ยนไร่หมุนเวียนเป็นไร่ถาวร ซึ่งส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการผลิต จากที่เคยเป็นแบบคนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิด *"อยู่กับป่าต้องดูแลป่า อยู่กับน้ำต้องรักษาน้ำ"* ป่าและคนต่างเป็นระบบนิเวศเดียวที่ใช้ประโยชน์อย่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน มีกฎกติกาสิทธิหน้าหมู่ มีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมร่วมกัน ไปเป็นแนวคิด *"การจัดการตนเองเพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ส่วนตน"* ที่ชุมชนพึ่งพากันน้อยลง และแทนที่ด้วยการแข่งขันในทางการผลิต ความขัดแย้งเรื่องน้ำและที่ดิน มีปัญหาบุกรุกในเขตป่า

นอกจากนี้จำนวนบุตรในแต่ละครอบครัวมีแนวโน้มลดลงเพราะการใช้เวลากับครอบครัวต้องเร่งรีบทำงานเพื่อหารายได้สำหรับการศึกษาของลูกหลาน เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และแบบเครือญาติมาเป็นความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราหรือเงื่อนไขอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นหลังจากระบบการผลิตเปลี่ยน เป็นต้น

<u>ความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อด้านเศรษฐกิจ</u>

การมุ่งเน้นการสร้างรายได้ให้มากขึ้น แม้จะสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต แต่หากไม่ได้คำนึงถึงความความเชี่ยวชาญและความรู้ในการเพาะปลูก พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับระบบรายจ่ายและสินเชื่อหนี้สินเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนวิถีดั้งเดิมเป็นวิถีทุนนิยม เช่น จากที่เคยมีนิสัยใช้จ่ายอย่างประหยัดและอดออม หาของป่าบริโภคอาหารจากธรรมชาติรอบตัวริมป่าข้างบ้าน แต่ปัจจุบันเริ่มเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มยึดติดกับวัตถุนิยมและความสะดวกสบายจำเป็นต้องมีทุนในรูปของเงินสดมากขึ้นกับข้าวของเครื่องใช้ อุปกรณ์ เครื่องมือการผลิตแบบเดิมหมดคุณค่าลง เกิดพฤติกรรมเลียบแบบการกินแบบทันสมัย ทำให้ละทิ้งอาหารพื้นบ้าน ซื้อขายพืชผักจากตลาด ใช้สินค้า

ทันสมัยเหมือนคนเมือง นำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อ และเกิดปัญหาหนี้สินทั้งในภาคเกษตรที่เกิดจากต้นทุนการผลิตและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน เป็นต้น

ความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อด้านสุขภาพ

นอกจากความเสี่ยงที่เกิดจากการใช้สารเคมีในระบบการผลิตที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบสุขภาพร่างกาย เช่น ภาวะความเจ็บป่วย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ สารเคมีแล้ว พบว่ามีผลกระทบทางอ้อมเกี่ยวกับแหล่งที่มาของอาหาร คือ 1) ปลูกหรือผลิตเอง กินเอง มีความเสี่ยงไม่ปลอดภัย ผลผลิตไม่มีคุณภาพปนเปื้อนสารเคมี 2) อาหารธรรมชาติลดลง สัตว์ พืช และน้ำไม่สะอาด 3) งานประเพณีวัฒนธรรมที่ทุกคนมีสิทธิไปกินในงานเลี้ยงเสี่ยงสุขภาพ 4) อาหารจากการซื้อ ไม่มีเงินซื้ออาหารที่มีคุณภาพปลอดภัย ความปลอดภัยของอาหารทั้งเนื้อสัตว์และพืชผัก ผลไม้ อาจก่อให้เกิดโรคมะเร็ง เนื่องจากการบริโภค สุขภาวะ สิ่งแวดล้อมใกล้ตัว สารพิษ มลภาวะ อุณหภูมิความร้อน เป็นต้น

ความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การผลิตพืชเชิงเดียวก่อให้เกิดปัญหาและการเปลี่ยนแปลงโดยพบว่า มีการเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพภูมินิเวศป่าไม้และที่ดินทำกิน 1) จากพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่โล่ง โล้น เนื่องจากเดิมที่เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนภายใต้การใช้ประโยชน์จากป่าแบบอนุรักษ์และรักษาสภาพป่าเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้ผลผลิตเน้นเพื่อการยังชีพ โดยจะยังคงเห็นต้นไม้เติบโตและคืนสภาพกลายเป็นพื้นที่ป่าตามจำนวนปีที่หมุนเวียนการเพาะปลูก แต่หากเปลี่ยนพื้นที่ดินทำกินเป็นไร่ถาวรเพื่อการค้าพาณิชย์ ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่ซ้ำๆ ปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นพื้นที่โล้งกว้าง ไม่มีต้นไม้หรือรากยึดดินเป็นพื้นที่ลาดชัน ส่งผลต่อความเสี่ยงในการเกิดดินโคลนถล่ม น้ำป่าไหลหลาก และการใช้ที่ดินในขณะที่การปลูกพืชชนิดเดิม หากไม่ได้มีการหมุนเวียนพืชแทนหรือมีการปรับสภาพดินให้สมบูรณ์อย่างถูกวิธีแล้ว จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพดิน เป็นดินเสื่อมสภาพ ส่งผลกระทบต่อจำนวนปริมาณผลผลิตที่อาจได้น้อยลงหรือมากขึ้นแต่ขาดคุณภาพของผลผลิต กระทบต่อการกำหนดราคาให้ตกต่ำของกลุ่มพ่อค้าคนกลางและราคาตลาด หรือหากต้องใช้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเพื่อการดูแลรักษาก็ย่อมส่งผลต่อรายได้ผลกำไรจากการผลิต 2) จากพื้นที่ปลอดภัยเป็นพื้นที่ปนเปื้อนด้วยสารพิษสารเคมี ส่งผลกระทบต่อร่างกายและระบบนิเวศ จากการใช้สารเคมีมากเกินความจำเป็นเนื่องจากดินเสื่อม สภาพ ขาดธาตุอาหารจำเป็นของพืชในดิน ทำให้น้ำปนเปื้อนสารเคมี สัตว์ (เขียดแลว) และระบบนิเวศเสียสมดุลมีศัตรูพืชและต้องใช้สารยาฆ่าแมลงที่เป็นอันตราย ทั้งยังมีผลทางอ้อมต่อเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชน พืชพันธุ์พื้นบ้านบางชนิดเริ่มหายไป พันธุ์พืชท้องที่ในชุมชนที่ได้ปลูก ได้เก็บ ในพื้นที่ไร่ สวน นา และสวนหลังบ้าน มีมากกว่า 100 ชนิด โดยพันธุ์พืชที่มีมากที่สุด คือ พันธุ์พืชจากไร่ จากการศึกษาค้นพบว่าพันธุ์พืชได้รับการตกทอดจากบรรพบุรุษที่ได้เก็บรักษาไว้ หากไม่ปลูกต่อย่อมเสี่ยงสูญหาย แต่หากปลูกต่อได้ภายใต้สภาพพื้นที่ไม่ปลอดภัยย่อมเกิดการกลายพันธุ์และเป็นพืชมีพิษแทนได้

โดยสรุป สาเหตุที่เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังคงทำการเกษตรเชิงเดี่ยวในพื้นที่ป่า คือ การขาดแรงจูงใจเพียงพอ ทั้งนี้พบว่าการได้รับผลตอบแทนที่จูงใจ ปัจจัยการผลิตที่เอื้อต่อการเพาะปลูก โดยเฉพาะ 1) แหล่งน้ำ และ 2) สิทธิในพื้นทำกินจะเป็นสิ่งสำคัญลำดับต้น ในการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกจากพืชเชิงเดี่ยวไปสู่การทำเกษตรยั่งยืน

4.1.2 สถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่และโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก

จากการศึกษาสถานการณ์ความเสี่ยงในพื้นที่ พบว่า

1. ระบบผลิตไร่หมุนเวียน การปรับเปลี่ยนวิถีวัฒนธรรมการผลิตเดิมของระบบไร่หมุนเวียน/รอบการทำไร่หมุนเวียน ความต่างในบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆที่สำคัญ ได้แก่ ระบบนิเวศกายภาพ ระบบการเกษตร (พึ่งพาตนเอง/พึ่งพิงภายนอก) และระบบวัฒนธรรม (พุทธ/ผี/คริสต์) และเงื่อนไขภายใน-นอกชุมชน (ประชากร สภาพสังคมการเมือง เศรษฐกิจ การตลาด นโยบายรัฐ) ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบไร่หมุนเวียนรอบการทำไร่หมุนเวียนลดลง 4 ปี ต่อรอบ ซึ่งที่ผ่านมามีการหมุนรอบไร่หมุนเวียนกำหนดไว้ต่ำสุด 5 ปี สูงสุด 10 ปี การลดรอบหมุนเวียนเกิดความเสี่ยงกับพื้นที่อาหารของชุมชนมีแนวโน้มที่มีความต้องการใช้สารเคมี เพราะเกิดโรคระบาดในไร่ข้าว ดินเสื่อมคุณภาพ หญ้าขึ้นสูงข้าวโตช้า ข้าวไม่พอต่อการบริโภคในครัวเรือน หากมีการใช้สารเคมี ปัญหาใหญ่ที่ตามมา คือสุขภาพของคนในชุมชน เช่น มีสารปนเปื้อนในร่างกาย น้ำบริโภคปนเปื้อนกับสารเคมี ส่งผลกระทบทั้งคนต้นน้ำและปลายน้ำ

2. ความหลากหลายทางพันธุกรรมในไร่ซึ่งปัจจุบันพันธุกรรมพืชต่างๆเริ่มลดน้อยลงเน้นข้าวที่ให้ผลิตมากและพันธุ์ข้าวที่ทำต่อเนื่องจากจะมีการสืบทอดพันธุ์พืชเศรษฐกิจในไร่ เช่น พริก แตง ผักอีหลึง มะนอยฮก พืชพวกนี้จะใช้พื้นที่มาก จะทำให้การปลูกพืชอื่นๆ น้อยลงขาดความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชในปัจจุบันคนในชุมชนปลูกพันธุ์พืชในไร่มีความหลากหลายน้อยลง ผลมาจากการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ที่ไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งสภาพอากาศแปรปรวนทำให้พืชบางชนิดออกผลผลิตไม่ค่อยดีจึงไม่เลือกปลูก พอไม่ได้ปลูกติดต่อกัน 2-3 ปี ไม่มีเมล็ดพันธุ์ที่ปลูกต่อ บางคนต้องลงมาซื้อพันธุ์พืชในเมืองมาปลูกทดแทน

พืชส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านปลูกในไร่ พืชเศรษฐกิจ เช่น พริก แตง ผักอีหลึ่น มะนอยฮก งา

- เผือก เช่น มันสันปะหลัง มันเทศ มันหัว (มันละแวก) มันอะลู
- พืชที่เป็นเถาว์ เช่น แตงปี แตงร้าน แตงขี้นก แตงลาย แตงหอมขาว มะนอยฮก บวบหวาน บวบเหลี่ยม ถั่วแปบ ผักทอง ผักเขียว ถั่วฟู มะระ
- พืชที่กินฝัก เช่น ข้าวโพด พันธุ์พื้นเมืองประมาณ 4-5 ชนิด มะเขือยาว มะเขือไร่ มะเขือขม มะเขือลื่น กระเจี๊ยบ
- พืชกินใบ เช่น ผักกาดขมในไร่ หอมแยกผักชี ผักอีหลึ่น ผักกาดเขียว ผักกาดขาว กำก้อ โหระพา กะเพา ยาสูบ

- พืชประดับพิธีกรรม เช่น ลูกเดือย 2 ชนิด ดอกดาวเรือง ดอกหงอนไก่ ดอกแดง ดอกเหลือง ฝ้าย

<u>พืชที่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์</u>

- พริก,งา สาเหตุมาจากคุณภาพที่ดินทำให้คุณภาพที่ดินไม่ค่อยมีธาตุอาหาร
- ดอกแดง ดอกเหลือง และฝ้าย มีคนปลูกน้อยลดลง

3. สถานการณ์น้ำในชุมชนน้ำ

ความเสี่ยงในการผลิตอาหาร ซึ่งชุมชนพึ่งพาสภาพดิน-ฟ้า-อากาศ โดยเฉพาะเรื่องฝน ถ้าหากฝนตกน้อยหรือไม่ตกตามฤดูกาลจะทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้น้อย หากฝนที่ตกไม่ปกติโรคระบาดในพืชต่างๆก็จะตามมาอีกด้วย

4. สภาพที่ดิน ที่ดินทำกินเพื่อการผลิตพืชอาหาร

ในพื้นที่ทำกินมีหลากหลายรูปแบบตามความเชื่อและการสังเกตโดยชุมชน เช่น ดินร่วนปนทราย,ดินร่วนปนหิน,ดินดำร่วน,ดินดำเหนียว,ดินดำปนหิน ด้วยสาเหตุที่พื้นที่ไร่หมุนเวียนลดรอบน้อยลง 4-5 ปี ชาวบ้านมีความเสี่ยงในการผลิตมาก หากปีไหนหมุนรอบไร่ในพื้นที่ดินไม่ค่อยดี แต่ฝนตกดีก็จะได้ผลผลิตพอประมาณ หากพื้นที่ดินดี ฝนตกดี จะได้ผลผลิตที่ดี

4. อาหารจากป่าธรรมชาติ (ป่าชุมชน)

การหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อการบริโภคและเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งได้แก่ เห็ดเพาะ(เห็ดถอบ) ส่วนมากเป็นเศรษฐกิจของชุมชน เห็ดโคน เห็ดปลวก และเห็ดขอน ไม้ประเภทต่างๆ เห็ดซาง ซึ่งแหล่งอาหารเหล่านี้หากไฟไม่ไหม้ ธรรมชาติไม่มีความสมดุล ส่วนพืชผักจากแหล่งธรรมชาติ หากเก็บหาของป่าสำหรับขายอย่างเดียว จะทำให้เกิดความเสียหายและสูญพันธุ์ ในตระกูลพืชที่ขึ้นเฉพาะถิ่น เช่น ผงชูรสดอย (เฮาะทีหละ) หากทำควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ความยั่งยืนจะตามมา

5 อาหารประเภทสัตว์

-สัตว์บก ปัจจุบันมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียพันธุ์มากเพราะมนุษย์จะล่าเพื่อบริโภคและขาย เพราะไม่มีความปลอดภัยในที่อยู่อาศัยความหลากหลายของพืช-ผลไม้ แต่สิ่งที่ชุมชนแม่กองคาได้ทำร่วมกัน คือ แบ่งโซนป่าเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู จะเห็นได้ว่า สัตว์ป่าเหล่านี้จะแพร่ขยายพันธุ์ มีที่อยู่ที่ปลอดภัย มีแหล่งอาหารที่สมบูรณ์ หากเป็นให้เป็นไปตามธรรมชาติการสูญพันธุ์ของสัตว์ก็จะเกิดขึ้น

-สัตว์น้ำ ชุมชนเป็นผู้ที่ต้องการแหล่งอาหาร ในลำห้วยแม่น้ำสายหลักตามธรรมชาติตามวิถีชีวิตของชุมชน การหาอาหารของชุมชนนับวันสัตว์นับวันสัตว์น้ำน้อยลงและหากมีการหาโดยใช้เครื่องมือที่ไม่ถูกวิธีการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำเกิดขึ้นได้สูง ด้วยเหตุที่ชุมชนมีการประชุมหารือกัน การใช้กฎระเบียบข้อบังคับของชุมชนจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ฤดูกาลน้ำขึ้นน้ำลง ฤดูฝนแล้ง วัฏจักรของธรรมชาติ ความสมดุลของระบบนิเวศน์ ทำให้สัตว์น้ำเหล่านี้ยังคงเหลืออยู่ แต่ถ้าหากมนุษย์เป็นผู้กระทำทั้งขบวน เสี่ยงต่อความมั่นคงของอาหารในชุมชนสูง

-สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ปัจจุบันเขียดแลว กบเขียดในลำห้วย เขียดหนาว ปูจว่าง (ปูลำห้วย) จะเห็นได้ชัด กล่าวคือ ช่วงที่ลงมาวางไข่ ชาวบ้านส่องด้วยไฟ จะจับกันเป็นจำนวนมาก ไม่ทันวางไข่ทำให้ประชากรของกบ เขียดลดน้อยลง หรือ เขียดแลวเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ เพราะชาวบ้านจะรู้ช่วงเวลาที่กบ-เขียด ลงมาวางไข่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาการบ่งชี้ให้รู้ว่าหมดฝนแล้ว ส่วนปูในลำห้วย (ปูจว่าง) เป็นตัวบ่งชี้ให้รู้ว่าหมดฝนแล้ว เพราะช่วงที่ยังมีฝนตกน้ำหลาก ปูเหล่านี้จะไม่ขุดรู อยู่ใต้ก้อนหินในลำห้วย เมื่อหมดฝนแล้วถึงจะขุดรู มีขุยดินให้เห็นในลำห้วย ชาวบ้านไปขุดล้วงออกมากิน ทำให้ประชากรของปูลดน้อยลงมา จนใกล้สูญพันธุ์ อนาคตหากไม่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูร่วมกัน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเหล่านี้ มีโอกาสที่จะสูญพันธุ์ได้สูงมาก

7. การบุกรุกพื้นที่อาหารของชุมชน (ป่าชุมชน) ณ ปัจจุบันพื้นที่ป่าต้น ป่าชุมชน บางพื้นที่ ถูกบุกรุก ขยับเข้ามาเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นการขยายพื้นที่แบบฉลาดเป็นกลไกของคนภายนอก หรือแม้คนภายในกับจำนวนประชากรที่มากขึ้นทั้งที่เป็นประชากรแฝงมาจากที่อื่นและประชากรในชุมชนเอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการได้มาซึ่งอาหารของชาวบ้าน เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าอนุรักษ์ที่มีสัตว์ป่า พืชต่าง ๆที่สำคัญๆหลายชนิดอยู่ โดยเฉพาะสัตว์ป่าและพืชสมุนไพร เป็นปัญหาความเสี่ยงในการได้มาซึ่งอาหารของชุมชน

ในชุมชนมีความกังวลด้านการผลิตตามนโยบายหรือหน่วยงานมาส่งเสริมการผลิต การตลาด สิ่งที่ตามมา คือต้นทุนการผลิต การเปลี่ยนสภาพที่ทำกิน และโรคพืชต่างๆ เพราะพืชดังกล่าวมีการใช้ยาที่ควบคุมภูมิต้านที่ปลอดภัยซึ่งมีต้นทุน หากชาวบ้านลองใช้ ผลที่ตามมาคือการใช้สารเคมีจะเข้ามา เชื้อโรคจะแพร่ระบาดอาจลามไปถึงไร่หมุนเวียนในสุดท้ายต้องหาทางออกโดยการพึ่งยา ดังนั้นในปัจจุบันชุมชนหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี เพื่อปกป้องพื้นที่แหล่งผลิตอาหารให้มีความยั่งยืน

<u>สถานการณ์นโยบายที่เกี่ยวข้อง</u>

นโยบายคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนและพื้นที่ของ อบต. มีพื้นที่ป่าจำนวนมาก พื้นที่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่มีเอกสารสิทธิ์น้อยมาก การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ติดขัดต่อกฎหมายบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วคำสั่งนโยบายของ คสช. ในพื้นที่มีทั้งเอื้อต่อการพัฒนาและมีข้อจำกัดในการพัฒนา ส่วนใหญ่แล้วในช่วง คสช. การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้หยุดชะงักลง เพราะสิทธิของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรมีรากฐานไม่มั่นคง โดยเฉพาะเรื่องปัญหาที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำคัญต่อการดำรงชีวิต ชุมชนไม่มีความอุ่นใจต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ เพราะมีขอบเขตที่ไม่ชัดเจน เสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดี อีกทั้งชาวบ้านไม่ สามารถสร้างบ้านเรือนให้มีความมั่นคงได้ สร้างได้เพียงที่อยู่อาศัยชั่วคราวที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งไม่มีความมั่นคง การพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะเองเช่นกัน มีลักษณะที่ขัดต่อกฎหมายทั้งหมด ถึงแม้เป็นผลประโยชน์ต่อหน่วยงานรัฐแต่ไม่สามารถทำได้ เพราะที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ไม่สามารถก่อสร้างบนพื้นที่ไม่มีเอกสาร

สิทธิ์ได้ นำไปสู่การสร้างความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเอง และระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ ผลสุดท้ายความลำบากตกอยู่กับชุมชน

นโยบายโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.) ในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินไม่สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ อีกทั้งกลุ่มเครือข่ายที่ขับเคลื่อนงานที่ดินไม่ยอมรับนโยบายนี้ เพราะชุมชนเสียผลประโยชน์ คือ ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการนี้จะได้รับสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่พอเจาะลึกเข้าไปแล้ว ชาวบ้านอาจเสียสิทธิ์และเสี่ยงถึงขั้นตกเป็นจำเลยในการกระผิดกฎหมายบุกรุกพื้นที่ป่า

โครงการผู้มีรายได้น้อย รัฐบาลมีเจตนาแก้ไขปัญหาความยากจน แต่นโยบายดังกล่าวไม่สามารถเกิดความยั่งยืนต่อชุมชนได้ เป็นการช่วยเหลือระยะสั้น และวงเงินต่ำ เงินดังกล่าวไม่สามารถซื้ออุปกรณ์การเกษตรได้

จากการศึกษาโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก พบว่า

ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความตื่นตัวเรื่องการปลูกพืชยั่งยืนหรือไม้ยืน ซึ่งจะเป็นการปลูกในพื้นที่ส่วนและปลูกแซมป่า ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เป็นช่องทางรายได้แต่จะใช้เวลาที่ค่อนข้างนาน ต้นทุนของการปลูกไม้ยืนต้นคือการรอคอย 3-5 ปีที่จะเริ่มเห็นผลิต ความเป็นไปได้ในการเพิ่มทางเลือกให้เกษตร ได้แก่

1. โครงการสร้างป่าสร้างเศรษฐกิจก็เป็นอีกทางออกหนึ่งให้กับชุมชน เพื่อใช้พืชที่สามารถปลูกแซมในพื้นที่ป่าเกิดการสร้างรายได้และไม่ทำลายทรัพยากร สามารถขึ้นทะเบียนจับพิกัดไว้อย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการสมัยใหม่และเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กระบวนการผลิตลดเวลา ลดแรงงาน และเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแม่ฮ่องสอนโมเดลในการบริหารจัดการป่า เรื่องนี้ไม่ได้เป็นเรื่องใหม่และไม่ได้เป็นเรื่องเก่า บางคนอาจดำเนินการไว้ก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ถ้าในชุมชนสำหรับคนที่ใช้พื้นที่สูงในการทำเกษตรพร้อมใจกัน ทำโดยยึดหลักแนวคิดเดียวกัน และยิ่งมีการอนุญาตรับรองสิทธิ์จะสามารถตอบโจทย์ให้คนในชุมชนและภาพรวมของจังหวัดได้เป็นอย่างดี

2. การจัดการที่ดินโดยชุมชน ใช้ประโยชน์ที่ดินในป่า เพื่อเป็นแหล่งอาหารและสร้าวรายได้จากของป่าตามฤดูกาล ซึ่งชุมชนสามารถใช้สอย ฟื้นฟู ดูแลรักษาร่วมกัน เป็นพื้นที่แปลงร่วมกัน เพื่อชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูควบคู่กับการใช้ประโยชน์ คือ สร้างป่าเศรษฐกิจ ทำแนวกันไฟ ทำฝายกันน้ำ ดูแลป่าต้นน้ำ และจะนำไปสู่การปกป้องพื้นที่ด้วยความเชื่อดั้งเดิมด้านการรักษาป่าอย่างเหนียวแน่น

3. โอกาสการเพิ่มพืชหรืออาชีพทางเลือก ปลูกพืชเสริมที่แตกต่างสามารถสร้างเป็นรายได้ เช่น

- การเลี้ยงสัตว์ ธนาคารโค-กระบือและมูลสัตว์
- ปลูกพืชทางเลือก และเกษตรอินทรีย์ เช่น กระเทียมอินทรีย์ พืชผักอินทรีย์ กาแฟ บุก อโวคาโด้ สมุนไพร ขมิ้นชัน ไพล กระชาย ตองก๊อ หน่อคะหาน มะขามเปรี้ยว มะขามป้อม กล้วยน้ำว้า

ห่อทีหล่า (ผงชูรสดอย) ควรมีการสำรวจชนิดพันธุ์วิธีการปลูกการแปรรูปพัฒนาสู่สินค้าโอทอป ต่อไป น้ำผึ้ง พืชดั้งเดิม เช่น ทุเรียนและมังคุดป่า (ชะมวง) มะนาว ลูกเนียง มะขามป้อม เป็นต้น

- จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

-การตลาดและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลผลิตทางการเกษตร

4. สนับสนุนพัฒนาให้เกิดฟาร์มต้นแบบ สวนผสมผสาน หรือธนาคารอาหารชุมชน

5. มีแผนการบริหารจัดการร่วม ในระยะสั้น-กลาง-ยาว โดยมีเป้าหมาย คนอยู่กับป่า ชุมชนจัดการตนเอง

- การสำรวจทบทวนข้อมูลแผนที่ แปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- การจัดการปกครอง กฎระเบียบ จัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบล

- การพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น จัดโซนผังชีวิต ผังชุมชน แนวทางศาสตร์พระราชาโคกหนองนาโมเดล เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

6. การแกะสลักไม้เพราะตอไม้สักมีเยอะแยะนำมาแกะสลัก ซึ่งเป็นงานศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่จะสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

7. การรับรองสิทธิ์ในการทำประโยชน์จากที่ดินที่ทำเพราะชาวบ้านไม่มั่นใจ

8. กลุ่มส้มนาปู่ป้อม อินทรีย์ เชื่อมตลาดนำการผลิต (รู้ราคา เชื่อและยอมทำ) ใช้น้ำมาก เกิดความขัดแย้ง สารเคมีต้องมีระดับหนึ่ง ต้องศึกษาโดยละเอียดก่อน มีความเสี่ยงเรื่องน้ำ ดิน ราคาตลาด กระแสสังคม ต้องสร้างความหลากหลาย มีความยั่งยืนเจาะจงภาพรวม ทดลองเกษตรกรกี่รายเปลี่ยนส้มเคมีเป็นส้มอินทรีย์

<u>ระบบที่สนับสนุน/ เอื้อต่อการทำงานในพื้นที่</u>

1. อบต.เป็นหน่วยงานท้องถิ่นที่ทำงานร่วมกับท้องที่ชุมชนในหมู่บ้านต่าง ๆในเขตพื้นที่ อบต. มีการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาตำบลโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจาก ภาคประชาชน,ประชาสังคม ,เอกชน แบ่งตามบทบาทหน้าที่ คือ

2. สำนักงาน อบต.แยกประเด็นบริหารงานโดยมีสำนักปลัด เป็นกลไกหลักประกอบด้วย สำนักนโยบายและแผนที่เชื่อมประสานการทำงานกับสำนักต่างในท้องถิ่น เช่น กองการศึกษา กองสาธารณะสุข กองการเกษตร โดยมีศูนย์พัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร กองพัฒนาชุมชน กองบรรเทาสาธารณะภัย กองการช่าง และกองการคลังที่ทำงานร่วมกันในสำนักเดียวกัน

3. ด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นโดยแบ่งเป็น ฝ่ายบริหารงานท้องถิ่น ฝ่ายสภา ซึ่งกลไกเหล่านี้เอื้อต่อการพัฒนาร่วมกันและสามารถถ่วงดุลอำนาจกันได้เป็นอย่างดีใน อบต.

4. โครงการประชารัฐ เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากให้ชุมชน ชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนมากขึ้น การก่อตังบริษัทประชารัฐเอื้อต่อการพัฒนาชุมชน และเป็นการเปิดพื้นที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนของตัวเอง เกิดการเรียนรู้ขบวนการทำงานร่วมกันในระดับชุมชนเชื่อมระดับท้องถิ่น

สู่ระดับภูมิภาค เกิดช่องทางในการรวมตัวกันนำไปสู่การหารทางออกเรื่องระบบกลไกการตลาด ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัด เพราะโครงการเหล่านี้เสี่ยงต่อการล้มเหลวหากชุมชนไม่เข้มแข็งและไม่เกิดการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง และที่สำคัญชุมชนไม่มีความรู้ในเรื่องการจัดการจะต้องมีการขับเคลื่อนงานโดยมีพี่เลี้ยงดูแลอย่างใกล้ชิด

4.1.3 บทเรียนและองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร พื้นที่ไม่รับข้าวโพด/ พืชเชิงเดี่ยว

<u>เบื้องหลังแนวคิดของชุมชน “คนอยู่กับป่า”</u>

การหาอยู่หากินกับป่าได้หล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรัก ความสามัคคี เกิดพิธีกรรม จารีตประเพณีก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมาเป็นความรู้ที่เอื้อต่อการปกปักรักษาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ดังนั้น ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า จึงเป็นฐานทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ตามคำบอกเล่าว่า “ได้กินกับป่าต้องรักษาป่า ได้กินกับน้ำต้องรักษาน้ำ ได้กินกับดินต้องรักษาดิน ถ้าไม่รักษาทรัพยากรเหล่านี้ จะโดนลงโทษจากธรรมชาติ” ดังนั้นการจัดการทรัพยากรดินน้ำป่าอย่างดีที่สุด มีวิธีการจัดการที่ผ่านวัฒนาธรรมหลายรูปแบบภายใต้แนวคิดสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อ คือ ความเชื่อที่ว่าทรัพยากรดิน น้ำป่า คือชีวิตต้องเคารพ เพราะมีผีคุ้มครอง ถ้าทำลายผีจะมาเอาชีวิตคนทำลาย ดังนั้นจะทำกิจกรรมใด ๆ ต้องเลี้ยงผีคือการขออนุญาตก่อน ความยั่งยืนด้วยการทำไร่หมุนเวียน คือ ระบบการจัดการที่เป็นทั้งการใช้ภูมิปัญญาและและเป็นวัฒนธรรมของชุมชนในการผลิตอาหารเพื่อยังชีพและสร้างรายได้ให้ครอบครัว และความอุดมสมบูรณ์ของน้ำด้วยระบบเหมืองฝาย หรือ การจัดการน้ำ เพราะน้ำมีค่าต่อชีวิต ขาดน้ำชีวิตไม่อาจอยู่ได้ยืนยาว รวมทั้งหล่อเลี้ยงชีวิตและสามารถทำการเพาะปลูกได้

การใช้ประโยชน์จากป่าโดยการแบ่งโซน “คุ้มครอง ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์”

1. เขตป่าอนุรักษ์ มีการบวชป่า ผลที่เกิดขึ้นคือ ในเขตป่าชาวบ้านจะช่วยกันดูแลร่วมกันและไม่บุกรุก ทำให้ทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าเข้ามาอาศัยอยู่นานาชนิด และได้แพร่ขยายพันธุ์ในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์อย่างเห็นได้ชัด การสืบชะตาแม่น้ำและลำห้วย จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันถึงแม้ประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้น แต่ชุมชนมีบริโภคปลาในแม่น้ำและลำห้วยตลอดปี เพราะชุมชนมีการทำขอบเขตพันธุ์ปลาชัดเจน และการหาปลาแต่ละครั้งเพียงพอต่อการบริโภคในวันต่อวัน

2. เขตป่าช้า เป็นที่หวงห้ามสำหรับชาวปกาเกอะญอ จะไม่มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ใด ๆทั้งสิ้น ป่าช้าจะแบ่งออกเป็น 2 แห่ง คือป่าที่ฝังคนตาย และป่าที่เอาของคนตายไปไว้ คนในชุมชนต้องให้ความเคารพป่าชนิดนี้อย่างสูงเพราะชาวบ้านถือว่าเป็นแหล่งพักพิงของวิญญาณบรรพบุรุษของพวกเขา ซึ่งต้องการความสงบร่มเย็น และห้ามไม่ให้เกิดไฟไหม้เพราะหากเกิดไฟจะทำให้ชุมชนไม่เป็นสุข ชาวบ้านจะต้องร่วมกันทำแนวกันไฟในทุก ๆ ปี

3. เขตป่าสะดือ ในอดีตมีเด็กเกิดจะมีการแขวนสะดือเด็กที่ตัดทิ้งมาแขวนไว้ในในเขตป่านี้โดยการบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่แล้วมัดห้อยไว้กับต้นไม้ในเขตป่านี้และปัจจุบันมีการสืบทอดปฏิบัติอย่าง

ต่อเนื่องแต่มีคนเกิดในชุมชนน้อยเพราะส่วนใหญ่เกิดในโรงพยาบาล ชุมชนยังสืบเนื่องมาให้เป็นป่าสะดือทั้งปัจจุบันและอนาคตอีกด้วยมีกฎข้อห้ามในเขตป่าสะดือโดยตัดไม้ ทุกชนิดหากคนใดตัดต้นไม้ที่ชาวบ้านแขวนสะดือเด็กไว้จะต้องขอขมาเจ้าที่ป่าและจะต้องนำไก่ 1 คู่ ให้กับเจ้าที่แขวนสะดือนั้นทุกๆ คน เช่น ต้นไม้ที่ถูกตัดที่รู้หรือไม่รู้ ชุมชนจะประชาสัมพันธ์ว่าต้นไม้นี้ ใครแขวนสะดือไว้บ้างหากมี 10 คน จะต้องนำไก่ 1 คู่ ให้กับทุกๆคนเพราะต้นไม้ที่แขวนสะดือช่วงแรกเกิด พ่อ,แม่ ก็จะบอกแก่เจ้าของสะดือนั้นและดูแลรักษาต้นไม้นั้น รู้กันดีเป็นการอนุรักษ์ต้นไม้โดยการสืบทอดปากต่อปากด้วย

4. ป่าต้นน้ำ ห้ามมีการบุกรุกและถางทำเป็นพื้นที่ทำกินเพิ่มห้ามตัดไม้ใดๆ ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำทุกชนิด ผลที่เกิดคือมีการปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องเข้มแข็งมีสัตว์น้ำซึ่งเป็นการกระตุ้นตาน้ำ มีต้นไม้อุดมสมบูรณ์น้ำไหลเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างเห็นได้ชัดและเป็นต้นน้ำ ในการใช้ประปาภูเขาของหมู่บ้านอีกด้วย

5. ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ป่าในการทำบ้านเรือน ใช้สอยในครัวเรือนทำการจักสานโดยการบริหารจัดการร่วมของชุมชน ผลที่เกิด ทางบ้านตระหนักในการใช้สอยให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีการปลูกป่าเสริมร่วมกันทุกๆปี อีกด้วยซึ่งชุมชนมี 3 หย่อมบ้านมีการกำหนดเขตไว้ 3 ผืน ตามที่ชุมชนตกลงการไว้ปฏิบัติกันอย่างเข้มแข็งโดยมีกฎระเบียบหมู่บ้านควบคุมกำกับ ใช้ประโยชน์ดูแลร่วมกัน ภายในชุมชนแต่ละหย่อมบ้าน

6. ที่อยู่อาศัย ชุมชนแต่ละหย่อมบ้านกันไว้อย่างชัดเจนซึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเพื่อสร้างบ้านเท่านั้น ไม่มีสวนหรือพื้นที่ใดๆร่วมในเขตที่อยู่อาศัยด้วยคนเพิ่มขึ้นทุกๆปี การขยายขอบเขตสร้างบ้านเรือนจะอยู่เฉพาะพื้นที่กันไว้เท่านั้น โดยบ้านแต่ละครอบครัวเนื้อที่ประมาณ 1-2 งานเท่านั้น ผลที่เกิดขึ้นชาวบ้านไม่ได้บุกรุกขยายขอบเขตบ้านมากเกินไปทำได้เฉพาะที่กันเป็นที่อยู่อาศัยเท่านั้นหากขยายไปที่อื่นน้ำประปาหมู่บ้านไม่สามารถเข้าถึงได้และชุมชนมีกฎระเบียบในการควบคุมดูแลร่วมกันด้วย

7. พื้นที่ป่าชุมชน นอกจากแบ่งเขตที่ดิน ป่าตามโซนต่างๆ แล้วป่าชุมชนต่างๆ แล้วป่าชุมชนนี้หมายถึงป่าที่อยู่ในขอบเขตหมู่บ้านดูแลรักษาร่วมกันผลที่เกิดขึ้นชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยการหาของป่าพืชผักผลไม้ร่วมกันและเป็นพื้นๆ ที่ชาวบ้านเลี้ยงวัวควายในป่าชุมชนนี้ด้วย

8. พื้นที่ผลิตอาหารหรือไร่หมุนเวียน จะมีไร่ (ถางไร่) ทุกครัวเรือน เนื้อที่การทำไร่ต่อปีประมาณ 3-5 ไร่ ต่อครอบครัวมีรอบในการหมุนเวียน 4-5 สิ่งที่ได้จากการบริหารจัดการนี้ คือ ปัจจุบัน ชุมชนได้ทำข้อมูลพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนทั้งหมดของชุมชน โดยการจัดพิกัด GPS จากระบบข้อมูล มีการทำการบันทึกข้อมูลอย่างชัดเจน ส่วนการสืบทอดในพื้นที่เป็นการกระทำระบบไร่หมุนเวียนแปลงใหญ่ แต่ละคนจะมีเครื่องหมายการจดจำพื้นที่ขอบเขตของตนเองโดยดูจากต้นไม้ที่เป็นขอบเขตระหว่างแปลงตอไม้ รดน้ำฝน จอมปลวก สิ่งเหล่านี้ข้างบ้านจะทำเครื่องหมายโดยธรรมชาติที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษซึ่งการสืบทอดจากการทำไร่หมุนเวียนเพื่อเป็นการสืบทอดพื้นที่แหล่งอาหารของชุมชนได้สังเกตและมีข้อห้ามร่วมกันคือ ไม้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ น้ำผุด ตาน้ำออกรู น้ำซึม-น้ำซับ การสังเกตจากประเภทดินซึ่งปีไหนรอบหมุนเวียนถึงรอบตกเป็นดินที่ดีจะทำให้ทำไร่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากน้อยชาวบ้านจะรู้เอง ไม่

เป็นป่าที่แก่ไร่หมุนเวียนเก่าเกิน 7 ปีขึ้นไปเพราะพื้นที่เหล่านี้ชุมชนกันคืนเป็นพื้นป่าชุมชนแล้ว ชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินหรือเขตใหม่ การจะทำไร่ ขอจากเจ้าของพื้นที่จุดๆนั้น หากเจ้าของไม่ทำหรือชุมชนจะพูดคุยกันขยับพื้นที่คนละเล็กน้อยแบ่งให้กับสมาชิกใหม่ เป็นการบริหารจัดการร่วมในชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

แนวคิดของชุมชน กรณีไม่ปลูกข้าวโพด

- ต้องเตรียมตัวล่วงหน้าพืชผสม
- ช่วยเรื่องน้ำเพราะปัจจุบันอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว
- ช่วยขับเคลื่อนผลิตด้านศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ใช้งานได้จริง/มีประโยชน์จริงๆ
- หนุนเสริมความรู้ด้านวิชาการในการเพิ่มความรู้ให้กับเกษตรกร

4.1.4 เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับและสร้างความเข้าใจในการปกป้องพื้นที่อาหาร

ปัจจัยทางด้านกายภาพ ลักษณะทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อการเกษตรประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ ลักษณะดิน ความลาดชัน และความสูงต่ำของภูมิประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อรูปแบบการใช้ที่ดิน พืชแต่ละชนิดต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตแตกต่างกันไป ส่วนปริมาณน้ำฝนจะสัมพันธ์กับความชื้นในดินที่จะเป็นประโยชน์ต่อพืช ดินเป็นปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเติบโตของพืช เพราะดินเป็นแหล่งธาตุอาหาร น้ำ อากาศ และเป็นที่ยึดของรากพืช พืชแต่ละชนิดต้องการลักษณะดินที่แตกต่างกัน เช่น เนื้อดิน ความลึกของดิน การระบายน้ำ ความสามารถในการซึมผ่าน ความสามารถในการอุ้มน้ำ และความสามารถของดินที่จะให้ธาตุอาหารพืช

ปัจจัยทางด้านสังคม - วัฒนธรรม ผู้นำให้ความสำคัญ เสียสละ และสนับสนุนในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีกลุ่ม/เครือข่ายที่เข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องชุมชนในตำบลเป็นชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน มีความเข้าใจ และมีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ประเพณีวัฒนธรรมก็เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินประการหนึ่ง ประเพณีดั้งเดิมมีส่วนเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน กลุ่มชนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยก็จะมีลักษณะการใช้ที่ดินที่แตกต่างกัน การอพยพเข้ามาของชนกลุ่มอื่นในพื้นที่ ผู้อพยพก็จะมีการนำเอาวิธีการและการทำการเกษตรที่แตกต่างไปจากคนพื้นเมืองหรือคนท้องถิ่น ส่วนระบบการถือครองที่ดินนั้นจะมีผลโดยตรงต่อปริมาณของผลผลิต โครงสร้างของขนาดฟาร์ม และรูปแบบการใช้ที่ดิน ในพื้นที่ที่มีการครอบครองเป็นเจ้าของที่ดินจะมีการควบคุมการตัดสินใจหลักในการทำการเกษตรทั้งหมด พื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ใกล้เขตเมืองจะมีขนาดเล็กกว่าพื้นที่อื่นๆ และจะมีอัตราส่วนที่สูงของเกษตรกรที่ถือครองที่ดิน ซึ่งการถือครองที่ดินมีอยู่ 4 ประเภทคือ แบบส่วนรวม แบบของรัฐ แบบส่วนบุคคล และแบบเช่า

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านที่ดิน แรงงาน และเงินทุน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร เนื่องจากในแต่ละหน่วยของที่ดินก็คือ ทำเลที่ตั้งที่มีลักษณะเฉพาะ และจะมีความสัมพันธ์ไปตามการหมุนเวียนหรือรูปแบบการทำการเกษตร ที่จะเกี่ยวข้องกับคุณภาพ ราคา และทำเลที่ตั้ง ในส่วนทางด้านทุนการดำเนินงานนั้นก็เป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรจะนำมาใช้ในการปรับปรุงสภาพการผลิตของตนเองให้ดีขึ้น และจะลดต้นทุนในการใช้เครื่องจักร ปุ๋ย และการลงทุนด้านอื่นๆ เมื่อได้รับนวัตกรรมใหม่ๆเข้ามาใช้ ส่วนแรงงานจะมีผลต่อความต้องการผลผลิตที่สูงขึ้น และประเภทของระบบการเกษตร การผลิตที่ไม่คุ้มทุนจึงทำให้ต้องเพิ่มจำนวนแรงงานขึ้นอีก ส่วนปัจจัยตลาดจะมีความสำคัญในส่วนที่จะรองรับผลผลิต

ปัจจัยทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความเข้มแข็ง นำไปสู่การรักษาทรัพยากร ดิน-น้ำ-ป่า รวมทั้งเป็นเครื่องการท่องเที่ยวสามารถดึงให้นักท่องเที่ยวภายนอกมาเที่ยวชุมชน มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่น การเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่า การมีความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ เป็นต้น มีกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนทุกชุมชน และคนในชุมชนให้การยอมรับ ทุกชุมชนในตำบลให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของเครือข่าย มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

ปัจจัยทางด้านการเมืองและนโยบาย ผลของการกระทำของรัฐในพื้นที่เกษตรกรรมสามารถที่จะเห็นได้ทุกประเทศของโลก นโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม คือสิ่งที่สะท้อนรูปแบบการใช้ที่ดินในประเภทต่างๆ นโยบายทั้งหมดก็คือ กฎเกณฑ์หรือการตัดสินใจทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ ในหลายๆนโยบายของประเทศมักจะมีการนำไปใช้ในระดับภูมิภาคด้วย ในประเทศไทยมีนโยบายสาธารณะที่ประกาศใช้เพื่อที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่า เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2481 พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่นในช่วง พ.ศ. 2500 - 2520 นโยบายป่าไม้แห่งชาติปี พ.ศ. 2528 เป็นต้น ซึ่งนโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังเป็นอย่างมากระหว่างคนท้องถิ่นกับรัฐหรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง โครงการจัดทำที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (คทช.) เป็นต้น

ตอนที่ 2 กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารแม่ฮ่องสอน

4.2.1 การวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เกี่ยวข้องในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติและพฤติกรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับการพัฒนาร่วมกัน โดยทีมนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า มีดังนี้

1. การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย มีความจำเป็นเพื่อทำให้เกิดการบริหารจัดการที่เป็นไปตามเป้าประสงค์ ให้รู้ว่าต้องสื่อสารอย่างไรจึงตรงจุดและบรรลุวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์และจำแนกจะทำให้สื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีขึ้น โดยข้อมลพื้นฐานทำการวิเคราะห์ เช่น 1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น งาน อาชีพ อายุเพศ 2. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การนับถือ ศาสนา ความเชื่อ การมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ 3. ปัจจัยทางจิตวิทยา เช่น ความต้องการ รสนิยม ความปรารถนาในชีวิต การยอมรับนวัตกรรม ทัศนคติ ความเชื่อ ฯลฯ 4. ปัจจัยการสื่อสาร เช่น การรับข่าวสารทางสื่อต่างๆ รสนิยมการรับข่าวสาร ช่วงเวลารับข่าวสาร

2. การออกแบบสาร เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรับรู้ประเด็นการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ หรือกระตุ้นการอยากเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม ทำให้มีความรู้ความเข้าใจ เปลี่ยนความเชื่อ หรือรับข้อมูลข่าวสารใหม่ ซึ่งการออกแบบสารเพื่อการพัฒนา ผู้ส่งสารควรคำนึงถึงสิ่งที่ต้องปฏิบัติก่อน ได้แก่ 1) ค้นหาสาระที่เป็นความต้องการ 2) ยอมรับความแตกต่างและความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นในเนื้อหาสาระและประเด็นที่จะนำเสนอในแต่ละครั้ง 3) จัดทำสารที่จะนำเสนอให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถรับรู้ได้เข้าใจได้อย่างชัดเจนและนำเสนอให้ครอบคลุมรอบด้าน โดยนำเสนอว่าเนื้อหาของสารมีอะไร จะทำอะไรได้บ้าง มีความสำคัญอย่างไร เน้นความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยจะนำเสนอประโยชน์เหตุผลข้ออ้าง และเป็นเอกลักษณ์

3. การใช้สื่อที่เหมาะสม ควรใช้สื่อผสมมากกว่าการเลือกใช้เพียงสื่อเดียว สื่อที่ใช้ควรมีลักษณะหลากหลายผสมผสานกันมากกว่า 1 ประเภทขึ้นไป เพื่อให้สื่อเหล่านั้นช่วยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น ใช้สื่อท้องถิ่น เป็นสื่อที่เข้าถึงชาวบ้านหรือชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการถ่ายทอดโดยใช้ภาษาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านหรือเสียงตามสาย ร่วมกับใช้สื่อชุมชน เช่น สื่อบุคคลในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่เกิดและเติบโตในชุมชนเป็นผู้ซึมซับและคุ้นเคยในภาษา ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมวิถีชีวิตในชุมชน และใช้สื่อกิจกรรมซึ่งเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือชุมชน สามารถปรับปรุงดัดแปลงแก้ไขให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับโอกาสและสถานการณ์ได้ง่าย แต่มีข้อจำกัดคือผู้รับมีจำนวนจำกัดเฉพาะกลุ่มร่วมกิจกรรม

ข้อสังเกต การค้นพบ ในการใช้สื่อบางสถานการณ์ควรมีการย้ำบ่อย ๆ จะช่วยให้เกิดความน่าสนใจเพิ่มขึ้น สารที่นำเสนอจะมีความคงทนถาวรติดใจมากขึ้น แต่การใช้วิธีการนี้ควรระวัง ถ้าบ่อย

เกินไปและกระทำต่อเนื่องกันนาน อาจจะเริ่มเบื่อหน่ายหรือชินชากลายเป็นไม่รับรู้สารเพื่อการเปลี่ยนแปลง

4.2.2 การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย

ในกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน เน้นการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนโดยมีแกนนำชุมชนเป็นผู้ส่งสารหลัก สื่อสารระหว่างแกนนำชุมชนกับชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่จึงเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิด และปรึกษาปัญหากันระหว่างกลุ่ม สมาชิก และใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านกิจกรรมต่างๆ ด้วย ดังนั้นองค์ประกอบการสื่อสาร ก็คือ ผู้นำทางความคิดในแต่ละชุมชนและอาจมีผู้นำต่างชุมชนเสริมที่ทำหน้าที่แพร่กระจายสาร ผ่านสื่อต่างๆ ในการวิจัยนี้ สื่อและกระบวนการสื่อสารที่ใช้ ได้แก่ 1) กระบวนการสื่อสารด้วยกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) และ 3) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย ประเภทคลิปสั้น ไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ โดยผลที่เกิดจากองค์ประกอบการสื่อสารในชุมชนจะทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วม เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับ จึงมีการชักชวนผู้อื่นหรือการบอกกันปากต่อปาก ทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่ยอมรับหรือลังเลเกิดความมั่นใจมากขึ้น มีความคล้อยตามผู้ชักชวนและเปิดรับในที่สุด โดยการผลิตสื่อและกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจแต่ละวิธีมีรายละเอียดดังนี้

1. กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยชุดข้อมูลองค์ความรู้และกิจกรรม โดยใช้เครื่องมือการจัดเวทีประชุม ศึกษาสถานการณ์ปัญหาระดับหมู่บ้าน/ตำบล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์ทุนและศักยภาพ SWOT และแนวทางการพัฒนาต่อยอด โดยในภาพรวมของการสื่อสารจะให้ ข้อมลข่าสาร ให้ความรู้และการชักจูงใจ โดยการสื่อสารนำมาใช้คือ เพื่อเปิดโลกทัศน์ของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรสามารถเรียนรู้เท่าทันการเคลื่อนไหว เกี่ยวกับการเกษตรในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์และข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน - เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้มีความสามารถในการผลิต มองเห็นความสามารถที่สมควรนำออกมาใช้ เป็นต้นสื่อข้อมูลองค์ความรู้และกิจกรรม ส่วนใหญ่ใช่จะเป็นการประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งเฉพาะพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรสามารถที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) สื่อบุคคล เป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ต่างๆ โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การส่งข้อมูลข่าวสารผ่านการสาธิต แต่พบปัญหาว่าขาดทักษะการสอน ขาดเครื่องมืออุปกรณ์ในการสื่อสาร ขาดเอกสารเผยแพร่ เป็นต้น สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ เป็นการใช้ฐานข้อมลความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น

ฐานข้อมล เพื่อให้นำข้อมูลและความรู้เกี่ยวข้องไปใช้ในการบริหารจัดการระบบการผลิตของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย ประเภทคลิปสั้น โดยใช้คลิปสั้นที่มีอยู่แล้วกับสร้างคลิปวีดีโอสั้นจากสื่อบุคคลในพื้นที่ เพื่อใช้ประกอบในการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยสรรหาวิทยากรผู้รู้จากพื้นที่ปฏิบัติการจริงและพัฒนาศักยภาพในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ในพื้นที่ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

ฟาร์มต้นแบบของการจัดการข้าวโพดในนากับการเกษตรผสมผสาน

1. นายหมื่น ศรีคำเรือง ฟาร์มต้นแบบ เกษตรผสมผสานในทุ่งนา: บ้านทุ่งแพม ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดพันธะสัญญาในพื้นที่นา มีแนวคิดลดจำนวนการปลูกข้าวโพดลงและปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารเคมีขายให้แม่ค้าในตลาดชุมชนแทน มีรายได้ทุกวัน มากกว่ากำไรจากการผลิตข้าวโพดเชิงเดี่ยวหลังหักค่าใช้จ่ายต่อรอบ โดยมีเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงหลัก คือ ลดสารเคมีรักษาสุขภาพ และกำลังแรงงานในการผลิต

ลุงหมื่น

แปลงยังคงปลูกข้าวโพดถอดยอดพันธสัญญา ราขาขาย กิโลกรัมละ 13-15 บาท(2562)

แปลงปลูกข้าวเพื่อบริโภค

แปลงพืชผัก ปลูกผักกินได้ ขายได้ เช่น พริก มะเขือ ถั่วผักยาว ผักกะหล่ำปลอด สาร ฯลฯ แซมไม้ผลบางชนิด เช่น อโวคาโด มะม่วง มะละกอ ฯลฯ

3. นายต่วน บางออน ฟาร์มต้นแบบ เกษตรผสมผสาน : บ้านห้วยบง ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดพันธะสัญญาในพื้นที่นา มีพื้นที่สวนอีกแห่ง จากเคยปลูกเป็นสวนลำไย พัฒนาเป็นสวนเกษตรผสมผสาน มีผลไม้ตามฤดูกาล มีพืชผักสวนครัวส่งขายให้แม่ค้าในตลาด โดยมีเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงหลัก คือ ถูกพ่อค้ากดราคา จึงล้มลำไยปลูกผักปลอดสาร มีกินมีขายตามฤดูกาลมีรายได้ทั้งปี ไม่ใช้สารเคมี รักษาสุขภาพ มีความสุขไม่ต้องเครียดกับต้นทุนการผลิต

ลุงต่วน

ถ้าเปลี่ยนแปลงนาเป็นข้าวโพดเชิงเดี่ยวหมด ต้องซื้อข้าวกิน
แต่ถ้าปลูกผสมผสานนอกจากกินเองใช้เอง ยังได้ขาย มีกำไร มีความสุข

ฟาร์มต้นแบบการทำสวนเกษตรทางเลือก

1. นายอุดม วิชยาพันธุ์ ฟาร์มต้นแบบ เกษตรทางเลือก: บ้านห้วยต้นนุ่นผู้ นำเกษตรกรอินทรีย์ บ้านห้วยต้นนุ่น ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

เกษตรกรผู้เคยปลูกพืชเชิงเดียว แต่ได้เห็นตัวอย่างการทำเกษตรแนวเกษตรพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสานมามาก จึงอยากทำบ้าง อย่างน้อยกลับมาทำได้ 1 ใน 4 ของที่ไปเรียนรู้ดูมา จนกลายเป็นเกษตรผสมผสานเต็มรูปแบบ มีนาข้าว สวนผัก ผลไม้ยืนต้น และเพาะเมล็ดพันธุ์พืช แม้อายุเยอะแล้วแต่ยังทำได้เรื่อย ๆ ไม่หนักเหมือนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องเร่งผลิตตามเวลาทั้งยังใช้แรงงานต้นทุนประกอบมาก แทบไม่เหลือกำไร

ลุงอุดม

2. นายมาวิน กระบวนสง่า ฟาร์มต้นแบบ เกษตรทางเลือก: บ้านห้วยต้นนุ่น ครูโรงเรียนบ้านห้วยต้นนุ่น ผู้นำเกษตรอินทรีย์/เกษตรผสมผสานบ้านห้วยต้นนุ่น ต.แม่เงา

คนรุ่นใหม่ที่เคยทำงานนอกหมู่บ้านแล้วกลับมาทำเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นข้าวโพด ถั่วเหลือง ฯลฯ ภายหลังเปลี่ยนมาปลูกผสมผสานเนื่องจากได้รับสวนรกร้างมา 1 แปลง และมีแรงบันดาลใจจากเรื่องเกษตรพอเพียงของในหลวงรัชการที่ 9 เดินตามรอยเท้าพ่อ จึงดูตัวอย่างจากในโทรทัศน์และศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ ร่วมทั้งสื่อมีเดียต่าง ๆ ตามช่องทาง เว็บไซต์ you tube face book และมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนบ้างภายหลัง เป็นต้น ทำช่วงเวลาว่างหลังจากทำงานหลัก มีผลผลิตประกอบด้วยประเภทไม้ผล พืชผักผสมผสาน และสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ กบ ปลา สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้งปี มีรายได้ พอเป็นการศึกษาส่งลูกเรียน

ครูมาวิน

ผู้นำชุมชนผู้สร้างสรรค์สู่ความยั่งยืน พื้นที่ไม่เอาพืชเชิงเดี่ยว ปกป้องพื้นที่อาหาร
วิทยากร: นายส่วยเก สัมพันธ์วนา บ้านแม่กองคา ต.แม่ยวม จ.แม่ฮ่องสอน

วิทยากร: นายทองเปลว ทวิชากรสีทอง ไร่หมุนเวียนสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร ตำบลห้วยปูลิง จ. แม่ฮ่องสอน

วิทยากร: นายสุรัต แจแฮ นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์สู่การปกป้องพื้นที่อาหาร ตำบลห้วยปูลิง จ. แม่ฮ่องสอน

2. กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย

เป็นกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ถ่ายทอดความรู้ผ่านกระบวนการเวทีการจัดประชุม และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิด ประสบการณ์ และเสนอแนวทางเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง จากตัวอย่าง จากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อมาเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติตามหรือสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกป้องพื้นที่อาหาร โดยใช้สื่อภายนอกที่มีเผยแพร่อยู่แล้ว ร่วมกับการนำเสนอ สื่อเรื่องราวภายในหรือกลุ่มตัวอย่างที่พัฒนาจากทีมวิจัยในพื้นที่เพื่อสื่อให้เห็นสถานการณ์จริง เช่น

สื่อภายนอกที่มีเผยแพร่อยู่แล้ว

1. เกษตรพันธะสัญญาที่แม่แจ่ม

โดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายเกี่ยวกับในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมาป่าต้นน้ำแม่แจ่มถูกแปรสภาพไป เป็นพื้นที่ทำกินมากขึ้นตามลำดับ จาก 29,000 ในปี 2547 เป็น 144,000 ไร่ ในปี 2556 โดยมีเกษตรกรผู้ ปลูกข้าวโพดในปีเดียวกันมากถึง 8,000 กว่าราย แต่ในปี 2555-2557 เมื่อราคาข้าวโพดตกต่ำ เกษตรกรใน แม่แจ่มบางส่วนจึงหันไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน เช่น ยางพารา หอมแดง ฟักทอง ฯลฯ สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรในอำเภอแม่แจ่มบางส่วนต้องการออกจากวังวนของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีเกษตรกรอีก จำนวนไม่น้อยหันเข้าไปสู่ระบบเกษตรพันธะสัญญา ด้วยการหันไปปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์แทน เนื่องจากมีรายได้ที่คงที่แน่นอน เพราะมีการประกันรายได้จากบริษัทที่เข้าไปสนับสนุนและรับซื้อ

2. เกษตรทฤษฎีใหม่ (8/8) : โคก หนอง นา โมเดล เพื่อการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน

โดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายเกี่ยวกับวิธี ขั้นตอนการทำโคกหนองนาโมเดล ซึ่งเป็นการ จัดการน้ำอย่างยั่งยืนของพื้นที่ตนเอง สื่อเรียนรู้ภายใต้โครงการบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ ประโยชน์ที่ดินด้านการเกษตร

3. โครงการหนองนาโมเดล แก้ปัญหาการเกษตรได้จริง จ.แม่ฮ่องสอนโคกหนองนาโมเดลท่า ผาปุ้ม โดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายเกี่ยวกับพื้นที่ต้นแบบ โครงการหนองนาโมเดล แก้ปัญหา การเกษตรได้จริง จ.แม่ฮ่องสอน กับ พิเชษฐ์ เกษวงศ์รอด นายกองค์การบริการส่วนตำบลท่าผาปุ้ม จ. แม่ฮ่องสอน ธวัชชัย ใจแสน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผาปุ้ม จ.แม่ฮ่องสอน และ อำนาจ สว่าง พร้อม รองปลัดการบริหารส่วนตำบลท่าผาปุ้ม จ.แม่ฮ่องสอน

4. การปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง โดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายเกี่ยวกับหลักการ ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

5. Forest book EP74 : Forest Talk เกริก- จากสิ้นเนื้อประดาตัว สู่เศรษฐีต้นไม้โดยสาระสำคัญ เป็นการอธิบายเกี่ยวกับจบด็อกเตอร์ แต่มาทำเกษตร ชีวิตเคยล้ม แต่ลุกได้เพราะป่า #4 เดือน ได้ 5 แสน

พัฒนาศักยภาพในการผลิตสื่อเอง

เป็นกิจกรรมกระบวนการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยในการจัดทำสื่อเพื่อการสื่อสาร โดยเลือกทำสื่อใน 2 ประเด็น คือ

1. ไร่หมุนเวียน ห้วยปูลิงกับการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายเกี่ยวกับพื้นที่ตัวอย่างที่ยังคงใช้วิถีวัฒนธรรมดังเดิม คือ การทำไร่หมุนเวียน ประโยชน์ของไร่หมุนเวียน ถ้าไม่ทำไร่หมุนเวียนจะเกิดอะไรขึ้นกับป่า การทำเกษตรเชิงเดี่ยวจะมีผลกระทบอย่างไรกับการปกป้องพื้นที่อาหาร เป็นต้น
2. ทางเลือกทางรอดการเกษตรพอเพียงเพื่อการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยสาระสำคัญเป็นการอธิบายนำเรื่องโดยกลุ่มเกษตรกรต้นแบบที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวแล้วเปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรผสมผสานจะช่วยปกป้องพื้นที่อาหารอย่างไร เป็นต้น

โดยสรุปจากการศึกษากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในการปกป้องพื้นที่อาหาร พบว่าการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้องค์ความรู้เป็นสิ่งที่พัฒนาได้แต่บนเงื่อนไขต่างๆ ดังนี้ 1. บริบทของชุมชน ที่ประกอบด้วยทุนและศักยภาพที่แตกต่างกันด้วย ภายใต้การจัดการที่แตกต่างกันด้วยไม่ว่าในด้านทรัพยากร วิถีชีวิต และวิถีการเกษตรกรรมที่สืบทอดจากจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งวิถีดังเดิมจะเป็นจุดแข็งและเป็นจุดเปลี่ยนเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ยอมรับรูปแบบใหม่ 2. การจัดการตนเองของผู้นำ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นผู้ตามหรือเป็นผู้รอลอกเลียนแบบ จึงเป็นสิ่งแรกที่ต้องจัดการ หากตัวแทนผู้นำไม่มีความพร้อมย่อมไม่สามารถขับเคลื่อนความปรารถนาให้สำเร็จลุล่วงได้ ผู้ที่ขับเคลื่อนความปรารถนาได้ดีต้องมีลักษณะของความเป็นผู้นำอยู่ในตัว มีการพัฒนาความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองโดยการทดลองเพื่อให้เกิดความรู้เชิงประจักษ์และนำความรู้ที่ได้มาแบ่งปันให้กับผู้อื่น

4.2.3 การเสริมศักยภาพสร้างนักสื่อสารชุมชน

การเสริมศักยภาพสร้างนักสื่อสารชุมชนได้ร่วมอบรมในระดับจังหวัดเวทีอบรมการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลง ในวันที่ 8-9 มีนาคม 2561 โดยวิทยากรผู้มีความรู้ ในประเด็นการสื่อสาร มุมมอง บทเรียนและประสบการณ์ โดยมีหัวข้อย่อยเกี่ยวกับ สื่อที่ใช้ วิธีการ ผู้รับสารและผู้ส่งสาร การเรียนรู้กระบวนการและการใช้เครื่องมือ เป็นต้น โดยสาระสำคัญของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เน้นการพูด การเขียน ภาษาท่าทาง กิจกรรมสื่อวัฒนธรรมและพิธีการ สื่อโซเชี่ยวมีเดีย ให้สอดคล้องกับการสร้างความเข้าใจ สร้างการมีส่วนร่วมทำให้งานบรรลุเป้าหมายพร้อมเผยแพร่หรือถ่ายทอด สร้างผลกระทบหรือการรับรู้ให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความหลากหลาย หาวิธีการเหมาะสมกับแต่ละบริบทของการใช้สื่อ

การสังเคราะห์เนื้อหาการสื่อสารของโครงการ

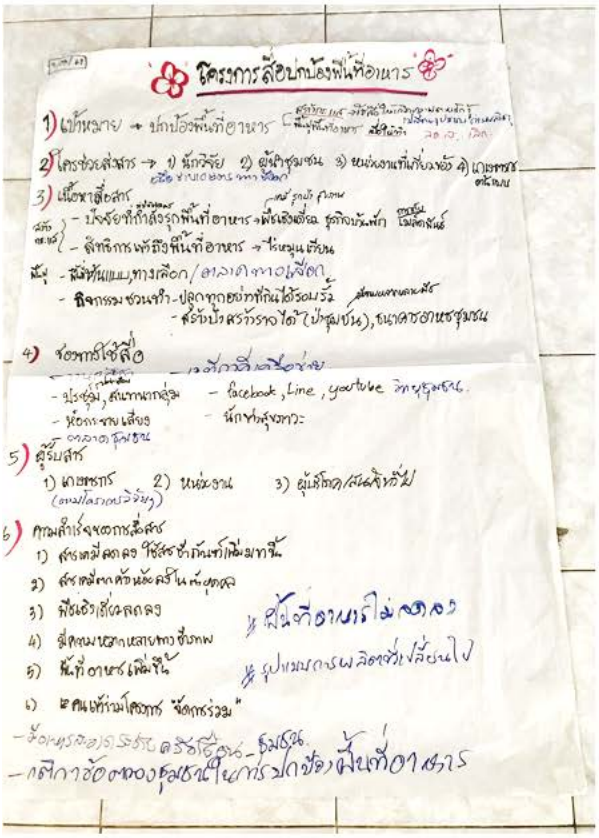

4.2.4 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง

การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและสังคม และยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมลข่าวสารที่จำเป็น จึงถือได้ว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาจากการศึกษาปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคของการสื่อสาร จากการสัมภาษณ์ประเด็นปัญหาเรื่องการสื่อสารกับตัวแทนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลและทีมนักวิจัยท้องถิ่น พบว่า

ปัจจัยการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ใช้สื่อบุคคลเป็นตัวกลางในการสื่อสาร ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ประกอบกันทั้งด้านผู้สื่อสารเองและบริบทแวดล้อมต่างๆ เช่น ผู้สื่อสารต้องการมีสภาพร่างกายที่พร้อมสมบูรณ์ มีทักษะและความสามารถในการพูด เรียบเรียง เรื่องราว การเลือกใช้ถ้อยคำ การแสดงอากัปกิริยาที่เข้าใจง่าย รวมถึงมีความสามารถในการฟังและจับประเด็นสำคัญได้ในกรณีที่ถูกตั้งคำถามให้อธิบาย มีประสบการณ์ความรู้ความคิด ส่วนปัจจัยด้านบริบทแวดล้อมในการสื่อสาร เช่น ระบบสังคมวัฒนธรรม ฯลฯ ที่เป็นตัวกำหนดบทบาท บรรยากาศในการสื่อสาร การย้ำข้อมูลหรือส่งสารซ้ำๆ บ่อย ๆ แต่ไม่มากเกินไปจะช่วยให้เกิดความน่าสนใจ เมื่อติดหูแล้วจะติดใจเอง วิธีการแก้ไขคือการจัดการกับข้อมูลที่จะสื่อสาร โดยแบ่งสารออกเป็นตอน นำเสนอที่ละตอน เพื่อจะกระตุ้นให้ผู้รับสารใช้ความคิดพิจารณาเหตุผล และหาข้อสรุปด้วยตนเอง นำไปสู่การยอมรับและปฏิบัติ

ปัจจัยความรู้และข้อมูล ความเข้าใจในสารที่ไม่เท่ากัน พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากการมีความรู้ ความเข้าใจที่ไม่เท่ากัน โดยในแต่ละบุคคลจะมีความรู้ความเข้าใจที่จำกัด วิธีการแก้ไขคือการทำซ้ำเพื่อให้เกิดการซึมซับข้อมูล

ปัจจัยช่องทางการสื่อสารไม่เพียงพอและไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ขาดความร่วมมือ ไม่เกิดการสื่อสาร หรือข่าวสารไม่ทั่วถึง มีวิธีการแก้ไขคือสื่อสารบอกต่อกันให้เป็นเครือข่ายโยงใยใช้คนใกล้ชิดจากหนึ่งแล้วขยายเพิ่มจำนวนอีกเท่าตัว

ปัจจัยความเป็นเครือข่าย ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับจังหวัด ในการพัฒนาจำเป็นต้องมีการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดการพัฒนาแนวทางใหม่ ๆ และเพื่อการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการเป็นเครือข่ายจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้มีการเปิดโลกความคิด ทัศนคติ รวมทั้งพัฒนาศุกยภาพของบุคคล จากการพบแลกเปลี่ยน รับการช่วยเหลือ จนสามารถนำไปปรับหาแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือวางแผนงานในอนาคต

ปัจจัยการจัดประชุมพบปะปรึกษาหารือและเชิญตัวแทนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจกันทำงาน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนบทเรียนจากการทำกิจกรรมหรือเสริมสร้างความสามารถให้กับคนในองค์กรเพื่อพัฒนาคิดค้นและปรับปรุงแนวทางดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

ปัจจัยการพึ่งตนเอง จากการทำกิจกรรมในทุกกรณี ต้องเริ่มเรียนรู้การรับข่าวสารใหม่ ๆ จากหลายช่องทางด้วยตนเอง เช่น ไม่คาดหวังว่าต้องได้ไปศึกษาดูงานเท่านั้นจึงจะนำกลับมาทำได้ แต่เลือกที่

จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารที่บ้านโดยใช้อินเตอร์เน็ต สื่อมีเดียทางโทรศัพท์มือถือ ศึกษาเรียนรู้จากคลิปต่าง ๆ แทน โดยไม่ยึดติดตัวเงินหรือรอการระดมทุนช่วยเหลือ แต่หากเกินกว่าสามารถจริงจึงค่อยประสานกับองค์กรภายนอกเพื่อขอรับการสนับสนุน เป็นต้น

จากข้อค้นพบ สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการสื่อสารทุกวิธีที่ใช้ คือ ภาษากับการสื่อสารที่แตกต่างกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ ต้องมีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ และต้องมีคนรุ่นใหม่ เข้ามาร่วมงานเพื่อเปลี่ยนถ่ายข้อมูล ความรู้ ความคิดระหว่างกัน เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันควรมีช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้างและหลากหลายมากขึ้น ควรมีการสื่อสารภายในกลุ่มบ่อยๆ พูดคุยกันให้เยอะขึ้น

ตอนที่ 3 ประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.3.1. การประเมินผลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องฯ

จากการสอบถามโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจในการทดลองใช้สื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอเพื่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเวทีพัฒนาทักษะการทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์ปราชย์ชาวบ้าน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 26 มีนาคม 2562 และเวทีคืนข้อมูลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 27 มีนาคม 2562 ณ ห้องประชุมดงรักวิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมจำนวน 36 ราย พบว่า

ตารางที่ 4-2 จำนวนและร้อยละของผู้ประเมินความพึงพอใจในการใช้สื่อสาร

ปัจจัยด้านสังคม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 หญิง	22	61.10
1.2 ชาย	14	38.90
2. อายุ		
2.1 ระหว่าง 18-24 ปี	7	19.40
2.2 ระหว่าง 25-35 ปี	5	13.90
2.3 ระหว่าง 36-45 ปี	10	27.80
2.4 ระหว่าง 46-55 ปี	3	8.30
2.5 ตั้งแต่ 56 ขึ้นไป	11	30.60
3. การศึกษา		
3.1 ไม่ได้ศึกษา	3	8.30

ปัจจัยด้านสังคม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
3.2 ประถม	7	19.40
3.3 มัธยม	11	30.60
3.4 ปวช/ ปสว	4	11.10
3.5 ปริญญาตรี	7	19.40
3.6 ปริญญาโท/เอก	4	11.10
4. อาชีพ		
4.1 นักศึกษา	8	22.20
4.2 ข้าราชการ	2	5.60
4.3 เกษตรกร	20	55.60
4.4 ลูกจ้าง/รับจ้าง	2	5.60
4.5 ธุรกิจส่วนตัว	1	2.80
4.6 อื่น ๆ	3	8.30

จากตารางพบว่า จำนวนและร้อยละของผู้ประเมินความพึงพอใจในการใช้สื่อ จำนวนผู้ 36 ราย เป็นเพศหญิงจำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 61.10 เป็นเพศชายจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 38.90 มีช่วงอายุ 56 ขึ้นไป จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.60 รองลงมาคือ ช่วงอายุ 36-45 ปี มากที่สุด จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.80 และช่วง 18-24 ปี จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.40 ตามลำดับ มีการศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.60 รองลงมาคือระดับประถมศึกษาและปริญญาตรี จำนวน 4 รายคิดเป็นร้อยละ 19.40 ระดับปริญญาโท/ เอก จำนวน 4 รายคิด เป็นร้อยละ 11.10 และไม่ได้ศึกษา จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 8.30 ตามลำดับ มีอาชีพเป็นเกษตรกร จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 55.60 รองลงมาเป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษา จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 22.20 ข้าราชการ/ลูกจ้าง/รับจ้าง จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 5.60 มีธุรกิจส่วนตัวและอื่น ๆ ตามลำดับ

ตารางที่ 4-3 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ ด้านเนื้อหา ข้อมูลความรู้	ความพึงพอใจในการรับสาร		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
1. ความเข้าใจอยู่ในระดับใด	2.61	.549	ปานกลาง
2. ความน่าสนใจในหัวข้อนำเสนอ	2.72	.513	ปานกลาง
3. ได้รับความรู้หรือมุมมองใหม่ๆ เพิ่มเติม	2.69	.467	ปานกลาง
4. ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วม	2.44	.606	น้อย

กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ ด้านเนื้อหา ข้อมูลความรู้	ความพึงพอใจในการรับสาร		
	$\overline{X}$	SD	แปลผล
5. ได้แนวทางการแก้ไขปัญหา	2.44	.557	น้อย
6. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานหรือทำให้เกิดประโยชน์ได้	3.41	.510	ปานกลาง
7. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดได้	2.50	.609	น้อย

จากตารางพบว่า ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการด้านเนื้อหาข้อมูลความรู้ในการจัดกิจกรรมมีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง รวมทั้งความน่าสนใจในหัวข้อนำเสนอและการได้รับความรู้หรือมุมมองใหม่ๆ เพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน สะท้องให้เห็นว่าการจัดเวทีใหญ่ที่มีคนจำนวนมาก(มากกว่า 10 คนขึ้นไป) ไม่สามารถเข้าถึงความคิดความเข้าใจของแต่ละบุคคลได้ ทำให้ไม่เกิดการสื่อสารโดยตรง และเนื่องจากได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันน้อย เนื่องจากมีระยะเวลาการเรียนรู้จำกัด การได้รับความรู้ในการทางการแก้ไขปัญหาและสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่/ถ่ายทอดจึงมีความพึงพอใจในการรับสารน้อยตามด้วย ดังนั้นในกระบวนการจัดประชุมหรือจัดกิจกรรมที่ต้องเน้นการสร้างความเข้าใจอย่างมาก ควรเน้นการใช้วิธีการสนทนากลุ่มย่อยหรือการสนทนาแบบตัวต่อตัวเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันมากที่สุด

ตารางที่ 4-4 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร)

การใช้สื่อบุคคล (วิทยากร)	ความพึงพอใจในการรับสาร		
	$\overline{X}$	SD	แปลผล
1. การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจน	2.77	.421	ปานกลาง
2. ความสามารถในการอธิบายเนื้อหา	2.50	.507	น้อย
3. การเชื่อมโยงเนื้อหาในการฝึกอบรม	2.41	.603	น้อย
4. มีความครบถ้วนของเนื้อหาในการฝึกอบรม	2.61	.549	ปานกลาง
5. การใช้เวลาตามที่กำหนดไว้	2.47	.559	น้อย
6. การตอบข้อซักถามในการฝึกอบรม	2.50	.560	น้อย

จากตารางพบว่า ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) ในการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรมีความชัดเจนและมีความครบถ้วนของเนื้อหาอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องมาจากความสามารถในการอธิบายเนื้อหาหรือการเชื่อมโยงเนื้อหา รวมทั้งการใช้เวลาตามที่กำหนดไว้และการตอบข้อซักถามในการฝึกอบรมอยู่ในระดับน้อย สะท้อนให้เห็นว่าต้องมี

การเพิ่มทักษะและพัฒนาศักยภาพการเป็นวิทยากรให้กับผู้นำ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อการถ่ายทอดความรู้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสื่อสารสองทางที่ผู้ส่งและผู้รับข่าวสาร สามารถโต้ตอบกันได้ในสื่อกลางเดียวกัน

ตารางที่ 4-5 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย คลิป วีดีโอสั้น

การใช้สื่อมีเดีย	ความพึงพอใจในการรับสาร		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
1. ความถูกต้องของเนื้อหา เรื่องราว	3.52	1.027	มาก
2. ความถูกต้องของภาษาที่ใช้	3.80	.821	มาก
3. ความเหมาะสมของเนื้อหากับผู้ชม	3.66	.792	มาก
4. ความเหมาะสมในการลำดับเรื่อง	3.75	.967	มาก
5. ความเหมาะสมของภาพและเสียง	3.66	.985	มาก
6. ความน่าสนใจในการดำเนินเรื่อง	3.86	1.046	มาก
7. การออกแบบสื่อ/วีดีโอโดยรวม	3.7778	.92924	มาก

จากตารางพบว่า ความพึงพอใจในการรับสารด้วยกระบวนการจัดสร้างความเข้าใจด้วยการการใช้สื่อมีเดีย คลิป วีดีโอสั้น มีความพอใจอยู่ในระดับมาก จุดสำคัญของการนำเสนอ คือ การให้ความน่าสนใจในการดำเนินเรื่องเป็นลำดับแรก เนื้อหาและการลำดับเรื่องให้เชื่อมโยงกันเพราะเหมือนเป็นสิ่งเร้าและสร้างจุดสนใจให้เกิดการรับฟังสารและพยายามสร้างความเข้าใจต่อตัวสารนั้น รองลงมาคือความถูกต้องของภาษา ที่ต้องมีความกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย และถ้าหากมีความแตกต่างกันทางภาษาตามกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ควรมีการเพิ่มภาษาถิ่นเพื่อให้เกิดการรับและสื่อสารสร้างความเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 4-6 จากการประเมินความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารทั้ง 3 ประเภท

ความพึงพอใจต่อกระบวนการสื่อสาร	พึงพอใจ		ระดับมาก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ	20	55.60	16	44.40
2. กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร)	34	94.40	24	66.70
3. กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย (คลิปวีดีโอ)	33	91.70	22	61.10

จากผลการประเมินรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสม 3 ประเภท กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) และกระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย (คลิปวีดีโอ) กับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน วิธีการสื่อสารที่ควรนำใช้มากที่สุดตามลำดับ ดังนี้

ลำดับที่ 1 กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) มีความพึงพอใจ จำนวน 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 94.4 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 24 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.70

ลำดับที่ 2 กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย (คลิปวีดีโอ) มีความพึงพอใจ จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 91.70 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 61.10

ลำดับที่ 3 กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ มีความพึงพอใจ จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 55.60 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 44.40

จากการวิเคราะห์วัดผลการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจปกป้องพื้นที่อาหารที่เกิดจากการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมภาพรวมจากสื่อทั้ง 3 ประเภทโดยทีมนักวิจัย พบการเปลี่ยนแปลง

ก่อนกระบวนการสื่อสาร	**หลังกระบวนการสื่อสาร**
ขาดความรู้ การจัดการและการสืบทอดเรื่องการปกป้องพื้นที่	ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทั้งก่อนและหลังการผลิต โดยเห็นได้จากตัวการพัฒนาศักยภาพผู้นำเป็นวิทยากร
กลุ่มผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีความเฉพาะกลุ่ม	มีการสานสัมพันธ์กลุ่มกันเป็นเครือข่ายจากระดับหมู่บ้านเป็นตำบล จากตำบลเป็นเครือข่ายจังหวัด ทำให้หลากหลายกลุ่มได้เจอกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเห็นได้จากการนำแกนนำหรือบางคนที่ไม่เคยออกจากหมู่บ้านมาแลกเปลี่ยนระดับเครือข่าย ทำให้เขาพบแนวทางออกที่หลากหลาย
ไม่เคยมีการสื่อสารภายใน หรือผู้ให้ข่าวสารมีจำกัด	จุดประเด็นให้มีการสื่อสาร สร้างวิทยากร แกนนำผู้ให้ข้อมูล ขยายผลความรู้ไปสู่หลากหลายกลุ่มมากขึ้น เกิดคนรุ่นใหม่ ใส่ใจการปกป้องพื้นที่
	กลุ่มเป้าหมายมีการเปลี่ยนแปลงเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร กลายเป็นการสื่อสารสองทางและมีการต่อรองเพื่อผลประโยชน์และแสวงหาวิธีการแก้ไขมากขึ้น

โดยสรุปรูปแบบกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ควรใช้สื่อมากกว่าการเลือกใช้เพียงสื่อเดียว สื่อที่ใช้ควรมีลักษณะหลากหลายผสมผสานกันมากกว่า 1 ประเภทขึ้นไป เพื่อให้สื่อเหล่านั้นช่วยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การใช้สื่อภายใน คือ แกนนำ วิทยากร นักถ่ายทอดความรู้ เป็นสื่อบุคคลในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่เกิดและเติบโตในชุมชนเป็นผู้ซึมซับและคุ้นเคยในภาษา ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม วิถีชีวิตในชุมชน จึงเป็นสื่อที่เน้นการเข้าถึงชาวบ้านหรือชุมชนในท้องถิ่นได้มาก สามารถทำได้บ่อยโดยการจัดการกันเองภายในชุมชนผ่านช่องทางหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสาย วงกินข้าว วงน้ำชา เวทีประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ร่วมกับใช้สื่อภายนอก เช่น สื่อมีเดีย คลิปวีดีโอ รวมทั้งการสื่อกิจกรรมยังคงเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือชุมชนให้สามารถปรับปรุงดัดแปลงแก้ไขให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับโอกาส และจากข้อค้นพบว่า ควรมีการติดตามและมีกระบวนการสื่อสารทำซ้ำอย่างต่อเนื่องแต่ไม่บ่อยจนน่าเบื่อ เพื่อสร้างความเข้าใจและหนุนเสริมพัฒนาการทางความคิดและเชิงปฏิบัติในพื้นที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

<u>กระบวนการสื่อสารที่ควรเป็น</u>

- การสร้างกระแสเปลี่ยนเจตคติ โดยนำกรณีตัวอย่างมาจัดระบบแนวทางการ ลด ละ เลิก และเลือก เพื่อการสื่อสาร เนื่องจากต้องสื่อสารใช้ชัด ต้องมีทางเลือกอื่นที่น่าสนใจ ต้องมีพี่เลี้ยงช่วยหนุนพาคิด พาทำ และมีตัวอย่างให้ดูให้ศึกษาเรียนรู้
- นักวิจัยเป็นผู้จุดกระแสและให้สมาชิกช่วยในการขับเคลื่อน โดยการสร้างแนวร่วมเป็นกลุ่มเด็ก และเยาวชน
- สื่อสารจากสิ่งที่ผู้รับสาร (ชุมชน) เข้าใจหรือเข้าถึงง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตสามารถสัมผัสได้ถึงประสบการณ์ของชุมชน
- พัฒนาทางเลือกอาชีพใหม่ๆ เช่น พืชยืนต้น (มะม่วง)กับแนวคิดป่าเศรษฐกิจ หรือ ชวนให้มีการทบทวนกลับมารู้จักตนเองให้มากขึ้นมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ต้นทุนการผลิต เพื่อสร้างทางเลือกและหาแนวทางในการจัดการได้
- พัฒนาการสื่อสารให้ผู้บริโภคเข้าใจผู้ผลิต และมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

การจัดการร่วม ผู้ผลิต (กลุ่มเกษตรกร) กับ หน่วยงาน/องค์กร

- หน่วยงานภายนอก ท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัดแม่ฮ่องสอน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
- เชื่อมโยง นำแนวทางการพัฒนาต่อยอด เข้าสู่แผนพัฒนาชุมชนระยะ 5 ปี ของสภาองค์กรชุมชนตำบล และขอบรรจุเข้าสู่แผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบล นำเสนอในแผนยุทธศาสตร์ภาคประชาชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ต่อจังหวัดแม่ฮ่องสอนและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

4.3.2 ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมและการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ข้อเสนอแนะ/แผนงาน/แนวทางการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

พื้นที่เป้าหมาย	สถานการณ์ปัญหา	<u>แนวทาง/ ทางเลือก</u>
ตำบลนาปู่ป้อม อำเภอปางมะผ้า	ปัญหาการใช้สารเคมีในสวนส้ม ทำให้เพิ่มต้นทุนการผลิต กระทบสุขภาพและสิ่งแวดล้อม	1. การสร้างพื้นที่รูปธรรมกลุ่มผลิตส้มปลอดสาร ส้มอินทรีย์ 2. พัฒนาระบบการตลาด เชื่อมโยงตลาดนำการผลิต 3. พัฒนาแหล่งน้ำและระบบการจัดการเพื่อการเกษตร
ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง	ปัญหา ไม่ยอมรับการจัดการป่า ไร่หมุนเวียน	ทำให้คนนอกเข้าใจไร่หมุนเวียนมากที่สุดด้วยวิธี 1. พูดไม่เข้าใจ ต้องทำให้เห็นกับตา 2. สร้างพลังชาวบ้าน สานพลังเครือข่าย 3. แก้ไขความเข้าใจข้อความที่ว่า “ไร่หมุนเวียน ไม่ใช่ไร่เลื่อนลอย 4. การขึ้นทะเบียนไร่หมุนเวียน พื้นที่พิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
บ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม	ปัญหาการขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พบสารเคมีตกค้างในพืชผักที่ปลูก	1. สนับสนุนการผลิตพืช ผัก (บุก กาแฟ ขมิ้นชัน มะขามป้อม) และข้าวส่งออก 2. พัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตร 3. เตรียมการตลาดการค้าชายแดน 4. การแปรรูปผงชูรสดอย (หอทีระ) สู่สินค้าโอท็อป 5. การซื้อวัวเลี้ยงควายฝั่งพม่ามาขุนขายต่อ 6. เชื่อมโยเครือข่ายอโศก 7. พัฒนาแปลงต้นแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้
บ้านละอูบ ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย	ไร่หมุนเวียนที่หายไปและน้ำแล้ง ปัญหาขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	1. การหนุนเสริมการปลูกพืชยั่งยืน ไม้ยืนต้นสร้างรายได้ 2. พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรายได้เสริม

พื้นที่เป้าหมาย	สถานการณ์ปัญหา	<u>แนวทาง/ ทางเลือก</u>
บ้านทุ่งแพม/ห้วยบง ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง	ปัญหาข้าวโพดถอดยอด (พันธสัญญา) ทำให้ดินเสื่อม เสียสุขภาพ และเป็นหนี้สิน	1. ส่งเสริมความรู้พร้อมการสนับสนุนการทำเกษตร-ปลูกพืช-ผักในนาและพัฒนาระบบการตลาดเพื่อการส่งออกนอกชุมชน
บ้านคอนผึ้ง ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย	ปัญหา ขาดน้ำเพื่อการผลิตเกษตร และช่องทางการตลาดสินค้าเกษตร	1. ทำวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสินค้าเกษตร 2. สร้างระบบการตลาดภายในชุมชนและภายนอกผ่านโซเชียลมีเดีย
บ้านอุมดาเหนือ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย	ปัญหา ถูกลดที่ไร่หมุนเวียน แนวโน้มเป็นที่ถาวร	พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 1. มีการรวมกลุ่ม 2. เรื่องที่ต้องทำและทำได้ (ลูกหาบ ที่จอดรถ โฮมสเตย์ ขายอาหาร สินค้าที่ระลึก นำเที่ยวธรรมชาติ เรียนรู้ไร่หมุนเวียน 3. ระเบียบ/ข้อตกลงร่วม 4. จัดการการเงินและผลประโยชน์ (คนทำงาน ค่าแรง/ค่าใช้จ่าย,กลุ่ม ลงทุนและพัฒนา,ชุมชน ดูแลทรัพยากร) 5. จัดการนักท่องเที่ยว ด้วยระเบียบ ข้อห้ามประเพณี

ข้อเสนอแนะหน่วยงานในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากเวทีระดมความคิดจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้อย่างยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน (แม่ฮ่องสอนโมเดลสู่เมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม) วันพฤหัสบดีที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2561 ณ ศาลาประชาคมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้มีการเสนอแนวทางการจัดการร่วมสร้าง“แม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม” ว่าด้วย การปกป้องพื้นที่แผนด้วยการจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้อย่างยั่งยืนจังหวัดแม่ฮ่องสอน (แม่ฮ่องสอนโมเดล) เป็นแนวคิดการสร้างพื้นที่รูปธรรมภายใต้ “การจัดการร่วม” ที่คงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ

1. เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมด้วยวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า ให้คนอยู่กับป่า รักษาดูแลและใช้ประโยชน์ได้ ตามประเพณีและความเชื่อที่สืบทอดกันมายาวนาน หรือตามการพัฒนาปรับเปลี่ยนที่เหมาะสม

2. เพื่อสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน บนฐานศักยภาพและทุนเดิมของชุมชน ร่วมกับข้อมูลความรู้ใหม่ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยชุมชนเป็นผู้จัดทำฐานข้อมูลร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง ให้

สามารถพิสูจน์ ยอมรับหรือรับรอง ในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่จนนำไปสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน

3. เพื่อสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่และมีความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ดิน น้ำ และป่ามากที่สุด เพื่อสืบทอดสู่ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

4. เพื่อเป็นชุมชนจัดการตนเอง ในการใช้ประโยชน์ทุนและทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แนวทางแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

1. สนับสนุนให้เกิดการสานพลังชุมชนท้องถิ่นสู่การจัดการแม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และจัดตั้งจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นเมืองพิเศษ โดยมีกลไกการบริหารจัดการร่วม 3 ฝ่าย ได้แก่ องค์กรชุมชนภาคประชาชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. สนับสนุนแนวทางการจัดการที่ดินและทรัพยากรฯ โดยองค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการและสนับสนุนงบประมาณให้เกิดระบบข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้วยการสำรวจ จัดทำแผนที่และกันพื้นที่ของชุมชนออกจากป่าของรัฐ (พรบ.ป่าไม้ 4 ฉบับ) ให้ชัดเจนในพื้นที่ทำกิน พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ป่าไม้ ฯลฯ

2.1 แยกแยะคนอยู่ก่อนประกาศเขตป่า, ก่อน-หลังปี 2545, ก่อน-หลังปี 2557

2.2 จัดให้มีการสำรวจ จัดเก็บข้อมูลแผนที่ (GIS) รายแปลงทั้งจังหวัด

2.3 พัฒนาศูนย์สารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ที่ดินและทรัพยากรระดับจังหวัดและตำบล

3. หนุนเสริมการจัดทำกฎระเบียบหมู่บ้านชุมชน ข้อบัญญัติตำบลหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้ครบทุกตำบล และจัดทำข้อบัญญัติจังหวัดว่าด้วยการจัดการเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รองรับให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการในรูปแบบ คนอยู่กับป่า

4. จัดทำแผนพัฒนาที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนและพื้นที่ โดย

4.1 การจัดโซนพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินสร้างความมั่นคงทางอาหารและอาชีพ

- พื้นที่ดินอยู่อาศัย สนับสนุนการซ่อมสร้างบ้านมั่นคง
- พื้นที่ไร่หมุนเวียน ทำกิน ใช้ประโยชน์และคุ้มครองให้เป็นป่าวัฒนธรรม โดยอาศัย มติ ครม. 30 สิงหาคม 2553
- พื้นที่ไร่นาถาวร หนุนเสริมระบบการผลิตที่เกื้อกูลเกษตรปลอดภัยกับธรรมชาติตามศาสตร์พระราชา
- พื้นที่ป่าชุมชน ให้สิทธิการใช้ประโยชน์ สร้างป่าสร้างรายได้จัดการโดยชุมชน

4.2 การอนุญาตใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในรูปแบบจัดการร่วมโดย “ชุมชน/ ตำบล/ ท้องถิ่น” ไม่ใช่เป็นของรัฐหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ หรือให้มีการจัดทำโครงการร่วมกับองค์กรชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล เครือข่ายทรัพยากรฯ ตำบลหรือจังหวัด กลุ่มองค์กรในชุมชน ฯลฯ

4.3 สนับสนุนการสร้างรายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการจัดสรรภาษีเพื่อการพัฒนาคน ชุมชน พื้นที่ ให้มี“เบี้ยสีเขียว” สำหรับคนดูแลป่า หรือมีอาชีพเป็น “นักอนุรักษ์จัดการดูแลทรัพยากรของตำบล”

4.4 สนับสนุนการจัดการไฟป่าโดยภูมิปัญญาชุมชน ผ่านกลุ่มสภาองค์กรชุมชนตำบลทุกตำบล จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 5
สรุปผลการดำเนินงานและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการดำเนินงานโครงการ

การวิจัยเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาความรู้กระบวนการสื่อสารที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน
2) เพื่อพัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ
3) เพื่อประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการดำเนินงานวิจัยที่กำหนดไว้โดย

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1

เป็นการเก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารทุติยภูมิ เช่น เอกสารต่างๆ และการจัดประชุมถอดบทเรียนโดยใช้เครื่องมือ เช่น เปิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม สรุปทิศทางประเด็นศึกษา แนวทางการทำงานร่วมกัน ทบทวนข้อมูลบริบท ศักยภาพทุนเดิมของพื้นที่ศึกษาทั้ง 6 แห่ง จากเอกสารมือสอง ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ข้อมูลบริบทชุมชน 2) ข้อมูลแผนที่เพื่อปกป้องพื้นที่อาหาร 3) สถานการณ์ความเสี่ยงในการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่มีผลกระทบ 4) ศึกษาโอกาสการเพิ่มพืชทางเลือกในพื้นที่ตำบล 5) การวิเคราะห์แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องที่เอื้อต่อการทำงาน 6) สรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยพบว่า

สถานการณ์การผลิตพืชเชิงเดี่ยวกับความเสี่ยงต่อผลกระทบด้านสังคม จากการผลิตพืชเชิงเดี่ยวส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่า เกิดการเปลี่ยนเปลงวิถีชีวิตและการผลิต จากที่เคยเป็นแบบคนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืนไปเป็นแนวคิดการจัดการตนเองเพื่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ส่วนตน ที่ชุมชนพึ่งพากันน้อยลง และแทนที่ด้วยการแข่งขันในทางการผลิต ความขัดแย้งเรื่องน้ำและที่ดิน มีปัญหาบุกรุกในเขตป่า เป็นต้น ด้านเศรษฐกิจ มีรายจ่ายและสินเชื่อ หนี้สิน เพิ่มมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนวิถีดั้งเดิมเป็นวีถีทุนนิยม ยึดติดกับวัตถุนิยมและความสะดวกสบายจำเป็นต้องมีทุนในรูปของเงินสดมากขึ้น เกิดพฤติกรรมเลียบแบบการกินแบบทันสมัย ทำให้ละทิ้งอาหารพื้นบ้าน ซื้อขายพืชผักจากตลาด ใช้สินค้าทันสมัยเหมือนคนเมือง นำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อ และเกิด

ปัญหาหนี้สินทั้งในภาคเกษตรที่เกิดจากต้นทุนการผลิตและการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน เป็นต้น ด้านสุขภาพมีการใช้สารเคมีในระบบการผลิตที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบสุขภาพร่างกาย เช่น ภาวะความเจ็บป่วย โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และพบว่ามีผลกระทบทางอ้อม เกี่ยวกับแหล่งที่มาของอาหารทั้งที่ปลูกหรือผลิตเอง อาหารธรรมชาติ และอาหารจากการซื้อ เป็นต้น และด้านสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนลักษณะทางกายภาพภูมินิเวศป่าไม้และที่ดินทำกิน 1) จากพื้นที่แบบป่าไร่หมุนเวียนเป็นพื้นที่โล่ง โล้นถาวร เนื่องจากเดิมที่เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนภายใต้การใช้ประโยชน์จากป่าแบบอนุรักษ์และรักษาสภาพป่าเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้ผลผลิตเน้นเพื่อการยังชีพ โดยจะยังคงเห็นต้นไม้เติบโตและคืนสภาพกลายเป็นพื้นที่ป่าตามจำนวนปีที่หมุนเวียนการเพาะปลูก แต่หากเปลี่ยนพื้นที่ดินทำกินเป็นไร่ถาวรเพื่อการค้าพาณิชย์ ซึ่งหมายถึงการใช้พื้นที่ซ้ำๆ ปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นพื้นที่โล้งกว้าง ไม่มีต้นไม้หรือรากยึดดินเป็นพื้นที่ลาดชัน ส่งผลต่อความเสี่ยงในการเกิดดินโคลนถล่ม น้ำป่าไหลหลาก พื้นที่ปลอดภัยเป็นพื้นที่ปนเปื้นด้วยสารพิษสารเคมี ส่งผลกระทบต่อร่างกายและระบบนิเวศ ดิน น้ำป่า และพืชพันธุ์พื้นบ้านบางชนิดเริ่มหายไป เป็นต้น

โอกาสการเพิ่มพืชทางเลือก พบว่า เกษตรกรมีความตื่นตัวเรื่องการปลูกพืชยั่งยืนหรือไม้ยืน โดยความเป็นไปได้ในการเพิ่มทางเลือกให้เกษตรกร ได้แก่ โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ไม่ทำลายทรัพยากร หากอนุญาตรับรองสิทธิ์ในที่ดินทำกิน จะสามารถตอบโจทย์ให้คนในชุมชนและภาพรวมของจังหวัดได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ โอกาสการเพิ่มพืชหรืออาชีพทางเลือก เช่น การเลี้ยงสัตว์ ธนาคารโค-กระบือและมูลสัตว์ ปลูกพืชทางเลือก และเกษตรอินทรีย์ เช่น กระเทียมอินทรีย์ พืชผักอินทรีย์ กาแฟ บุก อโวคาโด้ สมุนไพร ขมิ้นชัน ไพล กระชาย ตองก๊อ หน่อคะหาน มะขามเปรี้ยว มะขามป้อม กล้วยน้ำว้า ห่อทีหล่า (ผงชูรสดอย) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การตลาดและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลผลิตทางการเกษตร การสนับสนุนพัฒนาให้เกิดฟาร์มต้นแบบ สวนผสมผสาน หรือธนาคารอาหารชุมชน งานแกะสลักไม้จากตอไม้สัก และส้มอินทรีย์เชื่อมตลาดนำการผลิต เป็นต้น

บทเรียนและองค์ความรู้ในการจัดการสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร พื้นที่ไม่รับข้าวโพด/ พืชเชิงเดี่ยว พบว่า เบื้องหลังแนวคิดของชุมชน “คนอยู่กับป่า” คือสิ่งที่หล่อหลอมจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรัก ความสามัคคี ด้วยพิธีกรรม จารีตประเพณี ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สืบทอดกันมาเป็นความรู้ที่เอื้อต่อการปกปักรักษาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ดังนั้นทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า จึงเป็นฐานทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรที่ดิน ดินน้ำป่าอย่างดีที่สุดคือ วิธีการจัดการที่ผ่านวัฒนาธรรมหลายรูปแบบภายใต้แนวคิดสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อและความเคารพให้เกียรติทางความคิดต่อกันและกัน ซึ่งผู้มาใหม่ในฐานะนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในบริบทพื้นที่ จึงจะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

เงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้าใจในการปกป้องพื้นที่อาหาร ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพสำคัญต่อความเข้าใจรูปแบบการใช้ที่ดินและผลิตทางการเกษตรนำไปสู่การปกป้อง

พื้นที่ ปัจจัยทางด้านสังคม - วัฒนธรรมต้องมีผู้นำให้ความสำคัญ เสียสละ และสนับสนุนในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีกลุ่ม เครือข่ายที่เข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนในตำบลเป็นชนเผ่าเดียวกัน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เหมือนกัน จะทำให้ความเข้าใจ และมีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเข้มแข็ง ปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านที่ดิน แรงงาน และเงินทุน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตร เนื่องจากในแต่ละหน่วยของที่ดินก็คือทำเลที่ตั้งที่มีลักษณะเฉพาะ และจะมีความสัมพันธ์ไปตามการหมุนเวียนหรือรูปแบบการทำการเกษตรที่จะเกี่ยวข้องกับคุณภาพ ราคา ตลาดจะมีความสำคัญในส่วนที่จะรองรับผลผลิต ปัจจัยทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทุกชุมชนในตำบลให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของเครือข่าย มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจัยทางด้านการเมืองและนโยบาย ผลของการกระทำของรัฐในพื้นที่เกษตรกรรม กฎเกณฑ์หรือการตัดสินใจทั้งในระดับระหว่างหน่วยงาน ระหว่างประเทศและต่างประเทศ ล้วนมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ไม่มากก็น้อยโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีอำนาจต่อรอง เช่น การกำหนดพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2481 มาคลอบคลุ่มทับที่ดินทำกินของคนพื้นถิ่นเดิม นโยบายการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น โครงการจัดทำที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (คทช.) เป็นต้น ซึ่งนโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังเป็นอย่างมากระหว่างคนท้องถิ่นกับรัฐหรือผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2

กระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการเก็บข้อมูลโดยการทบทวนข้อมูล และสรรหาสมาชิกทีมวิจัยรองเป็นผู้ช่วยในชุมชนเพิ่มจำนวน 3 คน และปราชญ์ชุมชนสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก 4 คน ฟาร์มต้นแบบทางเลือก 2 แห่ง วิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติและพฤติกรรม เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับการพัฒนาร่วมกันโดยทีมนักวิจัยท้องถิ่น

ในการวิจัยนี้ สื่อและกระบวนการสื่อสารที่ใช้ ได้แก่ 1) กระบวนการสื่อสารด้วยกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ 2) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล วิทยากร และ 3) กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย ประเภทคลิปสั้น ไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ โดยการผลิตสื่อและกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจจากข้อค้นพบ สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการสื่อสารทุกวิธีที่ใช้ คือ ภาษากับการสื่อสารที่แตกต่างกันตามกลุ่มชาติพันธุ์ ต้องมีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ และต้องมีคนรุ่นใหม่ เข้ามาร่วมงานเพื่อเปลี่ยนถ่ายข้อมูล ความรู้ ความคิดระหว่างกัน เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันควรมีช่องทางการสื่อสารที่เปิดกว้างและหลากหลายมากขึ้น ควรมีการสื่อสารภายในกลุ่มบ่อยๆ พูดคุยกันให้เยอะขึ้นการศึกษากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในการปกป้องพื้นที่

อาหาร พบว่าการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้องค์ความรู้เป็นสิ่งที่พัฒนาได้แต่บนเงื่อนไขต่างๆ ดังนี้ 1) บริบทของชุมชน ที่ประกอบด้วยทุนและศักยภาพที่แตกต่างกันด้วย ภายใต้การจัดการที่แตกต่างกันด้วยไม่ว่าในด้านทรัพยากร วิถีชีวิต และวิถีการเกษตรกรรมที่สืบทอดจากจากร่นุส่รู่น ซึ่งวิถีดังเดิมจะเป็นจุดแข็งและเป็นจุดเปลี่ยนเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ยอมรับรูปแบบใหม่ 2) การจัดการตนเองของผู้นำ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเป็นผู้ตามหรือเป็นผู้รอลอกเลียนแบบ จึงเป็นสิ่งแรกที่ต้องจัดการ หากตัวแทนผู้นำไม่มีความพร้อมย่อมไม่สามารถขับเคลื่อนความปรารถนาให้สำเร็จลุล่วงได้ ผู้ที่ขับเคลื่อนความปรารถนาได้ดีต้องมีลักษณะของความเป็นผู้นำอยู่ในตัว มีการพัฒนาความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง โดยการทดลองเพื่อให้เกิดความรู้เชิงประจักษ์และนำความรู้ที่ได้มาแบ่งปันให้กับผู้อื่น

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3

ประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอนจากการสอบถามโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจในการทดลองใช้สื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอเพื่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเวทีพัฒนาทักษะการทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 26 มีนาคม 2562 และเวทีคืนข้อมูลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 27 มีนาคม 2562 ณ ห้องประชุมดงรัก วิทยาลัยชมุชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมจำนวน 36 ราย พบว่า

จากผลการประเมินรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสม 3 ประเภท กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) และกระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย (คลิปวีดีโอ) กับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน วิธีการสื่อสารที่ควรนำไช้มากที่สุดตามลำดับ ดังนี้

ลำดับที่ 1 กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อบุคคล (วิทยากร) มีความพึงพอใจ จำนวน 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 94.4 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 24 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.70

ลำดับที่ 2 กระบวนการสร้างความเข้าใจด้วยการใช้สื่อมีเดีย (คลิปวีดีโอ) มีความพึงพอใจ จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 91.70 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 61.10

ลำดับที่ 3 กระบวนการจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ มีความพึงพอใจ จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 55.60 โดยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากต่อการสร้างความเข้าใจ จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 44.40

โดยสรุปรูปแบบกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ ควรใช้สื่อมากกว่าการเลือกใช้เพียงสื่อเดียว สื่อที่ใช้ควรมีลักษณะหลากหลายผสมผสานกันมากกว่า 1 ประเภทขึ้นไป เพื่อให้สื่อเหล่านั้นช่วยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การใช้สื่อภายใน คือ แกนนำ วิทยากร นักถ่ายทอดความรู้ เป็นสื่อบุคคลในพื้นที่ ร่วมกับใช้สื่อภายนอก เช่น สื่อมีเดีย คลิปวีดีโอ รวมทั้งการสื่อกิจกรรมยังคงเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือชุมชนให้สามารถปรับปรุงดัดแปลงแก้ไขให้ยืดหยุ่นเหมาะสมกับโอกาส และจากข้อค้นพบว่า ควรมีการติดตามและมีกระบวนการสื่อสารทำซ้ำอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่บ่อยจนน่าเบื่อ เพื่อสร้างความเข้าใจและหนุนเสริมพัฒนาการทางความคิดและเชิงปฏิบัติในพื้นที่ให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

5.2 สรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการ

กิจกรรมจากดำเนินงานระยะที่ 1 โครงการกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีดังต่อไปนี้

ที่	เนื้อหา/กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	ผู้รับผิดชอบ
1	- บอกเล่าเพื่อเข้าใจโครงการวิจัย - คำนำ	ตัวอย่างโครงการ/ ข้อมูลสถานการณ์การพืชเชิงเดี่ยว และการสื่อสารความตระหนักเข้าใจ	นักวิจัย
2	บทนำ	ตัวอย่างโครงการ ฯ	นักวิจัย
3	- เอกสารที่เกี่ยวข้อง แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง - บริบททั่วไป (ระดับตำบล/ ชุมชน) เช่น ที่ตั้ง อาณาเขา ประชากร ภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สถานการณ์ต่าง ๆในพื้นที่ เป็นต้น และบริบทอื่น ๆที่เกี่ยวข้อง	ข้อมูลเอกสารแนวคิดที่เกี่ยวข้อง /เว็ปไซล์ ต่าง ๆ /เอกสารมือสองและข้อมูลแผนพัฒนา อบต.	ทีมวิจัย แต่ละพื้นที่ 6 ตำบล
4	กระบวนการดำเนินงานวิจัย - เครื่องมือการดำเนินงานเก็บข้อมูล - สรุปผลการดำเนินงานวิจัยกิจกรรมตามแผนกิจกรรมระยะที่ 1	กิจกรรมเวทีกระบวนการทำงานตามแผน /เครื่องมือ PRA /แบบเก็บข้อมูล ฯลฯ	นักวิจัย - ผู้ช่วยนักวิจัย
5	ดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1	-กิจกรรมเวทีระดับตำบล - ชุมชน /แบบเก็บข้อมูลสัมภาษณ์และแบบสอบถาม	นักวิจัย ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ 6 ตำบล

ที่	เนื้อหา/กิจกรรม	แหล่งข้อมูล	ผู้รับผิดชอบ
		-การวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เกี่ยวข้องในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน	
6	วางแผนกิจกรรมระยะที่ 2 และบทเรียนในการดำเนินงาน	สรุปข้อมูลจากเวทีคืนข้อมูล และข้อมูลการสังเคราะห์กระบวนการเก็บข้อมูล	นักวิจัย-ทีมวิจัย
7	ข้อมูลประวัติทีม และภาพผนวกโครงการ	แบบเก็บข้อมูลบุคคล /แบบบันทึกจากการทำงาน	ทีมวิจัย

กิจกรรมจากการดำเนินงานวิจัย ระยะที่ 2

1. พัฒนากระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.1 การวิเคราะห์และออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมตรงกับกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เกี่ยวข้องในการปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 จัดเวทีอบรมสื่อเสริมศักยภาพสร้างนักสื่อสารชุมชนโดยนักวิจัยและทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ 6 ตำบล

1.3 การผลิตสื่อและสร้างกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจในพื้นที่/ กลุ่มเป้าหมาย

1.4 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง

2. ประเมินผลรูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 การประเมินผลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบสำรวจความพึงพอใจใน

2.2 วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

<u>แนวทางการจัดกิจกรรม</u>

1. เวทีประชุมพิจารณารายงานโครงการระยะที่ 1 ระดับจังหวัด
2. เวทีทบทวนแผนการดำเนินงานระยะที่ 2 และวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมตามกับกลุ่มเป้าหมาย

3. การผลิตสื่อที่เหมาะสมเพื่อการนำไปใช้ เช่น คลิปวีดีโอ

4. ทดลองทำกระบวนการสื่อสารสร้างความโดยใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 2 ครั้ง ผู้เข้าร่วม 36 คน ร่วมกับภาคีเครือข่ายในเวทีพัฒนาทักษะการทำเกษตรอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์ปราชย์ชาวบ้าน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 26 มีนาคม 2562 และเวทีคืนข้อมูลกระบวนการสื่อสารสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

5. ประชุมถอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารสร้างความโดยใช้สื่อและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ

6. ออกแบบกรอบ ปัจจัย เพื่อเป็นตัวชี้วัดในการประเมินผลกระบวนการสื่อสาร

7. ประเมินผลกระบวนการสื่อสารในแต่ละรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

8. นำเสนอผลการประเมินและดำเนินงานและนำมาวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

9. ประชุมทีมวิจัย 4 ครั้ง (2 เดือนต่อครั้ง)

10. เวทีประชุมพิจารณารายงานโครงการระยะที่ 1 ระดับจังหวัด

11. จัดทำร่างรายงาน และรายงานฉบับสมบูรณ์

12.ร่วมเวทีนำเสนอร่างรายงาน และรายงานฉบับสมบูรณ์

ข้อค้นพบจากการทำงาน

1. ด้านบทบาทหน้าที่ของโครงการ
   - การจดบันทึกการทำงาน การทำเอกสารการเงิน
   - วิธีการประสานหน่วยงาน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน
   - การสรุปการประชุมเวทีกิจกรรมต่างๆ
   - การศึกษาข้อมูลมือสอง ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม
   - การทำรายงาน การจัดการโครงการให้ไปตามแผน
2. ด้านเนื้อหาวิชาการ/ เครื่องมือการทำงาน
   - การเรียนรู้การทำงานจากพี่เลี้ยงโครงการ วิทยากรในเวที
   - พัฒนาทักษะด้านวิธีคิด การมีสมาธิ
   - การใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลต่างๆ เช่น เครื่องมือโอ่งชีวิต ,เส้นแบ่งเวลา ,การบันทึกอาหารจากป่า และประเพณีวัฒนธรรม ,การสอบถามการสัมภาษณ์ และการทำแผนที่รอบนอกรอบใน เป็นต้น
   - การทำหนังสือเชิญร่วมประชุม หนังสือขอสถานที่ และอื่นๆ
3. ด้านการพัฒนาทักษะ พัฒนาศักยภาพ

- การทำงานวิจัยมีการวางแผนเป็นขั้นตอน ทำให้เวลาในการทำงานมีแนวทาง มีแผนที่ดีทำให้การทำงานรวดเร็วมากแผนงานที่ดีคือมีความยืดหยุ่นได้และทำให้สามารถเคลื่อนงาน ไปได้ดียิ่งขึ้น
- มีความมั่นใจกล้าแสดงออกมากขึ้น
- ได้วิธีคิดหลักการคิดที่หลากหลายขึ้น
- ทักษะในการพูด ที่เป็นหลักการสำคัญๆ ที่เป็นตัวของเราเอง
- พัฒนาศักยภาพด้านการเขียน การบันทึกข้อมูล การเก็บข้อมูล ที่ดีขึ้น
- พัฒนาศักยภาพด้านการเขียนรายงาน ภาษาการเขียนที่ถูก การสะกดที่ถูกต้อง
- พัฒนาศักยภาพการใช้เครื่องมือ และการนำเสนองานข้อมูล
- พัฒนาศักยภาพการทำสื่อที่สวยงาม

4. ด้านการพัฒนาต่อ หรือจุดด้อยที่จะต้องพัฒนาต่อไป
   - ทักษะในการพูด นำเสนองาน และการอ่านใจคน
   - ทักษะการใช้สื่อผลิตสื่อต่างๆในการทำงาน การจับประเด็น
   - ทักษะการฟัง จับประเด็นสำคัญ และนำเสนอเป็นภาพวาด หรือแผนภาพทางความคิด
   - ทักษะในการผลิตสื่อ ในการนำเสนอ และการประเมินสถานการณ์เวที
   - ทักษะการค้นหาข้อมูล และการเรียนรู้ข้อมูลเชิงลึก
   - เวลา มีปัญหาทั้งเวลาในการลงพื้นที่ของนักวิจัย เวลาที่ผู้ช่วยจะทำงานร่วมด้วย และปัญหาที่ชุมชนมีเวลาน้อยเนื่องจากเป็นช่วงฤดูทางการเกษตร เวลาที่จะพูดคุยกันเป็นช่วงกลางคืน ซึ่งบางครั้งชาวบ้านเหนื่อยจากการทำไร่ – นา และต้องการพักผ่อน การทำงานจึงต้องมีความพร้อมกันทั้ง 3 ฝ่าย จึงจะเริ่มปฏิบัติได้ นักวิจัยเองก็ไม่ได้มีงานเพียงแค่การทำวิจัย แต่มีงานอย่างอื่นต้องรับผิดชอบด้วย เช่นเดียวกับผู้ช่วยนักวิจัยที่มีงานอย่างอื่นทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การหาเวลาที่จะมาช่วยกันคิด – ทำจึงต้องเป็นช่วงที่กำหนดแน่นอนไม่ได้

<u>Output ตามผลที่คาดว่าจะได้รับเชิงวิจัย</u>

1.ชุดข้อมูลองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องที่นำไปสร้างการสื่อสารและสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. กระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนจะต้องมีการประชุมพูดคุยกับกลุ่มและเตรียมกระบวนการในการทำงานร่วมกัน เช่น เตรียมประเด็นในการแลกเปลี่ยน และเตรียมวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรมที่จะทำ ทั้งนี้การทำงานทุกกิจกรรมต้องขึ้นอยู่กับระยะเวลาและความพร้อมของชุมชนที่ต้องการทำกิจกรรมนั้น ๆ

Out Come ผลที่คาดหวัง เชิงพัฒนา

1) พัฒนาและยกระดับพื้นที่ต้นแบบในการตั้งรับปรับตัว

ผลในเชิงพัฒนาการทำงานวิจัยที่ผ่านมา ใช้ผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นแกนนำในชุมชน และเป็นคนที่เปิดรับสิ่งใหม่ในการทำงาน ในการทำงานวิจัยที่ผ่านมา จึงเน้นในการพัฒนาคน จากกลุ่มตัวแทน ขยายผลให้คนที่สนใจและเข้าใจการทำงานที่เป็นกระบวนการมากขึ้น พร้อมกับให้ชุมชนมีการพัฒนาแนวคิดในการพร้อมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเองได้

- ได้ความรู้
  1. ด้านการท่องเที่ยวเช่น มีการพาเที่ยวอย่างไร มีการทำอย่างไรในการรับนักท่องเที่ยว และชุมชนอื่นมีการจัดการภายในกลุ่มกันอย่างไร
  2. ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เช่น ทางด้านวัฒนธรรม ทำให้ตนเองได้ทบทวนวัฒนธรรมที่ตนเองมีและมีการฟื้นฟูสิ่งที่หายไป พร้อมกับทำให้คนในชุมชนร่วมมือกันพัฒนาให้ดีขึ้น
  3. นำความรู้มาปรับใช้ในหมู่บ้าน นำสิ่งที่เห็นมาเปรียบเทียบและปรับใช้กับหมู่บ้านตนเองหลังจากที่ได้ไปศึกษาดูงาน
- ได้แลกเปลี่ยน
  1. เรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่แตกต่าง
  2. แลกเปลี่ยนเรื่องการจัดการท่องเที่ยวระหว่างชุมชน
- มีการจัดเวทีชาวบ้าน
  1. มีเวทีระดับหมู่บ้านให้เกิดความเข้าใจภายใน
  2. มีเวทีระดับชุมชน 3 หมู่บ้าน เพื่อให้รู้สถานการณ์ของแต่ละหมู่บ้านและเป็นแนวทางในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันในอนาคต
- รู้ว่าตนเองมีอะไร
  1. รู้ของดีในชุมชน
  2. รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติและนำมาใช้อย่างรู้ค่า
- ตระหนักในสิ่งที่มีค่าที่ตนเองมี
- ชาวบ้านกล้าคิด กกล้าตัดสินใจมากขึ้น

2) การเชื่อมร้อยภาคีปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน

3) การพัฒนาศักยภาพนักสื่อสารนักวิจัยชุมชน คนรุ่นใหม่ในพื้นที่กลไกเครือข่ายคนรุ่นใหม่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเวลาประชุมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เห็น ความสนใจและความถนัดของแต่ละคน (จริต) ความชอบและเป็นสิ่งที่ทำได้ดีทำให้กลายเป็นการแบ่งบทบาท ไปตามอัตโนมัติเน้นการแบ่งตามความสามารถและสนใจ รวมทั้งเรื่องที่อยากมาเรียนรู้ทางกลุ่มเปิดโอกาสให้ 107 เข้ามา

เรียนรู้และทดลองได้ลงมือทำ ซึ่งการให้แต่ละคนมีบทบาททำให้มีการขับเคลื่อนงานที่เป็นระบบมากขึ้น สามารถติดตามผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นได้

<u>Impact ผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม</u>

1. คนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน
2. มีองค์กรร่วมจัดการ

5.3 บทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR)

ผลการสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ตามที่ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ออกแบบเครื่องมือการประเมินผลการดำเนินงานวิจัย โดยให้นักวิจัย และทีมวิจัยเป็นผู้ประเมินตนเองต่อการดำเนินงานโครงการ ผลการประเมิน

ที่	กรอบประเด็น	คะแนนเต็ม (5 คะแนน)	เหตุผล	
			คะแนนที่ให้	คะแนนที่ขาด
1	**ความรู้ที่ได้ตามกรอบ**	4		

ที่	กรอบประเด็น	คะแนนเต็ม (5 คะแนน)	เหตุผล	
			คะแนนที่ให้	คะแนนที่ขาด
	ประเด็น			
1.1	ทักษะการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม	4.5	-มีแบบเก็บข้อมูล มีการวางบทบาทหน้าที่ทีม	-กิจกรรมการเข้าร่วมมีส่วนร่วมยังน้อย
1.2	ทักษะการวิเคราะห์/สังเคราะห์	4	-รวบรวมข้อมูลมาประมวลผล	-ข้อมูลมือ2 มาใช้ยังน้อย
1.3	ทักษะการบริหารจัดการโครงการ (คน,งาน,เงิน, เวลา)	4	-วางแผนเป็นทีม	-ทำไม่สมบูรณ์ /ไม่ทันเวลา
1.4	การรู้จักตนเอง	4.5	-ชอบทำ ชอบเรียนรู้	-ขาดความรู้บางประเด็น
2	**คน (การมีส่วนร่วม)**	4		
2.1	การทำงานเป็นทีม	4.5	- รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่	-เวลาทำงานสั้น
2.2	การบวนทัศน์ในการทำงาน	3.5	-ชอบการทำงานชุมชนท้องถิ่น	-ขาดสมาธิ
2.3	ความรู้เชิงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัย	4	- สร้างความเข้าใจ ทำตามกรอบงาน	-ขาดการค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
2.4	ใจ มีไฟ	5	-มีใจกับงานที่ทำ	-ขาดความเชื่อมั่น-พลัง
3	**การแก้ปัญหาของชุมชน**	3.5		
3.1	การวิเคราะห์สถานการณ์	4	-วิเคราะห์งานข้อมูลเสมอ	-ข้อมูลเชิงลึกมีน้อย
3.2	การทำงานของชุมชน	4	-เข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่น	-ความสนใจมีน้อย (พื้นที่)
3.3	การเชื่อมร้อยภารกิจ	3.5	-ชุมชนเป็นฐาน	-ขาดการเชื่อมงาน
3.4	มีงานต่อเนื่อง	3	-เครือข่ายพื้นที่	-ไม่มีงานในพื้นที่
4	**ภาคี/ เครือข่าย**	3.5		
4.1	ทักษะการสื่อสาร	4	-แลกเปลี่ยนข้อมูล/ความสัมพันธ์ดี	-การสื่อสารน้อยกับภาคี
4.2	การวิเคราะห์ภาคีเครือข่าย	3	-มีทุนภาคีที่มีอยู่ในพื้นที่	-วิเคราะห์งานเครือข่าย

ที่	กรอบประเด็น	คะแนนเต็ม (5 คะแนน)	เหตุผล	
			คะแนนที่ให้	คะแนนที่ขาด
				ภาคียังน้อย
4.3	จำนวนภาคีที่เชื่อม	3.5	-เชื่อมกลุ่มองค์กรชุมชนได้	-มีปริมาณยังน้อย

5.4 ข้อเสนอต่อการดำเนินการต่อเนื่องหลังจบงานวิจัย

สิ่งที่เป็นข้อจำกัดในการสื่อสารและศักยภาพของเกษตรกร

- ยังขาดทักษะการคิด วิเคราะห์และใช้ข้อมูลในการวางแผน ตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาดอย่างเป็นระบบ มีความจำเป็นต้องมีพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง

สิ่งที่เป็นข้อจำกัดในศักยภาพของทุน

-งบประมาณและระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะการพัฒนาระบบน้ำและแหล่งน้ำซึ่งเป็นทุนสำคัญในการผลิต ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สิ่งที่เป็นข้อจำกัด ศักยภาพของการเชื่อมงานกับภาคี

-หน่วยงานที่รับผิดชอบในท้องถิ่นเอง ยังขาดความใส่ใจ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ขาดการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีการเชื่อมทุกภาคส่วนและต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการในทุกเรื่องอย่างจริงจัง

โดย สิ่งที่ต้องทำอย่างแรก คือ การสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ร่วมกับ อบต. ในแผนงานส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ ทุนและศักยภาพ และแผนงานด้านทรัพยากร ก่อน แล้วจึงบูรณาการความร่วมมือกับเครือข่าย/ หน่วยงานนอกชุมชนต่อไป

แนวทางการทำงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการของพื้นที่เป้าหมาย

จากเวทีเสวนาชุมชนวิจัย ครั้งที่ 3 /2562 วันที่ 1 มิถุนายน 2562 ทางคณะทีมวิจัยได้มีการวิเคราะห์แนวทางการทำงานต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ ยกระดับและสื่อสารสร้างพื้นที่รูปธรรมที่น่าสนใจ เพื่อให้เป็นตัวอย่างดีๆ ในการศึกษาเรียนรู้ ได้ดังนี้ คือ

1) สร้างพื้นที่รูปธรรม เรื่องอะไร 2) สร้างพื้นที่รูปธรรมที่ไหน 3) สร้างขึ้นมาได้อย่างไร	<u>เรื่อง</u> ไร่หมุนเวียนปกป้องพื้นที่ป่าจังหวัดแม่ฮ่องสอน ต.ห้วยปูลิง อำเภอเมือง จ.แม่ฮ่องสอน <u>แผนงานกิจกรรม</u> 1. การขึ้นทะเบียนให้เป็นพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม (ป่าชุมชน) 2. ทำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

	3. ทำเกษตรนิเวศ (แบบแปลงส่วนร่วม) -เพาะเลี้ยงกล้วยไม้ป่าขาย 4. การเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย หมู แพะ ไก่ไข่) 5. เพิ่มความหลากหลายของพืชพันธุ์ในไร่หมุนเวียนปีที่ 2 (ปลูกพืชระยะสั้น ต่อยอดผลผลิตจากปีแรก พริก มะเขือ ปีที่ 3 เป็นการเลี้ยงสัตว์ 6. การจัดทำข้อบัญญัติตำบลว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7. การทำนโยบายและสื่อสาธารณะไร่หมุนเวียนปกป้องพื้นที่ป่าจังหวัดแม่ฮ่องสอน
1) สร้างพื้นที่รูปธรรม เรื่องอะไร 2) สร้างพื้นที่รูปธรรมที่ไหน 3) สร้างขึ้นมาได้อย่างไร	<u>เรื่อง</u> ฟาร์มนิเวศเกษตรทางเลือก (สร้างป่าในสวน สร้างรายได้ยั่งยืน) บ้านห้วยต้นนุ่น อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน <u>แผนงานกิจกรรม</u> 1. การเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์พืช ผักสวนครัว และสัตว์สร้างรายได้เพื่อการส่งออกชายแดนห้วยต้นนุ่น 2. การฟื้นรักษาและแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน 3. 3.ยกระดับฟาร์มนิเวศเกษตรทางเลือก (ผสมผสานสร้างป่าสร้างรายได้) ของเกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรขยายผลในพื้นที่

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. 2559. **ข้อมูล จปฐ. จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.cdd.go.th/content/download/documents (23 เมษายน 2560)

กรมการพัฒนาชุมชน. 2560. **ข้อมูล จปฐ. จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.cdd.go.th/content/download/documents (23 เมษายน 2560)

กรมป่าไม้. 2559. **สถิติป่าไม้ ปี พ.ศ. 2559 (2016)**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://forestinfo.forest.go.th/Content.aspx?id=10325 (23 เมษายน 2560)

แคทซ์ และคณะ (Katz and Others, 1974) ใน พีระ จิระโสภณ. 2532 .**ทฤษฎีการสื่อสาร.เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุขโขทัยธรรมาธิราช

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี.(2526).**การพฒั นาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจกัไทย.(2540).กรุงเทพฯ: กรมศาสนา

วิฑูร ปัญญากุล.2544. **เกษตรยั่งยืน วิถีการเกษตรแห่งอนาคต.** กรุงเทพ: กรีนเนท.33 หน้า

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์. 2531. **การพัฒนาเกษตรที่**สูง. เชียงใหม่.ภาควิชาการส่งเสริมการเผยแพร่การเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.132 หน้า

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2547). **การมีส่วนร่วมของชุมชน : นโยบายและกลวิธี**. กรุงเทพมหานคร : ศักดิโสภาการพิมพ์.

สุทิน บุญญาธิการ และคณะ. (2540). **การบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษา โครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันดำรงราชานุภาพ.

เสรี วงษ์มณฑา. 2523. **จิตวิทยาการสื่อสาร**. วารสารธรรมศาสตร์. 17,4 (ตุลาคม-ธันวาคม): 6. อ้างถึงใน เรืองยศ ใจวัง. 2547. **พฤติกรรมการใช้อินเตอร์เน็ตของนักศึกษาวิทยาลัยนอร์ท- เชียงใหม่ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: ปัญหาพิเศษปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สำนักจัดการที่ดิน กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2558. **รายงานฉบับสมบูรณ์ บทสรุปผู้บริหาร โครงการจัดทำข้อมูลพื้นที่สภาพป่าไม้ ปี พ.ศ. พ.ศ.2556-2557**. 16 หน้า

สำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2559. **รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ. 2559.** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://stat.bora.dopa.go.th (10 สิงหาคม 2560).

สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน. 2558. **ข้อมูลการใช้พื้นที่ทางการเกษตร**. แม่ฮ่องสอน:สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน.

สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน. 2559. **ข้อมูลการใช้พื้นที่ทางการเกษตร.** แม่ฮ่องสอน:สำนักงานเกษตรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สำนักงานคลังจังหวัดแม่ฮ่องสอนรายงาน. 2560. **รายงานภาวะเศรษฐกิจการคลังจังหวัดแม่ฮ่องสอนประจำเดือนมกราคม 2560.** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.cgd.go.th/cs/msn/msn/เศรษฐกิจรายเดือน.htm (10 สิงหาคม 2560).

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. **รายงานประจำปีของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ประจำปี 2561.** [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.oae.go.th/view/1/เอกสารเผยแพร่/TH-TH (10 สิงหาคม 2561).

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.**ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์**[ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.oae.go.th/view/1//TH-TH (10 สิงหาคม 2561).

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.25560-2564) [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://stat.bora.dopa.go.th (10 สิงหาคม 2560).

ภาคผนวก 1

กระบวนการพัฒนาโจทย์งานวิจัย

“กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

ในปี 2560 เป็นปีสุดท้ายของยุทธศาสตร์การสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นความมั่งด้านอาหาร และโหนดฯ ได้พัฒนาโครงการในลักษณะพุ่งเป้าตามยุทธ์ศาสตร์ร่วมของโหนดเหนือคือ “การปกป้องพื้นที่อาหาร” สำหรับโหนดแม่ฮ่องสอนวางเป้าหมายเอาไว้ที่จำนวน 4 โครงการ 1) การสื่อสารพืชเชิงเดี่ยว จ.แม่ฮ่องสอน 2) งานวิจัยเชิงสถาบันเพื่อสถาปนาสถาบันปัญญาวิถีให้เป็นกลไกหลักในการจัดการความรู้ในจังหวัด 3) โครงการป่าเศรษฐกิจลุ่มน้ำแม่ลามาน้อย อ.สบเมย และ 4) การสร้างทางเลือกในการผลิต อบต.ปางมะผ้า

โจทย์แรก คือ การสื่อสารพืชเชิงเดี่ยว จ.แม่ฮ่องสอน นั้น เป็นโจทย์ในระดับจังหวัด มีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุม 6 อำเภอ มีเพียงอำเภอปาย เท่านั้นที่ ไม่มีพื้นที่ปฏิบัติการ เพราะประเมินว่ามีความเสี่ยงน้อยอยู่ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาโจทย์จึงทำในระดับจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้โอกาสที่คนในพื้นที่เป้าหมายเข้าร่วมวงคุย เช่น เวทีเสวนานักวิจัย เวทีภาคี เวทีพัฒนาศักยภาพ เป็นต้น และยังมีการเข้าพื้นที่ ทั้งโซนเหนือ (อ.ปางมะผ้า) โซนกลาง (อ.เมือง-อ.ขุนยวม) และโซนใต้ (อ.แม่ลาน้อย-อ.แม่สะเรียง ละ อ.สบเมย) เพื่อเข้าประเมินสถานการณ์ข้าวโพดฯ และพัฒนาโจทย์ฯ สาระที่ได้ ดังตาราง

ที่	วันที่/ เวที หรือกิจกรรม	สรุปเนื้อหาการพัฒนาโครงการ
1	21 กรกฎาคม 2559 เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 4/ 2559	ในช่วงแลกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์งานวิจัยพบว่า ความรู้และพื้นที่รูปธรรมที่เกิดจาก CBR ยังขาดการสื่อสารเพื่อใช้ประโยชน์ เช่น เรามีความรู้เรื่องข้าวโพดว่า ต้นทุนไม่คุ้ม รายได้ไม่เพิ่มแต่หนี้สินเพิ่ม แต่ยังไม่มีการสื่อสาร อีกทั้งงานของเราขาดคนสืบทอด จะสร้างผู้สืบทอดได้อย่างไร
2	22 กรกฎาคม 2559 เวทีเสวนาประชาสังคมแม่ฮ่องสอน	เป็นการเปิดเวทีต่อเนื่องเอาผลจากเวทีเสวนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้เห็นงานซึ่งกันและกัน และนำเสนอจุดเน้นของ CBR ปี 2560 “การปกป้องพื้นที่อาหาร” สร้างความเข้าใจเรื่องนี้ในวง และเปิดรับความคิดเห็น และเสนอให้เป็น จุดเน้น ในงานสมัชชาสภาพลเมือง
3	29-30 สิงหาคม 2559 เวที RC ภาคเหนือ (ที่ดอยอินทนนท์)	เป็นการนำเสนอทิศทางของโหนดแม่ฮ่องสอน ปี 2560 “การปกป้องพื้นที่อาหาร จ.แม่ฮ่องสอน” และชวนโหนดอื่น ๆ เข้าร่วมให้เป็นงานร่วมของภาค โหนดเข้าร่วมต่อเนื่อง ได้แก่ ลำพูน น่าน ลำปาง พี่เลี้ยงลำปาง และเชียงใหม่ ตามลำดับ

ที่	วันที่/ เวที หรือกิจกรรม	สรุปเนื้อหาการพัฒนาโครงการ
4	3 กันยายน 2559 PBL บ้านละอูบ	ห้วยห้อมเป็นตำบลเป้าหมายของโครงการสื่อสาร “ข้าวโพดฯ” ในบริบทพื้นที่สูงที่มีทุนเดิม หรือทางเลือกมาก (มีโครงการหลวง) มีงานวิจัยที่บ้านละอูบ พี่เลี้ยงเลยใช้การร่วมงานนี้ หารือกับว่าที่ทีมวิจัย ชวนทำงานต่อเนื่อง และศึกษาพื้นที่ สถานการณ์ข้าวโพด
5	21-22 กันยายน 2559 เวทีพัฒนาศักยภาพทีมสภาพัฒนาการเมือง จ.แม่ฮ่องสอน	เป็นการอบรมที่มีประเด็น “การวิเคราะห์เชิงระบบ” ร่วมด้วย เลยยกตัวอย่าง และให้กลุ่มวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์ ข้าวโพดฯ มส. ทำให้ทีมได้สืบสาวถึงสาเหตุการปลูกข้าวโพดที่มองลึกกว่าระดับปรากฏการณ์ ให้เห็น รูปแบบพฤติกรรมที่เป็นเหตุให้ต้องปลูก โครงสร้าง นโยบายระดับต่าง ๆ และระบบคุณค่า กระบวนทัศน์ของผู้คนที่เกี่ยวข้อง
6	27 กันยายน 2559 ประชุมคณะกรรมการกำกับทิศโหนด แม่ฮ่องสอน	สร้างความเข้าใจและเปิดรับความคิดเห็นในเวทีคณะกรรมการกำกับทิศของโหนด แนวทางการขึ้นโจทย์ ปี 2560 และข้อเสนอเกี่ยวกับ ประเด็นวิจัย เหตุผลที่ต้องทำวิจัย พื้นที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัย (ที่ต้องการให้คนรุ่นใหม่มามีส่วนร่วม)
7	2 ตุลาคม 2559 หารือสร้างความเข้าใจว่าที่นักวิจัย	ทีมโหนดฯ ได้พิจารณาผู้ที่เหมาะสมมาเป็นนักวิจัยโครงการนี้ โดยตั้งเงื่อนไขไว้ว่า ต้องเป็นคนรุ่นใหม่ มีความรู้ ทักษะมากพอในเรื่องนี้ (งานสังเคราะห์) มีเวลาให้ มีความสนใจ อยากทำ เชื่อมกับงานที่ทำอยู่ เมื่อเลือกได้แล้ว ผู้ประสานงานโหนดฯ จึงได้หารือกับว่าที่นักวิจัย ถึงความเป็นมาของโครงการนี้ เนื้อหาแรกตั้งที่อยากศึกษา และพื้นที่ที่คาดว่าจะเลือกดำเนินการ
8	20-21 ตุลาคม 2559 งานสมัชชาพลเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน	เวทีครั้งนี้ตั้งธงในส่วนของงานสกว.ที่ร่วมหนุนงบประมาณด้วย 20,000 บาท ว่า จะหารือเรื่องประเด็นที่เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงด้านอาหารร่วมด้วย โดยร่วมพัฒนากลไกการบริหารจัดการในฐานะ “แม่ฮ่องสอนเมืองพิเศษทางธรรมชาติและวัฒนธรรม” ที่เป็นร่มใหญ่ในกระบวนการขับเคลื่อน และได้หารือในรายละเอียดในเรื่อง “บุก” และป่าเศรษฐกิจ ที่จะเป็นข้อมูลทางเลือกในการออกจากข้าวโพดฯ
9	12-13 ธันวาคม 2559 เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 1/ 2560	ได้วางเรื่องการพัฒนาโจทย์นี้ไว้อย่างชัดเจนครั้งแรก โดยมีการนำเสนอในวงว่าทำไมต้องขึ้นโจทย์นี้ เรามีอะไรเป็นทุนเดิมอยู่แล้วบ้าง ได้ข้อเสนอแนะ “การสื่อสารให้เข้าใจเรื่องข้าวโพด” ทั้งแนวดิ่ง แนวขนาน และแนวราบ “สาร” ที่จะใช้ในการสื่อควรมี

ที่	วันที่/ เวที หรือกิจกรรม	สรุปเนื้อหาการพัฒนาโครงการ
		ความชัดเจนกระชับ มีความถูกต้องมีความจริงในพื้นที่และเชิงวิชาการ มีความสมบูรณ์ สร้างสรรค์ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ให้มีการทำสื่อและขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง มีทีมดำเนินการ มีทีมข้อมูล มีทีมเทคนิคด้านสื่อตามรูปแบบต่างๆ ที่ชัดเจน มีการติดต่อประสานงานกับช่องทางสื่อ เช่น ฟรีทีวี สุดท้ายให้ระดมความคิดเห็น (กระดาษการ์ด) ว่า “ทำไมต้องวิจัยเรื่องการสื่อสาร สร้างความเข้าใจข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” และ “ประเด็นใดที่ควรสื่อสาร” ได้กลุ่มเป้าหมายงานวิจัย พื้นที่วิจัย และที่ปรึกษา
10	<u>21-22 กุมภาพันธ์ 2560</u> เวที “บุก”ฯ ที่ อ.แม่สะเรียง	เป็นเวทีต่อเนื่องจากงานสมัชชา ที่ทางจังหวัดให้ความสำคัญกับ “บุก” ทาง พอช. จึงสนับสนุนให้เปิดเวที ที่สายใต้ ทีมโหนดใช้เวทีนี้ในการเรียนรู้กระบวนการพืชทางเลือกที่จะทดแทนข้าวโพดได้ เพราะบุกมีมาก ทั้งขึ้นเอง และปลูก จึงสามารถพัฒนาและแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มได้ในพื้นที่ และได้มีโอกาส พูดคุยและศึกษา คนพื้นที่วิจัย ต.แม่ยวม ร่วมด้วย
11	<u>27-28 กุมภาพันธ์ 2560</u> เวทีเสวนานักวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.แม่ฮ่องสอน ครั้งที่ 2/ 2560	งานนี้มีทีมวิจัยเดิมในพื้นที่วิจัยมากันมาก เกือบครบ จึงออกแบบเวทีให้ว่าที่ทีมวิจัยที่เป็นคนรุ่นใหม่ในแต่ละที่ ได้ร่วมค้นหาทุนเดิมในพื้นที่ที่จะสามารถพัฒนาเป็นเศรษฐกิจจากฐานรากได้ ประเด็นแลกเปลี่ยนคือ ทุนที่มี ปัญหาที่พบ และสิ่งที่ต้องการยกระดับ แบ่งเป็น 10 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ น้ำผึ้งป่า ปลาสาละวิน ป่าเศรษฐกิจ บุก ข้าว ถั่ว-งา กระเทียมอินทรีย์ และ CBT และให้เสนอแผนเศรษฐกิจฐานรากที่จะขับเคลื่อน ว่าที่นักวิจัยเล่าความเป็นมาของโครงการ การพัฒนาโจทย์จนมาถึงวันนี้และเปิดรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ได้ข้อสังเกตเพิ่ม และข้อเสนอต่อรายชื่อทีมวิจัย
12	<u>27 เมษายน 2560</u> เวทีพัฒนาโครงการฯที่ตำบลปางมะผ้า (เข้านาปู่ป้อม .. ต่อ)	เป็นการลงพื้นที่พัฒนาโครงการร่วมกัน 3 โครงการที่ อบต.ปางมะผ้า ในโครงการนี้ได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ข้าวโพดในพื้นที่พบว่า มีแนวโน้มที่จะปลูกลดลง เพราะราคาต่ำกว่าต้นทุน (3-4 บาทต่อกก.) แต่ก็ไม่มีใครประกันได้ว่าชาวบ้านจะไม่ปลูก เพราะทุกคนบอกว่ามองไม่เห็นทางเลือกในพืชใหม่ จึงเสนอให้ลองศึกษาเรียมรู้

ที่	วันที่/ เวที หรือกิจกรรม	สรุปเนื้อหาการพัฒนาโครงการ
		ผ่านเครื่องมืองาน CBR แลกเกษตรกรสนใจร่วมเป็นทีมวิจัย ทั้งของ ต.ปางมะผ้า และ ต.นาปู่ป้อม (เข้าพื้นที่บ้านห้วยน้ำโป่ง ..ต่อ)
13	<u>3-4 พฤษภาคม 2560</u> เวทีพัฒนาโจทย์สายไต้ฯ ที่แม่สะเรียง (ห้วยห้อม-แม่ยวม-แม่คะตวน)	โซนใต้ มี 3 อำเภอ ที่ล้วนวิกฤตในการปลูกข้าวโพดฯ และมีครบทั้ง 2 ระบบ คือ พันธสัญญา และธรรมดา ได้แลกเปลี่ยนกับเกษตรกรที่ได้ออกจากเกษตรพันธสัญญาใน ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง ที่กำลังพยายามหาทางเลือกอาชีพใหม่ เกษตรกรที่มีความเสี่ยงต่อข้าวโพดในตำบลแม่คะตวน อ.สบเมย และต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย ผลคือ ได้ทีมวิจัยจากทั้ง 3 ตำบล และความชัดเจนในโจทย์ร่วมกัน
14	<u>5 มิถุนายน 2560</u> เข้าพัฒนาโจทย์ ต.แม่เงา อ.ขุนยวม	ลงพื้นที่ตำบลแม่เงา เพื่อเก็บข้อมูลบริบทพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รูปแบบพื้นที่เสี่ยงกับข้าวโพดพันธะสัญญา และสำรวจทุนเดินในการทำงานเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนอำเภอขุนยวม ร่วมแลกเปลี่ยนการทำฟาร์มผสมผสานของเกษตรกร ณ บ้านห้วยต้นนุ่น บ้านต่อแพ ผลคือ การพยายามการสร้างผารผลิตอินทรีย์ การเกษตรยั่งยืน การหาทางเลือกในการผลิตที่จากออกจากการผลิตพันธสัญญา
15	7 มิถุนายน 2560 นำเสนอโครงการในเวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการโดยสกว.ฝ่ายวิจัยฯ	นำเสนอร่างโครงการวิจัย โดยมีผู้ทรงให้ความเห็นข้อเสนอแนะเนื้อหาโครงการวิจัยจากผู้ทรง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และผู้ทรงจากพื้นที่แม่ฮ่องสอน ในการนำเสนอเนื้อหาของโครงการจะต้องเพิ่มในกระเด็นของการทำการศึกษาและงานสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ปรับกรอบงาน ปรับความคมชัดของนิยามการสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสู่การปรับแก้โครงการให้สมบูรณ์

สาระที่ได้ในกระบวนการพัฒนาโจทย์

(1) ทำไมต้องวิจัยเรื่องการสื่อสาร สร้างความเข้าใจข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

1. เพื่อยืนยันความเป็นเมืองพิเศษ ที่ต้องมีการจัดการแบบพิเศษ
2. สร้างความรู้เท่าทัน เพื่อ
    - สร้างความตระหนัก ผลกระทบทางด้านสุขภาพ ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและผลกระทบภาพรวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ
    - ให้รู้ในเรื่องต้นทุน ทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา พื้นที่ปลูก สิ่งแวดล้อม สุขภาพ
    - ให้รู้ข้อจำกัดทางด้านนโยบายที่เอื้อต่อข้าวโพด “พืชเชิงเดี่ยว”

- รู้กระบวนการผลิตผลิตทั้งหมดในการผลิตข้าวโพด
- อาศัยสถานการณ์ในการสื่อสาร “เศรษฐกิจพอเพียง ทำดีเพื่อพ่อ”

3. ตั้งรับ ปรับตัว เพื่อให้ไปสู่ความมั่นคงด้านรายได้ อย่างสร้างสรรค์ และมีการพัฒนา โดยใช้กลไกการสร้างพุทธะ ธรรมมะ สังฆะ โดยทางพื้นที่ควรมี
   - ความรู้เรื่องพืชทางเลือก
   - แนวทางการปลดหนี้ มีกองทุน
   - มีความพร้อมเรื่องแหล่งน้ำ เมล็ดพันธุ์

(2) เป้าหมายในการศึกษา

ได้แนวทางหรือ ทิศทางในการดำเนินงาน เพื่อให้รู้เท่าทันและสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อให้สามารถตั้งรับและปรับตัวได้ มีการสานพลัง และมีกลไกเฝ้าระวังร่วมกัน

(3) ประเด็นที่ควรต้องสื่อสาร/ สร้างความเข้าใจ

1. สถิติการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในจังหวัด
2. เส้นทางของข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ว่าเดินทางมาอย่างไร ? ให้เห็นว่าระบบนี้เกษตรกรเสียเปรียบมากน้อยเพียงใด
3. ต้นทุนการผลิต การเชื่อมโยงเรื่องต้นทุนการผลิต จากบริษัทถึงมือเกษตรกร รวมถึงเรื่องสุขภาพ(การสื่อสารระบบพันธะสัญญา) กลไกโครงข่ายบริษัท
4. รากเหง้าของข้าวโพดฯ เกิดจากความไม่เป็นธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ตลาดบ้านเราแต่รวมถึงตลาดโลกเป็นไปในลักษณะของการผูกขาดตลาด ซึ่งกำหนดราคาโดยกลไกตลาด เกษตรกรมักจะได้รับผลกระทบจากความไม่เป็นธรรม
5. ต้องกาหนดกลุ่มเป้าหมายการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายภายในระยะทางเดินของข้าวโพด
6. หากจะทางานสื่อจะต้องมีการพูดคุยอย่างเป็นระบบ เป็นงานๆ ชิ้นๆ
7. ความรู้ที่มีเพียงพอหรือไม่ที่จะเอาไปสร้างสื่อ ความรู้มีอะไรที่เด่น มีอะไรที่ด้อย
8. บทเรียนทางบวก พื้นที่ไม่เอาข้าวโพดอยู่ไหน
9. ผลสุดท้าย ผู้เสียประโยชน์ มีใคร อย่างไร
10. การสื่อสารเข้าสู่ระบบการศึกษา หรือภาคประชาสังคมด้วยกันเอง เพื่อขับเคลื่อนเชิงนโยบายให้ชัดเจนขึ้น
11. ศึกษาความเสี่ยงที่จะกระทบต่อชุมชน เช่น
    - การสูญเสียพื้นที่อาหารให้กับพืชเชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพด หรือการขายที่ดินให้กับนายทุน
    - สารเคมีตกค้าง/ ปนเปื้อนในสภาพแวดล้อม ในคน ในผลผลิตและในผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

- การขาดแรงงานในภาคเกษตร คนรุ่นใหม่ไม่สืบทอดอาชีพเกษตร
- ความรู้/ ความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การสื่อสารในประเด็นที่เป็นความเสี่ยงจะต้องทำให้ชุมชนสามารถประเมินสถานการณ์และรู้เท่าทันเพื่อการตั้งรับและปรับตัวกับความเสี่ยงได้

(4) การศึกษาเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ออกจากข้าวโพดฯ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ทาเลือกอาชีพ เพื่อความสมดุลของการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นจะต้องให้ความสำคัญในทุกด้าน ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านรายได้โดยเน้นที่การสร้างเศรษฐกิจฐานรากเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น
   - การใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน งาน CBR ในตำบลนาปู่ป้อม ต้องมีการถอดบทเรียนว่าในงานวิจัยมีความรู้อะไรที่จะนำมาสื่อสารได้บ้าง เช่น องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน/ระบบการปลูกพืช ของแต่ละชาติพันธุ์
   - เรื่องการจัดการน้ำ ถอดความรู้การจัดการน้ำ CBR บ้านละอูบ
   - ความรู้การจัดการหมอกควันและไฟป่า
   - การใช้พลังงานทางเลือกและพลังงานทดแทนรูปแบบต่างๆ
   - การพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติ ศึกษาข้อมูลประเภท/ชนิด/ปริมาณ สถานการณ์และการจัดการ
2. ด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น
   - ระบบการศึกษา กระแสหลัก/ทางเลือก
   - ความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่ทำให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่หลากหลาย
   - สถานการณ์ด้านสุขภาพ
   - ด้านเครือข่ายทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่
   - สภาองค์กรชุมชนต่างๆ
   - ระบบสวัสดิการชุมชน
3. รายได้และเศรษฐกิจฐานราก โดยค้นหาทางเลือกอาชีพและรายได้ ที่สามารถทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้ ซึ่ง
   - เริ่มจากการถอดความรู้จากพื้นที่รูปธรรม ที่สามารถออกจากข้าวโพด ในระดับตำบล เช่น ต.ห้วยปูลิง ที่ไม่มีคนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ งาน CBR ระบบอาหารท้องถิ่น อบต.ปางมะผ้า ระดับหมู่บ้าน บ้านละอูบ และระดับบุคคล หรือฟาร์มที่พบกระจายอยู่หลายพื้นที่

- แสวงหาความรู้ใหม่ที่เหมาะสม เกี่ยวกับพืช-สัตว์ ที่เหมาะสมกับพื้นที่/ อยู่ร่วมกับป่าได้ และมีช่องทางตลาด เช่น ไผ่ที่มีมูลค่า กล้วยน้ำว้า กาแฟ ส้ม พริกไท พริกกระเหรี่ยง บุกป่า พืชสมุนไพร ฯ หรือพืชที่มีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์โดยถอดจากพื้นที่รูปธรรมของคุณพันศักดิ์ หรือผู้รู้อื่นๆ ส่วนการเลี้ยงสัตว์ที่ เช่น หมูดำ วัว ควาย ไก่ ปลา ฯ
- การสร้างป่าเศรษฐกิจ (ถอดแนวคิดจากคุณพันศักดิ์)
- การทำเกษตรอินทรีย์ (ความรู้/หลักการเกษตรอินทรีย์โรงเรียนพุทธเกษตร)
- อาชีพทดแทนรายได้จากภาคเกษตร เช่น การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตจากป่าอย่างน้ำผึ้ง/ สมุนไพรชนิดต่างๆ เป็นต้น

(5) ตัวอย่างการวิเคราะห์เชิงระบบกรณีข้าวโพดฯ

1. ระดับปรากฏการณ์

พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ขยายครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น

2. แบบแผนพฤติกรรม

- ข้าวโพดเป็นพืชที่มีความทนทาน จัดการง่าย โตเร็ว ปลูกได้ทุกสภาพภูมิอากาศ
- ความเสี่ยงเรื่องราคาน้อยกว่าพืชชนิดอื่น
- การปลูกข้าวโพดใช้แรงงานน้อย
- สามารถชะลอการเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อรอราคาได้

3. ระบบโครงสร้าง

- มีผู้นำ/คนในชุมชนเป็นตัวแทนบริษัท ส่งเสริมครบวงจร (ไม่ประกันราคา)
- มีเครือข่ายในการจัดการผลผลิตครบวงจร
- ข้าวโพดเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมหลายชนิด
- นโยบายรัฐไม่สามารถควบคุมเอกชนที่ทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับข้าวโพดได้

4. แบบแผนความคิด

- ค่านิยมเลียนแบ อยากมี อยากได้ แข่งขัน อวดฐานะ
- กลุ่มทุนมุ่งหวังผลกำไรสูงสุดต่อธุรกิจของตน
- ข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับประเทศทำให้ GDP ของประเทศโต

(6) กระบวนการสื่อสารที่ควรเป็น

- การสร้างกระแสเปลี่ยนเจตคติ โดยนำกรณีตัวอย่างมาจัดระบบแนวทางการ ลด ละ เลิก และเลือก เพื่อการสื่อสาร เนื่องจากต้องสื่อสารใช้ชัด ต้องมีทางเลือกอื่นที่น่าสนใจ ต้องมีพี่เลี้ยงช่วยหนุนพาคิด พาทำ และมีตัวอย่างให้ดูให้ศึกษาเรียนรู้
- มีนักวิจัยเป็นผู้จุดกระแสและให้สมาชิกช่วยในการขับเคลื่อน โดยการสร้างแนวร่วมเป็นกลุ่มเด็ก และเยาวชน

- ควรเริ่มสื่อสารจากสิ่งที่ผู้รับสาร (ชุมชน) เข้าใจหรือเข้าถึงง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิต สามารถสัมผัสได้ถึงประสบการณ์ของชุมชน
- พัฒนาทางเลือกอาชีพใหม่ๆ เช่น พืชยืนต้น (มะม่วง)กับแนวคิดป่าเศรษฐกิจ หรือ ชวนให้มีการทบทวนกลับมารู้จักตนเองให้มากขึ้นมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน ต้นทุนการผลิต เพื่อสร้างทางเลือกและหาแนวทางในการจัดการได้
- พัฒนาการสื่อสารให้ผู้บริโภคเข้าใจผู้ผลิต และมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

ข้อเสนอแนะหลังจากสิ้นสุดงานวิจัยโครงการข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฯ ที่สำคัญ คือ “การสื่อสารให้เข้าใจเรื่องข้าวโพด” ทั้งแนวดิ่ง แนวขนาน และแนวราบ ได้แก่

1. การสื่อสาร “แนวดิ่ง” คือ
   - กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มสาธารณะทั่วไป สังคมวงกว้าง
   - ช่องทางการสื่อสาร คือ ฟรีทีวี วิทยุ
   - รูปแบบการสื่อสาร คือ สื่อแนวข่าวสารคดี VDO แผ่นพับ เสียงบรรยายภาษาท้องถิ่น (เสียงตามสายในชุมชน)
   - เนื้อหา คือ ผลกระทบในพื้นที่
   - ลักษณะการรับสาร คือ รับอย่างเดียว
2. การสื่อสาร “แนวขนาน”
   - กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
   - ช่องทางการสื่อสาร คือ วิทยุ
   - รูปแบบการสื่อสาร คือ จัดรายการสดโดยเจ้าของพื้นที่และเปิดรับฟังความคิดเห็น
   - เนื้อหา คือ บทเรียนการปลูกข้าวโพดในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น แม่เหาะ ห้วยปูลิง นาปู่ป้อม
   - ลักษณะการรับสาร คือ รับ ส่ง สองทางโต้ตอบได้
3. การสื่อสาร “แนวราบ”
   - กลุ่มเป้าหมาย คือ คณะทำงาน หน่วยงาน ท้องถิ่น
   - ช่องทางการสื่อสาร คือ เวทีการประชุมต่างๆ
   - รูปแบบการสื่อสาร คือ สัมมนา อบรม แผ่นพับ
   - เนื้อหา คือ ทางเลือกการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ วิเคราะห์ใครได้ ใครเสีย
   - ลักษณะการรับสาร คือ รับ สารในรูปแบบการมีส่วนร่วม และขยายแนวคิด

“สาร” ที่จะใช้ในการสื่อสาร ควรมีความชัดเจนกระชับ มีความถูกต้องมีความจริงในพื้นที่และเชิงวิชาการ มีความสมบูรณ์ และมีความสุภาพ สร้างสรรค์ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ภาคผนวก 2

ข้อมูลบุคคลนักวิจัย /ทีมวิจัยโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โครงการ

“กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหารจังหวัดแม่ฮ่องสอน”

❖ **ประวัตินักวิจัยหลัก 3 คน**

1) นักวิจัย นางสาวทิพวัลย์ พลภักดี Miss.Tippawan Ponpakdee

เกิด 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2524 ปัจจุบันอายุ 36 ปี

ที่อยู่ 100/1 หมู่ 4 ต.สะลวง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ 50330

เบอร์โทร 083 - 0899489

การศึกษา

2555 : กำลังศึกษาปริญญาเอก สาขาพัฒนาทรัพยากรชนบท มหาวิทยาลัยแม่โจ้

2551 : จบการศึกษาระดับปริญญาโท (วท.ม.) สาขาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้

2547 : ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประสบการณ์การทำงาน

1. ผู้ประสานงานเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน อาคารเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 4 คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ช่วงเวลา 2550-2553)
2. ผู้ประสานงานเครือข่ายวิจัยภูมิภาค : ภาคเหนือ ห้องโตเกียว ชั้น 1 สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ช่วงเวลา 2554-2555)
3. กองเลขาเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 66 หมู่ 11 ต.ผาบ่อง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน โทรศัพท์ 0 5368 4190 (ช่วงเวลา 2557-ปัจจุบัน)
4. นักวิชาการชุมชนและพัฒนาอิสระ 100/1 หมู่ 4 ต.สะลวง อ.แม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ 08 3089 9489 อีเมล ponpakdee@hotmail.com (ช่วงเวลา 2560-ปัจจุบัน)

2) นายอังแก่น สร้างสันติ ผู้ช่วยนักวิจัย

ที่อยู่ 61/1 ม.4 ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

เบอร์โทร 093 - 9282538

เลขบัตรประชาชน 6 – 5801 – 50042 – 28 – 5

เกิด : 1 มกราคม 2521 ปัจจุบันอายุ 39 ปี

การศึกษา : อนุปริญญา เอกคอมพิวเตอร์ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

ประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา :

1. ศูนย์ประสานงานเครือข่ายภาคประชาสังคม จ.แม่ฮ่องสอน
2. คณะกรรมการเครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จ.แม่ฮ่องสอน
3. คณะกรรมการจัดการแก้ไขที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ฯ จ.แม่ฮ่องสอน

การทำงานปัจจุบัน :

1. ผู้ประสานงานการจัดการข้อบัญญัติตำบลนาปู่ป้อม
2. ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก (ทำสวน ทำไร่)

3) นางสาวสุพร กอแจ Miss Supon Korja ผู้ช่วยนักวิจัย

ที่อยู่ 129 หมู่ 2 ต.ผาบ่อง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000

เลขบัตรประชาชน 2-5801-00024-17-6

เบอร์โทร 086 - 1411144

การศึกษา อนุปริญญา สาขาการท่องเที่ยว วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

วัน/เดือน/ปี เกิด 1 มิถุนายน 2520

ปัจจุบันอายุ 38 ปี (ณ ปี 2560)

ประสบการณ์ในการทำงาน

1. ศูนย์ประสานงานเครือข่ายภาคประชาสังคม จ.แม่ฮ่องสอน
2. คณะทำงานเครือข่ายจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จ.แม่ฮ่องสอน
3. คณะทำงานจัดการแก้ไขที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ฯ จ.แม่ฮ่องสอน

การทำงานปัจจุบัน : ศูนย์ประสานงานเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน 66 หมู่ 11 ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน 58000 โทรศัพท์ 053684190

❖ **ประวัติทีมวิจัยร่วม**

1) นายสุรัตน์ เจแฮ

ที่อยู่ 38/2 ม. 9 บ้านห้วยไม้ดำ ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 2-5801-00032-33-0

เบอร์โทร 098 – 0068475

การศึกษา อนุปริญญา กศน.แม่ฮ่องสอน

วัน/เดือน/ปี เกิด 2519

ปัจจุบันอายุ 42 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- นายก อบต.ตำบลห้วยปูลิง
- คณะทำงานบริษัทประชารัฐแมฮ่องสอน

2) นายวัลลภ สุวรรณอาภา

ที่อยู่ 737 ม. 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 1-5801-00071-32-9

เบอร์โทร 088 - 4095141

การศึกษา ปริญาตรี - โท

วัน/เดือน/ปี เกิด 2500

ปัจจุบันอายุ 60 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- ผอ.โรงเรียนพุทธเกษตรขุนยวม
- เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกอำเภอขุนยวม
- ผอ.ศูนย์ปรัชญ์ชาวบ้าน

3) นายวิเชียร ประทีปพจน์

ที่อยู่ ม. 6 บ้านละอุบ ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ. แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 1-5801-00094-86-1

เบอร์โทร 061 – 3500090

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาบ้านละอุบ

วัน/เดือน/ปี เกิด 2523

ปัจจุบันอายุ 37 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่สูง (NGO)

4) นายเอกราช ชูเกียรติดงดอย

ที่อยู่ 61 ม.6 ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 1-5805-00036-63-6

เบอร์โทร 084 – 3673500

การศึกษา หลักสูตรอนุปริญญาวิทยาลัยชุมชนจ.มส.

วัน/เดือน/ปี เกิด วันที่ 14 มีนาคม 2530

ปัจจุบันอายุ 31 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

1. ประธานกลุ่มคนรักษ์บ้านละอุบ
2. กรรมการโครงการวิจัยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยองค์กร

5) นายอุดม วิชยาพันธุ์

ที่อยู่ 1/1 ม. 4 บ้านห้วยต้นนุ่น ต.แม่เงา อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 3-5802-00103-71-7

เบอร์โทร 099 –1278099

การศึกษา -

วัน/เดือน/ปี เกิด 2494

ปัจจุบันอายุ 67 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- เกษตรกร
- กรรมการชุมชนบ้านห้วยต้นนุ่น

6) นายรัตนากร คาดคำฟู

ที่อยู่ ม. 1 บ้านแม่คะตวน ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 3-5804-00334-41-1

เบอร์โทร 094 – 0252205

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบริพัฒศึกษาแม่สะเรียง

วัน/เดือน/ปี เกิด 2525

ปัจจุบันอายุ 37 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- เจ้าหน้าที่ อบต.แม่คะตวน อ.สบเมย

7) นายชาติชาย พงษ์เฉลิมวัน

ที่อยู่ 169 ม. 8 บ้านอุมดาเหนือ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 5-5806-00006-51-1

เบอร์โทร 097 – 0472260

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสบเมย

วัน/เดือน/ปี เกิด 2525

ปัจจุบันอายุ 37 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- พนักงาน อบต.แม่คะตวน

8) นายชัยชนะ ดวงปูนันท์

ที่อยู่ ม. 3 บ้านห้วยบง ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 5-5805-00108-16-4

เบอร์โทร 082 – 1804752

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาแม่สะเรียง

วัน/เดือน/ปี เกิด 2409

ปัจจุบันอายุ 52 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- ผู้ใหญ่บ้านห้วยบง
- เครือข่ายเกษตรกรทางเลือกอำเภอแม่สะเรียง

10) นายหมื่น ศรีคำเรือง

ที่อยู่ 124 ม. 3 บ้านทุ่งแพม ต.แม่ยวม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 3-5804-00278-09-1

เบอร์โทร 081 – 1687264

การศึกษา -

วัน/เดือน/ปี เกิด 2494

ปัจจุบันอายุ 67 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- สมาชิกเกษตรกรอำเภอแม่สะเรียง ฟาร์มต้นแบบเกษตรผสมผสาน
- ศูนย์เรียนรู้การจัดการเกษตรพอเพียงประจำหมู่บ้าน

11) นายชลธิชา เกียรติแดนไพร

ที่อยู่ ม. 9 บ้านห้วยไม้ดำ ต.ห้วยปูลิง อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน 58000

เลขบัตรประชาชน 3-5801-00081-69-3

เบอร์โทร 080 – 1226723

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่ฮ่องสอน

วัน/เดือน/ปี เกิด 2519

ปัจจุบันอายุ 42 ปี (ณ ปี 2561)

ประสบการณ์ในการทำงาน

- เจ้าหน้าที่สมาคมฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ผู้ประสานเครือข่ายการจัดการทรัยากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

12) นางหฤทัย สุขอุรา

ที่อยู่ 28 ม. 7 บ้านห้วยน้ำโป่ง ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 1-5899-00077-90-4

เบอร์โทร 087 – 7864563

การศึกษา กศน.แม่ฮ่องสอน

วัน/เดือน/ปี เกิด 27 พฤศจิกายน 2528

ปัจจุบันอายุ 33 ปี (ณ ปี 2561)

13) นางวันเพ็ญ จิตเมตตาธรรม

ที่อยู่ 136 ม. 1 บ้านนาปู่ป้อม ต.นาปู่ป้อม อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

เลขบัตรประชาชน 3 – 5801 – 00070 – 08 – 6

เบอร์โทร 084 – 3957946

การศึกษา อนุปริญญาวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน

วัน/เดือน/ปี เกิด 1 มกราคม 2521

ปัจจุบันอายุ 40 ปี (ณ ปี 2561)

ภาคผนวก 3

“กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจผู้เกี่ยวข้องสู่การปกป้องพื้นที่อาหาร จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

แบบบันทึกกิจกรรมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1) ชื่อกิจกรรม .....

2) เวลาการดำเนินกิจกรรม (วันที่ เดือน ปี / เวลา / สถานที่)

.....

3) จำนวนผู้เข้าร่วมรวม.....คน ประกอบด้วย.....(ใส่เป็นภาพรวม เช่น พระสงฆ์ แม่บ้าน เยาวชน เจ้าหน้าที่จาก..... เป็นต้น).....

.....

.....

4) วัตถุประสงค์ของกิจกรรม (ระบุวัตถุประสงค์/ เป้าหมาย ว่าจัดกิจกรรมนี้เพื่ออะไร)

.....

.....

.....

5) กระบวนการ/ วิธีการดำเนินงาน (วิธีการ/ ขั้นตอนการทำกิจกรรมมีอะไรบ้าง)

.....

.....

.....

6) ผลการดำเนินงาน (ผลการดำเนินกิจกรรมนี้เป็นอย่างไร เกิดอะไรขึ้นบ้าง ทำแล้วได้อะไร สรุปเนื้อหาที่ได้จากการทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมการประชุม ก็สรุปเนื้อหาที่ได้จากการพูดคุยกัน หรือหากในเวทีมีคนพูดประโยคน่าสนใจเกี่ยวกับประเด็นการวิจัย ให้อ้างอิงด้วย เช่น นาย ก. กล่าวว่า “.....” รวมถึงเล่าให้เห็นบรรยากาศที่เกิดขึ้นด้วย)

.....

.....

7) บทเรียนที่ได้รับ (สิ่งที่ได้เรียนรู้ ข้อค้นพบ ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมนี้)

.....

.....

.....

8) ปัญหา/ อุปสรรค (ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมมีหรือไม่มี ถ้ามีมีอะไรบ้าง)

.....

.....

8) ข้อคิดเห็น ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะต่อการดำเนินกิจกรรม

.....

.....

.....

9) แนวทาง/ ทิศทางการดำเนินงานครั้งต่อไป (หลังจากการดำเนินกิจกรรมนี้แล้วทำอะไรต่อ)

.....

.....

.....

<u>*หมายเหตุ</u>: การเขียนรายงานกิจกรรม เขียนเล่าเชิงบรรยาย ให้เห็นทั้งเนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรม และบรรยากาศที่เกิดขึ้นรวมทั้งควรมีการบันทึกประโยคเด่น ๆ จากผู้เข้าร่วมประชุม พร้อมบอกชื่อผู้กล่าวประโยคนั้นๆ ด้วย เพื่อใช้ในการอ้างอิง

ลงชื่อ (ผู้บันทึก) .....